3 1761 04572327 7

Digitized by Microsoft ®

Digitized by Microsoft®

Digitized for Microsoft Corporation
by the Internet Archive in 2007.
From University of Toronto.
May be used for non-commercial, personal, research,
or educational purposes, or any fair use.
May not be indexed in a commercial service.

БИБЛИОТЕКА СРПСКИХ ПИСАЦА

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ПРЕТСЕДНИК

Др. ВЛАДИМИР ЋОРОВИЋ
Професор Универзитета и Члан Српске Краљевске Академије

ЧЛАНОВИ

ЈЕРЕМИЈА ЖИВАНОВИЋ
Ректор Више Педагошке Школе

ПАВЛЕ СТЕВАНОВИЋ
Хон. Професор Универзитета

УРОШ ЏОНИЋ
Управник Универзитетске Библиотеке и Хон. Професор Универзитета

СТЕВАН ЈЕЛАЧА
Професор књижевности III Беогр. Гимназије

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА „НАРОДНА ПРОСВЕТА"
БЕОГРАД

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

Popović, Jovan Sterija

ЈОВАН СТ. ПОПОВИЋ

ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА

Celokupna dela

КЊИГА ТРЕЋА.

knj. 3

Digitized by Microsoft®

586142
2.7.54

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
УРОШ ЦОНИЋ

Digitized by Microsoft®

САДРЖАЈ.

Страна

1. Смрт Стефана Дечанског 9
   (I издање, Београд, 1849. Новија позоришна дела св. II; Народна библиотека Браће Јовановића св. 45. Панчево, 1882).
2. Сан Краљевића Марка 89
   (I издање, Београд, 1848. Новија позоришна дела св. I; Народна библиотека Браће Јовановића св. 167. Панчево, 1887; Нови Сад, 1891).
3. Хајдуци 147
   (I издање, Нови Сад, 1853. Позоришна дела св. III; Народна библиотека Браће Јовановића св. 101. Панчево, 1885).
4. Лахан 223
   (I издање, Београд, 1853. Позоришна дела св. IV; Народна библиотека Браће Јовановића св. 75. Панчево, 1884).
5. Скендербег 335
   (Рукопис. Народна библиотека Браће Јовановића св. 213. Панчево, 1889).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДРАМСКА ДЕЛА.

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

СМРТ СТЕФАНА ДЕЧАНСКОГ

ЖАЛОСТНО ПОЗОРЈЕ У ПЕТ ДЕЈСТВИЈА.

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

Предговор.

Дуго сам се предомишљао, хоћу ли позорије ово, којим се новозаведено у години 1842-гој позориште српско у Београду отворило, на свет пустити највише због тога, што је међутим епос истог садржаја од г. Д-ра Суботића издан, и што нисам желио читатељима оно впечатлениje, које је Суботићево дело код њих произвело, ослабити, или укинути; јер ја никако не одобравам, да се један исти предмет на сто начина описује, као Видов дан, Бој на Косову, Цар Лазар, Милошијада, Лазарица и о. п. тако, да читатељ у забуни не зна, шта ће о томе да мисли, и коме да верује. Склонио сам се пак дело моје печатати из две поглавито причине: прво, што је увек представљано бивало на особито задовољство гледаоца; друго, што се у плану са епосом г. Суботића прилично слаже, а у форми и тако мора да је позориштни састав од епијског различан. Да би се пак веће једнообразије привело, гледао сам и имена дејствујућих лица по могућству изједначити.

Сочинитељ.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВУЈУЋА ЛИЦА.

Стефан Дечански, краљ српски.
Марија, његова супруга.
Симеон, наречени *Синиша,* њихов син, дете од 4—5 година.
Душан, Стефанов син од прве супруге.
Теофил Богојевић, логофет и први советник.
Дмитрић, војвода.
Жарко Светковић, жупан у Зенти.
Анђелија, наречена *Зорка,* његова кћи.
Ранко,
Милорад Виловић, } војводе у Зенти.
Сретен,
Добриња, дворослужитељ Стефанов.

Весник, скоротече, војска.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПРВО.

(Соба у Стефановом двору).

1.

Марија, седи и с материном нежношћу гледа у *Синишу,* који на страни припасује мач.

Марија. Сунце моје слатко, како се мајци за војника справља. Али, ах, нашто, кад није оцу јединац, као што је мајци својој.

Синиша (ступи ближе). Погле, мумко, како сад могу да ударам мачем.

Марија. Слатко чедо, ти ћеш мајци твојој јунак бити.

Синиша. Чекај док порастем, па ћу покорити све, чак до Цариграда. Знаш како ми је браца говорио, да ћу бити код њега први војвода.

Марија (печално). А не њему раван, или већи од њега? Ах, тај ће твој браца доћи на престол, а ти . . .

Синиша. Е, ја њему не дам; знаш како умем да плачем, па мора да ми учини што хоћу.

Марија. Али ти нећеш бити довека дете, да плачеш.

Синиша. Е, ја ћу се борити. Видиш, (замахује мачем) па ко ме дирне, одмах ћу га пробости. Знаш како сам

Digitized by Microsoft®

брацу једанпут убоо. Он седи на столици, а ја полако, па њега жиц! (Смеје се). Тако ћу и кад будем велики.

Марија. Али је он старији од тебе.

Синиша. Ништа зато, ја ћу бити јачи, па ме мора слушати.

Марија (осмехује се печално). Ко зна, може се твоје прорицање и испунити.

2.

Добриња, пређашњи.

Добриња. Скоротеча из војске.

Марија. Скоротеча? Пустићеш га унутра.

Синиша. Мумко, хоће л' да ми Добриња оседла коња?

Марија. Зар ниси доста пре подне јашио?

Синиша. Јунак треба непрестано да се учи, знаш како каже браца.

Марија. А ти му оседлај, Добриљо, оног мирног коња.

Синиша. Нећу ја мирног, хоћу бесног, да скаче.

Марија. Пази на дете, и скоротечу пусти.

(Служитељ са Синишом отиде).

Марија. О, какав се дух код мога сина указује; па опет Бог зна, хоће ли круна његову украшавати главу.

3.

Скоротеча, Марија.

Скоротеча. Вољна буди, светла краљице, гордости је рог сломивен, јер је с нами Бог.

Digitized by Microsoft®

Марија. Долазиш ли ти из стана?

Скоротеча. Не из стана, високо ти краљевство, јер је војска распуштена.

Марија. Како, а краљ?

Скоротеча. Враћа се с торжеством, и мене је послао напред, да те пријатним обрадујем гласом. Ми смо победили, и Мијаило је пао од руке самог младога краља.

Марија. Младога краља? Од куд ово ново име?

Скоротеча. Послушај, светла госпођо, и диви се нашој слави, а Душановом јунаштву. Бугарин Мијаило никако не хтеде да се помири и прими Неду, красну сестру нашега доброга краља. Зато је неизбежимо било проливање крви. Како се борба започне, и војске ускомешају, Душан остави десно крило, којим је управљао, другом војводи, па полети у сред војске непријатељске.

Марија. Сам у сред војске? (На страни). О, каква прилика!

Скоротеча. Један војвода Виловић с неколико јунака ободе за њим коња. А Душан кад угледа краља Мијаила, устреми се на њега с нечувеном брзином, и многим ударцима мача обори га земљи. Сад, је ли сумње да ћемо победити? Бугари, како дочују за несрећу својега краља, прсну натраг у шуме и планине, а нама оставе своја скровишта.

Марија (без воље). Душанова је храброст велика.

Скоротеча. Али још веће великодушије.

Марија. Како?

Скоротеча. Бугарска, Мијаила лишена, потребова-

Digitized by Microsoft®

ла је новога краља, и наш високи краљ хтеде да Душана попне на престол Јасена. Но краљевић у сред сабора рекне, да чрез њега неће срам постићи Србију. „Зашто смо ми", говораше он смерно али дрзновено, „зашто смо ми, краљу српски, мирољубиви мач твој подигли, него да неправду казнимо? Па хоћемо ли сами бити праведни, ако Неди престол одузмемо?"

Марија. Малоумно, зар он није њен нећак?

Скоротеча. Сабор српски, дивећи се таковом великодушију, саслуша даље совете Душанове, и Александра, Нединог сина, прогласе краљем бугарским; наш пак добри краљ, тронут таквом величином срца и душе свога храброга сина, хтеде му круну своју уступити.

Марија (ужасне се). Душану?

Скоротеча. Тако је. Тек кад седи јунаци, навикнути са старим краљем у сабору бити, подигну се, и молити га почну, одустане од своје намере; али, у награду храбрости Душанове, определи му Зенту на ужитак, наименује га младим краљем, и обећа му круну дати још за живота свога.

Марија (прегризајући јарост). Лепог торжества!

Скоротеча. О, таковог торжества није може бити никада било код нас. Ја сам ти мог'о само мало јавити, а други бољари и сам светли краљ приповедиће ти опширније. Допусти, светла госпођо, да се сад удалим. (Марија махне руком, скоротеча одлази).

Марија (устане). Мени се соба окреће. Јесу ли то оне лепе надежде, онај лепи санак о будућности сина

Digitized by Microsoft®

мога. Душану круну, па још за живота! Куд ћу после ја, куд ли мој Синиша; зар лоза Влајкова да иструне без плода? О, Стеване, Стеване!

4.

Теофил, Марија.

Марија. Ходи, једини пријатељу дома мога, да излијем бар пред тобом тугу, која ми је прси обузела.

Теофил. Ти си неспокојна, краљице?

Марија. Стеванов негда пријатељу, знаш ли, да си само код великог Бесарабе, мога оца, прибежишта наш'о, кад те гнев Милутинов подобно ослепљеном сину његовом гонио? У двору оца ми уживао си сваку заштиту, свако одличије; на твоју ме је реч родитељ мој за удовца Стевана дао, теби ме је препоручио млађану девојку, да ми советник и пријатељ будеш.

Теофил. У чему сам се ја твоје милости показао недостојан, незаслужан, да ми то повторава високо ти краљевство? Смем ли бити участник тајне, која те оскорбљава?

Марија. Кад ме је отац у цвету година мојих за преседог Стевана дао, кад му је предел Северина поклонио, земљу природе дивотама украшену, која споменике великих Римљана удивљеном оку изобилно представља; кад је уздарје ово сјајношћу других драгоцених ствари надвисио, није мог'о помислити, да ће кћи његова у двору Стевановом остати постидна.

Теофил. Постидна?

Марија. Ко је Влајко Бесараба, приповедају Ма-

Digitized by Microsoft®

цари и данас, опомињући се штете, коју су у битци с Власима искусили. Ја сам се у колевци играла с круном, а сад да не будем краљица.

Теофил. Теби је повољно, преузвишена госпођо, говорити у загонеткама; но мени озбиљност послова није допуштала у томе упражњавати се.

Марија. Представи себи све велможе и бољаре српске у сабору седеће, где Дечански круну скида с главе, и сину је Душану предаје.

Теофил. Краљ је истина благ — добар . . .

Марија. Сад кажи, шта сам ја без круне, шта ли мој Синиша.

Теофил. Хм, хм! Па како се окончала ова — нова новина? Је ли светли краљ предао круну заиста?

Марија. На срећу задржала га је молба сабора за онај пар. Али слабост Стеванова није хтела коначно да изгуби победу. Он га, као што скоротеча приповедаше, учини краљем Зенте, и обећа му преко тога, да ће му за живота уступити престол целе Србије.

Теофил. То су гласови — чудни, (једва приметно) зли . . .

Марија. Сад представи себи, кад Душан постане краљем у Неродимљи, шта ћу ја његова мајија бити, шта ли син мој Синиша? Зар он, и по оцу и по матери од царске крви и лозе, да нема надежде на круну српску; зар по свету да блуди као незнатни себар?

Теофил (махне главом). Промена велика за тако кратко време!

Марија. То је Дечанскога дело, кога сви за доброг

Digitized by Microsoft®

и благог држе. Зар је довољно бити само спрећу једног благим? Душан је првенац! Шта је крив Синиша, што нема преко 50 година, да и самог оца у краљевању претече? О, Боже, да Дечански толико на године држи!

Теофил. Ствар је заиста, која заслужује, да се о њој размишљава.

Марија. О, како ти се хладно лепи срца ова моја невоља. Та није ли Душан и тебе вијао мачем на угледу толиких дворана?

Теофил. То јесте, и кад се строго разсмотри, није мала безчест. Али је Душан млад и плах, не пристоји се мени, зреломе човеку — истина срамота је велика.

Марија. Кад код тебе не налазим помоћи, чему се од других надати имам. Ништа ми већ не остаје, него узети дете, па прибећи оцу, док ме нису одавде срамно истерали. Казаћу Бесараби каквом ме је пријатељу препоручио.

Теофил. Ја јесам и остаћу твој верни посадник, честита госпођо, и служићу совестно, као и досад.

Марија. Па опет у највећој мојој невољи ни сенком ме не блажиш надежде, камо л' да ми помоћ обећаш какву.

Теофил. Извини, овакова нагла промена — плахост Душанова — мекост Стефа — — ништа се без прилике не може учинити. — Може бити, да! То би још најбоље било кад би се завадили.

Марија. Ко? Отац и син?

Теофил. То би једно средство било, коме би могла прибећи.

Digitized by Microsoft®

Марија. Па ко то да учини, ја?

Теофил. Нико боље од високог ти краљевства.

Марија. То ће бити немогућно.

Теофил. Ако си му сазнала слабости, могућно је.

Марија. Ја неискусна жена!

Теофил. Највећи јунаци — непобедими Самсон побеђен је био ласкањем женскиње. У толико је савитнији постар супруг пред ружичним заповестима младе своје супруге.

Марија. Па каквој се користи имам ја од њихове распре надати?

Теофил. Кад би пророци били, не би били људи. Слаба створења дужни смо радити и молити се Богу, као што ратар чини обделавајући њиву. Како ће семе никнути, каква ће бити жетва, то је у Божјој руци.

Марија. Ја ћу поступити, као што ми советујеш; само немој, Теофиле, да ме без твоје помоћи оставиш. Ти си поцрпио мудрост у Цариграду, знаш се твојим разумним поступком учинити свакоме неопходимим, коме служиш.

Теофил. У књизи живота мога горње је правило: служити верно, и совестан бити.

Марија. Зато, Теофиле, верност ову твоју умећу наградити, а и Синиши у читуљу записати. (Одлази).

Теофил (за њом). Веран посадник налази најбољу награду у чистоћи својих дела. (Врати се). Вести неповољне! Да Душан буде краљ! — Он ми непријатељује. А зашто? Ако сам хром, ако ми је једно раме више од другога, не могу бити војник, то и не тражим, али могу бити советник и, чини ми се, да је ви-

Digitized by Microsoft ©

ше светлости било, кад се мој разум зачињао, него код других. Ко мачем трчи на мене, ко ме назива лукавом, безсовестном протувом, па нека би то и било, тај, љубезни Душане, не може бити краљ, док је Стеван — Дечански, и Теофил — логофет. Ово је, краљице, тајна и за твоју памет нешто повећа; друг у послу можеш ми бити, али у жељи и средствима, у намери никако. (Одлази).

5.

(Двор Светковића у Зенти).

Зорка и *Милорад.*

Милорад (држи један венац од цвећа у руци). Зорко моја, овај дар од тебе!

Зорка. Остави. Од како сам чула да сте одржали победу, сваки дан сам по један правила. Ружа, и саса, и китни каранфил никад ми се није тако милио, као за ово време.

Милорад (ухвати је за руку). Зорко моја, сво ово красно цвеће далеко ишчезава поред дражести лица твога, поред красоте невиности твоје. Сама челенка, коју ми је краљ својом руком заденуо.

Зорка. О, тебе је краљ осим свију највише одликовао за храброст у битци показану. Ја сам чула. Ах, што нисам била гдигод ту у крају! Знам да су сви у тебе гледали, како ти је краљ говорио, како те највећим витезом називао; о, да сам ту била . . .

Милорад. Да си ти у присуству била, не знам би л' се задржао, да јасним не повичем гласом: Ево је, коју предпочитујем свакој слави, свакој почести и

Digitized by Microsoft®

украсима света; њом ме наградите, па ми слободно и живот иштите.

Зорка. Ах, престани о животу тако говорити. Колико сам ноћи неспокојно проводила, док си у војсци био! Много ми се пута учинило, да си усред непријатељских чета; мачеви око тебе севају, а ти снажно одбијаш силу непријатеља. На једанпут те згоди безбожна стрела; ја вриснем и ђипим — ах, сузе оне умолиле су Свевишњега, да те невредима сачува.

Милорад. Добро срце природе! Молитва невиности најпријатнија је Богу. Никакове силе нема на свету, којој не бих противостао, одолео при помислу на моју Зорку. Ти си сунце живота мога, које ми се подмлађује, укрепљава, кад ме дужност на борбу позива.

Зорка. Моја је надежда о твом повратку била горка. Ужасан сан; но — само кад је сан био.

Милорад. Ти си снивала штогод . . .

Зорка. Страшно, но сад видим, да сну није веровати.

Милорад. А шта си то снивала?

Зорка. Не питај, с тобом сам се у цркви венчавала, али сватови сви у црно обучени. Кад ја даље погледим, а оно мој младожења ниси ти, него — смрт.

Милорад (пољуби, па је опет за руку ухвати). Зорко моја, сан је лажа, а Бог је истина. Шта нам могу којекаква мечтанија наудити, где Бог о нама бригу води? Да се свет заљуља, да се више него човечија сила одапре, раздвојити ме никада од тебе неће. Ти си живот живота мојега, без које би цвет суштества мога као суви листак клонуо и ишчез'о.

Digitized by Microsoft®

Зорка. Ја чујем оца, где долази. Ах, како те је похваљивао! Он те љуби као рођеног сина.

6.

Светковић са *Душаном, пређашњи.*

Светковић. Ово је, светли краљевићу, мој мали дом, који си данас твојом посетом осветлио и увеличао.

Душан (Милораду, који је приступио и учтиво се поклонио). Виловић!

Светковић. Мој посинак.

Душан. Мило ми је, да мога Виловића у кући жупана Светковића видим. Јуначе, за твоју храброст наградио те је отац ми на угледу војвода и властела обилно; али што си први за мном у стан Бугара похитио, мачеве непријатеља с моје главе виловитом руком одбијао, не може ти нико наплатити, (скине прстен, па му га пружи) за спомен носи овај прстен од мене; он нека ме на благодарност опомиње, ако ме памет кад изда.

Милорад (прими прстен). Кад овај потавни, онда ће и моја ревност према теби охладити.

Зорка (на страни). Ах, како ми срце игра! (Хоће да се удаљи).

Светковић. Почекај, Зорко, дијете, може бити да нећеш имати прилике нашег високог госта, нашег младога краља видети, који нас је удостојио своје сјајне посете. (Душану, који међутим укоченим очима Зорку гледа). Светли краљевићу! Ово је моја јединица, моје сво благо на свету. Старост и слабост не

Digitized by Microsoft®

чувствује више сласти славе и похвале, и једна ми је утеха да ће ми Зорка, као добро дете, очи затворити.

Душан (који је донде једнако у Зорку гледао). Је ли ово твоја кћи?

Светковић. Јесте.

Душан. Твоја рођена кћи?

Светковић. Моје једино дете.

Душан (после кратког унутрашњег борења одважно). Жупане Светковићу, ја ти нешто насамо открити имам.

Светковић. Краљу и цару покоравати се моја је увек била поглавита дужност. (Погледа на Зорку и Милорада, који је међутим мотрио на Душана, они се удале).

Душан (нестрпљиво). И ово је твоја кћи?

Светковић. Моја; шта ти се на њој не допада?

Душан. Не допада? То је ласно питати, ласно и одговорити. Али шта ми се допада? Стас, нежност, очију орган . . .

Светковић. Краљевићу, племе Светковићево ако није било чим другим одлично, а оно се бар одликовало поштењем и непорочним именом.

Душан. Ја твоју кћер љубим, Светковићу, твоју кћер љубим, она је моја супруга, она мора да је моја супруга.

Светковић. Твоја супруга? Моја кћи?

Душан. Твоја кћи. Ако на то пристанеш, она је моја по уговору, ако није твоја воља, ја ти као краљ заповедам. Ту само саслушај заповест, у другом располажи ти, с мојом вољом и с мојим скровиштем.

Светковић. А стари краљ?

Digitized by Microsoft®

Душан. Он је мој отац, он ће допустити.

Светковић. И да се против величества земље поступа?

Душан. Како то разумеваш?

Светковић. Светковић је жупан, али није од царске крви.

Душан. Па шта ту?

Светковић. Права земаљска неће допустити оцу твоме, да наследнику престола српског за просту девојку даде благослова.

Душан. У каквом надвесију стоји царска крв над својствима царским?

Светковић. У таквом што добродетељ код простоте нико и не сматра; на против код великаша и од самог порока истешу лепу добродетељ.

Душан. Ја твоју кћер љубим, Светковићу, и никаква сила не може ме одлучити од ње. Мој је отац добар, још ми ништа није досада одбио, а и разум је у њега бистар и чуство човеческо; више ми је пута говорио, да природа другог не познаје одличија осим душевног, и да су код ње сви једнаки Адамови потомци.

Светковић. Хоће ли тако и советници судити?

Душан. Кад краљ добро види, советници могу слободно спавати.

Светковић. Ако не буде тако? — Краљевићу, ја твоје изјашнениje паче за велику срећу држим, него да би се томе успротивио.

Душан (ухвати га за руку).Ти пристајеш, пристајеш?

Светковић. Само под једним условом.

Digitized by Microsoft®

Душан. Шта ми је до услова. Обећаваш ли се ти мени, да ћеш ми твоју јединицу дати за супругу?

Светковић (прстом на њега). Ако ти мени твоју царску реч задаш, да ћеш оно, што захтевам учинити.

Душан. Ево ти моја рука, макар ме полак царства стало. — Говори, шта желиш.

Светковић. Да круну од оца изиштеш.

Душан (тргне се). Зашто то?

Светковић. Тебе ради.

Душан. Ко ће мени круну отети? Није л' ми ју отац сам дати хотео?

Светковић. Па је ли то учинио?

Душан. Што се земља од њега радо не растаје, а не што мени не би наклоњен био.

Светковић. Видиш како је човек поводљив. Па зар неће моћи совети неваљалих људи и другом приликом на њега тако исто дејствовати? Ти познајеш добро Теофила.

Душан. Познајем, али шта ће Теофилов јед код љубови очине?

Светковић. Зар рђав човек мари за разлоге свога неваљалства? Ти имаш брата . . .

Душан. Од друге матере.

Светковић. Али од оца, који на престолу влада. Његову матер не заптива влага тавнога гроба; она је жива, и брижљива за своје дете.

Душан. Ја не знам, што ти говориш; та отац ми је половину земаља и блага одавна обећао.

Светковић. Обећао, само што није дао. Тек кад си преславну победу одржао, замазали смо ти очи Зентом. Такви смо ми бољари, краљевићу.

Digitized by Microsoft®

Душан. Кажи ми, жупане, од куд ти ове мисли на памет дођоше?

Светковић. Да ми ниси кћер запросио, не би јамачно дошле у овај пар. Ал' овако дужност ми је бринути се за тебе и за своје дете. Ја не знам, може бити, да ће ти отац и дати благослова, да моју кћер узмеш; може бити и с намером, јер су сплетке дворске неиспитајеме. Ко ће ми добар стојати, да неће народ по наговору смутљивих великаша повикати: Душан је узео простога властелинчића кћер за супругу; она није достојна, да престол с њиме дели, нити да је ми као царицу поштујемо.

Душан (тоном Светковића, продужујући). Не уважавамо Душана, њенога мужа; презиремо јунака, који нам је најславнију победу код Струме задобио, не ценимо његове заслуге; ми смо сви ослепили, и...

Светковић. Бирамо млађега му брата за краља.

Душан. А што је отац старијему обећао првенство?

Светковић. Овога шиљемо прошлом времену, нек' се с њиме пре, како зна.

Душан. Онда је тај народ луд, не заслужује да му будем краљ.

Светковић. Остави народ, то малоумно дете, које само не зна шта хоће. Подобно мајмуну данас пљује на оно, што је јуче љубио, као што га несташна ћуд подбадача наставља. Покушај, те се преко његове воље на престол попни; он ће те гонити, вијати, гњавити; па ако тој лудој сили подлегнеш и паднеш, он ће сузе проливати. Таков ти је народ.

Digitized by Microsoft®

Душан (поћути). Светковићу, да видиш како криво судиш о свету, хоћу да те постидим. Данас ћу још писати оцу да ми благослова за венчање да, и круну по обећању уступи. О, ти га још добро не познаješ, жупане; његовој доброти тешко има равне на свету.

Светковић. Ја нисам никада сумњао о доброти нашега старога краља, премда и доброта у цара није највеће својство; но само сам те рад обезбедити од рђавих намера његових советника.

Душан. Кад обигра месец годишње коло своје, твога ће зета поздравити као краља Србије, а тебе — тебе као краља Зенте (Отиде).

Светковић. Краљ Зенте? Моја кћи супруга тако знаменитог мужа, краљица тако простране земље? Ово су изгледи, којима не би мог'о никакови земнородни забавити. Сама светиња Краља Дечанскога треба од сјајности своје да позајми мало слави Жарковој. Увек сам био истинити син отечества, веран и послушан краљу, мојим посадницима добар и милостив, и за све ово хоће срећа да ми у један мах обилно наплати. (Гледа ведро око себе).

7.

Светковић и *Милорад.*

Милорад (усплахирен). Оче, у овај торжествени час допусти, да пред твоје лице станем.

Светковић (гледа га позадуго). Зар је теби приступ кад забрањен био?

Милорад. О, оче, у детињству моме, родитеља ли-

Digitized by Microsoft®

шеном ти си ми место оца био. У сопственој кући лишавао сам се онога, што сам код тебе уживао.

Светковић. Остави то, вериге су живота нашега тако уплетене, да један без помоћи другога обстати не можемо. Што си ти мени, то би моја Зорка твоме оцу била, да је небо хотело прећи мене, него њега к себи позвати. Остани мој син, као и досад.

Милорад. О, оче, све друге жеље, части и достојанства као вихор ишчезавају поред необориме жеље твојим се сином назвати; али не сином по имену само; најсветије узле сковала је љупка природе светиња, да вечито к теби привезан останем. О, бабо, Зорке нежно, анђелско сушчество сплело је ову ружичну везу.

Светковић. Зорка је добро дете.

Милорад. Добро, красно, вишеземно дете, која ме од премалећа живота мојега нежним чувством пунила, која ми је васколики корен добродетељи и скромности у прси верно усађивала, која ми је при сваком добром делу, при испуњавању дужности моје анђел заступник била. О отац, и ова блага душа, пород едемског раја, на мом срцу лежи, чувством љубови привезана. Допусти да се вечито мојом назове.

Светковић (тихо). Сине мој, од детињства твога никакова ња га није поступке твоје окаљала.

Милорад. Зоркина невиност била ми је увек огледалом живота.

Светковић. Твоје је име далеко чувено; ти си при последњој борби славу задобио, која је гдикоје око

Digitized by Microsoft®

завишћу испунила. Једним словом, ти си дичан детић српскога бољарства, највеће одличности достојан; и опет, опет, (пћути мало, Милорад га нестрпљиво гледа) опет је судбина — са Зорком другојаче уредила.

Милорад (полак у изумленију). Другојаче?

Светковић. Зорка твоја не може да буде.

(Милорад окамењен стоји, *Светковић* му метне руку на раме).

Светковић. Нико не би достојнији био од тебе њену руку добити, да јој срећа није старија од судбине њене.

Милорад (као из сна). О, Зорко, Зорко, чујеш ли? Хоћеш ли и ти ово поднети, овај глас, овај гром поразителни?

Светковић. Ти дрхћеш?

Милорад. Бабо, ако чувства имаш, колика је глава маленога мрава, ако знаш шта је срце, или боље, шта је човек, не раздири ову лепу свезу, коју је десетина лета полако стројила. Шта је мени живот без Зоркине руке? Шта је светлост сунца без њених очију? — Гроба сам ја образ без присуства њена.

Светковић. И опет не може да буде.

Милорад. Не може, варварине, не може да се сложи оно, што је природа сложила, кад је свет у колевци био. (Полак у изумленију). Зорка је моја, моја по закону наклоности, моја по определенију природе, моја по уставу творца неба и људи. (Тргне мач). Ко је тај, који Зорку моју отима? Казуј, отац, ко нам Зорку отима, овим ћу мачем судити убици.

Digitized by Microsoft®

Светковић. Милораде синко, примири се мало, дођи к себи. Саслушај у целој свести ово што ћу ти рећи, па онда сам разсуђуј: Ја сам моје кћери отац, и нико ми за зло примити не може, што на то идем, да она буде колико више срећна.

Милорад. Где може она срећнија бити, него код мене који је паче свега љубим, у свако доба готов: живот свој за њу положити.

Светковић. И опет је Душан већа за њу срећа.

Милорад (пренераженo). Душан?

Светковић. Душан.

Милорад. Душан, млади краљ.

Светковић. И господар од Зенте.

Милорад. Душан, и овај Душан иште руку Зоркину?

Светковић. Ја сам му је мојом сердарском чашћу обећао.

Милорад (метне обадве руке на чело). Сад сам убијен.

Светковић. Видиш, синко, није маловажна причина, што те одбијам.

Милорад. Све што имам, од Душана имам, и опет, све што сам имао Душан ми преоте. О, судбино, немила траго, та докле ћеш тако? (Поћути мало, па онда тишим но постојаним гласом). Не, не треба скорбити. Душаново добро срце мени је познато. Земљу ћу црну пред њим љубити, која је тврда као гдикојега човека срце. Он ће ми је уступити, та шат је оном уступи, који му је живот од смрти сачувао.

Светковић. Милораде, ти Зорку љубиш?

Милорад. Питај тако матер, која је деветоро деце сахранила, и десето у наручју држи.

Digitized by Microsoft®

Светковић. И опет, ти Зорку истинито не љубиш, јер би се иначе за њену срећу брижније старао. Кажи, ти ли би у стању био задржати је од њене среће, коју јој је судбина наменила.

Милорад. Ах, зар је сва срећа у злату и шареном песку?

Светковић. Срећа је оно што људи за срећу држе. Зар би злато било злато, да му нисмо ми цену приденули? (Ухвати га за руку). Синко, остави Зорку онамо путовати куд је њена добра звезда води; буди моје дете, мој син; радуј се и са мном, да је њу судбина тако омиловала; она ће бити срећна, она ће и нас с престола своје сјајности љупко обасјавати. (Отиде).

Милорад (дигне руке.). Боже, који тамо у превечности пребиваш, је ли све по твојој наредби? — О Зорко, Зорко! (Покрије очи шакама).

8.

Зорка приступи лагано, па гледа *Милорада.*

Милорад (спусти руке). С Богом, Зорко, с Богом добро моје!

Зорка. Мираде!

Милорад (баци поглед на њу с движенијем срца).

Зорка. Ти опет на пут одлазиш?

Милорад (мртвачким гласом). Одлазим.

Зорка Кад ћеш се вратити?

Милорад. Никада.

Зорка. Никад?

Милорад. Да, никад Зорко, никад, нигда да те

Digitized by Microsoft®

више не видим. Ове сјајне очи, ово љупко лице, ово анђелско сушчество нигда више да не видим, Зорко, нигда више да не видим. (Силно је загрли). При овом позорију земља мора сузу пустити.

Зорка. Шта је теби, Милораде, ти ме ужасаваш.

Милорад (на једанпут је пусти). Ти ниси моја Зорка, ниси, не можеш да си моја. Моја? Ах, ова једна реч поражава ме гробу.

Зорка. Слатки Милораде, зар ти радост налазиш, кад ме мучиш?

Милорад. Слатки Милораде! — Ово је последње слатки Милораде из твојих анђелских уста. Још који час, па онда нисам више твој Милорад. Зорко, ти си Душанова љуба. Краљица си ти, а Милорад жертва туге и печали. (Опет је силно пригрли, између пољубаца). Кћери Светковићева, овај је последњи час за Милорада сладак; ово је последњи час где сунце греје Милорада бедна. Заборави ме, као што ја тебе нигда заборавити не могу. (Отпусти се од ње, и пође).

Зорка. Милораде!

Милорад (стане). Још једанпут су њена слатка уста моје име пронела; још једанпут ми се сунце појавило, пређе него што ће га ужасна прогутати магла. Зорко, с Богом на веки, на веки! (Силно је пољуби, па излети напоље).

Зорка. Свемогући Боже! Милораде, Милораде! (Истрчи за њим).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft ®

ДЕЈСТВО ДРУГО.

1.

Марија с једне и *Теофил* с друге стране ступе.

Марија. Месец се обнавља, и месец ишчезава, а за мене жалостну никакове утехе. О Теофиле, обећао си ми помоћи твојом претежном мудрошћу, ал' до данас још никакова успеха.

Теофил. Ја сам, краљице, слуга и твој и краљев; не жели, да овим слабим телом кулу разбијем. Молимо се Богу, јер је све у његовој руци.

Марија. Кушала сам одвратити Стевану срце од сина, ал' је он као убајаћена баретина, коју ништа не може да покрене пусту.

Теофил. Само полако, краљице, прилика је најбољи помоћник. Ко нагли без обзира, далеко не одлази, а много поквари. Јеси ли видела који пут бујицу? Брује, лупа, ваља камење, руши зданија, ал' и људе подсећа, да јој наглост предупреде. Напротив, тиха река тече непрестано, нико на њу не пази, и кад после неког времена: и камен је пробила. Само полако, краљице.

Марија. Али Душан међутим узима мâ.

Теофил. Нека га, опет се неће у небо попети.

Digitized by Microsoft®

2.

Дворослужитељ ступи.

Дворослужитељ. Посланик из Зенте жели светлом краљу.

Теофил. Из Зенте! — Светломе краљу? Нека овамо ступи. (Служитељ одлази).

Теофил (краљици). Мене високо ти краљевство дужност позива.

Марија. Ја ћу одступити, само те молим, немој на мене заборавити. (Оде).

Теофил. Заборавити? Хм! Како велики људи од малих зависе. Она мисли да је већа од мене, па без мене опет није ништа. — Посланик из Зенте? Тај мора најпре кроз моје руке, па ако ми се свиди, може га и краљ видети.

3.

Сретен, пређашњи.

Сретен. Велможа, ја долазим из Скадра, послан од младог краља и жупана Светковића. Молим те, да ме староме краљу представиш.

Теофил. Ја се клањам светломе Душану. Како, је ли здрав наш храбри победитељ, наш мудри наследник престола?

Сретен. Он је здрав и весео; јер је наумио љупкошћу брака живот усладити.

Теофил. Је ли? То је врло добро, зашто би и чекао? Такав високи младић, који ће земљу подићи, треба да се раније постара за наследника.

Digitized by Microsoft®

Сретен. Тако и ми велимо, и зато сам и послат, да допуштење однесем од светлога краља.

Теофил. О заиста, краљ ће допустити што сва земља жели. Ја ћу се први постарати, да му девојку нађем из најславнијег двора.

Сретен. Није нужно, он је наш'о себи девојку какву свака земља нема. Није, до душе, од царска племена, ал' је лепа, добра, убава, и бар Српкиња.

Теофил. Тако и треба; ја сам одавно говорио да наши престолонаследници узимају Српкиње за жене. Туђинка остаје туђа крв, па како била. Наш стари краљ не би страдао да је Симонида била Српкиња.

Сретен. Тако смо се и ми разговарали.

Теофил (срдачно). Разговарате ли се и ви о државним стварима?

Сретен. Каткад, при чаши вина.

Теофил. То је лепо! Сваком родољубцу треба да лежи благостање отечества на срцу. А из кога је племена изабрао наш млади краљ своју љубведостојну заручницу?

Сретен. Она је кћи жупана Светковића.

Теофил. Светковића, мога искреног пријатеља? Заиста, он је од отмене породице, и човек знатан.

Сретен. Може бити још знатнији, и у моме роду нико до мене није био војвода.

Теофил. Тако је, кад се Душан оцари, може Светковића као свога таста краљем учинити.

Сретен. Тако се и код нас говори.

Теофил. То је народ врло слободан, кад се о делима својих старијих разговара.

Digitized by Microsoft®

Сретен. Богме код нас су ти баш прави Срби: — што им је на срцу, то им је и на језику.

Теофил. Тако и треба, само нека је чисто срце.

Сретен. Ми сматрамо наше поглаваре као кућевне старешине. Чествујемо их, плаћамо им што припада, ал' при чаши вина хоћемо, богме, коју и да рекнемо.

Теофил (метне му руку на раме). Србин, чист, као што га је Бог створио.

Сретен. Ово писмо доносим староме краљу.

Теофил. Ја ћу га предати високом краљевству и гледаћу да се жеља младога краља испуни.

Сретен. А зар нећу ја изићи пред краља?

Теофил. Изићи ћеш доцније — тако нешто — кад те краљ позове, и са одговором отпусти.

Сретен. Код нашег су младог краља у подне, у поноћи, врата отворена.

Теофил. Овде је обичај сасвим други; али није ни чудо, пространа земља, многи послови, силне молбе.

Сретен. Међер ти је боље код нас. Кад је тако, а ти предај краљу писмо од младога краља, а ја ћу се удалити.

Теофил. Почекај мало, — да, можеш се удалити; али да — нађи се туда близу.

Сретен (у поласку за себе). „Али — да, — хм — да — али" — чудни су ти ови велики државници; не можеш да му ишчупаш реч. Међер је боље код нас. (Оде).

Теофил (сам). Са Светковићем у сродство? — Хм! И ово није добро. — Са Светковићем нисам најбољи пријатељ. Светковић би био што сам ја. — Ако је

Digitized by Microsoft®

до тога, и ја имам кћер. (Хода на прстима, полагано). Не може бити.

4.

Дечански, пређашњи.

Дечански. Где су ти мисли, мудри Теофиле?

Теофил (с највећим почитанијем). Вољан буди, светли господару, ја сам се замислио, нисам те мог'о с пристојношћу дочекати.

Дечански. Докле ћеш тако туђ бити? Нашто ти поклони, то пузеће, тако да рекнем, почитаније? Зар нисмо заједно одрасли; нисмо ли судбину скупа делили?

Теофил. Ти си краљ, и ја не могу то из вида да испуштам.

Дечански. Па зар краљ не сме да има искреног пријатеља с којим ће се бар насамо својски поразговарати, и посоветовати.

Теофил. Ја мислим што се мојих совета тиче . . .

Дечански. Они су увек мудри били и добри, и од свију тебе најрадије слушам говорити; ал' су ти скупе речи.

Теофил. За мога краља и господара ништа мени није скупо.

Дечански. Да предузмемо дела.

Теофил. Најпре допусти, да те обрадујем с писмом од нашег милог Душана.

Дечански. Од Душана писмо? Шта ми пише? Дај овамо! (Отвори и почне читати, Теофил добро мотри на черте лица његовог). Хм, хм! Мало ми је чудно! Али је

Digitized by Microsoft®

његова воља. Шта мислиш, Теофиле? Душан иште благослова да се жени.

Теофил. Ако узмемо године, и време је. Света лоза Немањина треба да се разпростран.

Дечански. Познајеш ли ти кћер жупана Светковића?

Теофил. Светковић је мој пријатељ, али о девојкама (смеши се) нисам имао кад разбирати.

Дечански. Њу жели Душан за супругу.

Теофил. Ако је млади краљ њу изабрао, то ће она заиста бити лепа и добра; јер његово је око бистро и проницателно.

Дечански. Чудни човече, Душан те је мачем вијао, Светковић те преда мном Бог зна како опадао, а ти им не само што нисси непријатељ, него их још и хвалиш.

Теофил. Ја познајем Душана као храбра, честита и разборита младића, изузимајући ону ватру, која је истина шкодљива, но која је својствена сваком великом духу; а Светковић има до душе своје слабости — али зар их и ја немам? Лепо је од њега, што је искрен, и јавно казује шта је на коме приметио.

Дечански. Али ако су његове речи само измишленија, опадања?

Теофил. Онда му паметан човек веровати неће; а од неразумнога не треба се ни страшити.

Дечански. Чудесни човече, то су правила, која треба сваки златним словима да запише.

Теофил. Само нека је совест чиста.

Дечански. Па велиш, да допустим Душану.

Digitized by Microsoft®

Теофил (слеже раменима). Требало би, лепо би било, он јамачно зна што чини; али кад се узме с друге стране, тешка је судбина краљем бити.

Дечански. Како то разумеш?

Теофил. Владатељ мора да запостави своју срећу благостању општем, јер га је на то провиђеније определило. Други узима што му је мило и драго за жену, а краљ се жени само величине државе и других околности ради.

Дечански. Ту говориш истину.

Теофил. Кад узмемо ствар управо, и треба тако да чини. На пример, да високо ти краљевство није светлу Марију узело, не би Србија имала предел Северина; тако кад би један син твој добио какав предел од Грка, други од Бошњака, куд би далеко стишла Србија!

Дечански. То је све мудро и родољубиво, Теофиле. Ми ћемо наћи Душану девојку тако исто лепу као што је та његова, ако је лепа; и јамачно од племена сјајнијег и с лепим уздарјем.

Теофил. И величина народа некако се огледа на величини цара; некако и држава стоји другојачије у очима света, кад се сојуз брачни са знатном владатељском скопчава лозом. Народ осећа да нешто важи.

Дечански. А, на сваки начин, на сваки начин; твоје су речи мудре. Тешко оном, који не може с великим људма да се пријатељи. Треба му писати нек' се тога прође.

Теофил. При свем том, ја бих рек'о да му се допусти.

Digitized by Microsoft®

Дечански. Нипошто, нипошто. Са Светковићем да се пријатељим, да се љубим, ја помазаник, пети наследник Светога Краља! То не може. Пиши му, нека се тога окане.

Теофил. Само се бојим, да не учинимо тиме горе.

Дечански. Како?

Теофил. Душан је у девојку јамачно заљубљен, може бити, да је поводом Светковића, шта знам, шта се коме по глави мете.

Дечански. Па шта из тога изводиш?

Теофил. Може Душан и преко твоје воље венчати се, па онда — срамота од света.

Дечански. Душан је послушно дете.

Теофил. Не знам како ће бити у љубовној страсти. — Најпосле да покушамо, премда ја не стојим добар за следства. Шта знамо да га неће Светковић подбости на круну?

Дечански. На круну? И о том ми нешто пише, (чита писмо) да, опомиње ме на обећање, да му круну предам. О, почекај мало, момче. Кад брж'.

Теофил. Ако то стоји, онда се мора Душану допустити, да узме Светковићеву кћер.

Дечански. Ја сам ти казао, да то не сме бити.

Теофил. Ван ако не желиш неповољности.

Дечански. Какве неповољности?

Теофил. Из речи писмоноше тако је нешто вирило, — ал' ја нисам ни пазио; ко може помислити што на младога краља? Истина Светковић . . .

Дечански. Ти нешто гледаш да укријеш; ал' ја хоћу увек голу истину, теби је добро познато.

Digitized by Microsoft®

Теофил. Залуду, кад нисам био пажљивији. Колико ми се чини, Светковић рђаво наговара Душана, тако нешто, јер као што ми се чини, — али шта помаже, кад известно не знам.

Дечански. Само кажи, шта ти се чини.

Теофил. Да Светковића намерава Душан учинити краљем од Зенте.

Дечански. Бунцаш ли ти? Ја имам још једног сина.

Теофил. Чини ми се да је баш ове речи писмоноша пронео.

Дечански. Овде нешто друго лежи. Да се на испит узме.

Теофил. Само ако усхте овакову ствар исказати.

Дечански. Даћу га на муке.

Теофил. Али ако буде невин? Ја се не смем заклети, да сам баш то од њега чуо.

Дечански. Али ја бих желео да се томе у траг уђе.

Теофил. Шта знамо. Да пошљемо кога повереног човека у Зенту, да провиди шта је, шта се тамо кува.

Дечански. То је добро, и да ми је могућно, никога не бих до тебе.

Теофил. О, краљу . . .

Дечански. Знам ја, мој Теофиле. Свет мрзи што си код мене у милости. Да си глупак, да си прост, не би ти нико завидио. Такви су људи. — Избери кога знаш, па га пошљи у Зенту.

Теофил. Дело је ово врло важно, сваки се не може послати, а не може му се свашта ни казати. — Ствар је врло тугаљива. Како би било, кад бих тога писмоношу још једанпут к себи пустио, и почео га из далека кушати.

Digitized by Microsoft®

Дечански. Ако мислиш да је нужно — али, заиста, то је врло мудро. Знаћемо бар колико толико на чему смо. Испитај га, дакле, па ћеш ми јавити.

Теофил. Светли краљу, овај предмет тиче се државе. Ја бих највољо кад би се у присуству твоме испитао; али наравно — онда не би признао.

Дечански. Нашто то? Што ти учиниш, канда сам сâм учинио.

Теофил. Али свет, краљу, неће тако сматрати. Ко ће ми веровати да нисам измислио оно, што будем од њега чуо? Сведока нема. Ја се готово не могу тога примити.

Дечански. И на оваковог човека свет виче! Заиста, није достојан да га има.

Теофил. О, светли краљу, други би може бити више учинио. — Но на сваки начин нужно је овде да будеш изван сваке сумње. Зато мислим, да у другој соби саслушаш наш разговор.

Дечански. То је излишно, ја имам у теби совршено поуздање.

Теофил. Али те ја молим, високо ти краљевство, мога ради спокојства.

Дечански. Ако се тиче твога спокојства, нека буде. Пошљи по њега.

Теофил (изиђе на врата, па се врати).

Дечански. Сад те остављам твојој мудрости. (Оти-де у другу собу).

Теофил (лагано). Задатак је врло велики! — Но човек је проливен на језику. — Ако не добијем што, изгубити се нема ништа.

Digitized by Microsoft®

5.

Сретен, пређашњи.

Сретен. Ти си ме позвао, велможо.

Теофил. Позвао сам те да ти моје сажалење откријем, што нисам срећан да младому краљу веселу вест пошљем.

Сретен. Зар краљ није с'изволио?

Теофил. Ја сам говорио, молио, преклињао, али залуду. Светли краљ не одобрава.

Сретен. Бога ми то је зло!

Теофил. Он вели: није прилика.

(Дечански укаже се на вратима).

Сретен. А зашто не би била прилика? Девојка је млада, лепа, добра.

Теофил. И за круну што пише . . .

Сретен. А и то је писао.

Теофил. Молио је да му по обећању уступи, али краљ каже да је још рано.

(Међутим се *Дечански* приближио, и стао иза леђа *Сретенових).*

Сретен. То сам ти ја рђав гласоноша.

Теофил. Ако узмемо, и боље је да нам остане стари краљ, он је вештији, искуснији.

Сретен. Е, код нас кажу да је стар и слаб, да круна није за њега.

Теофил. Он је истина стар, слаб . . .

Сретен. Код нас су спевали песму како Стеван све гледа у младу Марију, а његови советници жаре и пале.

Digitized by Microsoft ®

Теофил (поклони се краљу, које Сретен не примећава). У нечем могу имати право; али шта ћемо кад је помазаник.

Сретен. Као помазаник требало би да испуни што је обећао.

Теофил. Требало би, то и ја кажем, и говорио сам му.

Сретен (врти главом смешећи се). Ја знам шта ће најпосле бити.

Теофил. Шта мислиш, шта се може из тога изродити?

Сретен. Већ ја знам!

Теофил. Мисле ли силом да освоје круну?

Сретен. Бога ми ! — Враг не спава; но да ће Душан Светковићеву кћер узети, мог'о бих се опкладити!

Теофил. Па зашто не? Ако је узме и преко воље очине, шта ће бити? Што је учињено повратити се не може.

Сретен. Тако говори и кнез Ранко.

Теофил. Сва би кривица пала на Светковића.

Сретен. Е, тај се не боји, јер је његова судбина тако скопчана с Душановом . . .

Теофил. Другојаче и не може бити. Они треба да су у сојузу. Ко зна, могло би староме краљу пасти на памет с војском ударити на Зенту.

Сретен. Већ зато би лако.

Теофил. Није Бога ми ни лако, сила краљева!

Сретен. А шта раде Зенћани? Не може Душан да задржи младеж. Сваки дан жуборе: камо круна младому краљу.

Digitized by Microsoft®

Теофил. Па сад кад чују како те је краљ примио...

Сретен. Бога ми, може свашта бити.

Теофил. Ваљда се неће побунити.

Сретен. Како је једанпут говорио кнез Ранко...

Дечански (изиђе и стане пред Сретена). Може бити буне, је ли?

Сретен (видећи краља клекне).

Дечански. Стража!

(Два војника ступе).

Дечански. Овога у најдубљу тамницу!

Сретен. Саслушај, светли краљу!

Дечански. Ни речи, ја сам све чуо. (Стражи) Водите га!

Сретен. Једну само молбу, краљу господине, како је име овом велможи?

Дечански. Одлази!

Сретен (гледа Теофила). Он је, он је; ха Светковићу! сад те разумем. (Отиде са стражом).

Дечански. Теофиле, та ово је зло! Треба предупредити.

Теофил. Светковић је далеко заблудио, младога краља заслепио, то је јасно.

Дечански. Шта ће се овде чинити?

Теофил. Кад би били известни да ће те Душан почитовати, твоје високо краљевство и светлу краљицу, готово би боље било предати му круну, али сити још у снази; он — млад, од Светковића отрован, краљица маћија.

Дечански. Никако. Јеси ли чуо намеру? А какви се још воде разговори у тајним њиним скупштинама!

Digitized by Microsoft®

Теофил. Кад је до тога дошло да свога законог краља, краља владајућег називају слабим!

Дечански. По чему сам ја слаб, и по чему је Душан бољи од мене? Нисам ли увео законе у земљи? Не ужива ли сваки безбедност имања и личности? Шта ће више? Зар се величина састоји у проливању крви?

Теофил. Ко неће закона, тај тражи да се земља растроји.

Дечански. И онај Светковић, кога сам држао за човека примерна, да ме тако превари!

Теофил. Светковић је познат био као прави родољубац и верни посадник, али лична корист...

Дечански. О, проклета корист! Но кажи ми шта ће се радити; на овом ствар остати не може.

Теофил. Ја мислим да се млади краљ позове натраг; нека још учи код зрелога и мудрога родитеља, како треба владати...

Дечански. То је добро, том ће се приликом научити да му је нужно бити на опрезу у избору пријатеља и советника. Но са Светковићем?

Теофил. Ако ће се по закону поступати, они су строги.

Дечански. Они претписују смрт. Но ја ћу строгост да умекшам. Нек' се збаци са жупанства. О, зашто мора да је краљ извршитељ закона?

Теофил. „Ако се нађе когод у којему продајству и у којему неверству, и сотворит мало што супротив цара — да му се узме држава, и сам живота да лишит се".

Digitized by Microsoft®

Дечански. Овај је закон установио мој дед Урош; праведан је, али ми је срце мекано. Човека лишити живота, није мала ствар. Бог срце види, ја то чинити не могу. Доста је што остаје љага на њему и његовој породици, да је бунтовник и што губи државу.

Теофил. Како је срећна земља код тако милостивог краља!

Дечански. Може бити да и грешим тиме, али не могу; срце ми гледа да умекша кривицу; чисто признајем да немам својства за краља. Написаћеш што треба, па ми у ризницу донеси. (Отиде).

Теофил. Шта је дакле из трговине произишло? Добит. А је ли добит на чисто, то ћемо видети, кад се сврши рачун.

6.

Марија, пређашњи.

Марија. Шта је краљу? Он је у неком волновању.

Теофил. Краљице, што си желела, испунило се. Душан долази натраг.

Марија. Душан натраг, Теофиле, то је зло.

Теофил. Неће бити зло. Он је у сумњи као бунтовник.

Марија. Као бунтовник?

Теофил. Намеравао је узети кћер жупана Светковића, то је препречено; Светковић је оглашен за бунтовника; Душан није више краљ Зенте.

Марија. Ал' ће бити краљ Србије.

Теофил. То може бити, а може и не бити. Ово је последње вероватније. Сад је на тебе ред делати.

Digitized by Microsoft ®

Марија. Како?

Теофил. Стеванова љубов к сину заљуљана је, мало само силе, па ће пасти. Узми у помоћ лукавство, хитрост, сузе, и — тако нешто; лако ће моћи Синишу наименовати краљем.

Марија. Али како ћу почети?

Теофил. Наведи Душанову наглост, склоност к свађи и боју, сластољубије — ово је најглавнија точка — не дај да у земљу дође.

Марија. За Бога, Теофиле, овамо га у земљу позиваш, а овамо га тераш.

Теофил. Није иначе. Најпре треба да му се подсеку крила, па онда — биће добар успех, високо ти краљевство.

Марија. Али куд ће он?

Теофил. Или у Цариград, или ће се круне одрећи.

Марија. Али ако се на оружје одупре?

Теофил. Онда је брже свршио.

Марија. Он може имати веће силе.

Теофил (маше руком). С краљем борити се, тешка је ствар. Наша толика војска, наше искусне војводе.

Марија. Нека буде дакле по глаголу твоме.

Теофил. Мене дужност позива спремити писма. Док се весник не отправи, вољна буди уздржати се од онога што сам ти советовао. (Поклони се и пође).

Марија. Ја ћу чинити као што ти желиш. (Оде у своју ризницу).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

1.

Душан (сам).

Још никаква одговора од оца; о, никад нисам био у оваквом нестрпљењу. Зорка је девојка у стању најразумнију главу забунити, најгушћу крв распалити; Зорка је једино створење на свету које ми и само царство чини равнодушним. Па опет је не могу добити, ако нисам краљ! О Светковићу, код тебе је очину љубав трговина преотела; Зорка није ствар за трговину. — Али да ме истинито не милује, да она њена спроћу мене хладноћа не произилази од стидљивости, него од ненаклоности! Проклета трговино, најчистије срце мора да ти тамјан приноси.

2.

Светковић, Душан.

Светковић. Ха, краљевићу, ту си. Ово Жарка да постигне?

Душан. Шта је теби стари Светковићу?

Светковић. Шта је мени? Ништа. Густи облаци нада мном се вију, муње севају, ти си железно оруђије. Шта мариш ти, што си поред мене, и што ме је гром чрез тебе ударио!

Digitized by Microsoft®

Душан. Ти ако ћеш загонетке да задајеш, тражи друге људе.

Светковић. Загонетке? Сваки је живот загонетка, само што се не погађа напред. Је ли чудо што ја моју нисам погодио, је ли чудо, Душане?

Душан. Али шта значе те многе замршене речи?

Светковић. Врло мало значе ове многе речи, врло мало. Смисао је кратак — једна једина реч: бунтовник! — Је ли доста?

Душан. Шта бунтовник?

Светковић. Ништа, зар бунтовник заслужује да се о њему толико говори?

Душан. Кажи ми, Светковићу, ако ниси памет забацио, на кога се односи ова реч бунтовник.

Светковић. На кога? На најмањег човека на свету. То је Светковић.

Душан. Ти — бунтовник?

Светковић. Ја бунтовник нисам, нити ћу бити. Увек су ове прси за благо и добро земље биле мачевима изложене. Сад је другојаче! Краљ хоће, шта је једном краљу немогућно? Његовој се верује без припита; нити мисли ко да сумња о томе.

Душан. Ја сам сасвим забуњен.

Светковић, О, иди Стефану Дечанском, он ће те одбунити. Бићеш бистар као ваздух, мућом и грмљавином исшибан. Није ли тако? (Пружи му писмо). Ево ти лека од забуне.

Душан (чита најпре у себи, потом погледавши на Светковића, продужи јасно). — „као неискусан и малоуман јуноша, који се на сплетке наговарати дајет, пре-

Digitized by Microsoft®

стаје бити краљем од Зенте, и повељевајем да отцу својему вратит се". Шта је ово?

Светковић. Цвеће, читај даље.

Душан. „Жарко Светковић пак, који се наш'о у неверству на законо ми краљевсто, лишава се жупанства, да му се узмет држава, и као бунтовник да се заточит. Стефан Урош Трећи". Светковићу, Светковићу, је ли ово гром?

Светковић. Гром? Витешки дух саму стрелу поразителнога треска дочекује, ха!

Душан. Отац, отац, тако ли заслуге сина награђујеш, то ли је победитељ код Струме заслужио? О Зорко, Зорко!

Светковић (тужећи). Она је пропала, јер јој је отац пропао, јер је његова чест пропала. (Хвата се за косу). Нашто си ти оседила, несрећни сведоку Светковићевих лета?

Душан. О, то није дело оца мога, то су послови злоковарних советника. Ја ћу пасти пред њим на колена, љубићу га у скут и у руку. Он ће се повратити; као што познајем његово срце, он ће се јамачно повратити.

Светковић. Хоће ли, краљу, хоће ли? Иди, моли га, остави мене овде пропасти, или боље: пошљи ме по заповести у заточеније, и тако сам стар, немоћан већ да живот краљев мојом крвљу браним. — Ти си још дете, изговори се на мене. Шта сам ја на свету!

Душан. О, зар је до тога дошло?

Светковић. Шта не може доћи код нас у земљи! (Горко) Где царски син какву девојку омилује, ту

Digitized by Microsoft®

отац њен мора да је бунтовник, мора да изгуби чест и државу. Зашто не? Шта је глава једнога човека спрећу увеселенија једнога цара? Дечански ти је приповедао како Татари с кула у воду скачу за једну само забаву својих ханова.

Душан. Светковићу, то је много.

Светковић. Али није горе од заточенија, од речи бунтовник. — Светковић бунтовник? Ха! — (Извади мач). Иди ти, ја ћу сам остати; мислиш ли да сам ја убого сироче, да немам никаквих пријатеља? О, још је кадра ова десница мачем владати.

Душан. Шта намераваш ти Светковићу?

Светковић. Ништа, руке у недра скрстити, па пустити нека ми главу ко хоће скине, нек' ми кћер обесчести, убије. Допада л' ти се ово?

3.

Ранко, пређашњи.

Ранко. Помози Бог, куме! — Светлом краљу поклон од мене.

Светковић. Добро ми дош'о, Ранко, добро ми дош'о, куме, да те последњи пут загрлим, и аманет ти моја Зорка. Бог зна, шта је сутра чека. (Полети му суза, он ју брзо обрише). На моју душу и очи ме већ издају. Одкуд сузе у јунака?

Ранко. Шта је, куме, не парај ми срца, или Ранка не познаješ? Казуј шта ти сузу изгони.

Светковић. Знаш, куме, у младо доба кад на бој иђасмо, срце нам је од радости играло мрети за краља и домовину своју. Ал' да видиш како Дечански

Digitized by Microsoft ©

под старост услуге плаћа. Ја сам ти оглашен, и свега имања лишен.

Ранко. Ти, који си пример верности био?

Светковић. Ево ми шездесет друга, и још никада на неверство не помислих. Али сад је другојачије: млади краљ моју кћер љуби; то је кривица моја, зато морам да сам бунтовник. Није шала, колика зла из тога за земљу извиру.

Душан. Светковићу, престани, ти мога оца добро не познајеш; једна реч моја њега ће ублажити.

Светковић. Али неће змије, што му отров у златној чаши медљају. Бунтовник, ја бунтовник; Ранко, ја бунтовник, оглашен, прописан, и ти ћутиш? Заборавио си она три бесна курјака под Рудником?

Ранко (ватрено га ухвати за руку). Нисам, куме, ево ти моја рука, у ватру, у Бојану, за тобом ћу ићи.

Светковић. Брани ме овде, брате, јер је мој живот ужи од малога мравка. Краљ је њему непријатељ, добро чуј, краљ ми је непријатељ.

Ранко. И ти си скрстио руке?

Душан. Стани, војводо, куда те подземни дух води! Ти подижеш Светковића на краља.

Ранко. Кад се о животу ради, боље други, него ја.

Душан (уплашено). Шта то рече?

Ранко. Очитао сам једно правило из књиге природе.

Душан. Мој је отац и противу мене, па да се на њега устремим?

Ранко. Друго је отац и син, краљевићу. Данас га јарост до беснила подиже, сутра му љубов друге

Digitized by Microsoft®

мисли улива. Али код старога краља канда је и овде противно. Та ако му је Светковић крив, зашто теби не писа, да извидиш, да казниш; него овамо ти дао власт краљевати, а овамо сам, какве хоће, заповести шиље.

Душан. Ја сам и као син и као краљ потчињен.

Ранко. Дакле жертвуј Светковића.

Светковић (очајно). У шесет другој години да ме ово постигне! Боже, ти видиш, мали мравак само ћу врнути на голијата камен, који ми глави грози. (У изумљенију). Ранко куме, јесам ли сам, или има још помоћи?

Душан (ухвати га за руку). За име Бога, не тамо.

Светковић (гледа га с презренијем). И ти имаш образа мене самога пуштати да моју главу браним, ти, који си свему овоме повод и причина.

Душан. По Богу, то ће се и без крви окончати.

Светковић. Ти мој зет ниси, не можеш да будеш. Таквом мекушцу моју кћер да дам, који је ни бранити не уме, кад је у опасности!

Душан. Светковићу, ха, вере ми, ти си био код Струме слеп.

Светковић. Ил' сам ја био слеп, или си ти сенка некадашњега Душана.

Душан. Шта захтеваш од мене?

Светковић. Брани себе, брани онога, кога си у несрећу бацио.

Душан. Да се на оца дижем, да крв људи мојих проливам?

Светковић. Зар ти је моја тако малоцена?

Digitized by Microsoft®

Душан. Никако, волим погинути, него да ме земља проклиње.

Светковић. А ти иди твом добром оцу, који невине људе за бунтовнике проглашује, иди, ја ћу са уцењеном мојом главом сам себе бранити и породицу моју, оружаном ћу је руком бранити, разумеш ли? И мислиш ти, да ћеш тиме штогод добити? По улицама ће се потомака певати, да си ти узрок моје побуне. Хајде, Ранко!

Душан. Стани, Светковићу, стани још мало!

Светковић. Добро. Краљевићу, још једну молбу имам. Овај дан нека буде последњи што те моја кућа види. Нашто твоје присуство? Оно ми доноси само несрећу, а никакову помоћ. Остави моју кћер на миру; њој ће бити неописано мило, кад чује да ју је онај оставио, који је ни бранити није вредан. Она је за јунака, човека одважна, а не, не . . .

Душан (метне руке на очи). О, ја сам кукавица, кукавица. — Јадни Душане, на две ватре гориш.

4.

Весник, пређашњи.

Весник. Светли краљевићу, поздрав ти доносим од старога краља: к њему да не долазиш.

Душан. Ево, Светковићу, како је мој отац добар. Је ли и жупану Светковићу опростио?

Весник. О опроштају није било речи, него сам послат теби заказати да у Неродимљу дођи не смеш; већ да гледаш куд ћеш и како ћеш.

Душан (гледа га дуго). Хоћу ли у небо?

Digitized by Microsoft®

Весник (слегне раменима).

Душан (после ужасног ћутања). Каж' мом оцу, да он није отац, нити човек, него звер у шуми, и гори од звера, јер и звер свој пород тако не гања. Кажи му, да су између нас прекинуте свезе сродства и љубови. Кад се с њим сукобим, неће ми бити отац, него лик чудовишта, које је зачела природа, кад су се стихије пре постања још света бориле. — Светковићу, ево ти моја рука, на што је син стрепио приступити, то отац сам хоће. К делу! (Он напред, Светковић и Ранко за њим).

Весник (врти главом, па лагано одлази).

5.

Врт у Светковићевом двору, на среди види се једна пирамида. Сунце је село, и сутон се почиње хватати.

Зорка (у црно обучена ступи).

Место горке радости моје, место тугом и жалошћу испуњено, ти ме прими несрећну девојку, да на гробу мајке одлакшам срцу, судбом измучену. О гробе мајке, тврди, каменити, какво добро скриваш под затвором црним, ах на један тренутак дај ми видети, па ево ти остатак полак мог живота. Мајко, мајко, моја мила мајко, каква тешка судба твоју Зорку стиже. — Ах, на смртној постељи тавним, једва разборитим гласом молила си се ти топло и усрдно: „Боже, подај мојој Зорки срећу", и ево како ти се молитва испуни; твоја је кћи краљица, ал' је њено срце у вечито отправљено ропство. Строга воља оца мога тако је одредила, и тебе нема, моја мила мајко,

Digitized by Microsoft®

да за мене коју реч прословиш. Не зна отац, мајко, шта је чувство млађане девојке; страшљив је језик, мајко, да му срце слободно отвори, да му каже, о жалостна мајко, како оно за Милорадом вене (поћути, па онда устане). О Милораде, сва блага великог Душана ништа нису поред скупе љубови твоје. К свему ме отац може принудити, само не да срце моје од тебе одвратим. Ал' и ти то желиш? Не, твоја доброта хоће да ми срећу купи таквом скупом жертвом. О Боже, куда он сиромах блуди! Његово је место, кажу, отцепљена самоћа; његово је бављење у густој непроходимој шуми; његова је храна некувано корење; и све ово — мене ради. Милораде, Милораде, твоја Зорка не може те заборавити; срце моје, од детињства посвећено теби, остаће твоје до последњег часа. (Обгрли пирамиду). Чуј, мајко, моју заклетву, и не проклињи у гробу твоју несрећну Зорку; она је од сваког на свету остављена. (Спусти главу).

6.

Милорад (сасвим променут, блед, сердарски обучен, хаљине му обвештале), *Зорка.*

Милорад (нагло, не видећи Зорку). Нећеш је заробити, проклети змају, Милорад је готов с места за њу погинути. (Извади мач, па приступи једном дрвету). Предај се!

Зорка (тргне се). Милораде!

Милорад. Зорко, не бој се, ја те морам ослободити.

Зорка (пође к њему). Од кога?

Digitized by Microsoft®

Милорад. Од змаја, што ће да те изе.

Зорка (уплашено). Милораде!

Милорад. Сад се у муву претворио, ха, ха, ха! Како злоћа пред истином пузи.

Зорка Небо, он је с ума сиш'о! (Дршћући) Милораде!

Милорад. Ха, ха, ха! Зорко, земља је велика, ал' је чувство веће од земље, и веће од сунца, — у срцу је сав живот.

Зорка. Боже! — Милораде, шта се од тебе учини! Где си био?

Милорад. Где сам био? Тражио сам задовољство; о како је тешко кроз узана врата благополучија провући се! На земљи беда, по реки љубови шетају гуштери и пијавице; у пољу брака мачке и лисице.

Зорка. Боже, ти си несрећан, о како си несрећан!

Милорад. Зорко, не брини се; ја сам срећу сахранио; накитио сам је брачним венцем, и с једне стране положио себе, а с друге Зорку, па онда — ха, ха, ха! (Пева) „Свјати Боже". — Је л' да је жалосно, кад је срећа пропала.

Зорка. Твоја је срећа пропала, заиста пропала и због кога? Због мене, за коју си ти највеће благо своје жертвовао. — О Душане, Душане!...

Милорад. Зорко, чувај се, Душан је послао змаја да те зароби. Ал' се не бој ништа; како дође, ја ћу га мачем.

Зорка (тугом преовладана). Донде сам живела, док си ме ти бранио, Милораде! Онда сам срећна била, кад си ти искру божества невредиму носио. Сад си

Digitized by Microsoft®

тога лишен, Милораде, (метне му главу на раме) ја сам убијена, мој се сан ужасно испунио.

Милорад. Сан и смрт чини човека срећним.

Зорка (дигне главу). Јест, за мене и нема другога блаженства осим смрти. Зашто бих живела? Да Душанова љуба будем, да несрећу мога Милорада очима гледам? (Ухвати га за руку). О Милораде, једно добро дело кад би ти Божество улило: заболи ово гвожђе у прси несрећне.

Милорад. Гвожђе је тврдо, ал' је опет тврђе гдекојег човека срце.

Зорка. О прокушај, прокушај само, ево овако (Наслони мач на прси своје), ах, моје су руке невеште.

Милорад (тргне мач). Зорко, не дирај, овај мач води човека у тројическо царство.

Зорка. Ах, он у блаженство води несрећне са света.

Милорад. Смеј се несрећи у очи, ако не знаш да си несрећан.

Зорка. О, ја знам, ја познајем дубљину несреће, а ти си ужасно срећан што ово не чувствујеш. (Склопи руке). О, учини, учини, да и ја не чувствујем. Тврда је судбина моја, и неће да ме у твоје стање постави; ах, ти се један смилуј на Зорку твоју.

Милорад. Ти си невесела, Зорко? Зашто плачеш, кад ти Милорад помоћи не може?

Зорка. Ах, мала је ужасна помоћ, коју од тебе захтевам, немој ми је одрећи: заболи твој мач овде. (Показује на прси).

Digitized by Microsoft®

Милорад. С мачем је Херувим истерао Адама из рајског блаженства.

Зорка. Ти ћеш мене овим у блаженство послати. О, не касни, не касни! (Клекне и наслони мач на прси, он је прободе).

Зорка (клоне на гроб материн).

Милорад. Зорко, ти одлазиш? Носи са собом и судбу Милорадову.

Зорка (изнемоглим гласом). Мајко слатка, ево твоје несрећне Зорке, не одбацуј је; она је од сваког остављена, и од Милорада, Милорад . . . (издахне).

Милорад (Клекне поред ње, па прекрсти руке, дуго гледајући је). Зорко, да те једанпут пољубим; пољубац је као живот, докле траје донде је сладак. Слатко је с чистим срцем стати пред лице Божества. (Гледа је жалостно, завеса падне).

Digitized by Microsoft©

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

(Поље код Неродимље).

1.

Душан (у оклопима ступи).

Здравствуј ми, земљо, срећа те љубила, у теби сам красне дане детињства проводио; невиним предат забавама нисам осећао пламен јунаштва и честољубија; а ни наклоност проливати крв људи невиних. Грозни прст судбине као да почива над лозом Немањином. Стеван Првовенчани имао је распру са братом својим Вуком; Радослава отера у Дубровник брат му рођени Владислав; Урошу преоте круну син његов Драгутин; Милутин је сина због круне ослепио, и против тога сина, а рођеног ми оца, ја се подигох да новим примером покажем како се круна у Србији добија, и како помазане главе треба да се старају за спокојство народа и напредак њихов! (Прекрсти руке и пусти се у унинијe).

2.

Светковић, Душан.

Светковић. Краљевићу, ти си замишљен.

Душан. Ах, ја сам у земљи детињства мога.

Светковић. Која те познаје.

Digitized by Microsoft®

Душан. Реци боље, коју ми не познајемо. Светковићу, Светковићу, јако ли ти заиђосмо. Кажи ми, шта ћемо код Неродимље?

Светковић. Питај твоју судбу.

Душан. У Неродимљи је српска крв, тако чиста, као што је моја и твоја.

Светковић. Само не чистија.

Душан. Не треба да је чистија, Жарко, не треба да је чистија! Мати међу децом не прави разлике.

Светковић. То само твој отац чини.

Душан. Ах, мој отац најизбранија глава у земљи, али и код њега има неваљалих људи као свуда. Советници, жупане, советници начинише сву ову несрећу.

Светковић. Зар ја разбирам ко је стрелу запео? Питај боље у чијој је руци.

Душан. О, у благој је она руци; веруј ми, Светковићу, мало таквих руку свет броји. И против овога . . .? Не, ми смо пренаглили, пут је наш стрмен и прек; к пропасти води Србију и Зенту; ја ћу други лек да тражим.

Светковић (пренеражен). Шта?

Душан. Идем управо оцу моме, сам и без икакве пратње. Чувства нека говоре, језик ће ћутати. Моја покорност и доброта очина разбиће црне ове облаке, који су се навукли подбадањем других.

Светковић. Јесмо ли с том намером пошли?

Душан. Ми смо пошли теби живот, мени Зорку обезбедити. Наштo оружје, ако се то лепим начином постигнути може.

Digitized by Microsoft®

Светковић. Чујеш, краљевићу, овако је и отац ти мислио, кад су се распре породиле између њега и краља Уроша. Али отац није тако осећао, као што је сину покорност наговештавала, него га је лишио очију.

Душан. Друго је, Светковићу, било срце у деда мога Уроша, ја га добро памтим, а друго је у Стевана Дечанског. Овај ће сузе пролити, кад ме клечећа види.

Светковић. А советници?

Душан. Нек' је само краљу срце ублажено, советници речи по ћуди његовој управљају.

Светковић. Разлажеш ли ти шта ће са мном бити, ако те отац по несрећи затвори?

Душан. Ево ти војске, а ено Неродимље, устај и избављај себе и мене. Војници ће још већма бити огорчени.

Светковић. Неће ли бити доцкан?

3.

Гласоноша, пређашњи.

Гласоноша. Светли краљевићу!

Душан. Ти долазиш из Скадра?

Гласоноша. Не знам да ли из Скадра. Он није, који је био.

Душан. Како то?

Гласоноша. Он је попаљен, твоји дворови порушени, њиве и виногради изгажени.

Душан. Од кога?

Гласоноша. Од краљеве војске.

Digitized by Microsoft®

Душан. Од војске мојега оца?

Гласоноша. Кнез Балдовин њих предводи.

Душан (погледа у Светковића).

Светковић. Но, хоћеш ли и сада твоме оцу на помиловање?

Гласоноша. Жупане Светковићу, и твоји су двори ту исту судбину искусили. Све је опустошено и изгажено, и саму кћер твоју постигла је јарост свирепога мача.

Светковић (почне посртати, Душан га придржи).

Гласоноша. Сва је Зента уцвељена чувши ужасну смрт тако добре девојке.

Светковић (усиљује се да право стоји, Душану). Пуштај ме! Ја сам здрав, јак. (Пођути, па се опет почне љуљати, гласоноша га држи).

Светковић. Моја је кћи мртва, је ли, то си казао?

Душан. О, ужасни отац.

Светковић. Моја је кћи мртва, да, убијена, је ли, убијена?

Гласоноша. Убијена.

Светковић. Зорка убијена, и с њоме сва моја радост, сва потпора. — Чује ли когод ово? На моју душу, Душан је глув.

Душан. Многи су глуви срећнији од мене, сторично срећнији. О Зорко, ова ужасна коцка на тебе невину?

Светковић. Ја сам двадесет и четири пута смрт видео, овим очима видео, зашто не бих и двадесет пети пут? Зорко, пођи с Богом, ти си код твоје матере. Нека те она загрли у место оца, мени је то забрањено. Но, ја сам и мушко. — Сузе? Оне само

Digitized by Microsoft®

зато каткад човеку извиру да се види чије је млеко сисао. — Душане, ми смо код Неродимље. Ова брана води управо краљевскоме двору. Иди, остави ме, ја те више не потребујем.

Душан. Сад да те оставим, у овај ужасни час, кад те је смрт Зоркина поразила? Нипошто! Она је нама обојици једнако мила, ми ћемо је заједно оплакивати. О Зорко, Зорко!

Светковић. Ја нећу кукати ни запевати. Ако ти то мислиш, иди у Неродимљу, ту ћеш наћи доста баба, вештијих од тебе. Моја је сва жеља: освета.

Душан. Да, освета! — Раскините се и ви последњи ланци чувства и љубови, који сте сина к оцу привезивали. Не заслужује никакову наклоност, никаково почитаније онај, који невиност тако бездушно коље.

Светковић (загрли Душана). О, Зорка је достојна тебе била. Хајде! (Одлазе).

4.

Дечански преобучен ступи, доцније *Добриња.*

Дечански. Краљ бежи од својих поданика, син против оца оружаном руком бесни. (Окрене се Неродимљи). Душане, Душане, под стенама Неродимље гробницу видео! Но, зашто га кунем? Није ли онај цар дао ископати неваљалом сину само једно око, а, да закон у целости остане, себи једно? Јер кривицу сина у полак носи отац. Моја је кривица доброта. Шта је доброта? Та и ова је земља добра, што се даје да је газим по вољи. Све ја добро увиђам, и не могу да употребим жестокост, да змији, што ме гри-

Digitized by Microsoft®

зе, главу размрскам. Моји ме опорочавају, доброту бојажљивом мекошћу зову. О, ишчупајте ми само ово чувство, па ћете видети ко је Стеван; овако — несносан је себи, несносан и другоме.

Добриња (забринут трчи). Светла круно!

Дечански. Светла круно? Како је лепо ово име за оне, који га не носе. Метни само венац царски на главу, па ћеш видети како ти голи мач изнад темена виси.

Добриња. Ја сам се уплашио, не видећи високо ти краљевство.

Дечански. Уплашио што краљ иде без обране по земљи својој? Тако је, Србину је суђено живети у несогласију и распри, па зар један Душан да од тога одступи?

Добриња. Душан је добар.

Дечански. Добар! Док је био слабомоћно дете, потребовао неге и потпоре, био је добар, осмехивао се као анђелак и срце родитељу неописаним пунио блаженством. Сад то дете може себи сам кору хлеба отсећи, не потребује помоћи очине; треба да га живота лиши. О, о, о! (Покрије лице шакама).

5.

Милорад (у горим хаљинама ступи, брада му је нарасла), *пређашњи.*

Милорад (пева).

Певај, певај, несрећо,*
Срећа је заспала,

* У смислу овом печатана је песма једна, чини ми се у београдским новинама, од неког ђакона из Руме. Да не по-

Digitized by Microsoft®

Певај, судбо, судбину
Заболела глава.

Где се пева, ту с' попева,
Где се плаче, ту с' запева,
Где се пије, ту с' припева.
Певај, певај, несрећо,
Срећу боли глава.

Дечански. Ко је овај што тако безбрижно пева? Дакле има у Србији и срећних људи.

Милорад. Краљу, срећа је опружила жицу преко неизмерне пропасти. Људе једе све једнако црв.

Дечански. Овај је црв брига и невоља. Но ко си ти у оваковим хаљинама? Теби судбина канда није права мати.

Милорад. У шарене хаљине увлачи се змија и злоћа паклена; али поред најтоплијих хаљина опет је хладно тврдог човека срце.

Дечански (у унинију). Добро срце свакој је беди изложено! — Ко си ти, чрезвичајни младићу?

Милорад. Ја сам себар, ја сам краљ, ја сам властелац; смрт се смеје величини људи; залуду виче Душан: „Виловићу, помози", Бугарин је ископао гроб. Али Зорку чува војвода Милорад.

Дечански. Милорад Виловић, у овом стању, кога сам онако уважавао?

Милорад. Ствар је бедна, краљу, степен висок, ра-

мисли ко да сам ја од тога ђакона мисли позајмио, примјечавам да је његова песма печатана год. 1844, а дело је ово представљено било на позоришту београдском 1842 год.

Digitized by Microsoft®

зум низак, уста пуна, рука трула; седи власи, празни класи.

Добриња (лагано). Он је с ума сиш'о.

Дечански. Зар је то чудо? Шта се по Србији чини! (Милораду) Шта те је до овог довело?

Милорад. Жица, по којој се до среће иде, исплетена је влатом опасности и беде. Зорка је жертва змајевитог цара, но у царству нешчастија највише житеља има.

Дечански. О, у том царству лежи и твоја и моја судбина. Свемогући Боже, до овога ли твоје створење доспети може!

Милорад. Крању, земља је тврда, а небо високо; молите се Богу за спасеније душе.

6.

Ранко, с њиме четри војника, *пређашњи.*

Ранко (још иза позоришта). Светковић је у граду, ником помиловања ко не призна Душана за краља.

Добриња (уплашено погледа на Дечанског).

Дечански. Боже, ако какав грех захтева твоје попуштеније: казни мене, а поштеди мој несрећни народ.

Ранко. Ко је овде крањ? Јунаци, на нас лепа коцка паде, да краља ухватимо. — Светли крању, сад је касно, Душан је већ проглашен за краља. Предај се.

Дечански (стоји у мисли погружен, на једанпут тргне мач). Ходите, гусари и разбојници! Но, не, (пусти мач) нећете до тога довести, да и Стеван на себе заборави. Жао вам је, што одавно није крањ насилном смрћу умро.

Digitized by Microsoft®

Добриња. Ранко, то ли је покорност, коју си помазанику божијем одавати дужан?

Ранко. Ја сам другоме обећао верност и послушаније. (Ухвати краља за руку).

Добриња (обухвати Ранка). Не, Ранко, за име Спаситељево, убој се страшнога суда.

Милорад (залети се и растави Ранка од Дечанскога). Ова је рука света. Струма тече крвљу обагрена, краљ не сме у ропство.

Ранко. Ти си луда. (Рани га мачем испод позува). Даље!

Милорад (извади мач јаросно). Опсено светска беснила Душановог у ад се сакри од мача Милорадова. (Замахне на Ранка, овај подметне мач, но Милорад му га из руке избије).

Ранко (момцима). Јесте ли живи?

Добриња (извади мач). И ја сам жив, Ранко, и умем за краља мог погинути.

(Момци потрче на Милорада, но овај их помоћу Добриње надвлада, па их појури, који се даду у бежање).

Ранко. Је ли овај чист? (Пође).

Милорад. Стани, Бугарине, лево ти је крило малаксало. (Потрчи на њега, Ранко побегне).

Дечански. О Виловићу, и у изступленију ума умнима показујеш шта је син отечества.

Милорад (тешко враћајући се). Краљу, непријатељ је побеђен, украси венцем Милорада Виловића. (Изнемогавши падне).

Дечански. Твој је сав живот био венац најлепшег цвећа. (Приступи му). Он је рањен. (Труди се да му крв заустави).

Digitized by Microsoft®

Милорад (који је истеченијем крви нешто к себи дош'о, одбија га). Краљу, остави, моја се крв меша са крвљу Зоркином. Видиш ли, како је пребелу руку пружила? О краљу, ова рука, ова рука! (У усхиту хоће да устане, но слабост му не допушта).

Добриња. Њега је љубов до овога довела.

Милорад. Зорко, ко тебе не познаје, не зна шта је љубов. (Слаже руке, као да је грли). Тавна ноћ простирала се по внутрености душе моје као црна мртвачка хаљина. Сад си опет моја — моја? Небо! Ову сласт поднети не могу, чувства ме гуше, ја умирем...

Добриња. Може ли бити што трогателније од овога?

Милорад (слабим гласом). О ви, који после нас остајете, напишите на гробу нашем три четири речи: „Овде лежи Зорка мирно са Милорадом, душмани, више им наудити не можете". (Опет склопи руке и издахне).

Добриња. Он је издахнуо, њега су непријатељи до овог довели.

Дечански. Велика чувствителна душо, ти си рођена била да свет постидиш твојим преимућствима. О, Зорка се твоја дичити могла с таквим срцем, као ни си ти имао. Почивај тихо онде где круна и злато ништа не вреди, где ћути завист и пакосне злобе језик, нешчастиви младићу, онде ти сладости покој уживај, и гледај како твоји непријатељи, људи неваљали у плотскима ваљају се гресима. (Чује се вика).

Добриња. Опет буна.

Дечански. Поштени Виловићу, да је сваки твога

Digitized by Microsoft®

лепог срца, не би било буне на земљи. Несрећни Светковић највише ако још десет година уживи, више не може; и за ових десет година сујете продајеш, јадни човече, вечно душе спасеније!

7.

Дмитрић (с четом војника), *пређашњи.*

Дмитрић. Светли краљу, зло, војска нам одбеже, непријатељ је у град упао. Твоји дворови пуни бунтовника; зато брзо у Петрич, то је још један град, који ће бранити законога краља.

Дечански. Несрећни људи, шта захтевају, шта им је неправо?

Дмитрић. У њиховим устима није ништа друго, него „да живи краљ Душан, нећемо старога краља". Код оваквог беснила њиховог сам би живот твој био у опасности.

Дечански. Од мојих поданика, од моје деце?

Дмитрић. О, није то више онај народ, који те је благосиљао, уживајући безбедности под мудрим жезлом твојим. Беснило их је распалило, и као слепи трче, сами не знају куда. — Буна се приближује, још је време да сачуваш живот од ових неблагодарних (пружи руку).

Дечански. Стани Дмитрићу, овде леже останци најплеменитијег Србина. (Показујући на Милорада) Нек' се у Дечане пренесу, у царску гробницу. Мртва врба нека тужи над гробом тако врлог детића, који

Digitized by Microsoft®

је чувства своја својој Зорки, живот свој за краља свога жертвовао. (С Дмитрићем и Добрињом одлази; војници понесу тело Милорадово, завеса пада).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПЕТО.

(Град Звечан).

1.

Дечански (седи на столици и дрема), *Добриња.*

Добриња. Поноћ превалила и једва је мог'о склопити мало очи од силне лупе непријатељске. Бедни Стеване, да л' је који краљ на свету више страдао од тебе! У детињству своме, Татарима у залогу предат, морао сваки дан страховати да живот не изгуби. Једва је кући божјим мановенијем стиг'о. Ненавишћу мајке лишио се најскупоценијег блага, што човек има, очију својих, и још је у туђу земљу отправљен, да никога свога код себе нема. Сад опет у старости дочека да га рођени син гони од града до града, из двора у двор. О Боже, ти нам га сачувај од беде и напасти, јер шта је народ без Стевана? Храбар је Душан и на оружију окретан, ал' се мудрост захтева, да се земљом управља. (Чује се напољу лупа оружија). Непријатељ навађује, и Бог зна шта се може збити. Сваки прави посадник дужан је живот дати за својега краља; а како не би Добриња, који је све што има од Дечанског добио? Ја ћу непријатеља обманути, и тиме ћу сачувати скупоцени

Digitized by Microsoft®

живот краља мога. (Приступи полако и почне му грб скидати, на једанпут се зачује мелодија:

Дерзај, рабе верни,
Приди в радост господа.

Соба се засија, и Стефан се пробуди).

Дечански. Шта то би?

Добриња. Светли краљу!

Дечански. Јесам ли заиста на небесним ливадама био, или ме је сан обајао?

Добриња. Светли краљу, опрости, моја је кривица, ко у тебе дира, тај дира у светињу.

Дечански (спокојно). Добриње, мој се час приближује. Светитељ Христов, чудотворац Николаје, који ми је некада вид очију повратио, јавио ми се по трећи пут. О, добро познајем његово небесно лице, његов божествени глас, и још ми се речи по внутрености одзивају: дерзај Стефане! Твоја се беда свршује. (Падне на колена). Ти самовидче небесни, творче и господи, који срца земнородних испитујеш, ти познајеш моја; суди ми по правди господи, и буди твоја света у свему воља. (Спусти главу, напољу се чује вика). Буните се, малоумни људи, и молвите; та један удар небесни, па је престало сво беснило ваше.

2.

Марија, Дмитрић, прећашњи.

Марија. О ужаса! О беде и несреће!

Дмитрић (који је десну руку привезао). Светла круно, све је изгубљено. Издаде проклети Десимир, непријатељи врве гомилама у град.

Digitized by Microsoft®

Дечански. Нек' слободно уђу.

Марија. Тако спокојно о душманима? О, бежи, бежи!

Дмитрић. Још је остао један потајни пролаз за који нико не зна. То је једно избављеније.

Дечански. Ево краљице.

Марија. Зар ти остајеш овде?

Дечански. Остајем.

Дмитрић. Светла круно, сваки од њих виче: крв и освета. Бежи, твој је живот у опасности.

Дечански. Мој је живот у рукама вишњега.

Добриња. Бежи, бежи, остави мене овде.

Марија. Твој живот о кончићу виси, бежи!

Дечански. Куд да бежим, зар није свуда Србија проклет . . . не, Србија није крива. Пустите ме видети да ли Душан лик човечји носи.

Марија. Он ће те живота лишити.

Дмитрић. Светла круно, није за оклевање.

Марија (ухвати га за руку). Хајде, хајде!

Дечански. Нисам ли досад три града мењао, спасенија тражећи? Од руке вишњега утећи се не може.

Марија. Само сад још.

Дечански. Није краљ, нити заслужује то име, који се клони и најмање опасности. Дмитрићу, ево краљице, избави њу и дете, оставите мене. Марице, иди, опет ћемо се видети.

Марија. На оном свету? О Маријуцо, шта си учинила! (Склопи руке) Избављај, избављај нас обоје!

Дечански. Ја остајем. (Чује се буна). Иди и моли се Богу.

Digitized by Microsoft®

Дмитрић. Светла краљице, није за чекање.

Марија. О Боже, ја пропадам, ја убих тако добру душу. (Пође, па се опет врати). Стеване, опрости; ово је последњи, последњи растанак. Несрећна Марија! (Бризне у плач, и с Дмитрићем отиде).

Дечански (отре сузу). Како је слаб сиромах човек! Но, не могу. Дужност иде напред, па онда долази супруг.

Добриња. Светли краљу, саслушај молбу твога верног слуге.

Дечански. Говори, верни Добриње, ал' је краљ сиромах, да ти молбу испуни.

Добриња. О, моја је просба врло малена; узми моје хаљине, и тако преобучен уклони се од јарости опијених људи.

Дечански. И ти, Добриње, и ти? Знаш ли шта говориш?

Добриња. Свако је беснило само у почетку опасно. Склони се овде у двору, док лудило прође, не дај прилике малоумним људма, да се доцније кају за своје будалаштине.

Дечански. То значи, кад је опасност, да се кријем, а кад треба уживати, да сам први! Је ли?

Добриња. За сачувати живот свашта је дозвољено.

Дечански. Доста сам био отац, време је да једанпут и краљ будем.

Добриња. Молим ти се, светли краљу, послушај совета верног слуге. Пусти да останем ја на место тебе само за који часак.

Digitized by Microsoft®

Дечански (подбочи се). Та ови су наумили начинити ме бабом. Одмах да си ми испред очију отиш'о.

Добриња (клекне). Немој, краљу, та видиш да си сам.

Дечански. Сам хоћу да дочекам непријатеље. Удали се!

Добриња. Смилуј се, краљу господине, ко ће ти мачеве од главе одбијати?

Дечански. Ти? — Ако се у теби састоји сва Србија, сви верни поданици, не требаш ми ни ти. Последњи пут заповедам: одлази!

Добриња (уздахне, потом метне руке на очи, и полако одступи).

Дечански. Не, ја нисам умео до сада владати. Да видим те заслепљенике. (Метне круну на главу, и заогрне се порфиром).

3.

Ранко с бунтовницима, *пређашњи.*

Ранко. Овамо, јунаци, ево краља.

Бунтовници. Освета!

Дечански (ступи величанствено напред). Ко виче освета? (Бунтовници се покуње). Јесте ли се ви на вашег краља тако наоружали? Зар је он тако страшан, да сте морали копља и стреле, мачеве и буздоване подигнути? Ако мислите да вам је додијао, да од њега не можете живети, а оно ево ми прсију, прободите их, и спасавајте себе и децу вашу. (Једном бунтовнику) Јеси ли ти, старче, који у Жичи мал' ниси друге прегњавио, да ми можеш скут пољубити? Јесте ли сви викали: „Да живи благоверни и христољубиви краљ

Digitized by Microsoft®

Стефан трећи!" Ево ме онако исто обучена, осветите се за оно што сте онда погрешили; забодите мачеве кроз порфиру, која је у цркви пред очима вашима миром освећена. — Шта ћутите, зашто не говорите? Која вам је неправда од мене учињена?

Бунтовници (клекну). Милост, милост!

Дечански. Ви се кајете. Децо, децо, штедите то отровно оружје за непријатеље земље нам. Татари, Мађари, Грци, сви гледе да прогутају Србију, и ви сте потегли да се између себе кољемо. Где је Душан? Та за пет — шест година па ме неће бити, нека онда краљује колико му Бог да; зашто да се грех чини. Ходите, да и други познаду своју слепоћу; ходите да видите како ће Душан плакати за своје малоумије. (Отиде).

Ранко. Шта то би?

Један бунтовник. Је ли то човек био?

Други бунтовник. Она сјајност око главе! На моју душу светиња.

4.

Светковић, пређашњи.

Светковић. Где је Дечан?

Ранко. Утек'о!

Светковић. Говори ли гуја из тебе?

Ранко. Тако је.

Светковић. Рђе од рђаковића.

Ранко. Не жести се, да си и ти овде био, не би боље испало.

Digitized by Microsoft®

Светковић. Јунаци, ко ме љуби за мном! (Оде, за њим велика част војске).

Ранко (замишљен). Да, ко у буни краљу опрашта, своју главу мене у торбу. Јунаци, за мном! (Отиде с осталим војницима).

5.

(Улица).

Два војника вуку *Теофила,* за њима *Сретен.*

Теофил. Пустите ме, браћо, ја сам стар и слаб, нисам војник.

Сретен. Вуците га само.

Теофил. Шта могу ја коме нашкодити? Ако светлог Душана народ хоће за краља, и ја пристајем.

Сретен. О, стрвино; та Душан треба одмах круну да баци у воду, кад би га ти за краља пожелио. Нема ти милости.

Један војник. Да га прободем, војводо?

Сретен. Нипошто, не погани мача, него тамо да се обеси.

Теофил. Млади војводо, зар би ти мог'о са мном, старим и немоћним човеком то учинити? Смилуј се, оцем те твојим преклињем.

Сретен. Нема ти милости, па крај. Водите га, кад вам кажем.

6.

Душан, пређашњи.

Душан. Шта је то?

Теофил (клекне). Милост, милост, светли краљу!

Сретен. Сјајна круно, овај је с кога сам тако дуго

Digitized by Microsoft®

у тавници лежао. Овај ме је оклеветао код старога краља.

Теофил. Ја тебе, војводо? Не опомињеш ли се како сам те лепо примио?

Душан. Велможо Теофиле, ја тебе добро познајем. Може бити да си и ти што принео овој несрећи. Но Ьог нека ти суди. (Момцима). Пуштајте га!

Сретен. О, светли краљу, овај да не буде убијен? Не, молим те свим на свету, дај га мени у руке да му судим.

Душан (оштро). Зар смо ми пошли као гусари и разбојници, да убијамо где кога нађемо? Ако је што скривио, има суда. Одмах да се пусти и за његов живот ти ћеш ми јемчити. Отпратите га на безбедно место.

Теофил. О, великодушни краљу!

Душан. Иди, ти то не заслужујеш, но Душан није убица.

(Сретен с момцима отпрати Теофила).

Душан. Ах, сваком опраштам, свакога браним, само оца мога не могу. Отац, отац, зашто раскину свезу детиње љубави, зашто умочи руке своје у крв невину? Зорко какву искуси судбину чрез мене несрећног; о, никада, никада те не могу заборавити. (Наслони печално главу на стуб један, буна се чује). Је ли већа била буна код Струме не сад што је? Моји привржени ци сад му плене дворове, као што је он мени. То ли је поступак између оца и сина? (Погледа на небо). Прости ми ти, који срца видиш; моја није кривица, он је свезу љубови раскинуо.

Digitized by Microsoft®

7.

Синиша (трчи), *Душан.*

Синиша (у страху, не видећи Душана). Не дајте, не дајте! Мумко! Где си, Мумко?

Душан. Кукавно дете, и оно, тако безазлено, мора да се пати. — Синиша!

Синиша. О братац, не дај ме. Ах, тамо људи с голим мачевима вијају нам оца и мене. О, не дај ме, братац, ти си велики, хоће да ме убију.

Душан (уздахне). Не бој се, тебе не сме нико дирати. Но где је отац?

Синиша. Тамо, тамо; видио сам како су га вијали, како су га ухватили. Један је носио ланце да га окује. Ах, зашто га остављаш, брацо, зар се ти срдиш на њега?

Душан (покрије лице рукама). Ужасно, ужасно!

Синиша. Он је наш добри отац. Знаш како те је увек миловао.

Душан (главом). Заиста миловао, и на шта се изменило?

Синиша. Зашто га не избављаш, братац? Ах, да сам ја тако велики као ти! Њега ће да убију, братац, хоће да га убију. Ја сам видео крв како му је текла.

Душан (ужаснут). Крв?

Синиша. Један га је голим мачем ударио. Сиромах наш отац није ништа рек'о, само је погледао на оног, па је уздахнуо.

Душан (ступи неколико корачаји напред). Душане, несине, имаш ли уши? Твој отац у крви!

Digitized by Microsoft®

Синиша. Хајде, братац, хајде! (Напољу вика). Ено, чујеш како се буне.

Душан. Та не може онај имати благослова који предаје оца убицама у руке. (Пође).

8.

Светковић и *Ранко,* с бунтовницима, воде *Дечанског* окована.

Светковић. Краљевићу, моја се жестина гаси. Ево га у ланцима, Зоркиног убице, који људе као бунтовнике прописује.

Бунтовници. Освета, освета над њим!

Душан. Стан'те, браћо! Где ми је отац? (Видећи га окована, упрепасти се).

Синиша. Ах, не дај, не дај, братац. (Ухвати га за ногу).

Дечански. Кога ја видим? Је л' то мој син? Не, то он није, то је само облик некога Душана кога сам као разбојника познавао.

Бунтовници. Освета, освета!

Душан. Стан'те, ја заповедам. Хоћу од њега све да чујем, он је мој отац.

Дечански. Твој отац? Ја немам сина осим оног малога; Боже, моје нејако сироче! (Метне руке на очи).

Синиша. (притрчи му). Не плачи, бабо, браца ће те избавити.

Дечански. Чујеш ли глас природе? Но природа се пореметила, и утроба се на утробу подиже. — Погледај ово тешко гвожђе, једва га носим, и опет ме тако не тишти као помисао да си ми син. Србијо, Србијо, теби је звезда потавнила, јер се с краљем

Digitized by Microsoft®

поступа као с разбојником. (Народу) Ево ме посред вас, одрођени синови отечества, нити имам власти, ни силе. Казујте, ко је од мене оглобљен, ко ли увређен, чији сам дом оплењио, чију породицу угасио, коме сам криво пресудио, ко је од мене отиш'о уцвељен и расплакан? — Шта сте занемили, зашто не говорите, та ја немам моћи колико најхудији себар. Гледајте, како је гвожђе јако. (Растеже окове).

Светковић. Ти си моју кћер смрти предао.

Дечански. Твоју кћер смрти, ја? Престоле српски, преврати се у ништа, не заслужујеш да на земљи блисташ.

Ранко. Нашто ту толико разговора? Он је повин, освета над њим!

Неки од бунтовника. Освета!

Душан. Стан'те! (Приступи Дечанском). Је ли с твојим знањем Зорка убијена?

Дечански. Хоћеш круну? Ено ти је. Шта тражиш извјета да црно твоје дело увијеш?

Душан. Је ли с твојим знањем Зорка убијена?

Дечански. Питај твојих двадесет година да л' ти је отац убица био.

Душан. Браћо, он је невин, пуштајте га!

Бунтовници. Освета!

Ранко. Тако ли се вера држи?

Светковић. Јунаци, ко ме слуша, краља у тавницу.

Душан (извади мач). Ко ће руку на мога оца метнути?

Светковић. У тавницу.

(Бунтовници навале, одбију Душана, и Дечанског одведу).

Digitized by Microsoft®

Синиша. Не дај, братац.

Душан (Светковићу и Ранку). Демони, то ли је ваша намера? (Са Синишом отиде).

Ранко. Чујеш ли, куме?

Светковић. Они ће се помирити.

Ранко. Па онда? На кога пада кривица?

Светковић. Њихово помирење, наша пропаст.

Ранко. Па смо скрстили руке? Овамо, докле не буде доцкан.

Светковић. Куда?

Ранко. Куда: Стефана за гушу.

Светковић (тргне се). Краља?

Ранко. Шта се трзаш, требало је напред о томе мислити. Сад или он, или ми. Жарко, куме, где је твоја јединица, куд се деде заклетва наша? Све ли Стеван у одсудни час расу?

Светковић (нагло). К делу! (Зграби Ранка за руку, и отиду).

9.

Марија, мало потом *Душан.*

Марија. Камо га, коме сам мојом злобом живот поткопала. Камо Стевана од кога земља неће видети бољега. Отвори се, гробе, и прогутај несмислену, која уби најневинију главу.

Душан (ступи с војницима).

Марија. Душане!

Душан (окрене главу од ње). Мати, и ти си дошла да ми ране позлеђујеш? Где је Светковић? (Пође).

Марија. Стани, Душане, и саслушај глас твоје не-

Digitized by Microsoft®

срећне мајке. Дечански је невин, невин као сунце што над грешницима сија. Све невоље, које си од оца искусио, није причинио нико други него твоја бездушна мајка.

Душан. Ти?

Марија. Ја и проклети Теофило; нас обману пакао да по Србији починимо толику несрећу. Избављај, избављај крв свету, а мене предај каквој хоћеш муци.

Душан. Несрећна мати, шта си учинила? Где је Светковић?

Марија. Избављај, избављај праведника божјег.

Душан. Чујете ли, јунаци?

Марија. Ја вам се заклињем, јунаци, мојим вам се спасенијем заклињем: краљ је невин као незлобни анђео кога небо сподобљава свога вишњег света. Краљ није мислио сина бунтовником прогласити; краљ му није њиве и дворе разорио, све је то моје и проклетог Теофила дело.

Душан. Ходите дакле, браћо, да Србију од порока сачувамо, да краља избавимо.

Војници. Живио наш добри краљ Дечански!

10.

Војници (носећи тело *Дечанског* тихо ступе), *пређашњи.*

Марија. Шта је ово? Каква ужасна слутња!

Душан (приступи и дигне покров). Небо, мој отац! Свирепи Светковићу, Ранко, Ранко! (Падне на тело).

Марија. Боже! Ово је плод мога дела, (Приступи мртвацу, но брзо одврати очи од њега). Не, ја сам недостојна да у његово праведно лице погледам. (Клекне

Digitized by Microsoft®

поред Душана). Душане, Душане, имаш ли мача, судију злочинцима? Нашто и мени живот, да ме на дело моје сваки дан опомиње. Душане, Душане!

Душан (дигне главу и баци на њу поглед очајанија, потом устане, тргне мач и дуго гледећи је баци га најпосле од себе). Не, неће Душан и матероубицом постати. Живи, и у мукама очекуј већега судију.

11.

Сретен, Теофил, прећашњи.

Сретен. Светли краљу, велможа овај једнако моли да пред тебе изиђе. Каже да ти нешто исповедити има.

Душан. Ходи, убицо, гледај плод твојих намера. (Ухвати га силно за прси, па га одвуче к телу). Како ти се допада твоје дело?

Теофил (почне сав дрхтати).

Бунтовници. Смрт, смрт проклетом злочинцу!

Душан. Насилија више да не буде; предајте га строгости земаљских закона.

(Теофила одведу).

Душан (падне пред телом Стефановим на колена). Оче, колико сам ја крив што те смрт крвнички постиже, ти сад најбоље видиш. Опрости и самом незнању, а ја се заклињем останцима светог живота твога, да ћу Србију узвисити не само оружија силом, него правдом и законима.

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

САН КРАЉЕВИЋА МАРКА

АЛЕГОРИЈА У ТРИ ОДЕЉЕЊА.

Digitized by Microsoft®

ЛИЦА.

ПРВО ОДЕЉЕЊЕ

МРТВИЛО.

Краљевић Марко.
Вила.
Два младића.
Једно дете.
Једна девојка.
Више људи.

ДРУГО ОДЕЉЕЊЕ

ЗОРА.

Краљевић Марко.
Ђорђе Петровић Црни.
Станоје Главаш.
Јанко Катић.
Васа Чарапић.
Један сељак.
Један старац.
Пустињик.
Једно дете.
Једна жена.
Вила.
Један Турчин.
Више људи.

ТРЕЋЕ ОДЕЉЕЊЕ

СЛАВА.

Краљевић Марко.
Вила.
Два сељака.
Грађани.
Хор људи.

Digitized by Microsoft®

ОДЕЉЕЊЕ I.

(Предео на подножју Урвине планине).

УГЛЕД 1.

Марко Краљевић.

Зашт' си, судбо, љута траго!
Црни сплела Марку дан,
Да код свога туђин буде,
Код туђина несносан?
Да му нигде станка није,
Да радости он нема;
Да га други песмом пева,
Сам за певку да не зна?
Зар на свету и неправа
Клетва оца да влада?
Ил' за кривду родитеља
Син невино да страда?
Примири се, примири се,
Горка судбо ти моја!
Ништа Марко не захтева,
Само дај му покоја.

Ја сам много по свету ходио,
Служио сам вери и невери;

Digitized by Microsoft®

Невера ме злобно изневери,
Ту сам срећу иштетио моју.
Многу мајку ја сам утешио,
Многој деци горке отр'о сузе;
Многом ропства окове скинуо,
Бродарину тешку укинуо,
Правду чувао, бранио невиност.

Што ја служих цара у Стамболу,
Није мене грамзење за благом —
Нит' је Марко за достојанством лаком,
Већ ја служих да заштитим Српство,
Да сачувам земљу од навале,
Да сломијем гдеком наглом крила,
Да се сруши самовољства сила,
Јер цар љуби, ал' с' и боји Марка.
У песми ми певац благодари,
Кити моје похвалама име,
Удивљеном предаје потомству,
Да га чува, да се дичи с њиме.
Ал' је мало Марко учинио
Код толике невоље и јада;
Земља моја немилице страда.
Хоће л', Боже, то дуго трајати?

УГЛЕД 2.

Вила укаже се на брегу.

Вила. Марко, Марко, зар и теби
Тешко време дође,
Да ти сила мишце крепке

Digitized by Microsoft®

Тако брзо прође?
Да Србија сиротује
У сили и снази,
Да је терет насилија
Неприметно гази?

Марко. То је грло посестриме виле,
Која често мени помагаше,
Сабљи мојој силу придаваше,
На бојишту кад бијах за правду!
Ходи, ходи, посестримо моја,
Сад је Марку нужна помоћ твоја.

Вила (сиђе). Зовеш ли ме, побратиме Марко?
С тешким срцем к теби ја долазим.

Марко. Немој, сестро, јер код теб'налазим
Тек утеху у сумору моме.
О, погледај, низ је мог живота
Пун отрова и бодљивог трња.
Праотаца знано име Мрња
Још под оцем мојим би презрено.
Као последњи себар ја по свету
Блудих, идох, тумарах без цељи;
Мишца моја сустаде у дели,
Ал' за Српство не учини ништа.
Што је смртног оку сакривено,
То је теби, посестримо, јавно,
Хоће л,' казуј, кадгод сунце сјајно
Моме Српству опет просинути?

Digitized by Microsoft®

Вила. Рода твога јасно огледало,
Бодрог духа с крепком мишцом Марко!
Донде живот твој познаје цене,
Док слободе сунце сија јарко.
К'о што си ти по свету ходио,
Тако ће се род твој расејати,
Именом ће само казивати,
Да је грана српскога народа.
Што ти цара служи у Стамболу,
Судбине је то пресуда строга,
Јер ће многи од народа твога
Исто тако служит' иноверцу.
Цар ће земљу српску попленити,
Заробиће дечицу нејаку,
Начиниће од њих јаничаре,
Ти ће турско узвисити царство.

Марко. Ах! зар Србин да Србина мори?

Вила. Тако закон правице говори,
Јер над земљом почивају греси.
Знаш ли дело оца твога крвно?

Марко. О, престани! Отац ми је био.
Народ њега, а он мене прокле,
Ал' је сину свето име отац.

Вила. Није само он отровао Српство.
У свештеном Немање племену
Колкогубна бијаху убиства!

Digitized by Microsoft®

Зар на добро такова злочинства
Да се збуду Србину и земљи?
Распра, инат, раздор и себичност
Убила је и убиће Српство.
Ова куга док у роду буде,
Нема теби, Србине, напретка.
Кад с' укажу прави родољупци
У повећем броју у Србији,
Кад науче општу рода ползу
Својој ползи претпостављат' вољно,
Онда ће ти засијати красно
Среће рода мило сунце јасно. (Ишчезне).

Марко. Признајем ти силу твојих речи,
У њима је све сама истина;
Али савет празно онде звечи,
Где су страсти запушиле уши.

УГЛЕД 3.

Један старац, једна девојка, једно дете и *један младић* ступе.

Старац. Краљев сине, славни витеже Марко! Беда превелика догнала ме је к теби. Једна чета делија турских ударила је на мене, кућу ми разори, одагна ми стоку, и ах! моју милу децу у ропство одведе. Куд знам један од жалости у старости? — Избави ми, краљев сине, моју милу децу! Осим Бога и тебе никога немам на свету.

Дете. Матер су ми душмани исекли, оца и браћу одвели у ропство; сâм сам један нејачак остао без помоћи, без хране и неге. Ко ће мене малога надгле-

Digitized by Microsoft®

дати? Рода немам, а сестрице немам, никога свога на свету немам. Помози ми, мили оче Марко!

Девојка. К теби сам добегла, славни витеже Марко, да ме по Богу и светом Јовану за кћер и сестру примиш. Турчин један поручује ми оцу да ме њему за љубовцу даде, а ја ти не могу љуба бити Турчину. Браћа су ми на Косову пала, отац болан лежи у постељи. Или ћу њега јадна изгубити, или себе морам жртвовати. Брани ме, Марко, од овога насиља. Та кад си цареву кћер одбранио туђе вере и закона, немој мене остављати, по роду и крви сестру твоју!

Младић. Моју су кућу заузели Турци, везали ми два брата и оца, и од жена наших господари се начинили. Распуди их, врсни сине Вукашина краља, тако ти срећа увек била сестра и мач твој победу, као и досад, односио!

Марко. Четворо несрећних ишту помоћи, коме ћу најпре притећи?

Дете. Мени, мени помози, родитељу! Од два дана нисам хлеба окусио. Што су могли, однели су зликовци; што остаде, предаше пламену; сâм сам пак слабачак да завредим штогод. Мени, родитељу, помози нејаком!

Девојка. Част девојке свакада је била света и драга Србину. Немој ме остављати, трипут Богом поочиме, да млада пропаднем насиља жртва.

Старац. Ја сам се деци мојој радовао, да ми буду у старости помоћ, да ме хране, да ме негују, као што сам и ја њих некада неговао. Сад су сви у ропству. Ко ће мене гледати стара и слаба? Ко ће мени капљу воде додати?

Digitized by Microsoft®

Марко. О, земљо, јадна земљо српска, како је велика несрећа твоја!

Младић. Врли Србине, Краљевићу Марко, остави мене, а избављај ово троје бедних!

Ја сам јунак, трпит' могу свашта,
Подносићу муку и невољу,
Робоваћу, бича сносит' бољу,
И у муци чекат' судбу бољу.
Као што чека цео народ српски.

(У највећем очајању отиде).

Марко. Тако је, ходите дакле, ви бедни и невољни; ходите, да вас одбраним од напасти и насиља. Од једне ћу вас одбранити, али ћете пасти у другу невољу, јер је таква судба Србије несрећне. (Узме мач) Зашто ми је у рукама тежак? Или је туга Марка савладала? Ко под њом не клоне, нема српског срца у прсима.

УГЛЕД 4.

Други младић ступи, држећи малу пушку у руци.

Пређашњи.

Младић. Ког' сте били досада јунаци,
Беж'те, беж'те у пределе пусте,
Ил' у брда тавне шуме густе,
Да се слава не помрачи ваша.
Беж'те, беж'те, на гласу јунаци!
Ишчезли су јуначества зраци.

Марко. Какво лудило тебе снађе, дијете, те пропаст јунацима проричеш? Ти ваљда ниси никада чуо за Марка Краљевића?

Digitized by Microsoft®

Младић. Чуо сам, Марко, јер ко тебе неће познавати, кад ти Србин спомиње име сваки дан у песми? Али је и твоје иштетило јунаштво не што има бољега од тебе, него од друге силе, која је више свакога човека. Видиш ли ово мало оруђе? Нема јунака кога неће умртвити.

Марко. Ова справа, дијете? Ти булазниш. Мој буздован има тридесет ока, зид ћу оборити њиме; а ово дрвце — пући ће на стотину комада да га у једној руци стиснем.

Младић. Снага руши куле и градове, али је вештина јача од снаге. Колишна је ово справа, опет те може на тридесет корака убити.

Марко. Брана од Прилипа града, кад се опучила, није могла Марку наудити. Разбираш ли, дијете?

Младић. Разбирам, Краљевићу.

Марко. Остани и даље учи то, а ја важнијега посла имам. Ходите ви невољни, кажите ми где су ваши непријатељи, да вас избавим. (Пође.)

Младић. Немој, Краљевићу, погинућеш!

Марко (ожесточен враћа се). Удри, дијете, и ако паднем, на част ти шарац мој и буздован, и на част ти ова сабља на којој само позлата вреди стотину дуката. Изнад тога сиђи у пивнице моје у Прилипу, тамо лежи злато на гомили. Узми и честит буди!

Младић. Хвала теби, Краљевићу, на дару томе, ал' од мене много захтеваш, учинити не смем. Теби није мог'о досадити Муса, ни Љутица, ни толики по избор јунаци, а ја да те голобрадо момче лишим живота? И сад трпи земља доста насиља, а шта би било да нам још тебе нема?

Digitized by Microsoft®

Марко. Удри, велим, јер ако те макнем овим шестоперцем, знаћеш, кад си с Марком шалу збијао.

Младић. Није ово шала, Краљевићу.

Марко. Удри, кажем ти, последњи пут. Од кад је Марко на свету, нигда није по трипут заповедао.

Младић. Кад баш желиш, морам да учиним. Но лепо те молим, витеже Марко, немој да клетву целог рода српског на себе натоварим. Ако и не можеш бити више, који си био, опет си крвницима нашим Марко Краљевић и они ће од једног имена твога зазирати. Зато пружи само длан леве руке да се увериш је ли шала што ти причам, или је, као што јесте, озбиљом истина.

Марко (рашири руку). Удри!

Младић (пукне из пиштоља).

Марко. Но?

Младић. Погледајдер длан.

Марко (гледа). Шта, ти ми проби длан, дијете?

Младић. Тако би ти и кроз срце прошло. Сад суди, може ли бити јунака, кад те може на сто корака убити.

Марко. Јеси ли опсена каква?

Младић. Нисам, Марко, него га је нечастивац измислио.

Марко. Ко је тај да га питам мојом топузином?

Младић. Име му је, кажу, Црни, црна му била душа и пред Богом и пред људма!

Марко. Авај одсад свакоме јунаку, кад га и најџа шуша оборити може! Шта остаје Марку, него у шуми и по гудурама тражити себи станка. Незнат и

Digitized by Microsoft®

нечувен преживећу остале дане, кад славе за мене нема више. (Баци буздован у пропаст једну). Кад се овај буздован натраг врати, онда постао овакви детић. (Узме мач и сабије у стену.) Кад мој мач из стене изиђе, онда ће се указати Марко! (Пође.)

Старац. Зар нас хоћеш да оставиш, Краљевићу?

Девојка. Без помоћи у овој невољи?

Марко. Не могу вам помоћи, јадници моји! Остављам вас Богу и судбини вашој.

Девојка. Немој, трипут Богом брате Марко!

Дете. Немој, Марко, мили родитељу!

Старац. Не остављај, синко, немоћнога старца!

Марко (узбуђен). Док сам мог'о бранио сам сваког, спасавао од беде тужно и невољно; — бранио сам, па и одбранио. Сад да лудо живот иштетим? Да се прича и приповеда како Марка савладаше Турци, савладаше и погубише? (Унутарње бори се). Нека буде, кад нема у земљи слободе, на што ми је и живот? Кад је слава целом ишчезла Српству, ком ће моја слава да сија? Ходите дакле! (Хоће да извуче мач, али не може.) Шта? Зар ме и снага издаде? Често сам ја петогодишњу јелу једном руком чупао из корена, сад не могу мач да извучем, који сам у стену сабио!

УГЛЕД 5.

Вила покаже се на брегу.

Вила. Веће тама обузима
На гласу јунака;
Густом тамом увија се
Цела земља српска.

Digitized by Microsoft®

Марко. Каква је то помрчина пред очима мојим? (Ухвати се за држак од сабље и седне). Зар је дошло време умирања? Где си, вило, моја посестримо?

Вила. Покори се вечној вољи, Марко!
Вечна воља нигда с' не пориче.

Марко. Ej, Србине, каквог те остављам!
(Тавним гласом).
Што сам мог'о, то сам учинио.
Бог нек чува мили народ српски!
Бог нек чува бедно и нејако! (Издахне).

Старац. Шта? Зар Марка смрт умори љута,
Заштитника бедне сиротиње?

Девојка. Ко ће мене одбранити јадну?

Дете. Ко ће мога оца повратити?

УГЛЕД 6.

Многи људи ступе; *Пређашњи.*

Један. Зашт' се небо тако натуштило?
Зашт' је тама обузела земљу?
Лице сунца црвено изгледа,
Канда сузе крваве пролива;
У сред подне злослутница сова
Глас мртвачки страховито пушта;
Звериње се по шуми комеша
И јауци разлежу се мукли,
К томе ужас опашате звезде
Какве нове прориче нам беде?

Digitized by Microsoft®

Старац. Какве беде? Гледај овде!

Остали. Марко!

Старац. Какве беде? Отачаство тужно
Од Косова страда нам немило,
Насилије свуда га притисло
И гњави нас свакојаком муком.
Један беше Краљевићу Марко
Кадар силу силом отпирати,
Па и њему сад се живот скрати,
Да с' и ове потпоре лишимо!

Први. Марко мртав, мој добротвор драги,
Кој' ми живот искупи из ропства!

Други. Марко мртав, кој' ми стоку моју,
Од Турака отету поврати?
Кој' нам село три пута очисти
Од насиља зликоваца љутих?
За кога смо сви молили Бога,
Као за милог родитеља свога?

Трећи. Бесни Арап Косово закупи
И наметну зулум свадбарину,
Још и другу премногу невољу,
И никога да нас тог откупи,
Док не зачу Марко Краљевићу,
Те нам предел од куге очисти.
Па сад јадни да с' лишимо Марка,
Да нас опет самовољство стегне!

Digitized by Microsoft®

Старац. Плач', Србине, сироче у Бога!
Умре Марко, умре твој бранитељ!

Младић. Умре Марко, умре добро наше!
Пропиштаће јадна сиротиња,
Од Србије постаће пустиња;
Биће горе, него што је било.
(Сви се искупе и клекну поред Марка).

Хор. На кога нас ти остављаш,
Бранитељу мили?
У сужанству да у туђем
Српски синак цвили!
Пробуди се, пробуди се,
Српство те дозива,
Које бедно горке сузе
За тобом пролива.

УГЛЕД 7.

Вила ступи, *Пређашњи.*

Вила. Престан' тужит', уцвељено Српство!
Није Марко преминуо на веки:
Живи Марко и живеће вечно
С родом српским, рода српског слика.
Снага њему беше исполинска.
Како крепост негда царства српска,
Дела су му велесјајна била,
Као народна под Душаном сила.
Сада Марко у тами почива,
Тама земљу сву српску покрива.

Digitized by Microsoft®

Зла је тама, али не вечита,
Јер правица тамо влада света.
(Показује на небо).
Просинуће Српству лепи дани,
Биће народ на земљи избрани.
Кад оживи Србин за слободу,
Оживеће Краљевићу Марко;
Кад јунаштво покаже с' у роду,
Показаће с' врли Србин Марко,
Јер слободу живот Марков тражи,
Он и народ њоме се тек снажи.

Старац. Бог нам чуо твоје прорицање!

Вила Кад слобода просине народу,
Мач ће Марков ослобођен бити;
Донде ће он у мраку лежати
Са јунаком, с господаром својим.

Старац. Боже, даруј да се скоро збуде,
Да се Србљи иза сна пробуде!

Вила. Док то вечна не одреди воља,
Живи, врли Марко, у песмама,
И у песми оживљавај Српство,
Потпаљуј му заспало јунаштво,
Да се буди Србин, да не спава,
Да увиди где је срећа права,
Љуби своје, љуби и слободу,
Искрен буде својему народу,
Те да тако сва ужива блага,
Славећ' врлост Краљевића Марка. (Одлази).

Digitized by Microsoft®

Старац (клекне, с њим и други).

У тебе је, Боже, свемогућство:
Ослободи од напасти Српство!
Даруј њему лепшег века дане,
Да нам срећа и слобода сване!

[Завеса пада].

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ОДЕЉЕЊЕ II.

УГЛЕД 1.

Шума. *Један старац,* кога *дете* води.

Старац. Не могу даље. Пусти ме, да се одморим.

Дете. Али, бабо, ако нас стигну!

Старац. Нека стигну, нека ме уморе. Нашто ми је живот? Мене испребијали, Велимира на колац ударили, а Милицу? Милице, Милице, дете моје! — Она је жртва необузданог насиља.

Дете. Хоће ли ово дуго трајати, бабо?

Старац. Бог се на нас разгњевио, дете моје; Бог се на нас разгњевио. Ко зна шта су наши праоци сагрешили. Прича се по народу да је Србија била као Божји рај: насељена, слободна, пуна весеља, срећна и благополучна. Сад — сад је пуста, раздерана, напуњена тугом и несрећом.

Дете. Да се молимо Богу да нам пошље опет оно срећно време.

Старац. Да се молимо, али — ах! Четири стотине година пролива народ крваве сузе, четири стотине година пишти Србин у невољи бедан, и Бог — али ко ће од Бога искати рачуна? Путови су његови непостижни. Ми смо дужни молити се и на њега полагати надежду. Само је тешко, тешко трпети!

Digitized by Microsoft®

Дете. Зашто људи не устају и не терају ове насилнике, који нас тако гњече?

Старац. Е, мој синко, колико је крви тога ради проливено, али је непријатељ силан.

Дете. Зар није ово земља наша? Они су туђини; сваки је јачи у својој кући.

Старац. Кад би сви Срби били једнога духа, кад би се сложили и на ноге устали, могло би се што и учинити. Али је код нас та жалост, што сваки хоће да је господар, хоће да је већи него други, па воли служити и Турчину, него своме. Отуда је сва наша несрећа.

Дете. То је зло.

Старац. Још какво зло, мој синко! Већ је у пословицу прешло да је Србин бољи туђ слуга, него свој господар; јер сваки хоће да је најстарији, а ни један не гледа за опште добро. Шта је из тога произишло? Раздвојили смо се, распудили смо се; овај хоће онамо, онај овамо; а то је непријатељу мило и драго. Ето, како не можемо да дигнемо главе.

Дете. Ја да сам велики, волео бих служити своме, него туђину.

Старац. Тако сваки мисли, који жели земљи добра. Али колико таквих има? Колико се њих потурчило само зато што нису могли трпети да други господари. Из ината предали су Срби красан град Смедерево, последњу заштиту своју, јер им противно би што жена деспотску власт има. Па какво је грозно следство било овога? Двеста хиљада деце српске, двеста хиљада, половину готово садашње Србије, одвео

Digitized by Microsoft®

је цар Мухамед у ропство, те је све истурчио; и то су они силовити јаничари и баше, који нас сада гњаве.

Дете. Ах! Јаничари, то је име страшно.

Старац. Страшно и ужасно. Тако је Бог попустио на род српски да га сопствени бич његов бије.

Дете. Бабо, неки се гласови чују!

Старац. Зар и шуму стигла проклетиња?

Дете. Устани да идемо, мене је страх!

Старац (устане). Куда ћемо? Ја сам стар, испребијан, не могу брзо да идем. Него ти се попни где на дрво, па се притаји.

Дете. А тебе да оставим самога?

Старац. Остави, ваљда неће имати више шта са мном чинити. (Чује се ближе викање).

Дете. Хајде, ево их већ близу!

Старац. Не бој се, то су Србљи.

УГЛЕД 2.

Станоје Главаш и *један сељак.* (Воде једнога пустињика ослепљена).

Пустињик. Оставите ме да умрем; нашто живети у оваквом јаду?

Сељак. Немој, оче, молитва је твоја нужна за народ.

Пустињик. Ах, молитва, молитва! Посадите ме где да седнем, да ме туга не обори земљи.

(Сељак и *Главаш* посаде га на један пањ).

Старац (приђе к пустињику и пољуби га у руку). Једну још утеху имамо: да ћемо на другоме свету уживати мир и покој. — Благослови, оче!

Digitized by Microsoft®

Пустињик. Бог нека благослови свакога, који се њему крепко моли, а ја — опрости мени, Боже, грешном!

Старац (сељаку). Је ли нова каква невоља?

Сељак. Беда је превршила меру, јер нам и у светиње дира.

Старац (уздахне). Ej, Боже, Боже!

Сељак. Трпео је народ доста, подносио је муке и невоље, али до овога није дошло, већ ако онда, кад смо пали на Косову, или кад нам градове први пут поотимаше. Отац Софроније мољаше се Богу и ми се око њега скупили са скрушеним срцем, да нам Бог дарује силе подносити, зулум и невољу; ал' ето ти три сеиза, који таки почну, како смо клечали, час једног, час другог задиркивати. Људи кукавни нису смели речи проловити, док један од њих не извади ханџар и стане светитељима бости очи. Гњев и негодовање промили нам кроз жиле и Јанко Гагић почне га молити да нам у закон не дира. Али на један мах допадну још двојица, и Јанко мртав падне! Народ се престрави и окамени, а они притрче оцу Софронију...

Пустињик. Немој даље! Боже, опрости мени грешном!

Сељак. Они изболу њему очи, и Бог зна шта би било од нас свију, да није Главаш срећом наиш'о и зликовце које поубијао, које растерао, те нас тако избавио.

Старац. Ej, Боже, ej, Боже! Ја сам мислио да је моја несрећа велика, а каква је ово?

Главаш. Јесте, браћо, где год дођем, свуда наила-

Digitized by Microsoft®

зим на невољу. Сам не знам, где је зло веће. Колико могу чиним, и не могу довољно да наодбрањујем.

Сељак. Да човек није самовидац, не би мог'о веровати шта се које шта чини. Нема куће која није какву несрећу претрпела.

Старац. О, бедни народе!

Пустињик. Бедни и пребедни! Бог нека се смилује на нас грешне, и невољу нашу утиша!

Старац. Бог нека се једанпут смилује!

(Сви клекну, и дете).

Хор. Ти, који си силним изустио словом:
Свет да буде вечни, и постаде светлост:
Реци да се бедно ослободи Српство,
И престане горко сужанство и ропство!

УГЛЕД 3.

Црни Ђорђе, Јанко Катић, Васа Чарапић и још неки *сељаци. Пређашњи.*

Ђорђе Не, Србине, трпет' не можемо,
Да се таква насилија чине,
Да с' у пропаст сасвим народ рине,
Да му нигде нема спасенија!
Ко сме рећи шта ће доживети,
Каква њега сутра чека напаст,
Кол'когуба јест беда и пропаст,
Која свима са ужасом прети?
Људе секу, ситну робе децу,
Девојке нам бесчасте и жене,
Светиње су наше погажене,
Нигде мира, нигде прибежишта.

Digitized by Microsoft®

Нит' се имаш коме потужити,
Разма једном Богу свемогућем,
Којега је вековечни закон:
„Брани себе, кад те напаст стегне"!
(Ватрено).
Кад ја бијах голобрадо момче,
Три сам главе насилничке смрск'о,
Мојом руком зликовце потук'о,
Кој' за права људска не знадоше.
Сад да гледам свакојака чуда?
Да мој народ муке трпи свуда?
Пробуд'те се, браћо моја драга!
Опримо се против општег врага!

Пустињик. Ко је ово што те свете речи тако умилно проговара?

Главаш. То је Ђорђе, из Тополе, Маричин син, коју је народ због одважности називао катаном. Ево видиш, и син јој је јунак!

Пустињик. Бог нека га благослови, али мени није познат.

Главаш. Он је у Немачкој служио као војник, а научио вештину како треба рат водити.

Пустињик. Па зашто не гледа што за народ? — Јуначе, о јуначе, с тим лепим пламеном у прсима!

Ђорђе. Ево ме, служитељу Божји! Шта захтеваш од мене?

Пустињик. Теби је жао што народ страда?

Ђорђе. Жао? То није никаква реч, срце ми се цепа, хоће у прсима да пукне од туге. Шта, браћо? Четири стотине година трпише наши и канда се од

Digitized by Microsoft®

четири стотине година сабраше муке у један скуп да нам земљу гњече. Камо Србина који није зло какво претрпео од баша и кападахија? У Београду седе четири дахије, четири крвожедна вука, и сваки од њих особити измишљава начин како ће народ глобити и упропашћавати.

Сељак. Даће Бог боље. Ено су позвати кметови да се разговоре како ће се људма помоћи.

Ђорђе. Помоћи? Јадниче! — Како ће се народ упропастити, о том се сада ради! Питајте Чарапића где му је брат? Ко је њима поверовао и у град отиш'о, тога су погубили.

Многи. Погубили?

Ђорђе. Где је смирени архимандрит Рувим? У кули Небојши убијен је, почем су му најпре усијаним кљештама живом месо кидали. Где је кнез Алекса Ненадовић, кнез Палалија, Рајица, кнез Теофан, и многе друге старешине и свештеници? Сви су поубијани.

Старац. О, Боже, Боже!

Ђорђе. Ал' тако је, Србин треба да остане без главе; да се никоме потужити не може, него да ћути, да трпи и врат подлаже јарму и смрти без икакве надежде. Чусте ли за лажљиви ферман?

Главаш. Какав ферман?

Ђорђе. Да се сва раја истреби и покоље. До тога је злоћа дошла, да је и царско име злоупотребљавати почела; а ви знате како је милостиво цар нашу молбу примио и шта је дахијама писао и заповедио; јер цар неће да се народ тако удручава. Којекуде! Ко има уши, нека чује и нека се помаже; ено, пред мојом ку-

Digitized by Microsoft®

ћом леже мртви насилници, који су дошли били да ме убију.

Главаш. И тебе да убију?

Ђорђе. Мени више нема станка код куће. Станоје, прими ме у твоју чету; као прост хајдук хоћу да браним и избављам колико могу, кад нам се друкчије не да.

Главаш. Ако је до тога дошло, ево ти мога поглаварства, јер те ја признајем за бољега јунака од мене.

Старац. Немој, Ђорђе, нас тако остављати!

Ђорђе. Хоћеш да погинем као баба? Вере ми, тога бити неће!

Чарапић. Право, Ђорђе, кажеш; кад се друкчије не може, а ми ћемо у шуму, тако да покајем мога брата Марка.

Катић. У шуму, браћо, па се спремајмо; ако нам погину деца и жене, и тако нисмо од њих господари.

Ђорђе. Где се чује запевка родитеља за децом рођеном, где се чује писка деце за оцем ил' мајком, где се насиља скотског необузданост покаже: ту ћемо ми стрели подобно са планина наших слетети, казнити својевољство, бранити невиност.

Пустињик. Ђорђе!

Ђорђе. Чујем, оче!

Пустињик. Бог те чуо и његови угодници. Хоћеш ли у целој земљи бити с твојом четом?

Ђорђе. Колико узмогу, гледаћу да доспем свуда. Чета моја нека се зове: Слобода Србије.

Пустињик. Лепо, сине српски, али кад ти будеш у Крајини, шта ће чинити Мачва, шта л' ће радити Шумадија, кад се Колубари окренеш?

Digitized by Microsoft®

Ђорђе (спусти главу). То је истина, али кад друге нема помоћи!

Пустињик. Синови Израиљеви застењали су од муке и угњетења и њин вопл допираше до престола небеснога. Тада јави се на гори Хориву, у купини незгарајемој, Бог Аврамов, Бог Исаков и Бог Јаковљев. И рече Бог Мојсеју: „Видех озлобљеније људи моји, и вопл њин услишах. Иди и избави људе моје!" — Ђорђе, овај глас правде и благости Божије јавља се и теби!

Ђорђе. Ко сам ја да се један одапрем противу толике силе?

Пустињик. Отвјешта Бог Мојсеју и рече: ја ћу бити с тобом и, простревши руку моју, поразићу непријатеље свима чудесима мојима.

Ђорђе. Велики је Бог и силна су дела његова, али ја се не уздам да ћу сам сломити моћи беснило насилника.

Пустињик. Зар си ти један Србин? Зар није земља наша отхранила више синова који ће бранити и избављати? Шта, браћо, умире се свакојако, од насиља више, него од своје смрти; па кад се мре, зашто не мрете као људи на бојишту, јуначки, него као слабомоћна деца?

Ђорђе. Којекуде! Тако је.

Пустињик. Погледајте на мене, стара и убијена, и баците поглед на родбину вашу! Мени су светлост очију одузели, највећи дар неба што човек на свету ужива. Ја нећу више јаркога сунца видети, али ни несрећу гледати нећу, која је српски род притисла,

Digitized by Microsoft®

неће мене више дивота природе увесељавати, ал' неће ни поглед беде, која браћу моју постиже, поражавати и убијати. Још које време, па ће вечити мрак наићи на мене, а моја браћа?

Ђорђе. Чујете ли, јунаци? Па ћутимо!

Катић. Али смо ми шака људи, без оружја, без справе.

Пустињик. Бог је силу фараонову водом засуо, Бог је малог Давида над Голиатом узвисио, Бог је воду из камена дао и ману с неба послао.

Ђорђе. Јер је крепак и милостив Бог, неће вечну пропаст Србину. Ја сам први дао знак боју и морам да продужим. Што ћемо се срамно крити по гудурама и пештерама, а народ остављати да пропада и гине? Боље на среду, грудма у груди, па што Бог да и добра срећа наша!

Старац. Узми мене, Ђорђе, са собом; ја сам стар, изгрuван и испребијан од насилних баша, али ће ми очајање силе улити да покајем сина мојега Велимира и моју Милицу; а ви, који сте млади, бежите у шуме, ако вам подноси образ.

Ђорђе. Шта ти мислиш, Станоје?

Главаш. Ти знаш да се ја смрти нисам плашио.

Ђорђе. Име је Главашево познато. Што си досад као хајдук чинио, чини одсад као војник отечества.

Главаш. Ја сам готов.

Ђорђе (Катићу и Чарапићу). А шта ви размишљате? Ти, Васо, хоћеш ли да погинеш као твој брат? Или ти, Катићу, као толики други кметови и кнезови? Устајмо и повратимо родитеље деци, децу родитељима, синове српске старој мајци Србији.

Digitized by Microsoft®

Чарапић. Мислиш ли ти да је мени тешко поћи на бојиште? Ако само други хоће, ево ме готова.

Катић. Сви ћемо, шта ту треба оклевати!

Сви. Сви ћемо, сви!

Ђорђе. Којекуде! Сад осећам да сам жив. Ej, Србине, није те мајка клела!

Пустињик. Ђорђе, ходи ближе!

Ђорђе. Ево ме, оче, шта захтеваш од мене?

Пустињик (извади крст из недара). На грбу је српском крст постављен, знак трпљења и спасења. На крсту је Христос муке претрпео, али је крстом спасао род човечански. Знак крста Константин је на небу видео и услишио глас анђела поборника. „С овим ћеш победити". Исти знак мети и ти на заставу, и Бог ће ти у помоћи бити.

Ђорђе. Бог нека нам труде наше благослови!

Пустињик. И тебе као вожда српског свуда победом увенча!

Главаш. И ја мислим, браћо, да Ђорђе буде предводитељ српске војске. Он је научио како се држи ред војнички, а то је за нас нужно.

Катић. Од Ђорђа немамо ни бољега, ни вештијега јунака, зато нек' нас он предводи!

Чарапић. И ја тако велим!

Сви остали. Ђорђе! Ђорђе!

Ђорђе. Браћо, то је терет велики.

Катић. Зато га и мећемо на тебе. Да је за свакога, не би тражили човека.

Ђорђе. Добро, али, којекуде! — хоћу послушности; где послушности нема, не може бити ни напретка.

Digitized by Microsoft®

Главаш. Кад мене моји момци слушају, ваља и теби да се покорава војска.

Сви. Тако је!

Пустињик. Цркве су нам оскврњене, но Бог чује глас вапијућег у пустињи. (Дигне крст). Знак овај нека милост народу принесе!

Ђорђе (скине капу, приступи пустињику и клекне; сви остали то исто учине).

Пустињик (метне му крст на главу). Бог свемогући и силни нека ти крепост и снагу улије, нека ти дарује победу на враге и супостате, разум твој нека просвети зраком божанствене своје мудрости; сваки предузетак твој нека срећним успехом увенча!

Сви. Амин!

Пустињик. Бог да благослови народ српски, да му мир, срећу и спокојство дарује; да одврати и уклони од њега сваку напаст, да порази противнике његове силом својом свемогућом, да љубав и слога међ' народом буде, и у земљи да влада правица и закон!

Сви. Амин!

Ђорђе (пољуби светитеља у руку, и сви поустају). Сад, браћо, идите и пустите глас кроз народ српски да је дошло време слободе. Нек' се диже, нека оружје тражи, нек' устаје и младо и старо! Нужда зове, отечество зове!

Старац. Идите, браћо! Мени старом дајте гусле, и мој ће глас камен побудити.

Главаш. Ej, тужан! Досада сам веселио шуму, а одсад ће се другојачије глас овај орити:

Устај, устај, Србине,

Digitized by Microsoft®

Устај на оружје!
Дан те чека, мрак нек' бега,
Устај, не оклевај!

Хор. На ноге, Србљи браћо, слобода зове!

Главаш. Доста беше невоље,
Доста би и туге,
Сад се држи, те се крши,
Душманине, црно име,
Кад те Србин скучи!

Хор. На ноге, Србљи браћо, слобода зове!

Главаш. Ко се страши, кад треба
За род свој умрети,
Није Србин, већ је изрод,
Тог ће земља клети!

Хор. На ноге, Србљи браћо, слобода зове!
(Одлазе).

УГЛЕД 4.
(Предео промени се).

Вила, ступи.

Вила. Стишала се строгост тврде судбе,
Земљи српској лепа зора пуца,
Избављења час умилно куца,
И скоро ће сунце огранути.
(Пева).
Буди се, Марко, буди се,

Digitized by Microsoft®

Србљи те зову на војску!
Крв се лије,
Срце бије:
Буди се, Марко, буди се!

УГЛЕД 5.

(Докле *Вила* ово пева, диже се полако завеса и *Краљевић Марко* спава, као и пређе. Мач му се извукао више од полак и управо стоји. При концу песме он се пробуди и седне).

Марко. О, како сам тако тврдо спавао!
Где је шарац, коњиц од мегдана?
(Устане и гледа око себе).
Откуд ове око мен' промене?
Ил' сам кудгод незнано залутао?
Нема оног на северу града,
Непознат је мени овај предел.

Вила (приближи се). Здрав ми буди, побратиме Марко!

Марко. Ти си, сестро? У добри час дође!
Ја уморан лег'о мало спати,
Сан мртвачки на мене навали.
Кад устадо', видим око мене
Свуд промену, други канда предел.
Или сањам, ти су чини какве?

Вила. Нит' су чини, нити сниваш, Марко,
Већ си спавао дуго, тавно време,
Четир' стотин' и више година,
Док је Србин без слободе био.

Digitized by Microsoft®

Сад се буди Србин за слободу,
Те се и ти из сна твога будиш.
Точиће се крвца на бојишту,
Јер освету твоја браћа ишту,
Весели се, Краљевићу Марко!
(Ишчезне).

Марко. Моја браћа на крвном бојишту,
И ту нема Краљевића Марка?
Кам' си, сабљо, кам' си, топузино?
(Потегне за мач, али не може да извуче).
Шта је ово? Какве врачарије!
Да не могу сабљу да извучем!
Ах, ја сам је у стену сабио,
Кад ме оно момче обранило.
Зашто тако претеже ме глава?
Руке слабе, ноге малаксале —
Зар ме опет сну предајеш, судбо?
Ах, мој народ крв пролива своју,
Не остављај отаџбину моју!
(Заспи).

УГЛЕД 6.

Једна жена с дететом бежи, за њом *Турчин.*

Жена (посуставши, падне на колена). Не могу даље!
(Видећи Турчина врисне, хоће даље, но не може, Турчин шчепа дете).
Жена (ухвати га за руку). Шта ћеш с мојим дететом?
Турчин. Пуштај!
Жена. Тако ти твоја деца жива и здрава била, не дирај ми јединче!

Digitized by Microsoft®

Турчин. Одлази! (Истргне јој дете и пође к спавајућем Марку).

Жена (потрчи, но од умора падне и обухвати му ноге). Не, дете моје не дам!

Турчин (извади нож). Хоћеш пуштати?

Жена. Боже, Боже, ти ми помози! Јуначе, јуначе, што спаваш, не дај ме несрећну!

Марко (у сну метне руку на мач).

Ко дозива Краљевића Марка?
Ево Марка, страшила зликовцем,
Бранитеља бедних и невољних.

Турчин (пусти дете, мати га загрли, а Турчин пође лагано к Марку). Тако ми вере, овако је, кажу, изгледао Краљевић Марко. (Гледа). Вала и била, он је! Ту нема шале! Док Србенда спава, можеш с њим учинити што хоћеш, ал' ако се пробуди, плануше димлије! (Побегне).

Жена. Боже, Боже, теби благодарим!
(Марку).
Ако си ти, незнани јуначе,
Сен витеза Краљевића Марка,
Кој' с' и мртав мене избавио,
Светала ти душа на небеси,
Као што ти је спомен у народу!
Тешко свуда своме без својега,
Благо своме, кад га својак чува!

Марко (снива). Још'те није право дошло време,
Да с' пробуди Краљевићу Марко;

Digitized by Microsoft®

Ал' ће доћи, што је Српству драго,
Да сужањства род мој збаци бреме.

Жена (клекне). О, нек' дође! Јер су тешке муке,
Што нам плету душманина руке.
Боже, Боже, ти погледај на нас!

(Одлази. Чује се свирка, потом војска ступа и пева).

Војска. Хајте, Срби, на војску,
Победа је ваша!
Од дахија слободна
Већ је земља наша!
Нека стрепе наши врази!
Нека дрхће ко нас гази!
Сложно, Срби, на војску,
Победа је наша!
(Пролазе).

Марко (у сну). Победа је наша!
(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ОДЕЉЕЊЕ III.

(Позориште као у првом одељењу).

УГЛЕД 1.

Марко (спава, до њега лежи мач и буздован), *Вила* (на брегу весело гледа и пева).

Вила. Где је царство месеца
Тако дуго било,
Сад је сунце зрацима
Земљу озарило.
Нема мрака, ни ноћи,
Скрб и туга преста,
Дан свеопштег весеља
У Србији наста.
Сад устани, Марко,
Дух времена зове,
Устани, јер Србин
Не носи окове!

(Докле вила пева, Марко се буди и весело устаје).

Марко. О, како сам пријатан сан имао!
Љупка радост обузе ми чувства.
Ко ће мени ово разјаснити?

Вила (приступи му).
Здрав ми буди, Краљевићу Марко!

Марко. Ти си, сестро? Баш ми добро дође!
Срце мени игра од радости.

Digitized by Microsoft®

Сан сам снио, на јави се збио!
Да је опет настануло царство
У нас лепше него што је било.
Да је опет никла света лоза
Немањића српских господара.
На њој многа виде се имена,
Ал' имена мени непозната.
Бела нека дичног стаса вила
Обгрлила цео народ српски,
Пак му руком гору показује
Иза горе до две посестриме,
Једно Срећа, а друго Слобода,
На род нам се љупко осмехују,
Пак нам веле да ће скоро доћи,
И донети многа друга блага,
Која леже на врху у гори,
Покривена златотканим платном.
Шта то значи, посестримо вило?

Вила. Мили брате, Краљевићу Марко!
Дуго ли си у тами лежао,
А са стањем целе земље српске;
Време дође да се пробудите.
Ено теби твоја бритка сабља,
Којуно си у стену сабио;
Судба српска тврда би к'о камен;
Ено перна буздована твога,
Којино си хитио у бездну;
У бездни је била срећа Срба.
Правда вели да се ослободи,
Што је досад у стези пиштало.

Digitized by Microsoft®

Марко. Добро дошла, бритка сабљо моја!
Добро дош'о, перни буздоване!
Сад сам, сејо, ја уверен тврдо
Да ће ми се санак испунити,
Да ће српско царство настанути,
Јер је лепо прорицање судбе.

Вила. Драги брате, краљев сине Марко!
Судбина је као што ти сан каже,
Много добра завесом покрила,
Завеса је ова, знај, будућност:
Будућност је страшна оку тајна,
Коју нико није докучио.

Марко. Ал' је судба мени обећала,
Да ћ' донети Српству ова блага.

Вила. Судба лежи у рукама људи:
Ко зло хоће, добро нек' не чека,
Нит' надежду полаже на судбу.
Што су цари и краљеви српски
Починили за времена свога,
То је било усејано семе,
Којено је по времену никло,
На убитак и несрећу Срба.
Што сад буду посејали Србљи,
Зло, ил' добро, то ће за потомство,
Нека знаду, плодове принети,
С плодовима хоће следовати
Ил' благослов, ил' проклетства јади.
Зато иди, и усхићуј Србље,
Успламћуј их пламеном јунаштва,

Digitized by Microsoft®

Подгревај им понос народности,
Уливај им љубав ка' својима,
Што имају добра нек' чувају,
Што немају, нека прискрбљују,
Више општу, нег' на своју корист!

(Ишчезне)

Марко. Мили Боже, на свему ти хвала!
Опет шета Краљевићу Марко
По Србији, земљи поноситој.
Срећна била, земљо моја мила!
Дивоте се увек наносила!
Божја рука нека тебе храни!
Од напасти и невоље брани!
Нек' истреби самовољства семе!
Дух раздора навек нек' ишчезне!
Те да будеш поносна и сјајна,
Међ другима државама хвална!

УГЛЕД 2.

Два сељака (певају још иза позоришта).

Ој, у гори на јавору
Лежи вито гњездо,
Где се легу соколови
Пернати и снажни.
Нису ово соколови
Пернати и снажни,
Већ је крило од јунака
Српски', велеважни'.

Први сељак. Ej, нема ти песме преко наших! И

Digitized by Microsoft®

друге су лепе, и могу се допасти, али наше дирају у срце.

Марко. Зашто тако певате, браћо?

Први сељак. А зашто не би певали?

Марко. Не бојите ли се јаничара?

Први сељак. Хе, хе! Где су ти јаничари?

Марко. Зар вам не заповедају више?

Први сељак. Ти си ваљда из далека, те не знаш да у Србији заповеда књаз и нико други.

Марко. Књаз српски!

Први сељак. Дабогме!

Марко (живо). Српски књаз?

Први сељак. Та шта се будиш! Ваљда неће у Србији владати туђин књаз!

Марко. О, каква је то вест за српско срце! И за времена царева српских били су кнежеви.

Први сељак. Ја знам да су од кнежева српских постајали краљеви, од краљева цареви. Тако је, време се мења.

Марко. Какав је то град што се тамо види?

Други сељак. То је Београд.

Марко. Ту сеђаше кнез Лазар, кад је отац мој владао.

Први сељак. Твој отац? Болан, од када је цар Лазар погинуо, има више од четири стотине година!

Марко. Знам ја то. Под мојим оцем бијаше млад јунак, витак и снажан. Ej, колико смо се пута копљима надмећали!

Први сељак (другоме). Овај снива. — Па ко је био твој отац?

Digitized by Microsoft®

Марко. Краљ Вукашин.

Први сељак (зачуђено). Краљ Вукашин! А ти?

Марко. Не можеш ме познавати.

Први сељак. Да не будеш — Марко Краљевић!

Марко. Откуд ти моје име знаш?

Први сељак. Марка знам, јер га сваки дан у песмама спомињемо. Но јеси ли тај, то не знам.

Марко. Зар и сад певају Марка? Тако ми је прорек'о мој кум, млади цар Урош, кад се с оцем мојим за круну препирао.

Први сељак. Али како би ти могао бити Краљевић Марко, кад је Марко одавна преминуо? Тако дуго не би ни мог'о живети.

Марко. Ја и нисам живео, али нисам ни умро, него сам леж'о у мртвилу, као што ми вила говораше, докле судбина не допусти да се опет покажем.

Први сељак. Тако? А прича се по народу да ће Марко устати, кад му сабља из камена изиђе.

Марко. Ево моје сабље!

Први сељак. Дед' да видим! (Узме је у руку). Ej, тужан, ал' ти је замашна! Сад верујем да си Краљевић Марко.

Други сељак. Здрав нам буди, Краљевићу Марко! Бар да нам приповедаш како је било по Србији за твога времена.

Марко. Била је Србија и под младим Урошем, и под мојим оцем, а и под Лазаром лепа, пространа и јака. Али оне сјајности и дивоте што сам под царем Стефаном гледао — ах! ово, Боже, поврати Србији време, пак онда . . .

Digitized by Microsoft®

Други сељак (љубопитљиво). Како је, Бога ти, било?

Марко. Јеси л' био у Жичи?

Други сељак. Е, она је порушена!

Марко. Порушена? Тако је; и весник славе са славом српском морао се порушити!

Други сељак. Па како је било у Жичи?

Први сељак. Приповеди нам, Марко, ти не знаш како ми то радо слушамо.

Марко. Само једанпут да сте слушали божју литургију у цркви, кад се патријарх српски за напредак српске среће Богу молио, да сте на Аранђелов дан били, кад је цар Стефан главну заставу државе у руку узео и велможама и бољарима повикао: На коју ћемо страну, храбри витезови моји, на грчку, или на алеманску земљу?

Други сељак. Ej, 'валимо те, Боже! Онда бијаше велможа и бољара, а сад тога нема.

Први сељак. Па шта су они на то одговорили?

Марко. „На коју ти страну заповедиш, силни и богољубиви царе, ми смо готови поћи!"

Други сељак. Теби, знам, није било то по вољи!

Марко. Тада ми је било седамнаест година, али сам донде двапут већ у рату био. Цар Стефан узме ме за руку и рекне: „Свету ову заставу предајем моме кумчету Марку!" И велможама свима буде то по вољи.

Први сељак. Хе, хе! Знам да је имао посла, који је дош'о да је отима!

Други сељак. Је л' било много војске, Марко?

Марко. Са осамдесет хиљада најодабранијих де-

Digitized by Microsoft®

тића српских мишљасмо освојити Цариград, и узели би га, да смрт великога цара не прекрати нам намеру.

Први сељак. Болан, брајко, то је војска, није шала! Ej, да сам онда живео!

Други сељак. Те би одавно био мртав!

Први сељак. Па? Ја бих и сад драговољно умро, само кад бих видео славу српску. Ej, цара с круном на глави, па патријарха српскога да служи, па оно-лику господу, како оно рече, бољаре, и жупане, и велможе! Боже благи, лепо л' ти је видети тако све сјајно, све светло, па све српско!

(Чују се топови).

Марко. Као да грми, па из ведра неба!

Први сељак. Е, није то грмљавина, него су топови. Право, ти то не знаш. Је ли истина да си се онда сакрио, кад се изнаш'о барут?

Марко. Јест, онда ме је једно момче обранило, и сад носим белегу.

Први сељак. Е, да си остао, па да те је згодио топ, не би тако носио белегу. Топовима се бедеми, знаш ли, разваљују.

Марко. Ваљда и сад разваљују град?

Први сељак. Аја! Него је данас Првозвани Андреја.

Марко. То је моје крсно име.

Први сељак. И слава народа српскога. Видиш, како се то лепо десило, кад народ слави, онда славиш и ти.

Марко. А зашто слави народ данас? Пређе је био народни празник Свети Сава, и за част Немањићима Архангел Михаил.

Digitized by Microsoft®

Први сељак. Свети Сава је и сад празник народни, и као српскога просветитеља њега славе школе. А дан светога Првозванога Андреје зато се светкује што је на овај дан основана нова слобода Србије.

Марко. Нова слобода? То је пријатна вест за мене. Где је слобода, ту сам и ја. Водите ме, браћо, да видим како Србин слави ово лепо торжество.

Први сељак. Хоћемо, Марко; али да нам још приповедаш путом како си убио Арапина и Мусу Арбанаса.

(Отиду).

УГЛЕД 3.

(Предел се промени у варош Београд, многи људи долазе, једни праве храм Свеславије, други међутим певају).

Хор. Диж'те, Срби, дижите
Спомен славе,
Ту нек гори пламеник,
Чистог чувства жртвеник;
Диж'те, Срби, дижите
Спомен славе.
Када бесни мучитељ
Човечества,
Земља стење и страда,
Из облака крв пада,
Клетве небо достижу
Угњетени'.
Кад с' укаже добротвор
Рода свога,
Све с' радошћу осипа,

Digitized by Microsoft®

Срећа даре просипа,
Млад и стар му песмама
Име слави.

Један чиновник.

На дан славе и радости српске
Развија се цвет внутрењег чувства,
Дух се диже умилног потомства
Славит' име својих праотаца.
Име красе дела благородна,
Поднесена отечеству драгом;
Част и хвала вековечна сваком,
Ко приноси жртве отаџбини!

Други чиновник.

У нанизу повестнице српске
Дела славна дичним пламом трепте,
Кано сјајне у поноћи звезде
Сама себи светилнике пале.
Ал' је радост срећноме потомку
Спомињати претке своје врле,
Приносит' им даре неумрле,
У прсима хранит' име њино.

Један грађанин.

Као што подлост презрења је мати,
Тако врлост признателност прати.

Први чиновник.

У свештеном восторгу потомство
Диже овде српско Свеславије,
Ценећ' сваког благо усрдије,
Сваку ревност поднесену роду.

Digitized by Microsoft®

Грађанин.

Пун'те, Србљи, храм народне славе
Врлих дела заслугама чистим;
Свеславије што је богатије,
То је већи знак општега добра.

Чиновник.

Народ српски у тами времена
Валовима закопан лежаше,
Без светлости, без гласа, служаше
Својим страст'ма и туђина власти.
И роди се велики Немања,
Земљу своју доведе до свести,
Са сином је великим просвети,
Прероди је, диже и украси.
Образ сина, светитеља Саве
У Божијем храму Србин слави.

Други грађанин.

Образ оца нек' се вечно слави
У храмини Свеславија српског.
(Уложи лик Немањин у Свеславије).

Први чиновник.

Тако земља корачаше тихо,
Док не плану дух силна Душана;
Њим држава постаде пространа
И диже се к невиђеном блеску.
У Свеславју нек' му дично име
Са усхитом род српски спомиње!
(Метне лик).

Други чиновник.

Похвално је земљу ширит' своју,

Digitized by Microsoft®

Пределима новим богатити,
Започету славу умножити,
Венцу ново придавати цвеће;
Ал' славније јест пропадшу славу
Обновити са слабачком војском,
И довести на светило дана
Што је дуго време тамновало.
Сјајна дела таковог јунака
Не мож' уста нахвалити српска.

Први чиновник (узме лик Карађорђа).

Као Немањи свога рода втором,
Нек' му слава вековечна буде,
Чрез његове исполинске труде
Сад ужива Србин лепе плоде.
(Метне му лик у Свеславије).

Грађанин.

Кој' се вољно жртвују за народ,
Презирући опасност и беде,
За слободу живот кој' полажу,
Нити труда, нит' подвига штеде,
Достојни су српског Свеславија,
Да им спомен неумрло сија.

Други чиновник.

Ти Милоше, врсни Обилићу,
Цар Лазаре, храбри Југовићи,
Хајдук Вељко, Васо Чарапићу,
И сви бодри витезови српски,
Кој' сте земљу оросили крвљу,
Кој' сте муке подносили сваке,
За свој народ живот жртвовали —

Digitized by Microsoft®

Србин лије сузу умиљења
При спомену ваших лепих дела,
И венац вам благодарно плете
У свештеном пантеона храму.
(Ређају ликове).

Први чиновник.

Племенит је сваки онај јунак,
Кој' се бори за слободу дома;
Племенит је равно сваки јунак,
Кој' се бори за слободу ума.
Штитом тврде закриљем истине
Поражава сујеверје глупо,
Лицемерју наличије скида,
Лаж напада, притворство открива,
Са завишћу и гоњењем бори с',
Сво спокојство и живота струје
Општем добру радо посвећује.

Други чиновник.

Лик мудраца српског Доситеја
Цени Србин у свом Свеславију;
Нека види кој' нас порочава,
Да и науке српски народ љуби.
Поред њега певац нам је мио,
Кој' је с духом народним живио.
(Метне лик Доситејев и Мушицког).

Први чиновник.

Пак и они, кој' су дела српска
Одржали у спомену верном,
Да дедова наших стару славу
Чита позни потомак и странац:

Digitized by Microsoft®

Мудри Данил, Бранковић и Рајић,
Нека диче Свеславије српско!
Оно светлост получава од њих,
Па у њему нек' и сами светле.
(Поређају ликове).

УГЛЕД 4.
Марко и *прећашњи.*

Марко (гледећи Свеславије).
Да л' се опет повратило време,
Златно време старе српске славе?
Видим лице Силнога Стефана,
Цар Лазара, Милош Обилића;
Видим јато браће Југовића,
Све, које је уважавао Србин.
Је ли оно свети лик Немање,
Као што беше у царскоме двору?
Каква су то још честита лица?
Лица многа, мени непозната?

Грађанин.
И онога кога Србин пева
И у гори, и у рату бојном,
Нека прими Свеславије српско,
Лик јунака Краљевића Марка.
Спомен му се у народу храни,
Како бедну сиротињу брани.

Марко. Ко си, о ти незнани јуначе!
Шта ћеш са мном Краљевићем Марком?

Грађанин (гледа у живопис и у Марка).
Јест заиста, лице истоветно!

Digitized by Microsoft®

Ти ли с' витез Краљевићу Марко?
Добро дош'о Србину на славу,
Где се радост општа српска слави!

Марко. О, Србине, тужног те остави',
И нађо' те весела и бодра!
Срећа ми те осипала дар'ма!
Но шта значи ова светковина?

Чиновник.

Жар свештени у прсима тиња
Признателног, Марко, твог потомства,
Те споменик дижѐ сваком претку,
Кој' с' о срећи старао отечества.
Док је Српства увенути неће
Врлих дела спасоносно цвеће.

Марко (гледа Свеславије).

Истина је што говоре мудри
Да је време најбољи судија;
После смрти нема пристрастија,
Већ се цене једна чиста дела.
Многе сам ја у слави видео,
Док су живот проводили сјајан,
Ласкање им приносило тамјан
И мало им величало име;
Ал' кад паде њина таштa сила
Под срп опште, неумитне смрти:
Блеск и славу магла им запрти,
Нит' зна за њих Свеславије српско.
И право је; само врла дела
Достојна су одличија јавна.

Digitized by Microsoft®

Чиновник.

Сви који су подизали срећу
Отечества и народа свога,
Кој' су славу народа српскога
Неговали и сновали трудом:
Нека ступе у храмину славе,
Где се само чисти дуси баве!

Грађанин.

Нека ступе у храмину славе,
Коју само врсне красе главе!

Чиновник.

Пред дверима овог чистог храма
Нека стоје подли, ниски дуси,
Кој' су својој себичној користи
Подлагали благо отечества.
Лик издајца Бранковића Вука
Нек' за углед подлој служи души,
Нека земља све вукове страши,
Кој' о штети општег добра мисле.

Други чиновник.

И твој, Марко, заслужио б' отац
Да обрасцем презренија буде;
Ал' је опет на бојишту остао,
Борећи се за слободу српску.
Крв Уроша, свога господара,
Сопственом је загладио крвљу.

Марко. Мили Боже, красно л' ти је време,
Кад се дела беспристрасно цене!

Digitized by Microsoft®

УГЛЕД 5.
Вила, пређашњи.

Марко. Ходи, ходи, мила посестримо!
Гледај нашу царицу Србију,
Она слави обновак слободе
И на слави претке своје слави.

Вила. Лепо Србин цени своје старе
И приноси тамјан њиној слави,
Славећ' претке, он и себе слави:
Срећа ту је, где се врлост цени.
Ал' је доба, да промотре Србљи,
Чиме други напредују људи,
Време лети, све се сада буди,
Нек' и они са временом иду.

Чиновник.
Кажи, вило, шта нам чинит' треба?
Готови смо тебе послушати.

Вила. Судбина вам ево шиље Марка,
Лик је његов српског рода слика;
Њим се добру научите своме,
И погрешке отклањајте старе.
Кад бијаше Марко у детињству
За човека цељ он не знађаше,
Жељи само једној угађаше
У играчки проводити време.
Таков бјаше у простом детињству
Српски народ пре Немање првог,
Не познајућ' духа свога врлог,
Кано трска он се колебаше.
Наста младост под Урошем краљем,

Digitized by Microsoft®

Ста се снагом крепити држава,
Крв ври вруħа, област расте, шири с',
Као младиħа весела и бодра.
Под Душаном мужество се јавља,
Кано мишца Краљевиħа Марка,
Сече, млави, побеђује врага,
Нико њему противстат' не може;
Ал' кад зрелост и разум не влада,
Свака сила и јунаштво пада.
Старо време снаге би и мача
Садашњи је век памети зреле.

Марко. Ум изнађе пра пушчаног тајну,
Њиме моје мужество забуни.

Вила. Тако с' цела Србија забуни,
Што разуму не хте следовати.

Марко. Зато, Србљи, отварајте очи,
Привијајте где вас ране тиште,
Што потреба отечества иште,
Дајте, нос'те и духом и руком!

Чиновник.
Сви хоħемо што полза захтева.
Црн му образ који Србин није,
Не именом, већ љубовљу к роду,
Кој' не цени земаљску слободу
И презире што је опште благо!

Марко. А ти, вило, посестримо драга,
На свештени овај славе данак
Дај за спомен Српству какав дарак,
Да се теши, да с'усреħи с њиме.

Digitized by Microsoft®

Вила. Човек носи срећу у рукама —
Нека своје угушује страсти,
Нек' разума потчини се власти,
Па га неће зло постићи нигда.
(Узме бео цвет).
Ево дара Србину од мене!
Бела боја знак је невиности,
Био је голуб спасеније свету
Вишеземним предсказивао гласом.
Бела боја у чистоту слази,
А чистота сваку љагу мрзи.
Ову Србин нек' на себи носи,
И Српкиња нек' се њом поноси.
(Даде га Марку).

Марко. Невиност је дар најлепши света,
Благо земљи где невиност цвета!
(Метне цвет на Свеславије).

Вила (извади ружу).
Румена је боја на образу,
Кад ускипи љубав к општем добру ;
Румена је крвца у жилама,
Која тече за слободу рода;
Румена је зора, после ноћи,
Српству рекла да ће сунце доћи.

Марко. Румена је боја знак радости;
Радост љупка тек је онда лепа,
Кад нам савест ту утеху каже,
Да смо добро учинили дело.

Вила (извади плаветан цвет).
Плава боја верност чисту значи;

Digitized by Microsoft®

Верност к земљи, јест напредак земље,
Верност брачна срећа је у браку,
Верност у речи, мужа врлог каже.

Чиновник.

Ко вас посла, ви створења виша,
Те нам ове приносите даре?

Вила. Знаци ови нису из туђина,
Они сваком пред очима стоје;
Бац'те поглед на грб од Србије:
Овде су вам све три ове боје.
Та тробоја матере Србије
Нек' се увек около вас вије.

Марко. Ако будеш, мој Србине, свагда
Срцем невин и чист у н'равима,
Књазу и твом отечеству веран;
Ако љубав тебе распаљује
К свему што је полезно и лепо:
Тек ћеш онда радост осећати,
Која само задовољство прати.
При свештеној слави овој општој
Дајте завет, ви синови земље,
Хранит' свето тробоју Србије:
Љубав к роду, верност и невиност.

Чиновник.

Ко сте, о ви предрага створења,
Што Србину о добру мислите?

Вила. Нисам вила она из планине
Којано се по раскршћу бије,
Већ сам вила богиња Србије,

Digitized by Microsoft®

Која децу матерински љубим.
(Отвори горњу хаљину и покаже се грб српски).
А Краљевић, што видите, Марко
Дух је Српства у виду слободе.
Са висине гледаћемо доле,
Како Србин завет испуњује.
(Ишчезне с Марком).

Чиновник.
Нећеш, вило, друкче нас видети,
Већ хранећи овај залог светли!

Хор. Амо, амо, Србљи, спеш'те
Ка храмини славе
Свеславије српско наше
Тражи Србље праве!
Сви се тврдо заветујмо,
Љубит што је наше,
Ползу, срећу и напредак
Сноват' земље наше!

Један. Ја ћу живот положити.
Други. Ја крв нећу поштедити.
Трећи. Ја ћу сав труд жртвовати.

Хор. За напредак земље,
Славне српске земље!

* * *

Амо, амо, Србљи, спеш'те
Ка храмини славе,
Где блистају снародника

Digitized by Microsoft®

Наших врсне главе!
Реч и веру сви задајмо,
Сноват' срећу рода,
Да у српској цвета земљи
Радост, мир, слобода!

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

ХАЈДУЦИ

ПОЗОРЈЕ У ПЕТ ДЕЈСТВА.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВУЈУЋА ЛИЦА.

Милета, харамбаша.
Обрад
Живојин
Јездимир
Станко
Витомир
Иван
Петар
} Милетини момци.
Срећко
Ненад
Лука
Андрија
} Обрадови момци.
Један Турчин.
Зелида, једна Туркиња.
Више хајдука.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПРВО.

(Шума у гори Гаревици).

1.

(Хајдуци се буне, вика неразборита и понаособно извикивање имена: *„Јездимир, Милета, Иван“*. — Милета ступи).

Милета. Шта се буните, јунаци, и шта хоћете?

Станко. Харамбашу хоћемо. Ко је видео и кућу једну без главе, дак'мо л' чету толиких хајдука!

Милета. А ви бирајте себи поглавицу.

Станко. Та то ми и радимо; и ја велим, да нам будеш ти.

Неколико хајдука. Иван, Иван!

Милета. Чујте, јунаци, да вам кажем штогод напросто. Је л' да се за поглавицу узима увек који је најзрелији и најврснији, и који је кадар саму смрт за перчин ухватити? Таквог ви бирајте.

Живојин. Јест, али ко ће таквог наћи у овој гунгули? Ја мислим, да сам ја најјачи и најпаметнији; трећи опет, да је најбољи и најврснији од нас свију; па ко ће нас сјединити?

Милета. А оно чујте, мишји репови, што Милета може. Нећу да вам казујем, шта сам досада чинио; сами сте могли видети, ако су вам очи биле код куће.

Digitized by Microsoft®

Живојин. Јест, ти си се међу нама одликовао, као вук међу овцама.

Иван. Као кер међу зецовма.

Милета. Разводите како вам је драго; но све још не знате. (Тргне пиштољ). Видите ли ово тане? Њим ћу ја пушку напунити. (Хитро пунећи). Јесте ли вид'ли? Је ли тане унутра? Живојине, је л' тане унутра?

Живојин. Јес' тако.

Милета. Кад јест, а ви гледајте. (Потегне пиштољем у прси; пиштољ пукне, а он остане невредим). Јесте ли вид'ли?

Живојин. Бог и моја душа, то је големо јунаштво!

Станко. Право, нек нам он буде харамбаша!

Неки хајдуци. Иван, Иван!

Иван. Ej! зла вам срећа, јунаци! Кад би главе расле као репув, ко би радије од мене? Ал' овако јок! Јер да вам не лажем, браћо, ја нерадо стојим тако пред пушком као Милета, и колико сам месо намењо вранама, опет не бих желео, да ме тане онде згоди, где њега мало час удари. Него знате ли ви што је: да ми лепо окуњимо носеве, као млада невеста кад је поведе девер, па да се покоримо Милети. Нека он свуда напред, а ми ћемо који за грм, који за кладе, па како Бог да.

Живојин. Право велиш, Иване, најјуначнијему пристоји старешинство.

Иван. Ко је јачи, онај је и старији, одавно су наши казали. Нека Милета као харамбаша иде средом, зашто би и срамота била да се поглавица крије по кудељи; а ми, прости, можемо мало и око чутуре. Ај, Јездо?

Digitized by Microsoft®

Јездимир. И ја велим, да нам Милета буде харамбаша.

Сви. Живео!

Милета. Пристајете сви на ово?

Јездимир. Сви колико нас овде бројиш.

Милета. Добро, но шта ћете рећи за моју ћуд? Ви знате, да непокорна човека не могу да трпим. Хоћете л' ме слушати?

Станко. Па што си харамбаша, кад те не би слушали?

Милета. Дај ту чутуру овамо, Живојине. (Живојин донесе, Милета наспе вина у купу). Да се заверимо по закону хајдучком. Што ја рекнем, сваки да послуша; што заповедим, сваки да учини.

Хајдуци (клекну и поскидају фесове). Ти поглавица, а ми хајдуци.

Милета. Ово му причешће било последње, ко мисли неверe учинити; клонуо под руком слабомоћне жене и бабе га преслицама по сокаку вијале, ко помисли на издају! Примате ли заклетву?

Хајдуци. Тако нек нам буде! (Сваки сркне по мало вина).

Милета. А ја се заклињем мојим оружијем и јуначком срећом, да вас нећу никад оставити, него зло и добро братски с вама до последњег часа делити. (Попије вино што је остало).

Станко (устане и с њим сви хајдуци). Да живи наш харамбаша Милета, и Гаревица се од њега проласила!

Сви. Живео!

Digitized by Microsoft®

Милета. И ви да сте корисни, и беријета имали, па увек се угледали на свог харамбашу!

Иван. Ако је за чутуру, могу и на мене.

Јездимир. Е, већ ти си увек први, где је чутура, само да је други напуни!

Живојин. Ваљда неће он копати!

Иван. Да сам хтео копати виноград и орати њиву, не би' овамо ни дошао.

Живојин. Тако је.

Милета. Доста сад тога; удаљите се! (Хајдуци одлазе. Прође неколико пута тамо и овамо, па онда виче) Живојине!

2.

Живојин, пређашњи.

Живојин. Ево ме, харамбаша.

Милета. Шта си отембесио врат; зар ти избор није повољан?

Живојин. Повољан, душе ми; но пушка твоја још ми једнако звижди у ушима.

Милета. Ej, јуначе, зла ти срећа, и ти си ми уз хајдуке пристао! Иди боље, те ори и копај и хараче Турцима плаћај, а не говори тако, да ти се и чворци смеју.

Живојин. Ја сам доста реди чуо, да има људи, које тане не бије; али тога покора до данас не видо'.

Милета. Престани, јаћан, не срамоти заната, већ ти мени кажи, шта ти је харамбаша на смрти наручио?

Живојин. Шта ми је могао наручивати?

Digitized by Microsoft®

Милета. Ти си био његов најбољи пријатељ.

Живојин. Као и твој; али, као што знаш, једно јутро нађосмо га мртва. Ко се надао његовој смрти?

Милета (у мислима). Тај сплет од паучине морадо' раскинути, да маторог паука доле стерам. — Знаш ли како је погинуо харамбаша?

Живојин. Досада не могосмо ни један разабрати.

Милета. Ја сам га убио.

Живојин. Шта?

Милета. Како не бих, с овим срцем, с овим рукама? Или да довека зар будем подлога туђа? Он ме је од матере малога украо, учио ме како треба људе убијати, па зар да не осети и он, шта је то бити убијен, који је оматорио људе мореħи. Хе, хе! Ја сам на њему занат прокушао, и на моју душу, нисам осрамотио учитеља.

Живојин. Ти си ми тако главу забунио, харамбаша, да не знам управо, да л' ми на рамени стоји, ил' је зашла куд у шуму. Твоје је јунаштво велико, а још већа та слобода. (Чеше се по глави). Допусти, Бога ти, да те од све невоље запитам, каквим путем дође до тог ђаволства, да те пушка не бије?

Милета. Ако хоћеш да останемо пријатељи о том ми не спомињи.

Живојин. Теби је, видим, неповољно, ал' ја никако не могу да избијем из главе. Што више одбацам, то ми се већма уврће у мозак, па ме копа, велиш, мрави се залегли. Зато чуј ме, харамбаша: ја не тражим знати, где ти амајлије стоје; само ми кажи, тако ти вере, како пронађе ту чудотворну силу, да бар од

Digitized by Microsoft®

све невоље знам, што сам одавно слушао и желео сазнати.

Милета (ухвати га за руку). Живојине, кад си ме у овом ћеву десио, хоћу баш да ти приповедим. Ходи, седидер покрај мене. (Посаде се, Милета накриви фес). Ej, тужан, слатко ли ти је на младо доба мислити! Кад ме је харамбаша од матере украо — ти још нисн био дош'о — био сам ти дечак од једно дванаест — тринаест година; ништа ми није било милије, него ловити и у белег гађати, а већ за несташ нећу ни да ти спомињем, сам можеш знати. Кад ти једном пођем на Илијин извор све с ноге на ногу скачући и певајући, на путу упазим једну змију; те змије, брате, ја ти не видо', нити ћу је видети. Светљаше јој се круна на глави, велиш, свећу би мог'о припалити.

Живојин. Да не буде то, штоно кажу, змијски цар?

Милета. Ниси се преварио. Змијски цар зацело; змија голема, пружила се на сунцу, па спава. Ја се весѐља неколико овим красним створом, па онда рекнем у себи: ала баш те нећу убити, кад си тако лепа. С тим је узмем на штап и уклоним с пута да је ко не згази, па одем. Кад би после подне, оду хајдуци у лов, а ја уморан, а и наквашен мало црвеником, слатко заспим поред пештере. Кад ал' ето ти ми на сну једног седог старца, велика људа, канда га сад гледам; у руци држаше штап, којим ме дирне. „Чуј, вели, дијете, ти си учинио себи сила добра, што ниси убио ону гују, коју си пре подне видео. Иди њој, она је тамо, где си је оставио, и ону траву, што у устима држи, узми себи, засеци леви длан и десну ногу,

Digitized by Microsoft®

метни траву да зарасте, па ћеш срећан бити." С тим ме удари штапом и ја се пробудим. Ко би ме задржао да не одем тамо? Ал' како ти се узбезекнем, кад исту змију нађем на поузвишеној стени, где седи и траву држи у зубима. Како ме угледа, остави траву на камену, па се полако удаљи; а ја, радостан, шчепам то чудотворје, па ти одјакарим добро овде (показује длан) и десну ногу, и утрпам траву.

Живојин. Па како си после сазнао да је то лек баш од пушке?

Милета. Расрди се нешто харамбаша, па потегне посред среде пушком на мене. Ја осетим удар танета на прсима, али крви ни од корова. Кад би у вече, нађем тане у кошуљи. А, ту ли си, момче? Ја држа' да ће оно бити од урока и вештица, а ово ти је још боље за наш занат.

Живојин. Хм! хм! Што ми наказива. Па није ти ништа траве остало?

Милета. Што ми је претекло, бацио сам у ватру.

Живојин. Ај, Бог те видео, шта учини! Могаше се још који сачувати од те проклештине. Ја ти истина слабо пазим на живот, од како сам душу ђаволу заложио, ал' опет би на сваку руку волео подуже кусати купуса. (Звук од пушке).

Милета. То пушка пуче?

Живојин. Момци су весели.

3.

Станко, пређашњи.

Милета. Шта је?

Станко. Харамбаша, овамо зло. Други хајдуци,

Digitized by Microsoft®

сам их Бог знао откуд су дошли, па момци заметнули кавгу.

Милета (метне пушку на раме). Јуриш [на] крмке! (Пођу).

4.

Обрад, с неким *хајдуцима.*

Милета. Ко си ти, зечија ного? Како се усуди домаћи се оној земљи, где Милета са дружином борави?

Обрад. Ја мислим, јуначе, да Гаревицу још није нико закупио, и да је шума хајдучка кућа, па ја л' домовао овде, ја л' онде, шта је до тога?

Јездимир. Хе, хе! Тај уме одговарати.

Милета (Обраду). Болан брајко, ти још не знаш, с киме имаш посла. Ко си и од куда си?

Обрад. Ја сам харамбаша.

Милета. Харамбаша? И ја сам, и ако желиш ту ћулу на рамени и с твојим момцима носити, а ти се тепај одавде и немој се приближавати, колико држи међа до црвена камена, па тамо до магарчеве унке.

Обрад. Знаш ли шта је, јуначе, ја сам из села Вранице.

Милета. И ја сам.

Обрад. Тим боље, бар ћемо се лакше погодити. Ти знаш да множина и у кући не квари, дак'мо л' код хајдука; хајде да ми наше момке здружимо и да живимо у јединству.

Милета. Шта ти ту будалиш? Од кад је света, није било две харамбаше у једној чети.

Обрад. Послушај, што ћу рећи. Ја нисам мислио никада хајдуковати, али ме невоља натера. Имам

Digitized by Microsoft®

једну јадну матер, која је туђе прела, док је мене и мога брата одхранила. На несрећу покавцим се са гавазом пашиним, и овај, Бог зна, шта налаже на мене. Паша пошље субашу с момцима, где ме нађу да ме убију, но добар ми човек поткаже, и ја избегнем у шуму. Ах, све би прегорео; али чујем, да је звер паша матер ми бацио у кулу и мучи је место мене затвором. Обреци ми да ћеш ми мајку од Сериф паше искупити, па ћу се одрећи мога старешинства.

Живојин. Ej, Боже благи, шта неће још код нас бити!

Милета. И ти се тако лако растављаш твога поглаварства? Јадни јуначе, пропевала је срећа и онима, који су те изабрали.

Обрад. О, брате, помисли само шта је стара мајка! Не прост хајдук, него роб ћу бити преко сињег мора, само да ми мајку тамница не једе.

Јездимир. Боже мој, свашта ли ти је на овоме свету!

Милета (хода холо). Кад ти ступаш у моју чету и хоћеш мени покоран да будеш, и ја ти се заверавам, да ћу ти што желиш испунити. Сад наговести твојим момцима нека и они знаду, па ћемо сви у заједници живети и бити браћа.

Обрад. Нек' их зовне један момак. (Станко отиде). Ја знам да ће они то радосно примити.

5.

Сви *хајдуци* (дођу и на две стране поделе се), *пређашњи.*

Обрад (својима). Браћо, ви добро знате, зашто се

Digitized by Microsoft®

по гори потуцамо, и шта би' најрадије желио. Ево овде нађо' јунака бољега од мене, који нас у друштво прима и обећава матер ми искупити робовања. Је ли вам по вољи, да се ја оставим старешинства и да он један буде над свима нама харамбаша? (Жубор се простре међу момцима Обрадовим).

Станко. Бре шта се мигољите тужан, у друштву се шала тера; што је веће друштво, то је слађа црвеника.

Срећко. Весело, јунаци, ово је за нас!

Сви. Да живи нови харамбаша!

Милета. Јесте ли задовољни, јунаци?

Хајдуци. Јесмо.

Милета. Кад јесте, а ви ми задајте веру, да ћете ме слушати. (Извади мач, такође сви Обрадови момци поваде своје и наслоне их на Милетин). Ово је мени доста од Србина. Сад се здружите с мојим момцима и добро се паз'те.

Иван (ухвати Срећка за руку). Ej, побро, та с тобом ми се црвеника суче!

Срећко. Хе, хе! Како се браћа од часа познаше. Не бој се, нећеш ме претећи! (Међутим се други момци поздрављају, откуд читав жубор произиђе).

Милета. Е, јунаци, како ћемо мајку нашег побратима избавити?

Јездимир. Ја велим, да провалимо кулу, па да је извучемо.

Обрад. То се не може, јуначе, јер је кула свуда наоколо водом окружена.

Digitized by Microsoft®

Ненад. Најбоље да му пошљемо блага, па ће је пустити.

Милета. Ми благо узимамо, а не дајемо. — Ко ће да ми пашу жива или мртва у руке донесе? (Тишина). Нико од јунака?

Иван. Да је на какав харем, нашло би се доста браће.

Милета. У заседи ћутати и подмукло пљачкати, то свака кукавица уме, а прави хајдук изилази на мејдан јуначки, с грудима у груди. Ако нико не усхте, ја ћу сам.

Живојин. Не, харамбаша, срамота би била код толике чете да ти идеш, а ми да смрдимо у хладовини. Дај ми само два момка још, па ћеш видети хоћу л' посао свршити како ваља. Ај, браћо, ко ће са мном?

Срећко. Ја ћу.

Живојин. Ко ће још?

Ненад. Хајде и ја за љубав Обрадову.

Живојин. Е, то је доста.

Милета. Живојине, знаш ли како хајдук полази?

Живојин. Ја л' његова, ја ли моја глава.

Милета. Ej, весела ти мајка, јуначе, ти си ми за хајдука! Иди и срећан ти пут! Ми ћемо донде мирно спавати, док се ти не вратиш.

Иван. Ми ћемо по коју искапити теби у здравље и за срећна пазара.

(Јездимир шапне нешто Милети на уво).

Милета. Још једно, јунаци, док се нисмо растали. Ви знате, да је завет још под старим харамбашом био са женама не мешати се.

Digitized by Microsoft®

Иван. Бре мани се тога посла, харамбаша; завет био па и прош'о, 'вала Богу, нећемо ни ми бити најгори.

Живојин. Не, добро ти спомену, харамбаша. Сви знамо, да хајдук живи највише од среће, па чему ће се надати, ако завет погази? Зато нека остане, браћо, као што је и дојако било: жене пет дужи њива од нас.

Иван. А, Живојине, запе́вао за љубом, ти нам свима дође хака!

Милета. Уречено, запречено; сад хајдете да се ужина.

Срећко. Да ти нисам таку тврду веру задао, харамбаша, Бог и моја душа, овај би те час напустио.

Иван (пљесне га по рамену). Ово је момак! (Сви се разилазе).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ВТОРО.

1.

Иван седи, па чисти оружје, око њега се момци поизваљали.

Иван (пева)

Листај, горо, листај, Гаревицо,
У теб' се тек слатко пије вино,
Рујно вино, медна малвасија —
Еј, нема лица без црвена винца!

Ал' ти баш нема живота преко хајдучије, колико је заната у царевини! Пуста шума све ти је прекрилила, што ти срце захтева.

Лука. Право велиш, Иво; ја сам ти био абаџија, терзија, екмеџија, и Бог те пита на каквом још занату, па се нигде скрасити не мого'; ал' како ти омириса шуму, канда ме четвороструком личином везаше.

Иван. Ехе! А како не би, кад бедевишеш по цео целцит дан; а кад ти сунце у теме упре, а ти уђеш у пештеру, осолиш се и опаприш, па потегнеш пусту чутурентину, те ти сузе на очи ударе. Кад се нагруваш и наквасиш, а ти се извалиш колико си год дуг, па зарчеш, те се Гаревица тресе.

Станко. У шуми нит' се оре, нити се копа, па се опет хајдук погачом храни.

Digitized by Microsoft®

Иван. Те каквом! Ако није прошла трипут кроз сито, нећу ни у руку да је узмем. Печеница ти је пред носом; хоћеш зеца, или друге дивљачи, опалиш само пушком, па ето ти! Ej, хајдучијо, пуста хајдучијо, посветио се врат ономе, који тебе измисли!

Станко. За чудо, браћо, да преко све ове лепоте опет слабо уз хајдуке пристају.

Лука. Ја како! Има свакојаких људи на свету. Многима смрди барут, а има и таковиx који не могу да поднесу вешала.

Станко. Шта јадан, зар се ко и вешала боји? Та ил' умр'о, ил' те пушкарали, ил' те обесили за рог од месеца, тебе нема, те нема. Па кад је тако, није ли лепше да останеш и после смрти читав, да те род, кад му је воља, може видети, него да те црви и којекакве поганије једу? Aj, Јездо, шта велиш?

Јездимир. Ја велим, нема смрти без суђена данка. Ако ти стоји у рожданику, да ћеш бити обешен, мà главом камење разбијао, ти ћеш бити обешен; па кад ти је суђено висити, а ти бар учини, нек' те сваки запамти. Знате, кад ком хајдуку дође последњи дан, више се људи накупи него на панађуру; па куд ће ти веће 'вале од тога? Сви гледе у тебе једнога, а ти засукујеш брке, ако ти је ћев.

Станко. Тако је, мој Лука; зато ти криво рече, да многима не подносе вешала. Коме је намењено да буде хајдук, он ће ти доћи, макар га чували као девојку.

Лука. То је истина, али вешала тек остају вешала.

Јездимир. Хе, хе! Канда и наш Лука зазире од њих.

Digitized by Microsoft®

Лука. Зазире, богме, сваки; зато и велимо при части и чаши: да нас Бог сачува тога.

Иван. 'Вала Богу кад ме та главобоља не једе.

Јездимир. Како, Иване?

Иван. Ја сам уредио, да ми врат остане читав.

Јездимир. Врат читав, болан? А с ким си то уредио?

Иван. С мојим побратимом, ђаволом.

Лука. Ти с ђаволом говорио?

Иван. Хе! Што сам говорио, то је ништа, него сам га и од зла избавио.

Јездимир. Он не може да живи, докле што не измисли.

Иван. Ти не верујеш? Стани, душе ми, вероваћеш. Пођем ја, ово ће бити седма година, једанпут увече, па замркнем у једној долини. Месечина као дан, а ја навалио, да у село стигнем. Кад на једанпут чујем неку вику и јаук у једном шанцу; нисам мог'о отрпети, да не приступим и не видим шта је; кад тамо, имам шта и видети: једна жена сатерала неког под ћуприју, па је стоји праска пусту, велиш, виле се надвикују. Кукавац онај кад мене виде, канда му сунце сину: „Ходи, брате, ако Бога знаш, избави ме од ове беде!" Како ћу, рекнем му, кад је то, виш, змај, сатераће у тикву и мене и тебе. Кад ти виде мој јадник да ја нећу, а он окрене мени: „Знаш ли, брате, што је, ја сам ђаво; ишти што хоћеш, само ме курталиши ове напасти".

Лука. Какав ми је то ђаво, кад не може једне жене да се опрости!

Digitized by Microsoft®

Иван. Тако сам и ја казао, ал' он кукавац стане викати: „О, брате! ово ти је зло трипут веће него што сам ја; не жели да ти на главу дође, него ходи, ако имаш душе, избави ме ове налепе, а ја ћу што сам рек'о одржати". Хајде, рекнем сам у себи, да видим је ли тако као што он каже, и да л' је збиља ђаво. Па ти се спустим у јарак; чисто ме зној проби, кад га видо': црни се сав као чунгар, а на челу му рогови као у јарца. Умирим мало жену, раставим је од њега и начиним му пута, да може умакнути. „'Фала ти, брате, рекне, пошто кукавац мало одахну, 'фала ти по сто и по триста реди: сад ишти што хоћеш", а мени прво на језик дође, да ми претвори врат у челик; знаш, само ми се предсказивало, да ће ми ово бити занат! „Немој то, рекне ми, зашто мораш ићи укочен као курјак, а друго, и челик пуца; него кад ти је до тога, ево ти задајем тврду реч, да ти неће врат нико сломити". Те тако ја смирио бригу.

Лука. Где ти је тај твој побратим?

Иван. Е, да ми је саде, знам што бих искао. Онда сам био млад, луд.

Јездимир. А шта би после с оном женом?

Иван. У! Зашт' ми о том спомену, човече? Пошто мога побратима испоручим, пријем њој и запитам: од куда је. Каже ми. А имаш ли мужа? „Имам, да како; која жена нема мужа"? — Па како, ти остављаш твога човека, па ноћу сама тумараш. Чим ти ово изреко', јадан мајци, канда три стотине змија цикнуше: „и лоло, и вуцибатино, и протераницо, и шта ти имаш с мојим човеком"? Ухватим се за уста, па

Digitized by Microsoft®

пођем, ал' се беда очепала мене као крља, виче и праска, те се планине наоколо разлежу. Хајде, Иво, сад: ђаво се како тако опрости, ал' како ћеш ти?

Јездимир. Хе, хе, хе! То је баш страданије!

Станко. Јест, да ти је жена, кад је зла, права беда. Тако сам једанпут ја био с једном налепио. Како ми се онда разредила коса, никако да учеста више.

Лука (врти главом смешећи се). Знам и ја, како је то.

Иван. Молим је свакојако, да ме се прође; бре ту јој казујем како је лепа, бре ту јој лажем, што нисам лагао никад, аја! Не мари та ни за што, него ме једнако окупила, што сам јој отео ђавола из руку!

Лука. Куд ће већег ђавола, него што је она!

Иван. Кажем јој ја то; ал' тек сад она раздреши бисаге. Тако у вици и псовки дођемо до једне ћуприје, а ја од муке обневидео. Хоћеш ли ћутати, реknем јој, ил' ћу те сад у воду. „Баци — виле и але — баци, скоте, пржибабо, пангалозу" — шта ту није било — „ја ћутати нећу"! Нећеш, викнем, па ти је шчепам преко среде и с њом преко ћуприје. О, сачувај, Боже, зле жене! Овај сијасет не би' желео да ми опет преко главе пређе за цео бели свет.

Лука. Хе, хе! Ја опет велим, да не би баш кварило, кад би се која десила код нас, како смо самци.

Петар. Глед' ти препелице, мој пријане! Нема хајдуку беријета, како се са женама помеша. Жена је проклештина у шуми.

Станко. Још где је завет!

Јездимир. Ја ти волим по гори ићи, па комарце га-

Digitized by Microsoft®

ћати, него мислити о беспослицама; а и у шуми се налази, да се за три дана исмејеш. Знаш ли, Иво, онога Турчина?

Иван. Ее! Оно је било за наступ. А кад се год сетим, смејем се сам, па у истом смејању бојим се, да не помисле момци да сам полудео, па да ме не вежу гдегод да им штете не градим.

Лука. А шта је било то?

Иван. Играчка; везали смо једнога коњу за реп, пак смо га послали кући да га види жена. Ха, ха, ха!

Јездимир. Боже благи, свашта на свету. Него знате ли, браћо, што је? Кад смо овако добре воље, да нам Ива отпева једну онако хајдучки.

Лука. Бог из тебе проговорио! Како је Иван певач неисказани, то ће бити дивота. Дед', Иване, запевај нам једну.

Иван. Ej, зла нам срећа, јунаци, где ћу да вам певам, кад ми се грло осушило!

Јездимир. А ти му донеси ону чутуру, нека га покваси.

Лука (донесе чутуру). На пиј, па певај, нек' се Гаревица разлеже.

Иван (напије се). Како год кад намажеш кола. (Пева).

Закукала Миланова мајка,
Јединац јој иде у хајдуке.
Немој, сине, у хајдуке поћи,
Немој твоју остављати мајку.
Ој! пусти ме, моја стара мајко,
Дружина ме у горици чека,
Веру дадо', вера ми је тврда! —

Digitized by Microsoft®

Оде Милан, оста мајка сама,
Те се бије за Миланом сином.
Од жалости у болест је пала,
Тешку болест од седам недеља.
Нико мајку да преврне болну,
Нико да јој понуде донесе.
Па проклиње Милана јединца:
„Бог убио мог Милана сина,
Што остави своју стару мајку!"
А како га сустигоше клетве,
Нигде среће за Милана нема.
Он се враћа својој старој мајци,
Не би л' мајка благослов му дала,
Ал' је мајка веће преминула.
Писну Милан као љута змија,
Па се враћа дружини у гору;
Ал' мајчина свуд га прати клетва.
Ако пође друмом у планину,
На раскршћу ето ти му мајке;
Ако хоће воду да преброди,
На води му лице старе мајке;
Ако легне јадан почивати,
Ето ти му опет стара мајка,
На постељи болна и невољна,
Где проклиње Милана јединца,
Што напусти старо и чемерно.
Кад се Милан иза сна пробуди,
Пишти јадан, до Бога се чује,
Пак потеже ноже од појаса,
Удари се у прси јуначке,
Да не види сунца ни месеца.
Мили Боже, на свему ти 'вала!
Таква ти је, брате, клетва мајке.

Јездимир. Ej, да красне песме! Ја бих је гладан и жедан слушао.

Digitized by Microsoft®

Витомир (пљесне се рукама по челу). Куку мени, и ја сам без мајчине воље овамо дош'о; ако и мене мајка прокуне!

Иван. Не будали, Витомире, болан; зар је свака мајка као Миланова!

Витомир. Ох! И мени је моја тако говорила: Остани, чедо, код твоје мајке; видиш, мајка ти нема никога свога. Немој, Вито, да ми ране задајеш. Ал' ја не хтедо' послушати; куку! Ако ми се буде мајка растужила, ако буде пала у болест!

Иван. Бре прођи се тога, већ хајде да пијемо.

Витомир. О, ја морам видети мајку, макар знао сутра погинути! Слатка нано, како си ме ти миловала! (У највећој тузи одлази).

Станко. Сиромах!

Јездимир. Видиш, Иво, шта учини твоја песма.

Иван. Ама шта он то тако прими к срцу?

Лука. Није шала, материна клетва!

Станко. Ко би желео, да га мајка прокуне!

Петар. Страшно ли ти је, Боже мили, од оца и мајке немати благослова.

Лука. Ej, грешни смо ми у Бога, тешко нашој души!

Петар. Јест, Бога ми, јест!

Иван. Ако тако почнемо, јунаци, за три дана неће нас бити ни једнога у Гаревици.

Јездимир. Право велиш, Иване, него дед да обредимо ту буклију. Напиј!

Иван. Спаси Бог, у добро здравље и у добру срећу! Да ти Бог да, Јездо брате, коња краката, вола рогата, главу од злата, добра ортака, девет опанака,

Digitized by Microsoft®

десет обојака, те с њима бос по трњу ходио. У петак певао, у суботу играо, у недељу плакао.

Јездимир. 'Фала!

Иван. И да ти Бог да, брате Јездо, сабљу Маркову, руку Обилићеву и ноге Реље Крилатице; пре ти утекао, него што те повијали, пре зла избег'о, него што те зло видело. — Сачувао те Бог, Јездо брате, зле среће и издрте вреће, тесна сокака, бесна Бошњака, глогова колца и кесе без новца. — Свако добро и срећу! Ви мене чутуром, а Бог вас мотиком; срећни били и буве ловили; ви тражили једног зеца, а пред вас излазила — гомила врабаца. Куд год пошли, беричета имали, увек се с масницима враћали. (Пије).

Јездимир. Ej, жив ми био, Иво! Ти умеш и да расплачеш и да развеселиш.

Лука. Тек Иван, па Иван!

Иван. Та не живи се хиљаду година, тужан, па бар весело да поживим ово кратко време.

Станко. Право и кажеш.

Иван. Већ ми се згрчише ноге од седења; хајдете да видимо шта нам ради харамбаша, да не буде постао домишљан. (Поустају сви).

Јездимир. А зар хоће?

Иван. Једанпут ми нешто говорио о врбама, мал' те их неће појити. — А гле Живојина! О, срећа, куме!

2.

Живојин, Ненад, Срећко са *Зелидом, пређашњи.*

Јездимир (рукује се). Добро дош'о, побро!

Digitized by Microsoft®

Живојин. Боље вас наш'о, браћо! Ви сви здраво?

Иван. Како, кумашине, остаде ли жив?

Живојин. Ej, зла ти срећа, зар ти мислиш да смо ми бабе? Гледај што ти водим.

Иван. Ау, да лепа лова! Где је нађе, душе ти?

Живојин. Погађај; мислиш ти, да је Живојин кукавица? Оваке девојке нема ни у цара.

Иван. Та Бога ти! А вере ми, и с поља показује да је у кавезу расла.

Живојин. Та ти не зна, ни на чем жито, ни на чем вино расте.

Јездимир. Биће тај враг.

Петар. Сирота, па сад тако безазлена да се по шуми потуца.

Иван. Бре не будалите, јунаци: зна вам та иста, као што је видите, више него сви ми. Знате кад ђаво хоће кога да превари, он се претвори у девојку; зато је код девојака свака трећа реч: ђаво и враг.

Лука. Море, може ли се ова твоја лепотица видети?

Живојин. Покушајдер да видиш.

Лука (почне јој скидати покривало, Зелида се отима). Бре шта се врцаш, кукавичицо, кад знаш каквој си браћи у руке пала! (Силом јој скине покривало). Алал ти вера, Живојине!

Јездимир. Бог и моја душа, ја овакове лепоте не видо'! Да је моја, све би' је шећером хранио.

Живојин. Бре шта шећером! Буразима, да мало одјача. Не видиш ли, болан, да је слаба и жалосна, тек што није зенула.

Digitized by Microsoft®

Иван. Браћо, ово је ватра у Гаревици, ако се ми не покрвимо ње ради, ево моје главе.

Лука. Богме ја бих ударао на пауке, само кад бих знао, да би ме зато обегенисала.

Иван. Ево овај је већ полудео, а биће и више таквих, него да је покријем, док није још који зажагрио очима. (Навуче јој покривало).

Јездимир. Али где је уловисте, тако вам вере?

Срећко. Ej, да си ти тамо био! Знам да се ни један од вас не би кајао.

Јездимир. Та говори, среће ти!

Живојин. Кад стигосмо у град, одемо на конак једној баби. Ej, кумашине! Често сам на тебе мислио. Што је та знала говорити, то је за приповест, ама све телале да задене за појас. То је таман за нас; пружимо јој неку мраку, па у разговору запитамо: како се находи паша, да л' се човек може њему како прикучити, и — знаш већ како се пита. „Аја, богме! вели баба, да сваки по три главе имате; зашто је пашин двор јаким зидом обграђен, те му ни птица не може; а кад пође у шетњу, сијасет божји делија, гаваза и чибукџија с њим." Нуто моје невоље; харамбаши сам се заверио, не бих рад да се осрамотим, а овде видим не може се никако, већ да га убијем, па и сам да погинем. Док сам се ја тако био по глави и мучио, баба све једнако приповеда за пашу, какав је то човек, како има лепу ћерку, како је изишла с ропкињама да се купа, како ће иза вароши ноћити. Шта, бабо, шта? „Та велим за пашину кћер, како је лепа и убава, нисам такве девојке никада видела.

Digitized by Microsoft®

Изишла једанпут и она сирота да се прође, тамо ће и ноћити". А је л' далеко то, баба? „Није, одмах иза вароши, има прекрасну башчу, ту има неки поток, где се пашина кћи купа". Ваљда је повела много пратилаца? „Није, зашто то слабо ко у вароши и зна". — Боже помози, рекнем у себи, па хајде тамо. Поведемо и бабу да не лутамо много, па кад нам покаже чардак, туримо јој један дукат, и дамо јој испуст. Гледамо, на чардаку не види се свећа. Приступимо лагано, канда смо звати: двојица на земљи рчу, а један, који је зар стражу чувао, наслонио се на пушку, пак, зла му срећа, задремао. Е, шта ћемо сад? Њих тројица, а нас тројица; одемо сваки своме, пак на један мах свима крв из врата пустимо. С тим хајде горе.

Срећко. Е сад ће да вам расту зазубице.

Иван. Мучи болан!

Живојин. Кад се на чардак попнемо, нањушимо где јадне птичице спавају, па иставивши врата, нагрнемо унутра. Каквог сијасета ту бијаше, ја се сам смејати морам. Ови ђаволи повичу на девојке, које се кукавке у чопорић скупиле, па једне стоји вриска, друга бежи за пећ, она не може да нађе ферецу, читав покор од њих. Ова је спавала обашка, и ја таки њу шчепам, па повичем да се иде.

Иван. Бога ми, ви сте неки страшни јунаци!

Срећко. Бре да виш, кад пођосмо, како друге плачу! Не плачу што им госпођу отимамо, него што и њих не водимо. Једна ме је читав сат пратила и једва се растала од нас.

Digitized by Microsoft®

Иван. Заљубила се у тебе, како си леп.

Срећко. Бре само да није код нас завет, па би ти видео, како би допљејала за мном чак у шуму.

Лука. Ај, Живо, а је л' било што око пара?

Живојин. Било је и тога; али слабо.

Лука. Ej, да ти је паша пао у руке!

Јездимир. Јунаци, ево нам и харамбаше.

3.

Милета с *Обрадом, пређашњи.*

Милета. Шта, Живојине, ти брже боље натраг. А где ти је паша?

Живојин. Богме, харамбаша, пашу не могосмо никако добити, нити ће га ухватити ко од људи. Него смо му ево довели кћер у госте, па ја судим, да ће паша и сам доћи по њу.

Обрад. Ти добро велиш, Живојине.

Милета. Па где ти је та девојка? Биће ова.

Живојин. Ја!

Милета. Види се убаво чељаде!

Обрад. Ми је нећемо пуштати, докле нам год паша не учини што иштемо, и докле нам не зада веру, да се можемо слободно вратити кућама.

Милета. Ваља да те је много стало, док си је ујагмио.

Живојин. Много богме, али и вреди. Само да ви'ш каква је. (Хоће да скине Зелиди покривало).

Иван (ухвати га за руку). Шта ћеш, болан?

Живојин. Да покажем, зашто сам се мучио.

Digitized by Microsoft®

Иван. Имаш ли ти памети! Кост међ керове да бацаш? Харамбаша, ја те молим да је не видиш!

Милета. Будалаштина! Ја баш зато хоћу.

Иван. Немој, тако ти имена Божија; ако ти њу видиш, обрасмо сви бостан!

Милета. Иване, кад лав риче, врапци ћуте. Покажи је, Живојине! (Живојин скине са Зелиде покривало).

Обрад (за себе). Боже, каква лепота!

Милета (загледа се у њу). Ха!

Иван. Ено га, јесам ли казао? Пропао си ти, мој харамбаша!

Милета (тражи да к себи дође). Добро, дакле, она ће остати код нас. Водите је у пештеру, док се с оцем јој не погодимо. (Живојин је одведе).

Иван. Бадава ти замећеш траг; не вељa ли ти, да се манемо завета? — Ви'ш, хоћеш први да га погазиш.

Лука. Вере ми, харамбаша, ако руку на њу метнеш, ја ћу ти први помоћи.

Станко. Нећу ни ја бити последњи.

Иван. Видиш, харамбаша, како се јунаци спремају.

Милета (једнако расејан). Има ли што ново?

Иван. Најновије је то, што смо добили младу једну девојку.

Милета. Да, девојку, девојку.

Иван. Шта си се замислио, харамбаша, оштро! Ej јадан, шта ће од тебе бити!

Digitized by Microsoft®

4.

Петар, пређашњи.

Петар. Харамбаша, није баш најбоље; потера за нама.

Милета. Каква потера?

Петар. Сами Турци.

Милета. Има л' их много?

Петар. Биће их до једно педесет.

Милета. Нек се момци искупе.

(Петар се удаљи, чује се звиждање иза позоришта, на које хајдуци посуктају).

Милета. Јесу ли сви овде?

Јездимир (гледа). Сви смо.

Милета. Сад ћемо се питати за јуначко здравље; ал' не бојте се. Турака је педесет. Обрад с Ненадом нек' се налази око пештере, да се ко девојци не прикучи. Ја ћу напред, остали сви за мном; нико да ми не зазире, него сваки нек' хвата за грмом бусију и нека бије. (Чује се вика из далека). Доспели су већ? Наопако по себе. Јунаци, јуриш! (Сви се устреме, чује се пуцњава пушака).

5.

(Друга страна шуме, пушке се једнако чују).

Витомир (ступи замишљен). Моја мајка уздише за мном; моја мајка не зна куд јој се чедо скита. Мили Боже, шта знам да чиним? Овамо сам се заклео дружини да ћу остати с њима, а овамо ме душа боли кад помислим на мајку. Ако одем кући, погазићу за-

Digitized by Microsoft®

клетву, увредићу Бога; ако останем овде, нећу моћи тугу преболети. Хајдучијо, хајдучијо, ником ниси донела благослова, ваљда ни мени нећеш!

6.

(Један *Турчин* бежи, за њим трчи *Андрија* и издалека опали на њега, но не погоди га).

Андрија (иза позоришта). Држи га, Витомире!

Турчин (падне пред њим). Аман, јуначе, да си ми три пут по Богу брат, немој ми главу узимати!

Витомир. Имаш ли стару мајку?

Турчин. Имам, слепа је од две године.

Витомир. Бежи онамо! (Показује му руком). Шума је густа, можеш се сакрити. Преко оне главице је село.

Андрија (дотрчи и замахне ханџаром). Шта стојиш, те не убијаш пса!

Витомир (ухвати га за руку). Немој, има стару мајку!

Андрија. Зар нас није родила мати? (Хоће да се отргне).

Витомир. Бежи, дечко! (Турчин утече).

Андрија. Имаш ли ти памети, Витомире?

Витомир. Ово је мојој мајци за здравље, или може бити за душу.

Андрија. Шта ми је до твоје мајке, кад се псине убијају. (Хоће да се отме).

Витомир. Пре ћу ја погинути него он!

Андрија. Је л' то лепо? Коме опрашташ? Турчину!

Витомир. Па и Турчин је човек.

Андрија. Ej, мој Витомире, тако се не хајдукује!

Digitized by Microsoft®

7.

Милета с *хајдуцима* (међу којима је жубор велики); *пређашњи.*

Милета (Витомиру и Андрији). Наша је победа!

Јездимир. Шта нам је вајде од победе, кад су нам најбољи момци похватани. Кукаван Иван! Јунаци, можемо ли га прегорети?

Живојин. А како га знамо избавити из пасјих руку?

Јездимир. То Живојин пита, који је могао пашину кћер ухватити? Јунаци, који је био Срећков друг и Иванов пријатељ, ваља да их избавимо. Ко ће са мном?

Хајдуци (сви у глас). Ја, ја!

Јездимир. Стан'те, не треба нам толико. Ја, Живојин, Лука и Станко и још двојица, тројица ли, па је доста. Харамбаша, је л' ти по вољи, што смо наумили?

Милета. Ја се радујем, јунаци, да ви један за другим тако гинете. Мило ће ми бити, ако нашег Ивана опет међу нама видим.

Јездимир. Већ ако га не буду убили, а иначе се нећемо повратити, докле их не избавимо.

Андрија. Харамбаша, а је ли лепо, да хајдук не убија душманина, него га пропушта да утече, па још и друге задржава да га не стигну?

Милета. Ко је то учинио?

Витомир. Ја сам, харамбаша.

Милета. Ти, Витомире?

Digitized by Microsoft®

Витомир. Имао је стару слепу мајку.

Милета (другима). Шта заслужује онај, који учини неверe?

Јездимир. Харамбаша, да си видео мало пре како је Витомир плакао за мајком, и самом би ти се ражалило.

Милета. Ја велим, шта заслужује онај, који учини неверe?

Витомир. Куршум, харамбаша.

Милета. Признајеш ли то, Витомире?

Витомир. Мајка вреди више него један куршум.

Милета. Уби га, Станко.

Јездимир. Немој, харамбаша, добар је момак.

Милета. Зар ћемо ми тако? Где је Иван, где је Срећко? Чрез оваких хајдук страда. Уби га, Станко!

Станко. Харамбаша, ја не могу то учинити, зашто сам побратим с њиме.

Милета. У хајдука нема ни брата, ни сестре.

Станко. Ако тога нема, онда нема ни образа ни поштења. А без поштења и без вере шта је хајдук?

Милета. Хоћемо ли тако, јунаци?

Андрија. Ја сам га тужио, харамбаша, али боље погуби мене, него њега. Сви једемо један хлебац и једну со, и пијемо из једне чутуре; па да се ми убијамо?

Сви. Опрости, харамбаша, опрости!

Витомир. Шта молите, браћо? Ако мајку не могу да видим, не марим за живот.

Милета. Живи, али мајку нећеш видети! (Одлази, завеса пада).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

1.

Зелида (изиђе из пештере). Никога нема. О! једанпут и ја могу слободним дисати ваздухом, где рапаве речи мојих сурових господара уши ми вређају. Ах, слатки мој оче, да ти је видети у каквом је стању Зелида твоја! О! њој тешка ропства мисао притискује душу; сваког ти је добра она саде лишена, и једино што још има, јест њена невиност. Ал' и њој дивља нарав помамних хајдука прети, и она ти је у опасности. — Утеши се, Зелидо, она нек' ти буде светиња до последњег часа, и ако се нечиста рука ње додирнути усуди, (извади мали нож из недара) овај нек те спасе. Донде трпи и уздај се у Бога. — Ево већ једнога да ме узнемирује. (Пође у пештеру).

2.

Обрад, Зелида.

Обрад. Не бежи, лепа девојко, не плаши се од мене, ја ти нећу невиност безобразним реч'ма вређати.

Зелида (за себе). Прва смерна реч и умиљати глас у овој пустињи. (Гласно). Јеси ли и ти из овога друштва?

Digitized by Microsoft®

Обрад. Јесам.

Зелида. Овај суви одговор казује ми, да и ти ниси бољи од њих.

Обрад. Може бити да се вараш, лепото девојко.

Зелида. Варам се? О, јесте! То твоје глатко чело, те умиљате очи, тај чист и пријатан глас свакога би о теби преварио; но твоје речи саме ми кажу, да те не држим за другог, него што јеси, за убицу.

Обрад. Ах!

Зелида. Ти уздишеш, теби нису повољне ове речи? А ти се отргни, драги; још си млад; бежи из овог отрованог друштва, бар тебе ланци ропства не држе као мене: ступи наново у друштво људи, којега си жалостан сада изрод, па буди поштен човек.

Обрад. О, Боже, такве речи!

Зелида. Зар је теби за чудо, што чујеш ово од слабе девојке! Знај, незнани јуначе, много не треба мудрости, да човек избере оно што је добро и поштено. Ту је природа најбољи учитељ и Зелида је њена најпослушнија кћи.

Обрад. И јеси, среће ми, права, истинита кћи свете мајке природе. Створитељу, да л' је могуће, да рис јагње рађа! — Твој ужасан отац...

Зелида. Стани, болан, не називај ми оца ужасним, кад га добро и не познајеш. Зар ти мислиш, да је строгост и свирепост једно?

Обрад. Чуј ме добро, девојко!

Зелида. Кад би он као слаба, поводљива жена поступао, не би било ни разлога ни правице; сваки би га вукао куд би хтео. Ту би се од сиротиње отимало,

Digitized by Microsoft®

ту би јачи слабијега гњечио; ал' овако његова строгост лакомим очима задаје страх, те се сваки натраг трза.

Обрад. Лепо ти описујеш вредноћу твојега оца, красото девојко, и камо срећа, да су сви такови, којима је срећа послужила да над другима господаре. Но чуј сад моје житије, вредно је да га саслушаш и о њему прорасудиш. Ја сам се родио у Враници; оца и не памтим, јер је рано умр'о и оставио мене и још једнога брата. Мати моја у удној сиротињи туђе је морала прести, да нас зарани. Но тек што ми брат за помоћ доспе, нестане га на једанпут: или се где удавио, или га је пушка каквог душманина премлатила — ко би то знао; њега нестане и ја нејак опет паднем мајци једној на 'рану. Тек што и ја поодјачам, да могу кору хлеба завредити, несрећом мојом посвађам се као млад човек са гавазом твојега оца, па кад овај не смеде ми ништа, оде паши и налаже, да сам ружне речи за Мухамеда говорио. Паша нареди, где ме нађу, да ме убију; но ја умакнем, а они да искале срце, ухвате ми стару матер и баце је у кулу. Бог зна, како тамо страда и је ли жива сирота!

Зелида. То је жалосно.

Обрад. Горко и жалосно, па како да се на оца ти не тужим?

Зелида. Опрости му, сви смо грешни, а мој отац сила држи на веру своју; није чудо што су га невољале слуге могле подбунити на освету. (У унинију). О! да сам ја код мога оца, ја бих њега лако обаве-

Digitized by Microsoft®

стила, твоју стару мајку утешила; ја бих опет све лепо поправила, што су несрећни гавази изопачили.

Обрад. Верујем да би ти то учинила, али нека Бог зна, то судбина не да. Ја сам је сам хтео повратити, па сам је учинио гором, него што је била. Знаш ли, зашто си овамо доведена?

Зелида. То сам те сама хтела питати. На твоју доброту гледајући, мислим, да ме нећеш преварити.

Обрад. И нећу, вере ми тврде: црње би ми срце морало бити од пакла, кад бих тако добру душу преварити помислио. Дакле, чуј тајну: целог твога паденија ја сам причина.

Зелида. Ти!

Обрад. Ова једна реч дубоку ми рану врти у срце, но немој ме кривити. Намера је наша била или пашу убити, или избавити матер моју; али кад то не могосмо докучити, ухватили смо тебе, да се лакше с пашом изравнамо.

Зелида. Тешко је бити код хајдука у ропству, али ако будем измена за твоју мајку, радо ћу заборавити на све невоље. Боже, нема несреће без среће!

Обрад. Напразно је, чини ми се, сва та радост твоја. Ми смо се били тако договорили, да ми паша отпусти мајку, па да нам уз то сваком да по нешто пара и ферман, да можемо живети код својих кућа, Али харамбаша нешто ћути, моје речи не слуша, и мал' да не плете мреже невиности твојој.

Зелида. Шта рече? — Јуначе, јуначе, уби ме одмах овде, ал' ме не дај зликовцу у руке! Не остављај ме, тако ти мајка жива била!

Digitized by Microsoft®

Обрад. Нека Бог зна, ја те љубим као своју душу, али не знам како да ти помогнем.

Зелида. Иди оцу моме, поткажи му, где ја затворена кукам; он ће сву војску мене ради подићи.

Обрад. Мила си ми, девојко, као мио данак, мила си ми, као и мајка што ми је мила; али ми је већа закона светиња. Сви смо се заклели Богом и животом нашим, да невере учинити нећемо. И сад да изневерим дружину!

Зелида. Велико је то поштење срца твојега, али куд ћу ја несрећна?

Обрад. Чуј, што сам учинити намислио. Побунићу све момке, да окупимо харамбашу, или да гледа шта ће, или нека те отпусти.

Зелида. Боже благи, и међу разбојницима налази се по која добра душа! Како ти је име, јуначе, да га позлаћено у мојим држим прсима.

Обрад. Мени је име Обрад.

Зелида. Обрад? Посветила се ономе рука, који ти то лепо име надену. Оно је моје срце обрадовало. Буди ми од сада брат по Богу, гледај за мене као за сестру своју; и ако Бог да, те ме избавиш, видећеш како ћу ти благодарити. (Чују се гласови хајдука).

Обрад. Моја дружина долази; иди у пештеру, да нас не затеку.

Зелида. На Бога, па на тебе полажем надежду. (Одлази).

Обрад. Она ме братом назива; о, да знаш, шта осећа ово срце, друго би му име дала! Но на страну чувство и умилне речи, ове не подносе међ' мојом дружином.

Digitized by Microsoft®

3.

Хајдуци (дођу певајући), *Обрад.*

Хајдуци (из далека). Весело, Обраде, ево нам Ивана!

Иван. Помоз' Бог, Обраде!

Обрад. Бог ти добро дао, Иване, шта, ти допљејао? А ја данас тражио по свом тргу опанака од твоје коже.

Иван. Ее! Још је мекана за тај посао. (Други хајдуци долазе).

Хајдуци. Иван, Иван! Ej, срећа, побро!

Иван. Живи били, јунаци, и оженили се! Него ја сам вам се јако уморио, да се мало одморим. (Седне, за њим сви други). Ала сте људи! Поседали око мене као око вешца, а не може ни један да се сети, да понуди путника чашом вина.

Петар. Ее! Богме право сиромах и каже. (Отрчи).

Иван. Ајме! Црн вам образ, докле човек не прекори, нема ништа.

Петар (донесе чутуру). На, кукавче, прихвати се мало.

Иван (добро повуче). Аха! Боље ти је овде.

Петар. Па од куд тако, Иване?

Иван. Правцем испод точка.

Петар. Та иди не говори!

Иван. Ево нек' ти ови кажу.

Петар. Па како си измакао?

Иван.. То је чвор.

Петар. Дед' нам приповеди, тако ти Бога!

Иван (муњка чутуру). Хоћеш на кратко, или на дугачко?

Digitized by Microsoft®

Петар. Онако средње руке.

Иван. Тако вели и чутура. Како смо се тукли, знате. Један ме окрзне ханџаром, а ја се на то псећи разљутим: ил' да га убијем, ил' цркао ђаво. Он утрчи међ' дружину своју, а мени насела крв на очи, те за њим; ал' ти ме они склептају и свладају, па мало час доведу и Срећка везана и убрађена као младу невесту. Ај, побро, викнем, како ћемо сад! Ал' он се као стиди, па неће да говори.

Хајдуци. Хе, хе, хе!

Иван. Одведу нас пред пашу, па ни пет ни девет, осуде мене да обесе, а Срећка, не знам, куд одвуку. Турци се радују, а ја се смејем.

Лука. Ти као знаш, шта си с побратимом уговорио.

Иван. Та то је. Турци хоће да учине севап, па навале вином на мене. Хајде, рекнем, да се једанпут и ја опијем. Где ћеш ти да се опијеш, кад се ухватио стреш с два прста и по? — Кад ме поведу на поље, вране, браћо, да ми изваде очи, накупиле се ваљда из полак света, па око мене: га! га! Зар омирисале печеницу.

Петар. Ао, да лепа друштва!

Иван. Кад ми скидоше окове и метнуше узицу на врат, а мене ухвати неки страх. Као уздам се у мога побратима, али опет зебем, да ме није слагао пас; па кад повуку, куд ћеш онда јаћан?

Петар. Пробечићеш мало очи, па мир.

Иван. Ја се тако журим, ал' ти се жубор по народу простре: „горе пашине стаје"! Па сви онамо, а

Digitized by Microsoft®

мене нико и не гледа. Кад ти ја то видо', помислим: биће мога старога побратима масло, па ти латим окове и њима мога доброг џелата посред звезде. Ама да је речце проговорио, него стропошта се као маче, па ту му би и вагроб. Кад ли други видеше, да ја слабо разумем за шалу, начинише ми сами пута, те ти ја управо стајама, канда ћу гасити. Ал' кад тамо, а ја опазим ове аламане, где се ознојили радећи. А, тај ли је посао? Па ти и ја засучем рукаве. Знам, да ће многи памтити Иваново вешање.

Петар. Алал ти вера!

4.

Милета, пређашњи.

Милета. А гле Ивана!

Иван. Помоз' Бог, харамбаша!

Милета. Жив био, Иване! Ти се опрости!

Иван. Ја.

Милета. Јеси л' имао што невоље?

Иван. Богме метаниши по трипут на дан, да те тај кијамет не снађе.

Милета. То зафали твојој дружини. А где је Живојин?

Иван. Он је с Јездом отиш'о да тражи Срећка.

Милета. А где је Срећко?

Иван. Њега мал' да нису ударили на колац.

Милета. Ау, сиромах!

Иван. Богме он ће имати доста очи бечити. Само од тога да нас Бог сачува!

Digitized by Microsoft®

Милета. Но добро, кад смо и тебе повратили. Сад, јунаци, знате ли што је? Данас ћемо у плен.

Лука. Аха! Бог да прости, и тако нам вина понестало.

Иван. Ту ћемо се бар за хасну прочупати, а не као јуче.

Петар. Какви се то гласови чују? Да не буде Јездимир?

Иван. Он је, и, на моју душу, води Срећка!

5.

Јездимир, Живојин, Срећко, Пређашњи.

Јездимир. Ево осуђеника!

Иван. Добро дош'о, побро!

Срећко. Дај вина, ако Бога знаш, изгоре ми џигерица!

Иван. На, јадан, да не изгориш жив!

Срећко (нагло повуче). Помоз' Бог, браћо, ја вас од жеђи и не видо'.

Хајдуци. Светао ти образ!

Иван. Па како, Срећко, како, јеси л' и ти мојим трагом?

Срећко. Е, мој брајко, твоје је било цвеће и ковиље.

Иван. Врага?

Срећко. Ти си испод точка побегао, то је ништа, ал' негдер те стегну као мене, па онда дођи међ' дружину, ако си јунак!

Иван. Ја те не разумем.

Digitized by Microsoft®

Срећко. Верујем! Тебе су само хтели убрадити, па те добра браћа избавила; а мени су збиља три фаше с леђа скинули, па ме ево живога.

Хајдуци. Аа!

Иван. Ал' по чему си ти бољи, те и тебе не осудише на точак, него на сланину; зар су тако били гладни?

Срећко. То ћу да ти причам. Како нас доведоше у варош, затворе ме у неку тамницу. Аја! То мени не прија. Ја сам се научио по зеленој шуми ходити, црвенику сукати и нашег Краљевића Марка певати. Како ћу сад да се сложим с пацовима и с мишевима? Па станем свакојако размишљавати, како бих се тога посла опростио. Да ми је ханџар, бих певао, ал' одузеше пси све до једне кебе. Хајд' и с њом да прокушам срећу, па ти се уз зид на углу успужам, мучим се као ђевојка, кад пролазе покладе, и једва једну циглу извучем. Е, сад ти је лако, помислим, ал' јес! Они ме ухвате и лепо на колац осуде. Ај тужан! Кад ми то рекоше, кика ми се натрши. Та волео бих ево овако с дороцем и опанцима у пакао ући, него да ме кроз колац провлаче. (Напије се).

Иван. Ао јадан!

Срећко. Ал' се опет сам почнем тешити, да нисам ни први ни последњи, који ћу колац омастити. Поведу ме онамо: лепог позорја! Ја, два с рацветаним туром Турчина, двојица, што ће ме натицати, све одабрани људи. Кад стигосмо до иза вароши, један зажели од мене неколико фаша за купус, пак ти ме почне гулити! Спопао ме зној као грашак, а нећу да вичем, ни јао, ни леле!

Digitized by Microsoft®

Лука. Тако и ваља!

Срећко. Кад ме тако лепо огуле, они пођу да и осталу печеницу на ражањ натакну. Таман да ме набоду, ал' ето ти ми ових. А кад ли вам ја то опази', ej, јаћан, јуриш на крмке! повичем, па потегнем коцем, ови пушкама; те ти тако побијемо моје ћевере, а једног за спомен натакнемо на колац, па се Гаревице добавимо. — Гаревицо, мило добро моје, нема тебе, колико је света!

Иван. Међер ти си заслужио да не трунеш у земљи, кад си још весео.

Срећко. Ее, знаш, на псу рана, на псу и зарасла.

Живојин. Већ само кад изнесосте главе!

Лука. Тако је богме, а за друго има лека у чутури.

Милета. Дакле што реко', јунаци, данас у пљачку.

Срећко. Бог да прости!

Милета. Сад на ужину. (Хајдуци се разиђу. Милета сам). Зашто да сам неспокојан, кад су сви весели и задовољни? Зашто ја један мира да немам? Ја сам страх и трепет свој околини и мојим именом децу у колевци плаше, кад неће да спавају; па опет, такав јунак, такво страшило, горе се мучим него онај који ме сваки дан очекује. Девојко, девојко, шта учини ти од мене? Ти канда ми очарану неку у прси врже ватру, која већма пали него сви топови на свету. Кад нисам код ње, да изгорим жив од жеље да је видим; а кад дођем њојзи, језик ми се завеже, сплетем се и не умем да проговорим. Никад нисам знао шта је то стид, и пред њом сам смернији него најневиније дете. Па докле тако? Хоћу ли поруга да будем свој

Digitized by Microsoft®

околини, или ћу живот да прекратим немиром и у мукама? Или ћу да бежим у бели свет, да ме Гаревица не види? (Замисли се, па онда повиче) Живојине!

6.

Живојин, Милета.

Живојин. Ево ме, харамбаша.

Милета. Живојине, ја вернијега и бољега човека немам овде од тебе. Никад те нисам од себе одвајао, па мислим да си и ти мени такав.

Живојин. Откуд ти дође у памет да о томе говориш, кад смо се увек лепо пазили, па смо и сад такви.

Милета. Јесмо, Живојине, зато сам те и звао, да се с тобом нешто разговорим. Знаш ли ову Туркињу?

Живојин. Ћу ваља да отправимо, јер је свима као кост у грлу.

Милета. Све је то позно. Ја милујем ту девојку.

Живојин. Милујеш?

Милета. Милујем.

Живојин. То није добро.

Милета. Добро или зло — тако је.

Живојин. Па шта ћеш сад да чиниш?

Милета. Научи ме.

Живојин. Ти знаш какав је у нас завет и шта смо наредили.

Милета. Ја сам завет, док сам харамбаша.

Живојин. Ваљда и ми нисмо робови, треба се и на нас обзирати.

Digitized by Microsoft®

Милета. А треба ли да сам ја старији, а ви да ћутите?

Живојин. Немој тако, Милета! Ти знаш да хајдук живи од среће; па чему се имамо надати, ако се завет погази?

Милета. Ја о том не водим бригу.

Живојин. Али водимо ми.

Милета (који долази у јарост). Па шта, кад водите, као шта је? Говори, као шта је?

Живојин. То је, харамбаша, што нисам рад да се калабалук по Гаревици гради, него ти својски велим: прођи се врага, нек' иде без трага, штоно наши стари веле, па гледај за чим смо, као и досад.

Милета. Доста!

Живојин. Ти идеш да нас упропастиш.

Милета. Ја чиним шта је мени по вољи.

Живојин. А не бојиш се, да се момци побуне?

Милета. Желиш ли то, Живојине? (Ступајући ближе) Желиш ли? Иди им кажи, иди кажи им, да сам ја Милета, њин најгори злотвор, који тражим да им спевам за душу. Нека дођу да се разговарамо; нећу се мањи одавде. Шта, ниси отиш'о? (Отури га. Сам). Нек' се сви чворци искупе, што их је год на свету, нека кјаук и вику подигну до неба, што ја хоћу, оно мора бити!

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

1.

Иван и *Живојин* (ступе).

Иван. Но, овде нас неће ни магарац мога бабе чути, који је имао највеће уши на свету. Шта ми имаш казивати?

Живојин. Е, мој брате, велику невољу; неће бити добро.

Иван. Шта, болан, да се како не опијемо?

Живојин. Харамбаша је наумио да нам дође главе.

Иван. Нек' дође главе он његовом деки, а не нама.

Живојин. Лепо си ти говорио!

Иван. А шта сам говорио?

Живојин. За Туркињу.

Иван. А! Биће га боцнула под језик.

Живојин. Е мој брате, не зна ништа од себе.

Иван. Ко ти је крив? Не вења ли ти, да је пасијим очима не показујеш. Ал' момче хоће да је паметније!

Живојин. Е тако је, мој куме, ти знаш како оно стари веле: прош'о је хајдук, чим се са женским помеша; па што је он прош'о, ни по чуда, него што и нас баца у беду.

Иван. Ништа је то! Ваља му само то миље истерати из главе.

Digitized by Microsoft®

Живојин. Та то је оно што и ја хоћу; ал' како? Ја сам му говорио, а он ме тера да буним момке на њега. Е, глед' на што неће човек доћи!

Иван. Не бој се, знам ја лека од тога. Кажи ти, Живојине, Милети, нека узме један струк троскота, мало рена и бунике траве, па нек' с копривом помеша; затим нека узме шипковине девет зрна, и девет зрна пасјаковине, и опет толико семена од татула; ово све нека истуче што може боље. Кад буде готов, нек' набере млечике, нек' исцеди сок из ње и кад толико нацеди, да она трава огрезне, нека пристави ватри; али док се оно кува, ваља све из пушака да пуца, да ни једна птица не запева, јер се неће лек примити. Кад буде готово, нек' ухвати једну жабу, нека је обзине трипут, па онда нек попије на искап, биће му боље!

Живојин. Теби је све до шале!

Иван. Нема ту шале, него треба човеку помоћи! Ако му то не помогне, ево му други лек, што ме је моја покојна баба, — Бог да јој душу опрости! — научила. Нека узме пет-шест ока бриге, по оке срдобоље, нека узме женске лукавштине два драма, по драма преваре и једну литру псовки. Тако у јутру, у подне и у вече; при том нека једе само сува хлеба и нека пије воде — за шест дана ако га не прође ова грозница, реци ми да сам слагао.

Живојин. Је л' то све?

Иван. А куд ћеш више, него кад ти преки лек кажем!

Живојин. Ej, мој Иване, ти све на лако узимаш.

Digitized by Microsoft®

Иван. А ко је луд да бира што је теже?

Живојин. Ја сам мислио, да се разговорим с тобом као с најпаметнијим, а ти си међер најлуђи.

Иван. Јес' чуо, Живојине, ову реч више да не чујем од тебе, јер ћемо с места поделити колаче. Знаш ли, ко је луд? Онај, који туче буве у ситно, па мође у нос место бурмута.

Живојин. Али зашто да харамбаша милује?

Иван. Зашто би и ти миловао, да те 'оће.

Живојин. Одсад с Богом, и хајдучијо, и Милетина чето, нема ништа од тебе.

Иван. Одсад ћемо заћи, па требити гусенице да не кваре воће. Но гле! Наши момци! Хе, хе! Само ме малко пусти, кумашине, да виш смеја.

2.

Хајдуци и *пређашњи.*

Петар. Шта чусмо!

Ненад. Је л' истина?

Живојин. Шта, јунаци?

Петар. За харамбашу.

Иван. Ее, моја браћо, ми смо обрали бостан; тешко нама! Харамбашу је јака врућица спопала, па не зна ништа од себе: где му је глава, мисли, да му се главица купуса расцветала, и све виче да му је на челу рог нарастао. Ето тако! Сад певај поред таквог харамбаше, ако можеш.

Ненад. Је л' истина, да је он Туркињу омиловао?

Иван. Бре што је омиловао, то је ништа, него што га је она опчинила, па га окреће, велиш, врат му крцка; он игра као медвед, кад га Циганин окупи.

Digitized by Microsoft®

Петар. Ха! Име му се кореном искоренило! Неће нам ни он из хајдучког реда излазити!

Иван. Браћо, да узмемо добро ствар под нос. Харамбаша сиромах није толико ни крив, него та проклета Туркиња. Ви знате, да су садашње девојке врагови: колико момака на дан виде, толико би хтеле да су њини; па ако кога опазе да је угледнији, а већ оне се помаме, па ако не могу да га добију, тог покора што се чини! Онда ограишу и судови и вратила, онда се окрећу лончићи, онда се трчи око поноћи на раскршће, онда се узимају трагови — читаву кућу упале. Па тако је може бити и наш харамбаша ударио на сугреб. Моја браћо, не знате ви још што је девојка: то је на овом свету сушти ђаво. Реци јој само, да врану косу милујеш, одмах ћеш код ње врану видети; ако милујеш црвену, она ће ти црвену начинити; кажеш ли само да мадеж лепо стоји, ето ти у ње двадесет мадежа.

Петар. Али харамбаша није луд, па како би се дао од једне робиње примамити?

Иван. Ви знате добро, шта су чини: само нека те која обегенише, па ти бежи куд хоћеш, сам ћеш се зачудити, како ћеш за једну ноћ долетити на трски. Још би вам нешто казао, али не бих рад да се мразим с девојкама: јер да вам право кажем, браћо, ја пред девојком скидам фес.

Ненад. Ми смо о Милети почели разговор.

Иван. Знам ја то, немајте ви бриге. Слушајте накратко: цела је харамбашина грозница, што је опчињен. Зна ли међу вама ко од урока?

Digitized by Microsoft®

Хајдуци. Не знамо.

Иван. Ej, зла вам срећа! Па што сте живи? Чекајте да вам ја кажем: оне мале бубице, знате л', што на носу имају брадавицу, оне су преки лек од тога. Сад ваља да зађемо по шуми и да хватамо те бубице, па да му дамо да попије, јамачно ће му бити боље.

Петар. А како се познају те бубе?

Иван. Где год видите какву малу бубицу, ухватите је и гледајте има ли на носу брадавицу; ако има, задржите је, ако нема, пустите је.

Петар. Буби нос и брадавица! Ха! Име му се искоренило! Кад му ја бубу устражим, онда се он излечио! (Сви се хајдуци буне).

Иван. А шта знате друго?

Петар (дигне пушку). Ова ће знати, ако ми не знамо.

Иван. Милету пушка не бије.

Петар. Милету не бије, али бије кога бије.

Живојин. Ман'те се тога,људи!

Петар. Шта да се манемо, да нас он баца у беду? Неће ни тога бити.

3.

Милета, пређашњи.

Иван. А, ево младожење! Срећно, харамбаша; ево ја ћу бити девер, Јездо кум, Живојин старојко, Петар кумовски момак; хвала Богу, има нас доста, и претећи ће.

Петар. Харамбаша, је л' истина, да си ти омиловао Туркињу?

Digitized by Microsoft®

Милета. Јесам.

Петар. А зашто?

Милета. Хоћеш и теби да дајем рачуна?

Петар. Онде где се о нашој срећи ради, ваља да нам даш.

Милета. Пушком, је ли?

Петар. Можеш и то, ако ти је воља, но ти си нама веру задао да ћеш нас чувати; ал' тако се не чува.

Милета. Једну мање!

Петар. Шта ће нама жена по шуми, да се сваки дан бојимо потере? Ми те молимо, харамбаша, да је отпустиш, зашт' неће бити добро.

Милета. Ти мене нећеш учити шта ћу ја да радим, ни сви који сте овде; а ја девојку отерати нећу.

Петар. А оно ја ћу је отерати.

Милета. Ти си кадар њу отерати?

Петар (показује пушку). Ова је кадра.

Милета. Петре, то ли ти мислиш? Стани да ти покажем! (Опали пиштољем и Петра рани).

Лука. Харамбаша, шта чиниш ти? Харамбаша, мислиш ли ти тако с нама?

Милета. Чујте, јунаци! Јесам ли ја на бој увек први иш'о а последњи се враћао?

Лука. Јеси.

Милета. Па шта се буните?

Ненад. Ми не можемо ту девојку да трпимо.

Милета. Коме то удара у нос?

Ненад. Свима; ево мал' не погину Петар за права Бога.

Милета. Петар је то заслужио.

Ненад. Ако је Петар заслужио, то смо заслужили

Digitized by Microsoft®

сви, који то исто желимо. Или да будемо хајдуци како ваља, или нас пусти да се истурчимо!

Милета. Ја заповедам.

Хајдуци. Ми те не слушамо.

Милета. Ја сам харамбаша.

Ненад. Ми нисмо више твоји момци. (Пођу).

Милета. До тог је дошло?

Хајдуци. Не заслужујеш, да те поглавицом зовемо.

Петар (који је привезао руку). Хајдете, браћо! Само нек' пође за нама, па ћу му овом руком гркљан ишчупати.

Милета. Јунаци, јесте ли задовољни, да с девојком раскрстим.

Ненад. Откад ти ми то говоримо!

Милета. Добро дакле, до три дана неће је бити у Гаревици. Јесте ли задовољни?

Живојин. Добро је, добро је, харамбаша; нек' иде беда од нас; мал' се не покрвисмо.

Јездимир. Јес' Бога ми, а за права Бога.

Иван. У мал' што не би Петар печеница за свадбу.

Милета. Сад одлаз'те од мене.

Иван. Ej, јадниче Перо, ти горе проће него Новак, кад се женио Грчићу Манојло. (Одлазе).

Милета. До тога је дошло да ми млађи заповедају? Но што ја хоћу, оно мора бити, па ма сви поцркали. (Отиде).

4.

Зелида.

Зелида (ступи). Обрада не вићам, не знам шта је учињено, хоћу ли се скоро избавити, или ћу дуго још

Digitized by Microsoft®

остати у сужанству овоме. Зашто ми се узнемирује срце, кад на њега помислим! Мој отац убио му је срећу, и он кћери његовој неће да врати злим, него од толико њих он јој један још на руку иде. Ова поштена нарав његова мора да побуди срце моје, али моје срце осећа нешто више, него благородност к њему. Врли, добри младићу, зашто ниси од мојега рода? — Друго положење, друге родитеље да си имао, пак би био највећи, најмилији, најљубведостојнији човек на свету. Овако, венеш у шуми, као гдекоји прекрасан цвет, који само природу увесељава, и — ишчезава. Ја познајем врла својства твоја, ја се дивим том прекрасном цветку, али, ах! овај цветак узабрати не могу; он није за мене! Ипак те љубим, врли младићу, и добру твоју душу уважавам. Хоћу ли узмоћи кадгод представити те оцу моме, да ти он наплати, што ти се срце моје задужило и што би ти само вратило, да је могуће! — Ево другога; о, Боже, како је страшан!

5.

Милета, Зелида.

Милета. Девојко, теби се ваљда досадило самој.

Зелида. Није тако, јуначе; милостиво небо састарало се и за сужног у тамници, давши му мисли да с њима време проводи.

Милета. Мисли? Ко ће се мислима увесељавати?

Зелида. Има свакојаких мисли. Но, Бога ти, допусти да окренемо други разговор; ја сам више пута

Digitized by Microsoft®

чула, где те момци харамбашом зову; зато те за другог и не могу држати. Кажи ми, зашто сте ме ухватили и докле ћете ме овако држати?

Милета. Шта мислиш, шта си ти?

Зелида. Стање ми показује да сам робиња.

Милета. Ти се вараш, јер ваља да знаш да су те господари твоји ухватили да им ти заповедаш.

Зелида. Ја то не разумем.

Милета. Видиш, ја сам поглавица целе ове чете, па кад ти ја власт дајем у руку, ко те сме не слушати?

Зелида. Мени власт дајеш?

Милета. Заповеди само, па ћеш видети хоће л' ти се заповест послушати.

Зелида. Кад си тако добар, а оно те лепо молим да ме оцу мом отпустиш.

Милета. Шта, девојко? То немој искати! Остани код нас, покрсти се, буди моја, па ћемо обоје бити срећни.

Зелида (поражена). Шта чу'?

Милета. Ти ћеш се зачудити, док ти покажем моје благо. У шуми не мораш живети, јер сам ја и тако наумио раскрстити с мојом дружином. Бирај место које ти је најповољније, вере ми, живећеш као царица.

Зелида. Каква несрећна мисао обузе ти памет! Чуј, јуначе, ја се покрстити не могу, ја те не могу љубити.

Милета. Ја знам, теби је ово дошло изненада; но док се промислиш, окренућеш се лако.

Digitized by Microsoft®

Зелида. Не, јуначе, заклињем те твојом срећом, твојом родбином, свим што ти је драго и мило, избаци ове мисли из главе, нигда те љубити нећу.

Милета. Добро, девојко, али треба да помислиш, да си у мојој руци и да ја могу и силу употребити.

Зелида (раздражена). Ја сам у руци онога, који је и тебе и мене створио; само је његова сила јака, од друге не треба да се бојимо.

Милета. Већ ти боље гледај, да се лепим приволеш.

Зелида. Никад!

Милета. Узми се на ум, што говориш.

Зелида. Никад, никако неће бити, да се твоја назовем.

Милета. Мислиш ли ти, да сам ја увек овако добар?

Зелида. Ако си човек, и ако ми желиш добра, треба да имаш сажаљења са мном.

Милета. А као шта би ти зло било код мене? Шта фали мени?

Зелида. Ти можеш бити најбољи, ти можеш имати све што се на свету зове лепо и пријатно; али кад срце наклоности не осећа, све је забадава. Зато, харамбаша, ја видим да си ти човек добар, остави се тих мисли, кад не може да буде. Узми само, како би теби било, кад би ти силом наметнули што не би хтео.

Милета. Али ја тебе хоћу.

Зелида. Немој, тако ти среће, остави се тога! Видиш, ја сам Туркиња.

Digitized by Microsoft®

Милета. Па зато велим да се покрстиш.

Зелида. Ја то никако не могу учинити.

Милета. Шта, из погане вере не можеш да прећеш у бољу?

Зелида. Ако је теби наша вера погана, нама није, нити ћу је икад променити.

Милета. Немој да се расрдим.

Зелида. Исеци ме на комаде, ја се нећу окренути.

Милета. Девојко, шта је теби? Мислиш ли ти да се титраш са мном? Узмидер се у памет!

Зелида. Чини са мном што ти је год воља, али ме нећеш натерати да по жељи твојој поступим.

Милета (метне руку на пиштољ). Видиш ли овај?

Зелида. Тај ће ми у беди пријатељ бити.

Милета. Да много не трошимо речи: остављам ти времена до сутра. Промисли се добро, и ако се не приволеш, видићеш шта ће бити од тебе. (Отиде).

Зелида (склопи руке). Боже, Боже, теби се једном молим: или ме избави, или пошљи анђела смрти да ме к теби принесе. (Одлази).

6.

(Друга страна шуме).

Иван се попео, па као да нешто врача, *Јездимир* ступи.

Јездимир. Иване!

Иван. Пст!

Јездимир. Шта ти је?

Иван. Пст!

Јездимир (продере се). Иване!

Иван. Да те ђаво носи!

Digitized by Microsoft®

Јездимир. Та шта ти је?

Иван. Лек харамбаши.

Јездимир. Ха! ха! Ти не можеш да заборавиш твоје.

Иван. Шта сам ја крив, што ми је бабица била врачара.

7.

Срећко и *Живојин* (ступе).

Срећко. Аа, ево их! (Седну).

Иван. Но, јунаци, сад узмите Језду на миндрос.

Живојин. Зашто, куме?

Иван. Приснило ми се, да је најбољи лек од миља комарац, кога ваља ухватити кад спава. Тек што сам на једног око бацио, дође овај и почне се дерати. Чисто сам се ја препао од његовог гласа, а камо ли комарац да се не уплаши. Те тако кукавац харамбаша опет остаде без лека. (Међутим се више хајдука накупило, па поседали).

Живојин. Ти не можеш никако да избациш харамбашу из главе. Мани га с Богом, и тако је до три дана отпушта.

Иван. Ко? Милета Зелиду? Ако до три дана не буде свадбе, реци ми да нисам Иван.

Живојин. Иди с Богом, та она њега и не бегенише, него он залудео.

Иван. Та то је оно друго; а зашто? Што га је опчинила.

Срећко. Знате ли, браћо, што је? Ова иста Турки-

Digitized by Microsoft®

ња, како сам ја омирисао, милује Обрада. Сад како би она могла овога бегенисати, а онога опчинити?

Иван. Видиш да си прост. Та баш зато га је опчинила, да их има више на броју, па ако је напусти један, други да је готов.

Станко. Мани се тога, Иване, ми видимо, да је она девојка млада, добра, јамачно себи прилику тражи.

Иван. То ти велиш, мој брајко, међер још не знаш, шта је девојка. Нудер, кад смо се тако у разговор дали, саслушајте моје житије. Док нисам овај занат познао, био сам вам код куће, орао, сејао и копао, као и други поштени људи. То се мојој родбини допадне, па навале да ме ожене. Хајде де! рекнем у себи, а већ сам био бацио око на једну; лепушка је била и из куће добре. Разговарам се с њоме: хоће! Ко срећнији од мене! Ал' кад, а она има још тројицу, па како мени лаже, тако лаже и њима. Не знам ја ништа од тога, него чекам, кад ће да се сврши.

Јездимир. Ти држиш за готов новац.

Иван. Ја! Али они све извијају: „та, не знам, девојка није оправљена, та, не знам ово, та, не знам оно"! А ја да полудим за њом! Кад тако прође пет месеци, наумим да се обесим. Ко ће ту муку издржати? Па ти отидем у шуму и почнем бирати дрво.

Живојин. И онда си још био тугаљив.

Иван. Тек што се на једно намерим по вољи, чујем на близу неко тужење: „ху, ху"! — Море белаја, што ће то бити? Ја тако мислим, ал' на другој страни: „куку леле! куку леле"! Који је то бес! па одем к њима. Шта да чујем? Жали се и један и други на моју Кумрију, што неће једанпут да сврши, него их све

Digitized by Microsoft®

вара. Шта, тужан, зар нас има више ортака? Па вам одмах збодем овамо.

Јездимир. Тако си се престравио.

Иван. На путу неки јарци, неке аждаје преда ме; ал' ја крстим се, па све напред; не осврћем се. Видиш, куме, какве су ти девојке.

Живојин. Богме, ти читаш као из књиге.

Иван. Знам ја све њине трагове; не би ме лако превариле.

Станко. Ej, кукавче, поред све твоје науке жедног би те преко воде превезле.

Иван. Ej, кад би казала да на другој страни вина има, те тако, а друкчије јок!

8.

Андрија, пређашњи.

Срећко. Ђе си, Андро, да чујеш како се Иван женио.

Андрија. Ej ,браћо, ја сам вам данас жалостан.

Иван. Бићеш и ти пош'о Милетиним трагом.

Андрија. Изгубили смо Витомира.

Живојин. Како то?

Андрија. Знате, од кад имаде оно с харамбашом, изгуби се човек, нити што једе, нити пије, него тражи, како ће да буде сам. Јутрос пошав онамо низ брдо, чујем његов глас: „Совуљаго, вели, жалосна птицо, лепу ли ми ти песму певаш. Певај, совуљаго, певај, испеваћеш главу свима. Гаревицо, Гаревицо, вране ће се само по теби лећи, а колибе хајдучке остати пусте". Ја се стресо' на ово, па пођох к њему;

Digitized by Microsoft®

ал' он забоо главу у џбун, па не види никога. Вичем ја: Витомире! Једва се обазре. Станем му говорити да се мане тога; харамбаша ће се предомислити, па ће га пустити из Гаревице. „Ej, Андрија, вели, наш је занат проклетиња; Бог убио који га измисли! Не чујеш ли совуљагу? Упрла је глас баш у нашу чету. До мало, Андрија, па ће бити дармар од свију". Говорим му ја, блажим га; не помаже ништа. Сад га нађем, а он — удавио се.

Станко. То није добро, браћо.

Јездимир. Харамбаша је крив, што га није пустио да иде.

Андрија. Луд је био што није сам отишао.

Станко. Е, да погази заклетву!

Лука. Мени се врти совуљага по глави. Тако једанпут у нашем селу...

Живојин. Бадава, совуљага никада не слути на добро.

Станко. Шта ће то бити од нас?

Лука. Браћо, колико грехова имамо сваки на својој души, не треба ни да питамо шта ће бити од нас.

Петар. Јес', Бога ми, тешко нашој души!

Лука. Што цео свет проклиње, ни Бог не може благословити.

Ненад. Па зар ми баш не можемо да се отресемо ове несреће?

Живојин. Знаш шта те чека од паше.

Станко. Ја се чудим, шта и тај харамбаша не угађа за девојку. Сад би лепа прилика била, да се и ми ове несреће опростимо.

Digitized by Microsoft®

Ненад. И ја велим.

Живојин. Већ сад почекаћемо још три дана; ваљда ће се и то прекинути.

Андрија. Ја нећу моћи ни јести ни спавати, тако ми је све Витомир у глави.

Станко. И мени његове речи.

Ненад. А коме неће то бити? Тешко нама грешнима!

Станко. Тако је.

Иван. Ао, јунаци, ала би добри били за неке калуђере!

Ненад. Е, Иво . . .

Иван. 'Ајде с Богом! Као само ти имаш душу, други нема!

Јездимир. Бадава, Иване, што је право, и Богу је драго. Ми смо грешни, па крај.

Иван. А ко није грешан?

Лука. То је истина.

Иван. Ко сме казати: ја сам тако чист, да могу данас отићи у рај?

Лука. Све је то тако.

Иван. Е видиш, па шта сте узели ту кињерисати? Рђе се треба отресати, а не јао и помагај, као што бабе чине. (Пева).

Лепо сија месец у поноћи,
Око бела града Смедерева,
Све су звезде устрептале крилма,
Те га дворе као невеста драгог.
На камену спрам бедема града
Тужно седи сердар Маријане,
Лице му је од туге увело

Digitized by Microsoft®

И јуначко ископнуло срце.
Ту је негда седио са љубом,
Ту се њему Симка разболела
И за мало дана преминула.
Где си, љубо, где си, добро моје?
Тако Марјан тужно вапијаше.
Месец бледе зраке простираше,
Као да с њиме и он Симку жали.
Ал' ето ти од зидина града
Виткостасна ишета девојка,
Те с' упути управ Маријану.
Боже мили, чуда големога,
Препаде се сердар Маријане,
Кад познаде своју верну љубу,
Па полети да Симку загрли.
Изви му се љуба вереница,
И он оста клечећ' на колени.
„Шта ћеш са мном? Нисам јадна жива,
Већ је ово облик само Симке.
Памтиш оно, кад сећасмо овде,
Гледећ' како с' гради Смедерево.
Ту ми сенку узидаше моју,
Да ја чувам зидине од града,
Да их рука душманска не свлада.
Што ти видиш испред тебе лице,
То је сенка твоје негда љубе.
Само смрт ја могу загрлити."
„Нек је тако! викне Маријане;
Ходи љубо, ходи добро мило,
Та једанпут да те ја пољубим,
Пак на част ти живот и године"!
То изрече, брзо пође Симки,
Њу загрли, мртав земљи паде.

Ненад. Ај, Иване, Бог те видео, баш ваљана би!
Живојин. Где је научи, куме, вере ти?

Digitized by Microsoft®

Иван. Ова је песма из далека. Где се ово пева, онде се жене не свађају с мужевима, него живе као овчице.

Срећко. С роговима, је л', Иво?

Иван. А где си ти видео, јаћан, овце без рогова?

Јездимир. Кад има земље, где се мужеви са женом не бију, ваљда се могу наћи и овце без рогова.

Иван. А, паметан си ти човек, Јездо! Све што је добро, мора бити три. У трипут Бог помаже, кажу наши стари. Сад, муж и жена, то је само два, а кад се здружи и бој, онда је три. — Али доста, да нас не чује младожења, па ће изгубити ћеф.

8.

Милета и *бивши.*

Иван. Харамбаша, шта нам ради млада невеста?

Милета. Пресекао ти се језик!

Иван. Јао! јао! А ја сам још хтео питати, кад ће бити свадба?

Милета. До врага и с њом!

Живојин. Богме право имаш.

Иван. Шта ће ти девојка, кад можеш наћи и бабу?

Станко. А друго, харамбаша, да ти право кажем, она тебе и не милује.

Милета. Ти то знаш!

Лука. А и како ће те миловати, кад се загледала у Обрада!

Милета. Она Обрада милује.?

Иван. Зар ти то не знаш?

Милета (клоне, полако). Сад ми се очи отворише!

Digitized by Microsoft®

Иван. Богме Обрад тебе лепо претече!

Милета (тражи да утиша јарост). Ха, ха! Обрад Зелиду милује! Лепи људи, вредно је да их сљубимо.

Иван. Е, кад би ти хтео мердевине носити.

9.

Један хајдук (утрчи).

Хајдук. Харамбаша, сад је зло! Сила Божија иде на нас, и један Турчин жели с тобом говорити.

Милета. Још и то у овај пар! (Хода јаросно, на једанпут стане). Кажи му да с наше стране нема мира; моја, ја л' пашина глава. Иди му кажи.

Иван. Бре шта ћеш му казивати, лупи га тим кундаком по глави, нек' памти, кад је био говорџија!

Станко. Како би било, да се сад за девојку погодимо?

Милета (ухвати га за прси). Хоћеш да се предајеш? Је л', бабо! Иди, нека те попљују!

Станко. Харамбаша, вере ми, ако ме за жену држиш, то си се изгубио. Јунаци, нема мира! Јуриш, па ком опанци, ком обојци!

Милета. Јуриш! (Он напред, сви се устреме за њим).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПЕТО.

1.

Зелида и *Обрад* (с противоположене стране ступе).

Зелида (погледа око себе). Обраде, по Богу брате, шта ће бити од мене?

Обрад. Не бој се, Зелидо, харамбаша је рек'о пред свима, да ће те до три дана отпустити.

Зелида. Ах! он је био код мене.

Обрад (тргне се). Па?

Зелида. Иште да се покрстим и пођем за њега.

Обрад. Он то иште?

Зелида. Кад нисам хтела пристати, оставио ми је до сутра, да се промислим.

Обрад. Сад видим, да он једно мисли, а друго говори.

Зелида. Не дај ме, Обраде, по Богу да си ми брат!

Обрад. О, Зелидо! Отвори ми ово срце, па ћеш видети, како те оно љуби. Погинућу, а нећу те оставити. Само је тешко с рисом харамбашом изићи на крај.

Зелида. Боже, Боже! Ко је у мојој родбини тако јако сагрешио, да оволика несрећа наиђе на мене! У сред пустиње, међу мушкарцима, међ' разбојницима

Digitized by Microsoft®

једна невина девојка! — О, слатка мајко, која си ме родила, да ли си се надала овоме!

Обрад. Утеши се, Зелидо, док сам ја жив, не може ти вук ништа; ако па погинем — али коме ће тешко бити за тебе погинути?

Зелида. Не гини, јуначе, тако ти Бога и тог доброг срца! Од једне несреће не прави више.

Обрад. О, кад бих знао, да ће на смртном часу моме Зелида за мном сузе проливати; кад бих чути мог'о речи: „Обрад је био моме срцу мио!" овај бих час искао, да ме с душом раставе.

Зелида. Живи, младићу, тако ти срећа била жива! Док си ти жив, донде и мене блажи надежда. На кога би ме оставио, да ти се што догоди? Та у свој дружини твојој нема ни једнога, који би знао, шта је чувство, шта ли је невиност. Живи, Обраде, и гледај да ми помогнеш. Бог нека те за то награди, ако ти не будем ја могла, као што треба, благодарити.

2.

Ненад, Пређашњи.

Ненад. Ви сте заједно, децо, а мислите ли да ће вас ко видети.

Обрад. Зашто, Ненаде?

Ненад. Милети је пуштено у уши, да се ви милујете.

Зелида (обори очи).

Обрад. Па, и кад би било тако, шта је коме зато?

Ненад. Али ти добро знаш, да и Милета њу милује.

Обрад. Ако ће.

Digitized by Microsoft®

Ненад. Немој тако. Бијасмо се порадовали, да ће девојку отпустити и да ће се једанпут и код нас уталожити ова несрећа; али да си га видео како се био натуштио, кад чу за вашу љубав. Па после овај бој с Турцима — о помирењу ни разговора — није чист посао.

Обрад. Па шта мислиш ти?

Ненад. Да се прођете састанка и разговора; зашто ако вас овако заједно затече, какав је он, да Бог да, да не буде крви.

Обрад. А Зелида?

Ненад. Не знам како ће бити.

Зелида. О, Боже, Боже!

Обрад. Ти можда још не знаш: иште од ње да се покрсти и да пође за њега.

Ненад. Све црње и горе.

Обрад. Шта мислиш, ако не одустане од тога?

Ненад. Он да одустане! Већ ја видим да ће он свима нама црн комад да метне у торбу. Могли би се лепо вратити кућама и живети као људи — где ћеш ти с лудим човеком? Сад га је напала женидба, и са неприликом!

Обрад. Чујеш, Ненаде, ја се не могу одрећи девојке — ево је, где је — макар знао ни два сата не живети. Мила ми је и веру сам јој задао.

Ненад. Погинућеш, али не знам хоћеш ли јој помоћи.

Зелида. Зашто, јуначе, и ти не гледаш штогод? Избави ме, па хајде са мном оцу мојему. Нема тога, што ти он не би дао.

Digitized by Microsoft®

Ненад. То ја све верујем; али како ћемо те испоручити?

Обрад. Знаш ли шта је, Ненаде, да је завучем у онај шупаљ храст, што смо нашли неки дан, кад смо хватали рој, па довече лако је нама измаћи и њу одвести.

Ненад. Јест! Али кад је Милета не нађе у пештери, зар се неће сетити, да си је ти склонио?

Обрад. Кажи ми, Ненаде, би ли нас издао, ако би харамбаша окупио истраживати?

Ненад. Ја? Да Бог сачува!

Обрад. Тако ти крста!

Ненад. Тако ми крста!

Обрад. Ако бих ја случајно погинуо, да л' би се ти примио одвести је оцу њеном?

Ненад. Хоћу.

Обрад. Тако ти Бога!

Ненад. Тако ми Бога и матере Божије!

Обрад. Хајде са мном, Зелидо!

Зелида. За Бога, куда?

Обрад. Не бој се, ти си избављена.

Зелида. Ја стрепим.

Обрад. Само ти се овако може помоћи.

Ненад. Не оклевајте, ако мислите што.

Обрад. Хајде, Зелидо!

Зелида. Обраде, Обраде, ја се прво на Бога, па на тебе ослањам!

Обрад. Буди спокојна, ја те узимам на душу.

Ненад. Ударите овом страном, да вас ко не види.

Обрад. С Богом, брате, Ненаде!

Digitized by Microsoft®

Ненад. Да ти Бог да срећан пут! (Обрад са Зелидом одлази. Сам). Како је човеку мило, кад учини коме добро, или кад види, да други то чини. Није ми ни род, ни помози Бог, нити марим да је милујем као Обрад, па опет, канда сам нешто добио, што се испоручи. Но ено се чују гласови; да их заварам, докле их нису спазили. (Пође).

3.

Хајдуци (ступе).

Јездимир. Хе, хе! Тако се бије.

Иван. Јес' видео, како пламте пусте димлије, велиш, запалила се шума; а они дигли вику: „ала! ала"! — ала им однела главу, као што им је и однела!

Станко. Ал' ти је јунак наш харамбаша!

Срећко. Е, тога не дирај. Јесте ли видели шта би, кад је поглавица њин заповедио, да на њега нишане? Разљути се, брате, као исти рис, па ти лати у једну руку један пиштољ, а у другу други, и с њима међу Турке. Сипљу танета као киша, а он их млави као репу, док ти не опази поглавицу, па канда три змије из њега севнуше; кад замахну, кад ли га смаза, ја не знам, тек на једанпут смотрим поглаварову главу на његовом ханџару. Е, сад ти је лако војевати, помислим, па ти и ја навалим.

Станко. Није ми жао, браћо, толико ни Турака, колико оне лепе свиле, где пропаде узалуд. Бар би се поштено мог'о оденути.

Иван. Бре клони се свиле, кукавче! Јеси л' видео, како пршти, кад опалиш пушком, велиш, диг'о се

Digitized by Microsoft®

дим; а твој гуњ, ако плане, не букти тако као свила и кадива.

Јездимир. Тако је богме; него ми је жао, јунаци, где погину Лука.

Станко. Ее, богме он одужи у овој битци; и мени га је жао, а још кад се сетим, како смо слатко вина у друштву пили.

Срећко. Браћо, Луку ни мало не жалите; како је он погинуо, знам да сваки од нас погинути жели.

Станко. Јест, он је јунаштва показао.

Иван. Бре није показао, као што се показује, него као према глави, мислио је све учинити.

Јездимир. То је он мислио, али чекај, момче, раменом се свет не исправи.

Иван. Ал' нам је бар осветлао образ. Онима, који су се живи вратили, знам да неће никада више пасти на ум, да иду хајдуцима у потеру; а то му је доста хвале.

Станко. Ал' и јест да су ти ови Турци гњили!

Иван. Знаш, кад потегнеш пушком на њега, а он трепће.

Јездимир. Трепће богме, јер зна шта га чека.

Станко. А хајдук?

Јездимир. Е, хајдуку је свеједно, та га пси, та вране једе.

Иван. А зашто? Јер је ђаволу душу наменио како се ухватио у ђаволско коло. Пуцај ти, колико ти је драго, он стоји као проштац; па ако га згодиш, твоја дика, ако га промашиш, гледај куда ћеш. Ej, (пева).

Digitized by Microsoft®

Турци живе од саме кадиве,
У хајдука нема ни кожуха,
Веће гуњац и издрт покровац.
Ал' се хајдук опет зато храбри,
Брке суче, малвасију вуче,
Вино пије, грло му се смије,
Па он чека чету од Турака,
Да промени са свилом покровац,
Да промени дукате за новац,
Хајдучијо, пуна ли си блага!
Ал' си само за права јунака.

(Док је Иван тако певао, Живојин узме Станка под руку и по такту лагано играју до свршетка).

Живојин. Ej, кумашине, жив ми био! Тамна би без тебе била Гаревица.

Иван. Како вам се допада, јунаци?

Јездимир. Певао, па никад не ућутао!

Иван. И ви ми помагали, па бољега живота не желили се!

Живојин. Амин!

4.

Милета, пређашњи.

Милета. Где је девојка?

Иван. Каква девојка? Она наша?

Милета. Јесте.

Иван. Да не буде и она отишла у бој?

Милета. Где је Туркиња? питам ја.

Живојин. Откуд ми можемо знати, кад долазимо сад из боја; а пре ваљда је била ту.

Милета. Ко се први вратио кући?

Digitized by Microsoft®

Јездимир. А ко ће то знати?

Милета (гледа). Где је Обрад?

Јездимир. Нема га овде.

Иван. Јамачно је одвео младу невесту.

Милета. Шта се то чини овде? Ко је господар питам ја.

Иван. Бадава, ко пре девојци, онога је девојка. Бијаше боље уранити.

Ненад. Прођи се спрдње, Иване.

Иван. Зар је истина спрдња?

Милета. Ја хоћу да ми се девојка нађе, разумете ли, јер тешко свима вама!

Срећко. Харамбаша, ако смо се ми овде састали, да девојке тражимо, можемо се лепо и растати.

Петар. Као каква је несрећа, ако буде и побегла!

Милета. Ти опет почињеш, Петре?

Петар. Опет, зашто и ја крв проливам, кад је потера ње ради. Изгубисмо Луку, па да се запитамо: зашто? И сами не знамо. Нек' иде без трага и девојка, и кад смо је довели!

Станко. Добро беседиш, Петре. Мани је у ђавола, харамбаша; та не вреди ни она, колико нам је галибе начинила.

Милета. Јесмо ли ми њу овамо довели, да имамо какве вајде од ње? Шта ли?

Петар. То јесте, али кад њен отац тражи да се погађа, ти нећеш.

Милета. Зашто ниси ти изиш'о да се погађаш? Умео би бар паметно што свршити. Јунаци, ја нећу

Digitized by Microsoft®

више овако. Ако ћемо сви заповедати, а нико да не слуша, није нуждан харамбаша.

Петар. Ми хоћемо и желимо да нам заповедаш, и ми смо те увек слушали. Само нећемо да невољишемо порад' једне жураве девојке и да крв проливамо за њу. Ја не браним, али ако опет каква потера окупи, нека се бије, ко хоће, ја један нећу.

Станко. Богме и ја нећу.

Већа част хајдука. И ја не.

Милета (шкрипи зубима). Одлаз'те ми испред очију!

Станко. Како ти је воља.

Милета. Одлаз'те, кад вам кажем, јер сад ће бити покора у Гаревици! (Хајдуци се удаље. Хода нагло). Не, томе се мора учинити крај. Или сам ја харамбаша и моја мора да се слуша или ћу скочити у воду да ме свет не пљује. Долази Обрад? Но, пасије дете, добро си угодио!

5.

Обрад, пређашњи.

Милета. Где си ти био, Обраде?

Обрад. У боју, харамбаша.

Милета. Бој се одавно свршио, а онуде није ни био.

Обрад. Умак'о ми беше један Турчин, а ја за њим, те тако заиђем.

Милета. Јеси ли долазио отоич пештери?

Обрад (замуцкује). Нисам, харамбаша.

Милета. Говори, ја све знам. Јеси ли долазио пештери?

Digitized by Microsoft®

Обрад. Нисам.

Милета. Куд си одвео девојку?

Обрад. Коју девојку?

Милета. Проневешћујеш се. Девојку куд си одвео, питам ја тебе.

Обрад. Харамбаша, ја је нисам видео.

Милета. Ниси?

Обрад. Нисам.

Милета. Тако ти мајка била жива?

Обрад. Ја се не кунем мајком.

Милета. Тако ти мајка на пречац цркла, како истину говориш.

Обрад. Стани, харамбаша, молим те!

Милета. Нећу да станем, него хоћу даље. Јеси ли ти одвео девојку, питам ја тебе као човека.

Обрад. Јесам.

Милета. Куд си је извео?

Обрад. То ти нећу казати.

Милета. Хоћеш, вере ми, хоћеш. На чију си је заповест извео?

Обрад. На заповест нисам ничију, него на њену молбу; зашто ти јој не даш мира, већ је тераш, да за тебе пође, а она то не може.

Милета. Шта си ти њојзи, те се за њу бринеш?

Обрад. Ја њојзи нисам ништа, али човек помаже и душманину, кад је у невољи, некмо л' не бих ја једној слабој девојци.

Милета. С места да ми је доведеш!

Обрад. Опрости, харамбаша, не могу.

Милета. Зашто не можеш?

Обрад. Девојка ми се замолила, и ја сам је узео

Digitized by Microsoft®

на душу; а ти знаш, кад човек кога на душу узме.

Милета. Ја хоћу да ми је повратиш.

Обрад. Не могу, харамбаша.

Милета. Немој „не могу"! Видиш, Обраде, ми смо увек били добри пријатељи, и ја сам те одликовао, што си био харамбаша као и ја. Али ако ти почнеш тако, нећемо дуго.

Обрад. Ја верујем, харамбаша, али знаш, кад се човек завери. Лакше је и главу изгубити, него ли душу.

Милета. Куд си је део?

Обрад. Право да ти кажем, ја сам је отправио, од куда ће лако моћи своме оцу отићи.

Милета. То је лаж; ти си је негде сакрио за себе.

Обрад. За себе нисам, вере ми!

Милета. Јеси, Обраде.

Обрад. Нисам, тако ми Бога!

Милета (прође неколико као муља). Обраде, сад ти последњи пут говорим: девојку да ми доведеш!

Обрад. То не може да буде.

Милета. Не може? Ко је старији од нас двојице?

Обрад. Ја знам, али то не могу да учиним.

Милета. Кад ја заповедам, треба да учиниш.

Обрад. Главу ћу изгубити, ал' те послушати нећу.

Милета. Ха, кучкино дете! (Опали пиштољем, Обрад падне). Да видимо, ко је старији!

6.

Станко (дотрчи), *пређашњи.*

Станко. Шта је ово? Браћо! Обрад мртав! (Хајдуци посуктају).

Digitized by Microsoft®

Ненад. Ко уби Обрада?

Милета. Његов старији.

Андрија. Харамбаша, шта чиниш ти? Харамбаша, шта си ти наумио с нама?

Станко. Зар се тако чета предводи?

Милета. Доста!

Ненад. Шта доста! Хоћеш ли ти тако једног по једнога? Јуче мал' не погину Петар за права Бога, сад опет Обрад изгуби главу чрез твога помамила.

Петар. Ти ако си побеснио, иди у шуму, а нас остави.

Милета (тргне пиштољ). Ха, кучкино дете! (Хајдуци поваде ножеве).

Ненад. Само га дирни!

Станко. Само нека пукне пушка!

Милета. Ко сме на мене?

Станко. Ја смем! (Залети се с ножем, но Живојин га задржи).

Живојин. Куд си наг'о, болан!

Милета. Пусти гњилу кукавицу, да видим шта ће.

Станко (отима се од Живојина). Ја л' мој, ја л' његов живот!

Милета. Ха, ха, ха!

Ненад. Та шта ће нама душманин у шуми! (Опали пушком, но Милета остане читав).

Милета. Хоћеш још једанпут?

Ненад. Та нас је дванаест, нећемо се дати газити!

Живојин. Шта радиш ти, Ненаде?

Станко. Овамо, браћо, који је био брат Обрадов, да све потурченике као псе побијемо. (Скупе се у гомилу и почну пушке пунити).

Digitized by Microsoft®

Живојин. Ако хоћете, да се између себе крвимо, нека вам буде! (Напуни пушку).

Ненад. Живојине, ми с тобом немамо ништа; него ону ђидију, ону!

Милета. Мене?

Станко. Тебе, пржибабо! На среду, да се огледамо! У пушци је сребрно тане.

Милета (истрчи напред). Ево ме! Ко је вредан руку на мене метнути? Ко је тај, где је тај? Бојите ли се да вас пушка не омете? (Раздрљи груди). Ево ми голих прсију. Удрите ножевима, ви зечији јунаци!

Станко. На моју душу, псеће срце!

Живојин. Маните се свега, браћо! Што је било, више неће бити.

Ненад. Или га је ђаво родио, или је баш исти ђаво; с њим не изиђосмо на крај. (Оду у шуму).

Живојин. Видиш, Милета, шта учини твоја девојка.

Милета. Ђаволи из пакла нека ми изиђу на пут, па ћу и њих удавити; разумеш ли? (Одлази).

Живојин. Ово није добро. Обрад је заиста красан дечко био. (Приступи му, па га пипа). Још је жив. (Виче). Ненаде, Ненаде!

7.

Ненад, пређашњи.

Ненад. Шта је?

Живојин. Ево Обрад још дише; ходи да му заустивимо крв; можда ћемо га повратити. (Почну га обвијати).

Digitized by Microsoft®

Ненад. Обраде, врли младићу, твоје поштено срце заслужило је другојачије неге. Другоме хоћеш да помогнеш, а сам пропадаш.

Обрад (поврати се). Зашто ме дирате? Анђелијо слатка мајко моја, нећеш више Обрада видети. Анђелијо, Анђелијо, како сам се теби радовао! (Извади један убрус из недара). Слатке руке, које сте ово везле, нећу вас више пољубити.

Живојин (гледа убрус, Ненаду). То је убрус Милетин.

Ненад. Није, Живојине, него је баш његов. Више ми га је пута показивао, да му је то спомен од матере.

Живојин. Чуднога посла! Постојдер мало; сад ћу ја доћи. (Отиде).

Обрад. Ненаде, исправи ме мало. (Ненад то учини). Јеси ли је спасао, Ненаде?

Ненад. Нисам, ал' немај бриге; што сам рек'о то ће бити.

Обрад. Богу, па теби, другом је немам ком препоручити. Поздрави је, брате.

Ненад. Како ти је рана?

Обрад. Ја ти, брате, преболети нећу. Поздрави ми мајку, кад одеш, и кажи јој јаде моје. Ej! Ја сам друкчије мислио; али Бог не даде.

Ненад. Не бој се, Обраде, може дати Бог, те ћеш се предићи.

Обрад. Ej, мој брате Ненаде, од мога живота нема више ништа. Шта бих дао, да мајку још једанпут

Digitized by Microsoft®

видим и загрлим Зелиду! Поздрави их, брате, нека оне срећне буду!

8.

Хајдуци (долазе), *пређашњи.*

Срећко. Је л' истина, да је Обрад жив?

Ненад. Ево га, али вели да нема помоћи.

Обрад. Праштајте, браћо, ја вам преболети не могу.

Станко. Боже благи, какав красан дечко!

Андрија. Харамбаша сто душа да има и све да му оду у пакао, па опет неће исплатити што је учинио.

Станко. Крвничко колено, нити зна шта је право, ни шта је поштено.

Петар. Ми смо луди, што се и дајемо вући од њега.

Јездимир (слеже раменима). Учини човек покора, брате!

Станко. Бре није онај луд, који је изео девет погача, него који му даје.

Андрија. Жалост за Обрада, брате!

Станко. Како да није жалост; да ми је рођени брат, не би ми тако било.

Петар. А коме није? Момак поштен, добар, како хоћеш с њиме. Уби га орјатин за бамбадава.

Андрија. Право је Витомир прорицао.

Сви (ужасну се). Јес', Витомир . . .

Андрија. Она његова совуљага . . .

Digitized by Microsoft®

Станко. Да Бог да скр'ало се све на Милетину главу!

Петар. И ја тако кажем.

9.

Милета са *Живојином, пређашњи.*

Милета (плаховито). Где је то? (Тргне убрус из руку Обрадових и разгледа). Такав исти! Тај исти вез и ова на крају птица! (Обраду). Ко си ти, несрећни јуначе? Откуда ти овај убрус?

Обрад (погледа око себе). О, дај га, дај, да на њему издахнем!

Милета. Убрус, за Бога, убрус?

Обрад. Дај га, док ми још душа овде борави. Анђелијо, слатка мајко моја . . .

Милета (прекине му). Јеси ли ти Анђелијин син?

Обрад. Јесам.

Милета. Из села Вранице?

Обрад. Вранице.

Милета. Како ти се звао отац?

Обрад. Ах! — Милојко Жикић.

Милета (пљесне се силно по челу). Ха! Проклети, треклети Милета, тебе је мати на саму несрећу родила! (Обрће пушку). Како сам сиромах што ме ова не бије! Но ја идем зверовима у нокте, да ме спреме несрећника са света!

Јездимир. Шта је теби, харамбаша?

Милета. Обраде, опрости у незнању сам учинио, јер те, брате, нисам познавао. Ја сам Милета, твој ста-

Digitized by Microsoft®

рији брат, за кога сте мислили да се удавио; а камо среће, да ме је одавно вода прогутала!

Обрад. Ти мој брат Милета? О, како се познадосмо! Али је тако ваљда Божија воља хтела. Ходи, брате, ближе, да те загрлим, да последњу сузу на твом образу пролијем.

Милета (падне силно на њега). Обраде!

Обрад. Немој тако, брате; несрећни је случај уредио, да те у онај час изгубим, кад сам те наш'о. Но да благодаримо Богу и на томе. Лакше ћу издахнути, кад знам, да сам код мога рођеног Милете.

Милета. Ти мени прашташ . . .

Обрад. Просто ти било од Бога, као и од мене!

Милета. Хуј! Какво срце, каква добра душа! Али забадава, ја морам смрти тражити и морам друге молити, да ми оно уделе, кроза шта сам постао звер од човека!

Обрад. Милета, мили брате мој, ти се прођи тога дела! Има лека, Милета, да не пожалим, што ћу отићи овако млад са света. Хоћеш ли ми, брате, жељу моју последњу испунити?

Милета. Казуј, брате, шта желиш. Парче по парче скидаћу са себе, да ти само угодим.

Обрад. Мати нам је још'те у невољи; хоћеш ли је избавити?

Милета. Хоћу, слатки брате. Идем сам паши, нека мене обеси, а пусти нам мајку.

Обрад. Немој тако, Милета брате. Узми девојку, па је води оцу, те ће тако пустити нам мајку, а и она

Digitized by Microsoft®

ће сирота видети родитеља. Али ми се зареци, да јој нећеш никаква зла чинити.

Милета. Тако ми крста, којим се сви крстимо, и тако ми среће моје, и твоје милости! Држаћу је као рођену сестру.

Обрад. Ненад зна где је. Ох! Већ ми се душа купи. С Богом, браћо, с Богом, слатки Милета, и проклет био, ако хајдук останеш! — Ах — тешка — смрт — тешка душа грешна — (издахне).

Живојин. Издахну сиромах!

Сви. Бог да ти душу опрости!

Милета. Боже благи! Ја да однесем матери глас да је Обрад мртав, и да јој кажем, од кога је мртав! — Но ја ћу твоју вољу испунити. С Богом, браћо, у злу другови! И кад се год сетите мене, а ви увек реците: „Проклет био Милета харамбаша"! — Ваљда ће ми тако лакше бити.

Живојин. Стани, харамбаша! Ми видимо да у овом послу нема благослова Божијега. Ти одлазиш, ал' и ми не мислимо остати овде даље и клетве на душу товарити.

Хајдуци. Тако је.

Ненад. Може бити да је Бог тако хтео, да ова девојка међу нас дође, те да погине Обрад и да се освестимо.

Петар. Може бити, Ненаде. Зато ћемо Обрада — Бог да му душу прости — лепо сахранити и сваке ћемо се године на овоме месту састајати за спомен: шта смо били, и шта се међ' нами догађало.

Станко. Тако ћемо и чинити; зато нека ти је све

Digitized by Microsoft®

просто, Милета, а Бог је милостив, ваљда ће ти и он опростити.

Милета (клекне поред Обрада). Обраде, слатки мој брате, да те још једанпут пољубим, и ако и ти можеш што код Бога, моли се, да ми отпусти грехове; а ја док сам годе жив, нећу капе на главу мењати, него нека ме сунце пече и слота бије. Док сам годе жив, нећу ни пиле заклати, а камо ли човека убити. (Пољуби га). С Богом, јади моји горки, с Богом Обраде мој!

Станко. Жалост је то велика! Брат рођени!

Живојин. Доста, Милета, доста! Бог је тако хтео, шта ћемо!

Милета. Иди, брате Ненаде, доведи девојку, нека га и она види. Они су се миловали, биће му лакша црна земља.

Јездимир. Добро си се сетио, Милета. А ми, браћо, хајде да целивамо Обрада, Бог да га прости; па ћемо се после опростити с Гаревицом и гледати да будемо људи као и други. (Сви целивају Обрада. Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ЛАХАН

ЖАЛОСНО ПОЗОРЈЕ У ПЕТ ДЕЈСТВА.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВУЈУЋА ЛИЦА.

Константин Теша, цар бугарски.
Марија, његова супруга.
Елтимир, *Богор*, *Нешко* } бољари.
Мирослав, *Прелимир* } војводе.
Лахан.
Стана, дворослужитељица.
Један дворослужитељ.
Више грађана, више пастира, војска.

Место дејства од части је град Трново, од части поље; године 1279.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПРВО.

1.

(Планина).

Елтимир и *Нешко*.

Нешко (хода тамо и овамо таруђи руке). Бога ми, хладно.

Елтимир. И јесен настаде, а ми се једнако потуцамо овуда.

Нешко. Ej, Боже, хоће л' и Бугарској засинути пролеће?

Елтимир. Синуће, кад се дух Јасенов врати у земљу.

Нешко. Или кад зачујемо „непорочни пут" царици Марији.

Елтимир. Ах, Марија, Марија! Њено зверско срце. — Али каква је то враџбина, да једна жена дође из белога света и привуче тако велике државе овлаће себи у руке, да коље и дави кога хоће, да граби и отима што се њојзи љуби? Тај се покор може само код нас, у злохудом царству трпети.

Нешко. Ако беше било помоћи, то си могао само ти.

Елтимир. О, не беседи тако! — Кад несрећом нашом цар сломи ногу, још̃те онда требаше отворити очи; јер цар није лутка, да га дворјани служе и двор-

Digitized by Microsoft®

јанке успављују песмама, него треба да је јунак: први на ногама, последњи у постељу; први на посао, а последњи с рада. Али ко хтеде веровати, да ће рана бити неисцелима? Бол га привезао постељи и ја повика, да се постави намесник један. Шта ми приписиваше? Нуто Елтимира! Дочепа се прилике, да крмило земље награби; а Бог слуша, ја мишљах деспота Светислава. Народ пак говораше: ако је Теша покварио ногу, памет му је читава. Е, владати се морало, и ко му је ближи од његове супруге! Данас издаје заповести по налогу мужа, сутра и прексутра ради из своје главе, али све у име његово. Нисам ли вам одмах у почетку говорио: ово се и ово не слаже с духом Константиновим, то није из његове главе?

Нешко Ах! народ приписиваше то бољетици царевој, мислећи да у часовима безвоља рађају се злокобни непоредци. Ко је могао себи представити, да Константин Теша, некада бодар и разуман цар, лежи у мртвилу бесчуства и да смртоносни задах прима од злочесте Марије, као шкодљива испарења од цвећа у вече!

Елтимир. Шта сам сада ја могао? Као човек крпио сам, колико се даваше бранио, покривао, одупирао се провали злоточног извора, докле на последак са свом силом не покуља, па кога прогута првог, него мене!

Нешко. Еда ли ми срећније прођосмо?

Елтимир (мртво). Мучи, ниси имао, не знаш шта боли. Децу изгубити, жену изгубити! — Марија, Марија, да ти је сав живот небесном невиношћу задахнут, ово би те дело бесконачном предало мраку.

Digitized by Microsoft®

Марија, Марија, мислиш ли отићи кадгод на истину!

Нешко (на страни). Бедни!

Елтимир. Но нашто непрестаном тугом узнемиривати ову тишину, коју је Бог зато срећном учинио, што је удаљио од људи? Нисам ја први, што овако страдам, нећу ни последњи бити. Док је Марије, биће и несреће.

Нешко. Ништа ме тако не боли, него што нема слоге, да се томе крај учини.

Елтимир. Чудо заиста! — Ко ће да ти се дигне, кад је једнога подлост заслепила, те у пропасти ближњега худу корист тражи; други од страха не сме да помоли језик; онај је блажен (облазнио), ако га Марија лепо погледа; оном од злата пожутише очи, те све наопако види! Наопако нам свану, па ће нам наузнако и смркнути!

Нешко (тресе главом). Право велиш.

Елтимир. Кад још беше овако? Татари иду слободно од места до места, усред подне отимљу људма што им се љуби: стоку, храну, децу, жене; робе и плене, ил' пожару дају, па ко се за то брине? Цар рамље и душом и телом, царица гледа свога слатког Мијајла, само њему нека се уклони свако с пута, да му круна не угине; а народ? — дабоме, народ је добар, кад плаћа и кулучи.

Нешко. Добро, кнеже Елтимире; али кажи ми, која је полза од тога за народ, што умеш тако живо да представљаш његово бедно стање? Ја мислим, такви људи, као што смо ми и нама подобни, треба мало даље да пођу.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Да збаце Константина, је ли? Хајде прокушај, те уђи међу народ и кажи му да хоћеш да га избавиш. Први ће те дан на рукама носити, други ће равнодушно слушати твоје спаситељне наредбе, а трећи треба да се надаш, да ће те везати и непријатељу предати. О, људава је вера пук и простота; та Спаситеља свога смрти је предао!

Нешко. Кад је народ гракнуо на Мичу.

Елтимир. Ласно беше Мичу отерати; он не имађаше никакве способности: где је ударио, ту је изгубио. Осим тога великаши бијаху једна душа, једно тело. Сад је Марија умела све тако разудити и побркати, да нико не зна како стоји. Тек видиш како пада час један, час други; па и ту, кад овај падне, други му се радују. С врх тога Константин још стоји у памети народа, као добар и разуман владатељ, који је у младо своје доба много добра земљи принео, као што и јест. Што сад наопако под њим иде, народ мора да га још више жали, знајући да то не бива његовом кривицом, него по несрећној болести. Хајде промоли се сад.

Нешко. Ја и не кажем да се цар збаци; али бар то би могли учинити, да се Марија отури, која је причином толике несреће. То народ увиђа.

Елтимир. Марија је неваљала, и сви неваљали на њеној су страни, јер налазе своју корист у томе. На свету има више злочестих људи него поштених, знаш ли ти то? Па сад видиш колико је избило.

Нешко. Па шта нам оста дакле радити?

Елтимир. Благосиљати оне, који су отишли с овог

Digitized by Microsoft®

света, да не гледе покор и несрећу; трпети и чекати, докле Бог и нас позове.

Нешко. Жалосна утеха!

2.

Богор и *пређашњи.*

Нешко (тргне се). Богор!

Богор. Једва вас нађо'.

Елтимир. Заиста и тешко је наћи прописане бегунце код толико издајника у земљи.

Нешко. И подлих најемника.

Елтимир. Камо ти чета? Вежи нас, па нас води, нека се зајази хала.

Богор. Мислиш ли да бих вас ја издао?

Елтимир. То би велико и било чудо код нас у Бугарској. Но можеш бити поштен, ако хтео јеси, да раздражиш Марију.

Богор. Гњев Маријин не може мени више ништа.

Елтимир. Биће умрла? То је чудо! Отровне траве најдуже трају.

Богор. Трају заиста, и Трново још пије њена испарења. Само сам се ја лишио те среће.

Нешко. Како то?

Богор. Кад из тамнице избегосте, на многе па и на мене поче се сумњати, да сам Марији ту рану задао, јер је она волела видети Елтимирову главу на колцу, него најсмиренију молитву за спасеније своје грешне душе. Али доказа не бијаше, а она ме не хтеде нападати без сведоџбе.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Нуто! и најподлија душа хоће сенку законости при свом богомрском делу.

Богор. Не увек. Марија окруни свога Мијаила торжествено у цркви, узме од народа присегу и заповеди, да се на служби божијој спомиње после својих родитеља и потписује у повељама царским као цар млађи.

Нешко. А деспот Светислав?

Богор. Сад тек отвори очи.

Елтимир. Зашто није још дремао? С њега је полак несреће у земљи. Није ли он унук Јасенов, од страних владатеља признат за наследника? Ко му не би следовао, да је проговорио: ја хоћу да владам, докле Теша не оздрави!

Богор. Он хтеде своју погрешку поправити, али да чујете шта се учини. Марија има притворства за стотину других. Светиславу полетити у очи није јој се свидело, јер је народ застењао; сиротињи дотешта, па ће поћи за сродником Јасеновим, као вода низ брег. Зато му предложи, да јој буде син, млађи од Мијаила.

Нешко. Мијаилу је тек шеста година.

Богор. Малоумни Светислав прими ту понуду, али мудро момче хоће да се обезбеди, па Марији не верује реч'ма, него иште торжествено уверење. Од како је Трнова, није било тако смешне светковине, нити ће бити, као на Малу госпојину. У цркви пред олтаром, после пјенија и молитве, деспот Светислав, који би Марији могао бити отац, буде свечано примљен за њеног млађег сина, и царица своју дечицу

Digitized by Microsoft®

заогрне порфиром, Мијаила с десне, а Светислава с леве стране.

Елтимир. При оваковом поступку не зна човек, или су Маријина злочинија већа, или деспотова лудост.

Богор. После ове светковине следовала је по обичају част; јело се, пило се, веселило се до поноћи. Коме дан не освану, него Светиславу?

Елтимир. Шта?

Богор. Тако је, моја браћо. Марији не бијаше ни до чега, него да Светислава у руке добије. Како их вино свлада, она заповеди и деспота и све његове поубијати.

Елтимир. О, жено, жено!

Богор. Ви знате да ја радо хоћу да рекнем, али без зле намере. Тако и сад уз реч приметим, да је то зло и по земљу и по цара. Није ми се готово реч ни изхладила, а већ мене ухватили, и царица заповеди да ме за пример другима јавно погубе. Народ, судбином Светислава ужаснут, на овај глас још више занеми, и као да ме нико не познаје, тако бесчуствено гледаху, кад ме на губилиште поведоше. Сами војници, који ме, знате како, љубе, оборили главе и земљу очима мерећи, тугу своју као да у њу затрпаваху. Али кад ме на морно поље изведу и губитељ подигне мач, поглавица чете, која ме је допратила, ухвати га за руку и сва чета повиче: стани! С тим ме узму у среду и кроз изумљени народ уклонимо се у шуму.

Елтимир. И никакве потере за вама?

Богор. Ви знате: у највећих крволока најмање

Digitized by Microsoft®

срца. Марија се јамачно бојаше, да ће и потера поћи нашим трагом.

Елтимир. Но, сад видим да и она неће дуго.

Нешко. И не треба, вере ми; докле је гвожђе вруће, ковати га треба. Шта велиш, Богоре?

Богор. И ја кажем: недомашност Маријина раскламкана је; народ је отворио очи, види да овако мора пропасти. Једна одважна глава, па је све добивено.

Нешко. Ко би боље од тебе: одважан си, мудар си, у народу познат, шта ћемо више!

Елтимир. Моје је срце, браћо, убијено и дух тиме поремећен. Чинићу свашта, али за повелитеља нисам.

Богор. Није вам ништа познато за Лахана, који овде близу станује?

Нешко. Ми тек јуче прећосмо амо.

Богор. Он је пастир као и други; но чудеса о њему приповедају. Не само што је паметан и мудар, него је храбар, дрзновен и управо човек, који уме да задобије уважење и љубав. Нити се његово име спомиње другојаче, него као нешто чрезвичајно.

Елтимир. Чули смо и ми за ту басну.

Богор. Пастири га зову својим краљем, дотле је дотерао.

Елтимир. Па шта ћеш тиме?

Богор. Могли би њега учинити предводитељем.

Елтимир. Добро ти и избра војсковођу!

Нешко. Заиста, куда би од стида, кад би се пустили за једним пастиром!

Digitized by Microsoft®

Богор. Тај би нам пастир привукао много привржeника.

Елтимир. Велико число скитница, је ли? који нису ни видели оружја. Притом војвода, који уме распудити све вукове и медведе по шуми, па шта ћеш боље!

Нешко. То би био први, нечувени рат у свету.

Богор. Не познајете га, па зато и говорите тако. Само да га видите, па би променили мњење. И мене је својим стасом у удивленије поставио.

Елтимир. Ја немам никакве ползе да га кудим, ал' се, Бога ми, нећу ни поводити за речма других. Међутим, ако је до тога, да се дижемо, не треба ни њега презирати, ни његову чету, само не могу да се дам на његове неге.

Нешко. Тако и ја велим.

3.

Један пастир, пређашњи.

Пастир. Помагај вам Бог, честити властели!

Богор. Бог дао добро сваком добром човеку, а непоштеном нека уреди, како он зна.

Пастир. Амин (пође).

Нешко. А откуд тако и куда у име Божије?

Пастир. Идем по заповести нашега краља.

Богор. Од Константина, Мијаила, матере му или другога кога? Ми, дао Бог, имамо толико краљева и царева, да се морамо питати, кога мислимо.

Пастир. Какви су краљеви и цареви у Трнову и како је ком име, право да ти кажем, ми и не знамо, јер се слабо мешамо са светом; опет Бугари сваки

Digitized by Microsoft®

час мењају цареве као Татари коње, па знате како је при менби: све на горе наилазе. Нека им Бог буде у помоћи, ми смо задовољни с нашим краљушом.

Богор. С краљушом? То је опет нови неки краљ.

Пастир. Он краљ није, но ми га тако зовемо; јер што он нареди, тако мора да буде.

Нешко. А ко је тај?

Пастир. Зар га ви не познајете? Господи помилуј! Нашега краљушу да не познајете? Хе, хе! Док вас чују моји другари, сви ће вам се смејати.

Богор. Што ће рећи цар, ако сазна, да ви за себе имате краља и не марите за друге власти?

Пастир. Ми мислимо да цару мора бити повољно, што је год добро и поштено; па кад краљуша нам то исто чини, онда и цар мора казати да Лахана слушамо. Не смем да вам кажем, а ви би се чудили, колико ће добра земљи учинити.

Нешко. Па кад је добро, зашто не би казао.

Пастир. Зашто нам је забрањено. Хе, хе! да ко преступи заповест краљуше!

Елтимир. Је л' вам он заповедио, да га тако зовете?

Пастир. Он није, нит' га виде ко да се чим поноси. Та он живи најпростије од нас свију, 'рани се неким корењем и травама, које ми и не познајемо, и кад други пастири, заклавши дебелу овцу или крме, гладе масну браду и бркове, он се само смеши.

Нешко. Од куда беше он?

Пастир. А Бог ће га знати. Једни веле: из Свете Горе, и има код себе часно дрвце; други опет при-

Digitized by Microsoft®

чају, да је био на Христовом гробу и тамо нешто беше, зашто од куда би се са свецима разговарао.

Елтимир. А разговора се?

Пастир. Сваку ноћ. Једва чекамо да се роди сунце, само да се искупимо код њега. Ej, какве нам ствари приповеда! Сваки дан штогод друго.

Богор. Он је дакле човек учен?

Пастир. Учен, то не знам што је; али кад Лахан говори, коса човеку расте. Мислите ли да ће се ко промигољити? Боже сачувај; лист се може чути кад затрепти. Па што је најчудније, он погађа што човек мисли. Тако једанпут кад је говорио, а ја од чуда вртео главом, он ме погледа (кога он погледа, тај мора да обори очи). Самуило, вели ми, ти не верујеш? Али чекај! Па ти онда окрену говорити, ej! то не могу заборавити, док сам жив; други човек у лицу, а речи, речи — то треба да чујете.

Богор. Ја мислим, он вас само вара.

Пастир. И ти би нас тако варао, само да си кадар. Изиђи пред медведа с прекрштеним рукама, па кад сви повичу: сад ће те сможднти, нека се звер у клупче скупи, нек' умукне, па ћемо и теби веровати.

Нешко. Зар је то Лахан учинио?

Пастир. Да је само једанпут! Шта је у његовим очима, Бог би знао, тек најжешће псето нека је и нека Лахан упре очи у њега, одмах се сћућури, па дрхће, дрхће, велиш, сад ће свиснути.

Богор. Па зашто, кад је такав човек, не иде цару и тамо не прими службу, него се потуца по шуми узалуд?

Digitized by Microsoft®

Пастир. Узалуд? Хе, хе! видећете, шта ће бити. Но ви сте властели, с Богом (пође).

Богор. Стани, ми ако смо властели, опет чествујемо људе велике.

Пастир. А, знам! Како се појави ко да је мало честитији, ето ти са свију страна навале добра браћа, докле га не смакну. Бога ми, лепо је живети у граду. Тога бар нема у нас.

Богор. Па велиш, велика срећа Лахану предстоји.

Пастир. Те још каква! Дође једанпут неки врачар, да нам погађа шта ће се коме збити (то беше некако о Ђурђеву дне), навалимо и на Лахана, нека и он пружи длан. Једва га намолисмо. Па шта му прорече? Хе, хе!

Богор. Мора да је врло лепо било.

Пастир. Како неће бити врло лепо, да ослободи земљу и да му се сви поклоне!

Елтимир. Шта, шта?

Пастир. Јест, тако му врачар рече. Ал' то неће бити ни чудо никакво.

Елтимир. Шта је он на то одговорио?

Пастир. Ништа, само му се чело натушти и од тог доба постаде више замишљен.

Богор. Али пастир, па да му се сви клањају!

Пастир. Такав пастир! Али шта ћу вам говорити, кад га не познајете? Да сте видели онога орла...

Нешко. А шта беше с њиме?

Пастир. Краљуша заспа под једним дрветом; али сунце отскочи и крену му хладовину. Сад дође један

Digitized by Microsoft®

орао, рашири крила и заклони га од жестоке припеке; клео ми се човек, који је гледао очима.

Нешко. Је ли храбар тај ваш краљуша?

Пастир. Можете се с њиме борити, али се погодите, да буде од шале, или се најпре причестите. Што је снажан, то није ништа, има и више јаких људи; али што је вешт. — Једанпут и ја кушао само батином; — добро сам и прошао! Три недеље дрхтала ми је рука, те нисам могао лажицу до уста да донесем. Но ја се заговори, а имам посла. Праштајте! Знате, какви су прости људи. С Богом!

Нешко. С Богом пош'о! (Пастир одлази).

Богор. Е, како вам се чини?

Нешко. Чудо заиста.

Елтимир. Јеси ли се сам осведочио?

Богор. Као што овај говори, тако је о њему један глас.

Нешко. Бадава заиста није.

Елтимир. Ја држим да је тај човек протува, па вара просте људе. Ко ће тим баснама веровати?

Богор. Штогод прости људи не поњају, узимају за чудесно и прекојестествено; премда то може бити и наравним путем.

Нешко. Тако је, све може бити.

Елтимир. Ја вам реко', то је нека протува, који нешто тражи. Узмите ви, откуд људи да га називају краљем? То није могло произићи из њихове главе. Заиста имали би се дичити с краљем таковог порекла!

Богор. И ја не велим да га начинимо царем; него

Digitized by Microsoft®

ако мислимо што почињати, не ваља ни њега да презиремо. Нека нам помогне, колико буде могао, па кад посао свршимо, ми ћемо себи, а он може остати и даље у пустињи краљуша.

Нешко. Тако и ја велим. Но гледајте ко овамо долази.

Богор. Он је, да га зауставимо, Елтимире.

4.

Лахан, бивши.

Нешко (Лахану, који је хтео обићи). Како се зваше ова главица, роњо?

Лахан. Бели брег, племенити властелу, од оног салутка на врху, где је била испосница цара Богориса.

Нешко. Пастир ли си ти овде?

Лахан. Пастир.

Нешко. Тешка ствар тако у самоћи живети.

Лахан. Како год што су градови и веси за људе знатне и велике, тако природа одреди пустињу за просте и незнатне пастире.

Богор. Еда ли пустиња не сме имати великих мужева?

Лахан. Она сме, али најлепши цвет, ако је у шуми и ако није од њега нико уживао пријатности или ползе, која му је дика? Напротив, даровити човек у граду и селу сасвим друго определеније има; презире своја удовољства, своје угодности и за срећу другога излаже се свакој опасности. Отуда рађа се на једној страни благодарност к њему, на другој удивленије, а после свега слава.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. И презреније.

Лахан. Има и тога, кнеже Елтимире; и драго камење муве испљују. Али чим се приближиш мокром крпом, отиде сав гад, и камен ти опет сија.

Нешко. Ти си пастир, па тако по књишки говориш.

Лахан. Ако пустињак није у стању делима бити онакав, као што рекосмо, он је бар од мисли господар. Нико не може отвореније читати књигу, коју није рука човечија написала, ни глава смислила.

Нешко. Где беше та књига?

Лахан. Погледај на небо, на звезде, сунце, земљу, на биље, на најмањег мравка, свуда ти је књига природе отворена, свуда ћеш наћи понуде к размишљавању. У најмањем, као и у највећем, приметићеш стројност, поредак и мудрост превелику. Једна истина води те к другој; чист ваздух и светост тишине не пушта, да ти се мисли растроје. Ево како се можеш научити, да право размишљаваш.

Нешко. Тако ми Бога, истину говориш; и опет рече, да човек у пустињи ништа не вреди?

Лахан. Тако нисам рекао, бољарине Нешко. Друго је бити човек велики, а друго полезан. Ово може сваки, и треба; али прилика и положење размер подаје. Нас је пастире одредила природа да стада чувамо. Ово је нужно за свет, као орање и копање; али по кругу дело се цени; мрав ти не учини, што ствара дабар, нити дабар, што може слон.

Елтимир. Ти нас редом по имену зовеш. Откуда нас познајеш?

Digitized by Microsoft®

Лахан. Који је крај Бугарске тако удаљен, тако глувоћудан, да не зна удивителни течај у граду Трнову? Кад се овако поступа, онда лако могу Татари чинити по земљи триста чудеса.

Нешко. У здравље Маријино и Тешино.

Лахан. Марија има доста одговарати земљи; али кад би се кривица по правици размеравала, имали би и други доста понети.

Елтимир. Желео бих знати који су ти?

Лахан. То је лако: зверови наумише једанпут устројити државу и почну тражити себи цара. Лав представи своја преимућства, али тигар, медвед и други знатни зверови кварише му из зависти, и гласови се поделе: једни хоће овога, други онога. То видећи лисица, стане облетати око једнога и другога, овом обећава ово, оном оно. Корист је примамљива, а највећи зверови први се склоне за њу; јер сваки мишљаше: кад не могу ја, неће ни он, а лисица опет мора мене слушати. Тако она најслабија постане царицом. За перјанике узме лава, медведа, слона и тигра. Сад ко је јачи од ње? Како јој се ко не поклони по пропису, или је леп лов уловио, а њојзи није донео, она намигне на своје перјанике, и томе већ нема живота. Једанпут рекне лав онако у разговору: Чуда на свету, ни слабије зверке од наше царице, ни веће силе. А кад не би ми хтели испунити њене жеље, не би вредела ништа. Ова га шала стаде коже: медвед, његов одавно непријатељ, поткаже га лисици, она намигне на перјанике и лава растргну. Други, којима жао би, што лав тако по-

Digitized by Microsoft®

гину, набоду и медведу опанке. Тако од дана на дан убиства се умножаваху и лисица више крви проспе, него сви рисови што би могли. Трепет обузме зверове.

Нешко. Право им је! Да су радили као што но лав рече.

Лахан. Онда би видео стање Маријино.

Нешко. Доиста!

Лахан. Кад се о избору поглавара ради, знате како се пренемаже онај, који држи удицу у руци. Ту пузи, ту се улагује, ту се увлачи великоме и малом, да је отужно и гледати. Горде велможе, који држе у власти вољу и мисли народа, с неким високопарним жаром заузимају се за својега проситеља; тако рећи, сагињу се, да он на плећима њиховим већи буде. Чим је стао, ето ти вража онога коња, који допусти да му метну уздице!

Богор. Кад би свет могао опстати без владатеља, онда би лако било.

Лахан. Без владатеља? То није могућно. Природа нас учи да мора један управљати, а други слушају. Роде, кад путују, даброви, кад праве куће, пчеле и готово све животиње довољно нам сведоче. То је, штоно реко', течениje природе, које ни човек газити не сме.

Богор. Зато миропомазаник и мора да је важнија ствар у очима поданика.

Лахан. Истину говориш. Цар се миром помазује и сви се молимо Богу, да благодат с више наиђе на њ; да кад је намесник Божији на земљи, њему понагли

Digitized by Microsoft®

уподобити се у правди, кротости, благињи и милости. Је ли такав владатељ, онда је достојан тог светог имена „миропомазаник" и сви поданици с умиленијем вичу: наш је он отац. Кад је Симеон живео? И народ га спомиње, као да је јуче умро. А шта ћу да вам речем о Јовану Јасену, кога сви запамтисте.

Нешко. Ах! толико нам је теже, што се под Константином чини.

Лахан. Природа је мати благодетељница, те и кад кара, има у виду благоту. Поступком Маријиним учи се народ да више потом цени доброга владатеља и не пожели новости по страстима и лудости.

Богор. Кажи нам, молим те, ко си ти? Из свега што чујемо види се да ниси пастир.

Лахан. Да сјајност племена вреди што у очима разумних, ја бих се промучио искитити низ родбине моје, како бих боље умео; али ви знате, да је много племе помрло под срамотом недостојних потомака, као што опет гдекоја светлост пробити може из ниске колибе. Нит' помаже мени, ако ми је дед био цар, нити стоји на путу твоме бољарству, ако ти је отац надницом радио.

5.

Пастир, пређашњи.

Пастир. Краљушо, Татари се заиста приближише прокопу.

Лахан. Зацело знаш?

Пастир. Ја сам их очима видео.

Лахан. Каква им беше застава?

Digitized by Microsoft®

Пастир. Жута и црвена.

Лахан. То је Манџу. Момци Петрови нек' се попну на брег, баш где је теснац и с једне и с друге стране. Нека накупе доста камења око себе, али нека на миру буду, докле ја не дам знак. Одмах јави Петру. (Пастир одлази). Ви се чудите шта је ово, војводе. Али насташе тешка времена. Татари иду по земљи слободно, и како им је стока најпотребнија, плене и отимају немилице. Сад их намера и на нас намери, па сам наумио у име Бога да их одбијем, ако могућ' буде; и то је сва тајна.

Богор. Ви пастири, без оружја, па да се одупрете против војске уредне.

Лахан. Мало је чудно, то је истина, но мали Давид надвлада Божијом помоћу Голијата голема. Осим тога нисмо ни ми баш тако без оружја.

Нешко. Ал' ако вас надвладају.

Лахан. Нећемо ништа изгубити. Гора је наша и путови су нам боље свични, него њима. Кад би ви познавали овај предел, као што га ја познајем, може бити, да би вам се свид'ла намера моја. На сваки начин вредно је прокушати. Манџу има много људи код себе и невоља је општа. Ако имаш један само талант, па и тај закопаш, крив си, каже Свето писмо.

6.

Други пастир, пређашњи.

Пастир. Краљушо, Татари пређоше опкоп.

Лахан. Сад је време! Десет људи с трнокопима и мотикама нека иду, да се пропусти јаз. Кажи Бо-

Digitized by Microsoft®

риши: одмах. (Пастир одлази). Ја бих и вас позвао, војводе, против општег непријатеља, но бојим се биће вам стид са пастирима друговати. (Одлази).

Богор. Но, како вам се види сад?

Нешко. Чудан човек, заиста.

Богор. Чусте ли му беседу?

Елтимир. Овај тако носи боју варалице и човека великог, да управ двоумим, за што би га пре огласио.

Богор. Пастир заиста није.

Нешко. Откуд би знао тако говорити?

Богор. Па онда она пријатност у лицу, нешто што човека привлачи к себи. Па она сладост у речима! Ко га не би радо слушао?

Нешко. Мора бити неки велики човек.

Елтимир. Који своје име крије.

Нешко. Можда има узрока.

Богор. Маните се тога; него шта велите за овај посао с Татарима?

Елтимир. Биће и то вража као с родбином му.

Нешко. И ја не верујем да ће моћи што Татарима.

Елтимир. Па чусте ли онај подсмех: „Ја бих вас, вели, позвао у друштво, али се бојим биће вам стид"! Као ми одмах потрчасмо за скитницама!

Богор. Ја ту опет друго налазим. Он мисли јамачно: ви војводе и не знам шта тамо, па не тражите непријатеље, него дочекасте, да пастири вам перу образ. Немојте ни ви стајати с прекрштеним рукама, него помозите, кад се ради за увар народу. И пастири нису не знам што, него опет Бугари.

Елтимир. Ти право велиш, Богоре; само какав ће

Digitized by Microsoft®

нам образ бити, кад се чује, да смо се за пастирима повели и смешан бој имали?

Богор. Какогод што је лепо гледати, где Татари тумарају слободно по земљи, тако би исто смешно било, кад би неки сердари навалили побити их са скитницама, па не могоше.

Нешко. Ја велим, нећемо погрешити, ако одемо ближе, да видимо шта ће ти пастири. Ај, кнеже Елтимире? (Елтимир слеже раменима). Ми сумњамо о том човеку, и ти понајвише. Није ли ово прилика да нам разбије сумњу?

Елтимир. Право кажеш. Кудити човека без доказа, знак је пакосна срца; хвалити га и слепо му веровати, показује слабу памет. Хајдете, да га испитамо. (Одлазе).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ВТОРО.

(Двор цара Константина).

1.

Константин.

Константин (сам, седи на миндерлуку и држи се за ногу). Ах! како штреца! Бол у нози и бол у царству, а дуговетна болест извесна је погибељ. (Пођути, па се пригне к асталу и гледа у хартију, која је пред њим). Опет буна. Несрећници, у чему завидите Теши? Хоћете ли да сте као он? Ах! узмите ми ногу, па ћете проклињати све сјајности, које около мене видите. — Преслав да се погуби! Најпосле ни трава неће моћи око Трнова клијати од силне крви, све мене ради. (Пођути, па метне руку на једну књигу). „И рече Константин: ја волим у овима крастама умрети, нег' у топлој крви невине дечице да проказу сперем". Зато је и добио презиме „велики." Ја побих толике људе здраве и веселе да могу дуже на престолу седети. Ах! да ме бољетица дуже мучи. — Нека престане једанпут тећи крв поданика ми! Константин Велики не хтеде децу клати, да се крвљу им лечи, и Бог му посла Силвестра монаха, те га крсти и светом га исцели водом; може се тако и на мене смиловати. — Пријатне су Богу молитве народа. (Нешто напише, па онда лупа о астал).

Digitized by Microsoft®

2.

Константин, Дворослужитељ (ступи).

Константин. Преслав се неће погубити. (Пружи му писмено). Подај ово челнику. (Дворослужитељ прими писмо, погледа на небо, знаке радости показујући, па се удаљи). И овај се канда радује! Ко се неће радовати, кад се мртвацу повиче: био си изгубљен, сад устани, узми одар твој, и иди с миром. Ах! и он иде, радује се повраћеном животу, пева и весели се са приснима својима; само је мој живот пун туге и чемера.

3.

Марија, прећашњи.

Константин. Ходи, љубо, и ти постаде штедљива са посетама. Откад сам у болест пао, свако ме се живо клони, немој ти барем.

Марија. О царе и господару, коме могу већма принадлежати мисли и чуства ми, ако неће теби? Но опрости, кад те понекад лишавам неге по старијој дужности. Ти си болестан, непријатељи многи, пријатеља мало. Ко ће осим мене провирити у тајне сплетке зловољника? Ко ће пазити, чувати, кварити бедеме, које зломислени противници на пропаст нашу подижу? — Но зато сам опет мислима код тебе; за тебе и живим и дишем.

Константин. Уверен сам, љубо, и при бољетици овој да тебе још немам, морао бих очајати. Ах! болест ме је начинила незадовољним, набуситим и злоћудним; није чудо што ме људи избегавају.

Digitized by Microsoft®

Марија. И што час један, час други умишљаје чини да те упропасти.

Константин. Ах, овај је народ мене силом на царство подигао. Привржености његова бијаше неограничена и мене називаху најсрећнијим царем. Како се мој народ од мене отуђи, не могу да постигнем. Нека је болест и подигла у нечем незадовољство; али је ово огорченије опште, неће да се уталожи.

Марија. Много више умножавају се навети.

Константин. Кажњено је и кажњено, и строгост употребљавана лихом и сувише. Да обрнемо лист и видимо, неће ли великодушије и милост довести заблуђене на пут дужности.

Марија. Мислиш ли да би тиме што помогао?

Константин. Видећемо како ће дејствовати опроштај над Преславом.

Марија. Над Преславом војводом?

Константин. Ја сам га помиловао.

Марија. То си зло учинио.

Константин. Милост није никада зло. Гледајмо, шта ради благоточиви Бог којега смо образ и подобије. Он прима грешника као и праведника.

Марија. Зашто Богу не може ништа зликовац; а човек је дужан требити разбојнике, као што требимо земљу од опасних зверова. Који је тај цар који узима под заштиту зликовце и људе неваљале?

Константин. То неће ни један учинити.

Марија. У нас постоје закони, које си од части сам издао, постоје судови народом устројени, и овакав је суд Преслава осудио. Шта си ти учинио? Одапрео

Digitized by Microsoft®

си се против закона, против суда и ишчупао Преслава испод праведне казне.

Константин. Не на силу, краљице, него по светом оном праву, које Бог и људи са усхитом цару у руке предају, по праву милости и штедроте. Који је тај, који ће милост опорочавати?

Марија. Нико, докле се милост без штете отечества употребљава; а како примети, да то бива са уштрбом другога, или што је горе, са уштрбом свију, назива злоупотребленијем дане Божије власти.

Константин. Ја ако ту и грешим, грешим само против себе. Преслав је иш'о да мене убије, ја сам му опростио. Земља тиме ништа не губи.

Марија. Као да си ти незнатан човек! О, царе, зашто ти морам казати, да болест и на дух ти силно дејствује и да ниси онај Теша, ком се народи некада дивише? Поћи редом питати људе је ли тако малена ствар за земљу да цар падне под рукама убице, па ће се сваки ужаснути и повикати: авај, што се учини од нашега цара!

Константин. Признајем, љубо, да су ми силе душевне ослабиле. Зато и следујем понајвише твојему савету.

Марија. Следујеш, само што онде, где се ствар и мене тиче, о својој глави радиш. Како ћу правдати поступак ти, кад ме запитају: зашто је Преслав пуштен?

Константин. Преслав има велику породицу, има знатне и многе пријатеље; њега готово сва земља познаје, па ће се радовати сви, кад чују да сам му живот опростио.

Digitized by Microsoft®

Марија. Е глед' како човека може доброта на криво мишљење навести! Ти исти Преславови пријатељи или су људи поштени, родољупци прави, или нису. Може ли бити иначе, царе?

Константин. Не може.

Марија. Сад ако су ови људи неваљали, покварени, развратни, шта си добио ти, шта ли је добила земља, што си им по вољи учинио? Учини им данас једно, сутра ће захтевати друго, прекосутра треће, али ништа, што је добро и поштено. Шта више, они ће се крепити у неваљалству и говорити: цар не казни кривце, или неће, или не сме; и једно и друго добро је за нас. Још ћемо најпосле дочекати да нам се плаћа што чинимо злости.

Константин. Кад се тако узме, твоје речи имају смисла; али с друге стране . . .

Марија. С друге стране рецимо да су ти људи поштени, ревнитељи народне среће и благостања. Као Преславовим пријатељима биће им мило што му је живот поклоњен; ал' ће као поштени људи морати помислити: цар је учинио против закона.

Константин. И зажмурити поради љубови, коју имају к Преславу.

Марија. Не знамо колико ће их пређутати то. Зар је сваки пријатељ, који се показује да је пријатељ? То би ти у свету највише имао пријатеља. Подигао си Преслава готово више себе. Људи зебу у срцу горе од њега, него од твоје силе. Ко му се неће улагивати? „Ама хуља је", тим више треба да тражимо пријатељства му, јер је хуља страшно опасан, кад је на великом степену. Ево откуд Преславу то-

Digitized by Microsoft®

лико пријатеља. Али нека се покаже прилика да таква хуља падне, свако ће повикати: Богу хвала, кад га се опростисмо, и окренути му плећа.

Константин. Већ ја видим да без твога савета не треба ништа да учиним. За сад нека прође и тако. Један Преслав као ни један.

Марија. Тако ће и Преслав рећи: „Један цар као ни један", кад дође време да ти се освети.

Константин (погледа је укочено). Да се освети? Ја мислим, он ће бити благодаран што сам му опростио.

Марија. Благодарност је небесно биље, зато и не роди на земљи. Ја судим овако: Преслав неће лако заборавити што је под судом био, у тамници лежао и толику срамоту искусио. Човек честољубив и народу познат теже заборавља обиде; а што би он и заборавио, ту је жена, која једнако плаче, ту је родбина, која се држи да јој је та срамота на челу ужигосана, ту су пријатељи. О! и саму би му децу требало истребити, кад не би била гриота; јер ти и оно дете на сиси неће опростити за ту срамоту очину и тражиће прилике, да ти се освети.

Константин. Из сваке твоје речи домашам колико сам погрешио, али што ћу.

Марија. О, царе и господару, ако си погрешио, није срамота погрешку поправити.

Константин. А како?

Марија. Пресуда над Преславом стоји у целости.

Константин (уплашен). А, љубо, ја сам му већ опростио.

Digitized by Microsoft®

Марија. Погрешку учинио, је л'? коју треба да поправиш.

Константин. Не, не, царска реч треба да буде света.

Марија. Оно је само свето, где нема погрешке. Да цар у пијанству што обећа . . .

Константин (неповољно). Ја ваљда нисам био пијан.

Марија. Пијан, те како; јер шта је друго пијанство, него кад је човеку обузет разум? Погледај шта си учинио, па ћеш видети имам ли право.

Константин (ухвати се за ногу жалостиво). Мало што болујем, него сам постао и поруга на свету. О, Боже, зашто се не смилујеш и не спремиш ме са света!

Марија. О, немој тако, супруже мој; ти да умреш, моје сунце да помркне, ах! шта би било од мене! Твој погреб биће уједно и мој погреб; ја без тебе живети не могу.

Константин. Ходи, љубо моја! (Ухвати је за руку). О, како ми је слатка ова верност твоја, слатка и преслатка!

Марија (загрли га). Тешо, сунце моје, Тешо утехо и сладости моја! Има ли срећније жене на свету, него што сам ја с таквим супругом! Добар си ми као добар дан, само да ниси непријатељима тако добар.

Константин. Осим погрешке са Преславом неће више ништа бити мимо твоје воље.

Марија. Ах! Преслав, Преслав, моје тешке ране! Преслав ће мени гроб изрити.

Константин. Љубо моја, ти си паметна жена, измисли штогод, да се не пореч што сам за Преслава наредио. Тако ти Бога и нашег крсног имена, изми-

Digitized by Microsoft®

сли штогод; ти знаш како сам увек на реч своју држао.

Марија. Ах, кад би било помоћи, ко би ти досађивао? Али свако је средство сујетно.

Константин. Да га пошљем куд из земље?

Марија. То је још горе, јер ће слободније моћи против тебе радити. Ено Татари једва чекају да их ко предводи.

Константин. Дакле нема помоћи?

Марија. Осим смрти, ништа друго не помаже.

Константин (замисли се). Не могу; нека буде што ће бити, али не могу.

Марија. Како, супруже мој, тако си охладнио спрам себе?

Константин. Волим погинути сам, него да то учиним.

Марија. А ја и дете?

Константин. Бог ће вас сачувати.

Марија (бризне у плач). Куку мени, шта се од мога Теше учини! Слатко чедо моје Мијаило, шта ће бити од тебе, кад рођени отац за тебе не мари!

Константин. Стани, молим те, желиш ли? Ево нека буде и то; само ми немој плакати.

Марија. Сузе ове не теку за мене, него за моје и твоје дете.

Константин. Ја видим да сам покор на свету. Нит' ме ко чествује, нит' може чествовати. (Поћута мало). Тако ми је ваљда суђено. (Лупа).

Digitized by Microsoft®

4.

Дворослужитељ, пређашњи.

Константин. Писмо, које сам ти дао поради Преслава, да се уништи.

Дворослужитељ. Заповест је високог ти царства већ извршена и Преслав је већ пуштен.

Константин (пођути). Нека се опет ухвати и погуби.

Дворослужитељ. О, светли царе . . .

Константин (плане). Хоћеш и ти? Напоље и одмах да се заповест испуни!

Дворослужитељ (за себе). О, жено, жено! (Одлази).

Константин (клоне на миндерлук). Ево ти испуни' жељу. Ова жртва гореће ми док сам жив на срцу.

Марија. Беспримерна је благост твојега срца.

Константин. Не, не; судбина ме је гвозденим зубма очепала и дави не само здравље, него и сваку тишину духа ми. Имаш ли и ти какав зуб, Марија? Та стисни, да прсне једанпут ово срце у прсима!

Марија. А зашто огорчаваш то добро твоје срце? Хоћеш да убијеш и себе и нас?

Константин (исправи се). Нека прође и то. Трпео сам доста, трпећу и од сад. Тешки су облаци, Марице, који ми душу обузимају, али ћу их сносити као човек.

5.

Мирослав, пређашњи.

Константин. Ево нам и Мирослава. — Које ми добро носиш, Мирославе? Велим „добро", зашто зло и без тебе знамо.

Digitized by Microsoft®

Мирослав. Ти си болан, светли царе, па си и зловољан. Но није баш тако у земљи, као што ти се представља. Навластито да можеш данас изићи на поље, срце би ти играло.

Константин. А каква је то радост?

Мирослав. Народ скаче, пева, један другог грли, благосиља те и не зна да ти благодари. Трипут су намишљали да дођу к теби и пољупцима разнесу ти бољетицу у нози, која те је од очију народа отргла, но опет их задржа брига да ти не учине тиме већма на жао.

Константин. А шта је причина овог необичног весеља?

Мирослав. Поступак ти са Преславом.

Марија (намршти се). То је најмања ствар.

Константин. Чудо ми је од народа.

Марија. Зашто да ти је чудо; кад народ зна да ти не чиниш ништа мимо општег добра.

Константин. Али Преславу тако радовати се . . .

Марија. Остави Преслава код важнијих ствари. Колико пута весела деца трче и скачу по кући, кад родитељи посрћу под теретом брига. Зар је код нас боље? Татари у земљи, а простота пева. Шта велиш, Мирославе?

Мирослав. Је л' истина што се за Свевлада чује?

Марија. Шта?

Мирослав. Да се пустио у битку, но несрећно.

Константин. Ако је несрећно, то верујем. Вести немам никакве.

Марија. Ја сам више пута говорила, и опет кажем:

Digitized by Microsoft®

Мирослав треба да узме сву војску под својом управом. Шта помаже Свевлад на једној, Прелимир на другој страни, па нити зна један шта други тамо ради, нити онај за овога.

Константин. Ах! Зашто ја нисам на ногама?

Мирослав. Ej! опет би се повратило старо срећно време. Но вољан буди саслушати једну причу; колико је истинита, сам не знам, прем се јако гласа. У планини Иму међу пастирима, кажу, да живи један чобанин именом Лахан, а родом, веле, Вла', којега је право име Куркубиташ, и који је тако знао пленити пастире и сељаке из околине да га сви држе за пророка. Овај, кажу, да је и Татаре страшно потук'о.

Константин. Богу хвала, сад ћемо се на басне одати;шат нам оне помогну!

Мирослав. Да има такав човек у планини, кога пастири особито уважавају, то сам одавна чуо, но да је Татаре напао, а још више, да их је потук'о, и сам држим за басну.

Марија. Мени се чини да су многи наши бунтовници у ту гору ускочили.

Мирослав. Тако се као извесно говори, царице.

Марија. На тај начин ваша басна има свој сопствени мисао, као и свака басна.

Константин. Како, Марице?

Марија. Зар ти не домашаш? Сви незадовољници скупили се на једно место, те к себи маме друге; с Богором избеже и големо число војника. Сад још један у пустињи, њин јамачно потајни друг, који је до тога довео људе да га за пророка држе, па готова побуна. Им је опасно гњездо, треба га очистити.

Digitized by Microsoft®

Константин. Како ти сваку ствар с криве руке узимаш!

Марија. Ако је теби купљење бунтовника повољна ствар, нека буде срећно. Ја опет кажем, треба отворити очи.

Константин. Ти би ваљда хтет' била, да окупим војску, и ударим на њих.

Марија. То је требало одавно, но кад нисмо, подоба је сада.

Константин. Шта би ми рекао свет? Ја скупио војску, па не идем на Татаре, него на поданике који се с њима бију!

Марија. А кад се с њима сложе?

Константин. Мирослав каже да су их потукли.

Марија. Хајде да то верујемо. Колико су их потукли? Једну част војске. Знамо да је сваки склоњен на мир, кад губи. А какав може бити мир између наших бунтовника и Татара, него противу нас? Ја кажеш они ће се сајузити.

6.

Дворослужитељ, пређашњи.

Дворослужитељ (преда једно писмо Константину па одмах изиђе напоље).

Константин (прочита писмо). Дакле није басна, истина је цела: Татари су побеђени.

Марија (узме писмо и чита). Је ли моја реч? Бунтовници сви у гори. — Ово је олуја страшна, треба се наоружати.

Digitized by Microsoft®

Константин. Ја видим, љубо, да ти бистрије имаш очи, него сви ми. Зато и треба да слушамо твој савет. Испричај, како мислиш.

Марија. Непријатеља странског, ако не победимо данас, победићемо сутра; он нема станка у земљи, зашто је чувство народа противу њега и рана што је дубља, то више огорчава. Сасвим је друга ствар с домаћим непријатељима: они имају браћу, сроднике и познанике, користи се везују једна за другом као карике, од куда чврст ланац постаје. Народ је лако склоњен веровати да ће му боље бити, ако буде промене, као што се болан час на једну, час на другу страну преврће. Зато треба све на страну да оставимо и ову ватру угушимо.

Константин. Кад за добро налазите, нека буде.

Марија. Мирослав нека прими управу над свом војском и нека донде гони невере, докле ни једног не остане у земљи.

Мирослав. А ја бих опет рек'о да се не удара одмах на њих. Ко би ударао? Брат на брата, Бугарин на Бугарина.

Марија. И ти, Мирославе, и ти? Пређе би се смрти надала, него овим речма од тебе.

Мирослав. Умрећемо сви, али као веран поданик, као син отечества, морам да говорим онако као што ми памет каже. Нека сутра одржим победу, нека потучем две три хиљаде људи, смем ли се веселити? Кога ћемо наћи међу мртвацима? Онај брата, овај сина, сестрића, а сви једноплеменике.

Digitized by Microsoft®

Марија. А да ли и они тако размишљавају, Мирославе?

Мирослав. Као синови отечества треба да размишљавају.

Марија. Зато су и узели оружије у руке и ватру пале против законе власти. Мој Мирославе, нека данас уђу они у град, колико би људи погинуло, колико би кућа изгорело и друга безаконија, која смо често виђали? Верујеш ли ти то?

Мирослав. Верујем.

Марија. Је ли дужност свакога: отклонити од земље ту несрећу?

Мирослав. Дужност је.

Марија. Имаш ли довољно верности да ти ову спасителну дужност на себе узмеш?

Мирослав. Царице, не греши душе. Измолити могу, ал' издати не умем. Па и опет велим: избери другога, ја за то нисам.

Марија. Цар хоће тебе.

Мирослав. Кад цар заповеда, поданик мора!

Константин. Ја те молим, војводо Мирославе.

Мирослав (узбуђен). Кад смо до тога дошли да цар моли својега слугу, то је крај света. Хоћу, светли скиптре, као веран поданик учинићу све што ми је у дужности.

Константин (у унинију). О, заиста крај света! Куга ме се очепала и трује сваки здрав ваздушак око мене. Водите ме, водите у башту, да ми помрчина сиђе.

Марија. Теби је зло, светли супруже.

Константин. Није, само изведите ме напоље. (Марија

Digitized by Microsoft®

му дода штап, ухвати га с једне стране под пазухо, Мирослав с друге, и одлазе).

7.

(Планина).

Елтимир и *Богор* (ступе).

Богор. Зашто ћутиш, кнеже Елтимире?

Елтимир. Остави ме! Ја остари', а овога чуда не видо'.

Богор. Какво сад имаш мнение?

Елтимир. Тај није обичан човек. Са шаком простих људи упропастити толику војску и ни једног човека не изгубити — сваки војвода треба да му се поклони.

Богор. Видиш да је све истина што се о њему причаше.

Елтимир. Ти си био на јужној страни, где је чистина. Како не нагрнуше Татари онамо, него морадоше натраг?

Богор. Нама је непознат предел, но Лахан, чини ми се, да се одавна справљао за овај бој. Како Дунав тече, на једном месту има један теснац од неколико аршина, куда је вода пролазила и плавила сву околину, кад је Дунав велики. Лахан је, како се види, тај теснац заградио и начинио бедем, а може бити, да је ради попаше учињено. Еле, он сад прокопа тај теснац, Дунав је по случају велики, и ето зашто мораше натраг Татари.

Елтимир. Чудо заиста! Спреда вода, остраг теснац заграђен, сами у долини, између два брега, с којих ка-

Digitized by Microsoft®

мење као киша пада. Не, Богоре, врло је мало хвале кад кажем, да је Лахан велики човек; он је највећи, најпаметнији у свој нашој земљи, њему поклон до земље.

Богор. Ја мислим, Татари не би ни пролазили, да су се надали каковом нападу. Овако је лако било изненада их сатрти.

Елтимир. Није мени онај војвода, који уме жртвовати десет хиљада људи, да петнаест хиљада потуче, него онај, који зна хитрином одржати победу. Овај предел постоји од памтивека, па где су наше толике војводе? Зашто не измудроваше они тако штогод, него чекај док ти не падне јабука у уста.

8.

Нешко, пређашњи.

Нешко. Видесте ли чуда, војводе?

Елтимир. До воље.

Нешко. Ал' како је Лахан заробио Манџула?

Елтимир. То је, чини ми се, татарски војвода.

Нешко. Јесте, и Ногин сродник.

Елтимир. Па?

Нешко. Лахан га је морао познавати и пазити на њега, јер откуд да се нађе отраг, баш где је теснац заграђен био, како усмотри Манџула, ђипи на заграду, махне трипут мачем око главе и скочи међу Татаре. У том је и камење престало летети. Тек Лахан да притрчи Манџулу, ал' захуји грдан један камен с висине; ил' се сам опучио, или пастир није опа-

Digitized by Microsoft®

зио његов знак. Сад са свију страна заори се глас: спасај се, краљушо! ал' би то доцкан било, јер је камен силним скакањем прешао половину брега и сваки је помислио: сад ће му смркнути. Кад ал' више његове главе, како се зауктио био, удари о један шиљак, скочи преко саме Лаханове главе чак на други брег, па се опет врати и пут узме на лево. Лахан, који ништа није на то пазио, ухвати Манџула и извуче га напоље.

Елтимир. А Татари?

Нешко. Престравили се од силнога падања камења, па сваки гледа себе.

Богор. Биће оно, што пастири о њему приповедају, да има код себе часно дрвце.

Нешко. Бога ми, који у таквој прилици не изгуби главу, тога мора сам Бог чувати.

Елтимир. На сваку руку знаменити човек.

Богор. Е, заслужује ли да нас предводи?

Елтимир. Да нас предводи! И ту треба речи! Цар да нам буде, то заслужује.

Нешко. И ја кажем.

Елтимир. Кад смо збацили Мичу, радили смо преко закона, то је истина, ал' нам је цео свет дао за право.

Богор. Ево Лахана.

9.

Лахан, пређашњи.

Елтимир (ступи пред њега и дубоко му се поклони). Ти си, витеже, данас много учинио.

Digitized by Microsoft®

Лахан. Више згода, него ја, кнеже Елтимире; јер да није оваковог положаја, шта бих мог'о с мојим неоружаним пастирима?

Елтимир. Зар је само једанпут срећа победу принела? Али дело се мери по успеху, а не по срећи. Код тебе пак учинио је највише разум, и ово је, што те великим чини у нашим очима.

Богор. Ти си отечеству неоцењену ползу принео.

Лахан. С овом малом победом не верујем; но надам се другим средствима. У мојим је рукама Манџул, а тај је синовац татарског хана Ноге. Он га неће оставити у ропству и ја мислим за откуп искати да мир са Бугарском бар на неко време учини.

Нешко. Намера је лепа.

Лахан. Од заробљених Татара послаћу једнога управ Ноги, и како се надам, ослободићемо се једанпут ових досадних гостију.

Елтимир. Јуначе, ми смо сведоци били не само твоје одважности, него и бистрога ума и чудесне проницателности. Ми те уважавамо, и немој мислити да је ласкање, кад ти у очи кажем да си највећи муж, кога смо досад видели. Би л' ми хтео искрено одговорити на питање једно?

Лахан. Да чујем, кнеже.

Елтимир. Кажи нам, тако ти Бога, ко си ти? Да пастир ниси, о томе и не сумњамо.

Лахан. Ја сам тврдо предузео био бацити у заборав спомен моје породице и живети као прост човек само у бугарском поднебију. Али кад сте баш тако љубопитни, и кад се време овако стекло, дигнућу завесу тајне. Ја сам син Јована Јасена . . .

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Јасенов син! Ми осим Каломана и Михаила никаквог сина од Јасена не познајемо, а они су избрисани из числа живећих.

Лахан. Тако је, кнеже, и моје је житије тајна свакоме. Кад је Борило после смрти Јонице на силу отео круну и сваком убица постао, који би какво право имао, знате да је Јасен пребег'о у Русију и ту донде седео, докле није накупио војску противу свога синовца. У то време упознао се био с једном бољаркињом сиромашног стања, но врлих качества душевних. Он се венча с њоме и ту је у највећем задовољству живео. Кад после ступи на престол и полза земаљска њега принуди испросити за жену кћер краља мађарског, Јасен се одвоји од своје Олге, али је не заборави.

Елтимир. Од Олге? Олга је била твоја мати?

Лахан. Сви сте је познавали. Видели сте да је из Русије дошла у Трново, али нисте знали зашто, и све што је Јасен о томе говорио, била је опсена. Он и после другог брака живео је с матером мојом у најнежнијем сајузу.

Елтимир. Ал' је она имала мужа, севастократора Петра.

Лахан. Опсена. То јој је био ујак. Ви знате, кад се Свети Сава у Трнову десио, да је зажелео крстити једно дете за спомен. Ово је учинио на молбу оца мога, који га је онако лепо дочекао, и то дете био сам ја. Жеља је Јасенова била да ме тај светитељ, као проглашени чудотворац крсти, и он ме помаже миром светим, које је из Јерусалима донео.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Није те всује миропомазао, јер на теби почива свака благодат. Но зашто не остаде у земљи? Зашто ниси чекао да примиш круну од Бугарске, те не би сад толико јада било?

Лахан. Вама је непознато колико царица подозреваше на Олгу рад' љубови Јасенове, и колику је осветy хранила у срцу својему. Цар умре на пречац, и она репата звезда није весник била само његове смрти, као што народ тужаше, него је предвестила и наше паденије. Севастократор погине и ми избегосмо у Тесалоних. Ту моја мати подлегне тузи и ја останем сироче. Сад видите, зашто чобански штап носим.

Елтимир. На срамоту нашу, душе ми. Муж од тако славне породице, потомак Јасенов, којега спомен остаје док је Бугара на свету, Јасенов син крије сјајност своју међу простим пастирима!

Лахан. Ја нисам никада цену полагао, да удаљена светлост породице моје проспе зраке и на мене и да чрез то постанем светло тело.

Елтимир. То не, али чедо сунца више мора блистати, него омладица каквог мрачног предмета. Зашто син Јасенов да не седи на престолу Јасена?

Лахан. Истину да речем, ја сам мислио ползовати се правом својим како Константин умре.

Нешко. А не још за живота његова?

Лахан. То не може да буде.

Елтимир. Зашто не може?

Лахан. Константина брани законост и устанак наш причинио би највеће крвопролитије.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Па нека причини; велике цели и не могу бити без велике жртве.

Лахан. Тако каже сваки, који из заклона гледа како други страдају. Ено Марије у Трнову, зашто ни један неће да се жртвује и забоде јој нож у срце? Прилике има довољно при слави, на скупштини и у цркви. Али је тешко одважити се да погинеш.

Нешко. Кад се ради за спасеније народа, треба сав народ да участвује.

Лахан. Да узмеш народ на душу, мораш бити или свезнајућ као Бог, или безуман, или неваљао и покваренога срца. Ја прво нисам, а друго нећу да будем.

Елтимир. Дакле да страдамо овако без помоћи.

Лахан. Ви тражите помоћи од буне; знате ли шта је буна? Олуја, где се свако ђубре диже у вис и кања најсветије ствари. Ко ће прилике давати потради, да се диже и заповеда?

Елтимир. Пред тобом ће се сваки поклонити.

Лахан. Не реци. Једном жишком запалићу ти кућу, али пламеном нећу владати ја, него случај и ветрови. Светина је пуна страсти, пуна својељубија и под наличијем општега добра крију се најхуђе себичности. У буни ко се за учитеља, за советника, за предводитеља намеће, него који је безобразан, лакомислен, или покварен и неваљао; а да од овакових шта се очекивати може, до несреће и пропасти.

Нешко. Кад се само представи народу тежња и намера.

Лахан. Кажи му да неће плаћати пореза, да ће добијати со забадава, да неће давати никакве работе,

Digitized by Microsoft®

па ћеш га пре склонити, него најсјајнијим убедама разума. Ја не умем обрицати што се одржати не може, ни викати на оно, што ћу сутра сам чинити.

Нешко (тресе главом). Рђаво ти се намерисмо. Кад се овом неће, ко сме други?

Елтимир. Остави, има људи, који најлепше уму говорити, а кад дође до дела, они су хуђи од сваког другог. Лахану је милије живети у мирној пустињи, и право има. Хтет' бити великим човеком, подоба је и излагати се много.

Лахан. Да је овде само о мени ствар, лако би; али се тиче народа, и ја нећу да га бацам у несрећу.

Елтимир. Код тебе л' је несрећа ослободити народ?

Лахан. Како стоје ствари, не знам шта је горе, трпит' ли бесчинија Маријина, или мачем тражити помоћи.

Елтимир (презрително). Лепо, лепо, трпећемо дакле, да не буде веће несреће.

Лахан. Не љути се, већ послушај. Поред свега што се народ у буни квари (а грех је вапијући обезнравити народ), треба још пазити, да не изгуби земља и ово мало слободе што има и потпадне већим невољама.

Елтимир. Већим невољама?

Лахан. Није било једанпут случаја да народ лакомислено тражећи олакшице постане другоме потчина и роб. А код вас може то најлакше бити. Зар ће немирни Палеолог седети на миру? И не можемо ли се надати и другим гостима, као што је краљ српски и краљ мађарски, ако буна одјача?

Digitized by Microsoft®

Елтимир. А што имају они у нашој земљи?

Лахан. Много, јер кад суседу гори кућа, знате, сви трче те гасе, нити који цар трпи, да се други збацују.

10.

Пастир, пређашњи.

Пастир. Краљушо, ово писмо донесе човек и оде (Преда му писмо па се удали).

Лахан (прочита писмо, па погледа бојаре смешећи се). Знате ли шта смо ми?

Елтимир. Како не би знали: последњи људи на свету.

Лахан. Још нешто више: бунтовници. Цар по савету Марије шиље војску на нас.

Елтимир. Право има. На ватру све да нас баци, кад смо рђе.

Лахан (врти главом). Већ то је много, треба се бранити.

Богор. Но, хвала Богу, кад се једанпут одважи.

Лахан. Одважност ова може нас скупо стати, али се нема куд. Татари нам могу овде највише помоћи.

Елтимир. Татари?

Лахан. Мир ћу с Ногом учинити, да повуче сву војску око наше границе, као да ће нападати, али у истини нека не удара.

Елтимир. Па шта смо тиме добили?

Лахан. Константин неће смети са свом силом на нас него ће морати војску да раздели и силе да раслаби.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. О, велики човече!

Лахан. Брзајте, јер нам много делати предстоји.

Елтимир. Стани мало, Лахане! Ми полазимо на велико дело и тебе избрасмо за поглавара. Да ти положимо заклетву.

Лахан. Заклели сте се и Мичи и Константину. Руку на срце, па ако вам оно није чисто, слагаћете. (Одлази).

Елтимир. Какав човек!

Богор. Слагаћете, вели, ако се и закунете. Није ли то више него све заклетве?

Елтимир. Само такав дух може владати као што ваља (Одлазе).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

1.

Лахан.

Лахан (ступи замишљен). Неситости људска, ко је поштеђен од тебе! Сујето света, кад ћеш бити без слабости! Пођох противу неправде бесплодно и чисто, и одзив небесне добродетељи умиљаваше мисли моје најлепшим восторгом. Нисам честито ни до прага стигао, па већ ме не обајава више њезин свети, али мирни и прости храм,воображеније успаљује се другим жртвеником, пуним блеска и мирисног дима, пријатног, ал' и загушљивог. Пред жртвеником овим лежи једно створење, које се зове невиност, нит' се у храм може, док се оно не прегази. Прегази! Вичу ми ласкатељи, и с ласкатељима простота жељна промене и преврата. Прегази! Кликће ми честољубије, кликће сујета и мамљива к слави жеља; а немој газити! шапће једна правица, која је у срцу моме једва мало местанце нашла. — Ти сироче света, које људи хвале, али и забацују, правдо небеснице, зашто си подсмех јачем и силнијем! Из угла гледаш бојажљиво у нас, и тек те онај истинито цени, који сам осећа терет насилија. — О, ходи, сиротицо света, из тог скромног

Digitized by Microsoft®

угла, и бди нада мном као ангел хранитељ, кад страсти навале наткрилити ми разум!

2.

Нешко (ступи, но видећи Лахана замишљена, стане и гледа у њега), *пређашњи.*

Лахан. Ти си се вратио, Нешко.

Нешко. Вратио, царе.

Лахан (за себе). Царе! Ово име мораде произнети змија, кад је прву жену преварила. — Не зови ме тако. Ти си се против цара подигао.

Нешко. Против неправде. Добар и достојан цар свето је и благословено име.

Лахан. А Теша?

Нешко. Није више за земљу.

Лахан. Дакле?

Нешко. Да га збацимо.

Лахан (гледа у земљу). Да га збацимо! И да га живота лишимо?

Нешко. Ако му је таква судба.

Лахан. Чудна је зверка та судба. Зар судба да управља, кад је разум будан?

Нешко. А шта му знамо. Одважили смо се, морамо напред.

Лахан. Нема средњега пута?

Нешко. Теша се везао Марије, као здраво тело чира и смртоносећих краста. Кад се не може гад да растера, и здраво се тело сече.

Лахан. Кажи, кад је немоћно искуство, да нечистоту уклони без повреде здравице. О! колико лекара

Digitized by Microsoft®

више учине квара видајући, него да не видају. (Пођути, па онда приступи му ближе). Је ли све учињено, као што сам наредио?

Нешко. Све, царе.

Лахан (оштро). Ово име да изостане.

Нешко (ужасне се). Опрости, сине Јасенов.

Лахан (опет благо). Како је даље посао?

Нешко. Мирослав је заиста доспео до места, где си ти мислио. Храна је међутим превучена.

Лахан. А Елтимир?

Нешко. Због излива воде мораде више опкољавати, но стиг'о је куд му је вељено.

Лахан. Тако је Мирослав опкољен.

Нешко. И ја мислим. Сад са свију страна на њ, па му је војска потрвена.

Лахан. Тамо су Бугари! — Имаш ли још штогод да изручиш?

Нешко. Као што си предсказао, тако се и збило. И Константин пошао беше с војском на нас. Но кад се Татари појавише, половину пошље у помоћ Свевладу, а с другом половином као да не зна куда ће: час пође напред, час се враћа натраг.

Лахан. Сад је време. — Како си живео с Мирославом?

Нешко. Ја са сваким добро живим.

Лахан. Одмах се справи да идеш к њему. Представи му како стоји и како је наша војска расположена. Кажи му да су и на нашој страни Бугари, као и на његовој. Што ће се крв проливати? Нека назначи место, где би се могли састати и договорити. Може

Digitized by Microsoft®

бити да ће проћи без крви. Поздрави га од мене да ја уважавам његово достоинство и не желим да се у чему понизи. Но сваки војвода мора да заборави на себе, кад судба многих од њега зависи.

3.

Богор, пређашњи.

Нешко. Имаш ли ми још штогод наручивати?

Лахан. Да брзо, што ти је вељено, извршиш.

Нешко (за себе). Страшна човека, кад се разљути. (Одлази).

Лахан. Шта ти доносиш, војвода Богоре?

Богор. Један улак донесе ово писмо. (Преда му).

Лахан (отвори и чита). Дакле сам погодио.

Богор. Шта, царевићу?

Лахан. Цар грчки заиста се указао с војском на нашој граници.

Богор. Има ли сојуза појав му с нашим движењијем?

Лахан. Ја тако мислим. (Замисли се).

Богор (после кратке почивке). Ово може бити за нас опасно.

Лахан (не пазећи на њега). Брзина је највећи победоносац. Мијајло, после рата копљем у трње.

Богор. Немамо ли се чега отуд бојати?

Лахан. Мијајла Палеолога не познајем лично, но колико нас његова досадашња дела уче, он је лукав, али нерешителан; што је јуче предузео, данас је покварио; све пита, мало слуша, много хоће, више по-

Digitized by Microsoft®

чиње, а ништа не свршује. Од таковог човека немамо се много бојати. Он је ујак Марији, али чувства за сродство нема; није ли поред Марије обећао био Теши Месемврију и друге градове, па није реч одржао?

Богор Откуд дакле да се сад појави?

Лахан. То је лако погодити. Грци имају градове близу нас. И најпростији владатељ зна, да треба границу чувати, како се метеж у суседној држави појави. Ово је главни повод Палеологу. Но по његовој нарави он и друго што тражи. Веровно је да га је Теша у помоћ позвао. Он њему не може бити пријатељ, зашто народи нису између себе пријатељи. Тражиће пак отуда корист, а како је од нарави непостојан и нерешителан, тумараће и овамо и онамо док се и ствар не сврши.

Богор. Па онда?

Лахан. Тражиће што друго, као обично непостојани људи, јер све би желели радити.

Богор. Краљушо, не зову те бадава пастири пророком, нити је басна, да се са свецима договараш, кад тамо умеш свашта предсказивати.

Лахан. Искру божества улио је творац небесни свакоме човеку. Она се зове ум, по ком се разликујемо од бесловесних животиња. Што више негује човек ову небесну искру, што се више око ње бави и не мари за плотска удовољства, у толико више постаје пророк, уподобљава се Богу и одговара цели, коју је превечни творац при созданију најмилијег му суштества имао. Простота, која телу угађа и запарложен има разум, диви се детету подобно, кад знаке чистога

Digitized by Microsoft®

разума види, и пада у другу погрешку, у сујеверје, као да такав човек има сношенија с духовима невидимим.

Богор. Ако је пустиња прибавила теби овакову мудрост, то морамо оплакивати људе што по градовима живе.

4.

Нешко, пређашњи.

Нешко. Војвода! Мирослава застадох на путу. Он је сам био к теби пошао и врло му би по вољи, кад за моје посланство разабра.

Лахан. Дакле неће бити лака борба. (После кратке почивке). Какве је нарави тај Мирослав?

Богор. Више прост, него мудричар. Код њега је поглавити закон извршити, што му се заповеда. Никад не распитује, зашто је ово овако, или оно онако. Он каже: поданика је определеније да се повинује, а старијега да заповеда. Зато га најрадије и употребљавају, нарочито у бојевима, јер је тежак уступати.

Лахан. Рђави знаци; но река је пропуштена, мора се напред.

Богор. Ево га где долази. Хоћемо ли се уклонити?

Лахан. Не, останите.

5.

Мирослав, пређашњи.

Лахан. Опрости, војвода, што сам те трудио. Но мојега позива није цељ да те понизим.

Digitized by Microsoft®

Мирослав. Нека би и понижење било, прави син отечества не треба ни тога да се клони, кад благо народа захтева.

Лахан. Мој дух осећа почитаније према таковој љубови к отечству.

Мирослав. У толико ми је милије. Ја пођох сам разговорити се с оним јунаком, који је непријатеље наше потук'о, земљи добра учинио и кога ја чрез то ценити морам. Кад сам од кнеза Нешка разабрао да и ти желиш састанак са мном, обрадовао сам се, јер имам тврду надежду да ми неће бити разговор на празно.

Лахан. Шта желиш ти?

Мирослав. Онај човек, који је отечеству добра учинио, мора и љубити отечество своје. Догађа се да њега страст или злоудес одведе од пута правице, али искра љубови не може да се угуши у прсима нашима, нити онај, који живот даје, другом руком убија.

Лахан. Не домашам ти висоту речи.

Мирослав. Ти си родољуб, обрадовао си земљу ненадном победом; и кад смо мислили мало одахнути од терета непријатељска и силе сјединити, сам устаде на свога цара, да порушиш и ово мало поретка у држави и народу задаш нову рану.

Лахан. А на кога се ти подиже?

Мирослав. Царска заповест гласи: против бунтовника.

Лахан. Лепо име. — Бунтовнике очекује смрт; није ли тако?

Мирослав. Ако се на милост не предаду, грозна смрт, као што закон вели. Зато, војводе, промислите,

Digitized by Microsoft®

шта сте дужни цару, шта отечеству, па полагајте оружије; а Теша је добар, опростиће вам.

Лахан. Да положимо оружије! Рђав ли си војвода, ако не знаш да си мојом војском опкољен.

Мирослав. Мени је то добро познато, но ја у име цара говорим и твоја је дужност да послушаш.

Лахан. Па онда?

Мирослав. Ићи ћемо цару, да ти испросимо милост.

Лахан. Добро судиш: најпре да се дамо везати, па онда да просимо милости, је ли тако?

Мирослав. Ти знаш да је Константин великодаран, лако ће опростити.

Лахан. А је ли опростио овом? Је л' опростио овом? Овом? (Редом показује своје војводе).

Мирослав. Ако није, он зна зашто није.

Лахан. Па и мени ако не опрости, опет ће знати?

Мирослав. Ми ћемо молити, а остало је у његовој власти. Ти добро знаш што вели Свето писмо: Бога бојте сја, царја чтите; па ако рекне да погинеш, дужан си.

Лахан. И да нисам крив?

Мирослав. Како си за бунтовника оглашен, већ заслужујеш казну.

Лахан. Стани, ропска душо, већ не могу даље. Ти ли имаш образа мени у очи рећи, да си на бунтовнике пош'о? Ти, који знаш све, како је било. Шта је саветовала Марија, кад вам стиже глас да сам Татаре потук'о? Говори, у твом је присуству било. Није ли одмах повикала да се војска на нас диже? Зашто, крошто? У чему нађе кривицу побуне?

Digitized by Microsoft®

Мирослав (збуњен). Она, ако је и рекла, може бити да би цар порек'о. Али ви ухитристе с војском и пођосте напред.

Лахан. Да шта, да смо се дали опколити као ти? Худе душе, нећете с Лаханом чинити оно, што сте с другим војводама чинили ни кривима, ни дужнима; куцнуо је час да се коварство утре, да престане тиранство и свирепост, да се не кољу невини људи без припита и по ћуди Марије. Оружије полажи, или ће бити триста јада од вас!

Мирослав. Војвода, ти ме не познајеш, ево питај ове. Цар је мени поверио војску. Погинути могу, али издати не умем.

Лахан. Вољан си погинути и ти и сваки, који радост налази извршитељ бити злоковарних заповести Маријиних. Али као честит војвода немаш право гонити друге на очевидну погибељ, који су ти потчињени.

Мирослав. Војник је зато да гине.

Лахан. Лепо те је Марија научила. Војник је да гине, с разлогом, без разлога ли, то скотска душа не разбира. Шта мари она, ко ће погинути, кад је њојзи живот човека тако скуп као мачији? Стиди се, Мирославе, да си такав војвода постао, каквог ни Татари немају.

Мирослав. Јуначе, Бог ти даде бистар разум, те умеш извијати ствари, како ти се љуби. Закони цар посла ме да у његово име заповест извршим. Који га год познаје, мора признати да он није набрз другима зла чинити; много више сва га земља уважа-

Digitized by Microsoft®

ваше, као праведна и добра цара. Сад да ја изневерим свога господара, и предам га војсци ти на клање — та треба одмах да ме попљунеш!

Лахан. Рђав ти је о мени суд, ако мислиш да сам пошао противу цара. Наша је циљ обрана, коју је Бог, као што знаш, и мравку дозволио. Па кад је намера наша увенчана лепом срећом, треба оној, која је у земљи сваке несреће извор, да се сломију злопарна крила. Марија из земље! Ако Теша потребује савета, као што га у несрећној болести и треба, нека се изаберу из народа људи зрели и поштењем познати. Како то буде, положићу мач код ногу мојега цара, као што се верноме поданику достоји.

Мирослав. То ћеш добро учинити.

Лахан. Сад је ред на тебе.

Мирослав. Да положим оружије? Само то неће бити.

Лахан. Твоја је пропаст извесна.

Мирослав. Како Бог да.

Лахан. И ти остајеш тврдо да људе жртвујеш?

Мирослав. Ја остајем при својој дужности.

Лахан. Добро дакле; ја моје учини', и сад перем руке. Нека проклество на тебе падне. Иди и справљај се. До по сата започеће се битка. Но веру ти задајем, сви нека изгину, ти један нећеш погинути. Жив ми мораш доћи у руке, и ја ћу те водити по грозноме бојишту, где се још крв твоје браће пуши, водићу те, да видиш следства твоје неразборите воље. Чућеш јаук и стењање несрећних рањеника, и ја ћу им из гласа викати: „Овај је, који вас очевидној пропасти изложи, које ни Татари не чине са својом

Digitized by Microsoft®

браћом. Ја сам га доста молио и саветовао, ал' ме не хтеде послушати"! Чућеш њин одговор на то и тај ти. може звонити на самртној постељи. (Окрене се). Сад иди.

Мирослав. Стани, војвода; ја нисам крволок. Хоћеш ли ти зацело послати човека цару и њему покорити се?

Лахан. Моја ти тврда вера. Како се скупштина сазове и Марија из совета искључи, положићемо оружије.

Мирослав. Не мислиш ме преварити?

Лахан. Тако мени Бог срећу дао!

Мирослав. Ево, ја ти се предајем.

Лахан. Уверићеш се ком си се предао. Ја бих пређе волео трипут погинути, него да реч своју погазим. Ходи да те уверим. (Ухвати га за руку и одлазе).

Богор. Овај још неће хтет' бити цар.

Нешко. Тако се и мени чини.

Богор. Па шта смо бадава устајали?

Нешко. Остави га, то је чудесни човек; већ хајде да видимо шта ће.

Богор. Право кажеш да је чудесни човек. (Оду).

6.

(Шатор Константинов).

Константин.

Константин (сам лежи на једним носилима). Сви ми завиде и радо би се мењали са мном, а ни један неће моју ногу; хтели би круну, а неће главу; траже украсе, а неће и бригу. Ej, судбино, пакосна зверко, кад

Digitized by Microsoft®

најмилије грлиш, онда за срце уједаш. — „Теша хоће да се мења с ногама". Неће нико! „Теша поклања све своје невоље, и даје у приде бол и јед." Нико неће. О луди свете, та тебе треба варати! „Теша предаје круну" — ха, ха, ха! Како трче! Будале, зар ће на вашој глави круна бити лакша?

7.

Прелимир, пређашњи.

Константин. Прелимире, јеси ли имао кадгод какво псето у кући?

Прелимир (зачуђен). Светли царе!

Константин. Ти се чудиш откуд ми у овај пар псето паде на памет; о, за многе би људе била срећа, кад би се у пса претворили. — Јеси ли га имао, Прелимире?

Прелимир. Јесам, светла круно.

Константин. Он ти беше покоран, је л', никад те није ујео.

Прелимир. Није.

Константин. Видиш, псето, па познаје свога господара, а моји поданици против мене војују.

Прелимир. Ах!

Константин. Ти уздишеш? Јунак, па уздише! Бог и душа, најпосле ћемо заповедити војсци да лелече. Ако је то неприлично, није прилично ни да поданици на мене устају.

Прелимир. Ја ти не носим веселу вест.

Константин. Радост је од три године јалова, чудо

Digitized by Microsoft®

би и било да се баш у овај час породи.

Прелимир. Мирослав се са свом војском предао.

Константин. Мирослав — предао — Прелимире, то је лаж!

Прелимир. Камо срећа да је лаж!

Константин. Ако се Мирослав предао, то ћу ја одмах предати душу сатани. Мирослав не може да изда.

Прелимир. Издао није, али је несрећа хтела те се у један теснац увукао, и ту, опкољен са свију страна, кажу, да се морао предати.

Константин. А није се умео просећи? (Почивка). Ти, који се са мном тако играш, да ли се смејеш?

Прелимир. Као што казују, бунтовници употребише хитрост.

Константин. Мирослав, стари, искусни војвода, и један купусар да га скучи! Куркубиташ, влашки јургетар забунио сву земљу, поплашио војводе! — Да сс и ми предамо, шта велиш, Прелимире? Кад је до тога дошло, да се предамо. (Хоће да стане на ноге). Залуду! Не може се! (Седне). О, да ми је само једанпут тврдо стати на ноге!

8.

Један пастир, пређашњи.

Пастир. Светла круно, ја сам послат од војводе Лахана.

Константин. Од цара Лахана. (Поклони се). Он је син Јасенов — јургетар или говедар? Не знам који

Digitized by Microsoft®

син, старији или млађи? — Шта заповеда твој цар Куркубиташ?

Пастир. Он не заповеда ништа, него се клања високом ти царству. Његова није жеља проливати крв своје браће.

Константин. Него моју?

Пастир. Он жели да се сва несрећа умири и ове услове прави: Нека се царица Марија, која је доста невоље причинила, као женска глава, уклони, да не може безакоција чинити у име твоје, нека се скупштина сазове и нек' ти се даду саветници честити људи, докле не оздравиш; па ће одмах он и сва дружина његова положити оружије.

Константин. И ти л' си из те дружине?

Пастир. Јесам.

Константин. Знаш ли која је казна за онога, који се на свог цара диже? (Прелимиру). Да се погуби.

Прелимир. Светла круно, посланик . . .

Константин. Бунтовник нема заштиту закона; где се ухвати, ту треба да погине. Води га, и одмах војска нек се диже.

Пастир. Светла круно, мене је лако погубити, али помисли да после мене голема војска стоји.

Константин. Ја ћу овако сакат да предводим војску против тога јургетара. — Одлаз'те и људи нек' се дижу!

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

1.

Константин (на носилима лежи, мало даље) *Богор, Нешко* и *неки пастири.*

Нешко (тајно Богору). Баш ми га је жао.

Богор (тако исто). Еда ли је мала ствар изгубити битку и пасти у руке онима, које је увредио?

Нешко. Већ он не, него Марија.

Богор. У његово име.

Нешко. Баш сам љубопитан, шта ће Лахан чинити.

Константин (ухвати се за ногу). Ти да ћутиш, кад има старијега од тебе. Није ли тако, господо сјајна? Кад цар и срце тужи, онда јургетар и нога тако изгледа, као мрави, који се у утроби лава легу. (Дигне главу). Ко је овде? Ступци отечества! Благо си земљи код тако јаких подупирача.

Нешко. Светли царе!...

Константин. Ћути, да ти језик не чују мисли, те ће одмах повикати: „лажеш"! Цар треба да има поданика, тако верних, као што сте ме ви лагали, кад сте били у двору. Где вам је цар, да му положим заклетву, онако као ви мени? У свој земљи ја сам један, који нит' сам цар, ни поданик. Је л' тако, по-

Digitized by Microsoft®

штени бољари? — Гле, ћуте, а кад сам снивао да сам цар, толико ми ласкаше и кркеташе, те сад и за уши морате да ми тражите носила. (Нешку) Мени се чини, ти си највише говорио.

Нешко. Ја нисам, светли царе.

Константин. Ниси? Та од тебе сам чуо ову лепу причу да се зато дајем вући на носилима, јер земља није моја, па смет' нисам по њој да газим.

Нешко. Мени то није ни у памети било.

Константин. Зашто ти памет беше, како да ме издаш. О! ја вам све верова', све, што ми год говористе, само не хтедох чути што мишљасте. Мисли су невине! Кажу деца и злонаветници, у мислима праве људи себе богатима, царевима. Тако сам и ја мислио.

Богор. Ти си сажаљења достојан, светли царе.

Константин. И јесам сажаљења достојан што не имадох дара провирити у мисли ваше. Не зна нико глас од оне песме: конац дело краси!

Нешко. Не знамо, светли царе.

Константин. Гле! А то је лако: Опколите цара војском, обманите му војводе, потуците му војнике, збаците га с престола на носила, а сами се попните онамо, па ћете знати.

Нешко (Богору). Какву неправду чини Лахану!

Константин. Знате ли шта значи Лахан на грчком језику?

Нешко. Не знамо грчки, светли царе.

Константин. Штета! Видите: лахана значи грчки купус; и зато је ваш цар купусар. Али стани, лахана значи свако зеље што се једе. Тако може ваш цар

Digitized by Microsoft®

бити и зељов, зељар, репар, или Куркубиташ, јургетар, као што га његова браћа Власи зову. О, срећних поданика, у време нужде могу свога цара и појести!

Нешко. Ево Лахана.

2.

Лахан, Елтимир и *пређашњи.*

Константин. Капе доле и сви за скут кабаницу! Тако ли се цар дочекује?

Лахан. Светли царе . . .

Константин. Нуто беде сад; уши су ми ослабиле, па не знам, ил' ја теби реко' „светли царе", или ти мени. Елтимире, ти боље чујеш, кажидер, Бога ти, ко је од нас двојице цар, ко ли купусар?

Елтимир. Не пристоји се избавитеља отечества . . .

Лахан (погледа га). Остави. Светли царе, ти се вараш, ако мислиш да смо ми непријатељи закона и поретка.

Константин. Нуто! сад се сам варам. Дојако су ме сви варали, па ништа, а једанпут у мом веку хоћу сам себе да преварим, па ми закрањују. Пустите ме, честита господо, да се мало варам, верујте ми, неће ни вама зло бити. Ја ћу, на пример, мислити, да сам још ште цар закони, ви да сте овде око мене не као клетвопреступници и људи злонаветни, већ као верни поданици, који љубе свога владатеља.

Елтимир. И за ову верност очекују лепу награду, да им се побију жене и деца, да им се одузме др-

Digitized by Microsoft®

жавина, а и сами да спремни јесу изгубити живот, како се самовољству прохте.

Константин. Е сад вредите штогод! Судије су скупљене; ту су тужитељи, ту је бедни Константин.

Лахан. Светли царе.

Константин. Заповедај, светли купусару! Хоћеш ли да ти положим главу код ногу? То не могу; али гледај који су око тебе, сваки ће ми ту љубов учинити. Или је у твојој држави обичај, да цар уједно и губитеља дужност отправља? Ништа, као човек потребит имаћеш бар двоструку плаћу.

Елтимир. Ја сам ти казао да је њему поремећена памет.

Богор. Заиста.

Константин. Зар ти је чудно код таковых чудовишта?

Лахан. Слушајте, војводе, слушај и ти, светли царе. Никад ја нећу допустити да се злочинством злочинство потре. Ти си на жалост земље оболео и не знаш каква безаконија у твоје име чинише. Сви смо уверени да твоје добро срце то не жели, зато нека се залече ране земљи. Ти си цар и ми сви твоји поданици; али она, која је преко мора пренела своје тврдо срце у наш мирни предел, треба да се уклони. Удали је, царе, узми за саветнике мушке главе, па мир свима.

Константин. Амин. Свукосте ме с престола на носила, па иштете да и царицу поред себе сахраним. Где ће да стане с дететом? Молим ти се, купусару краљу, опрости ми, видиш како је уско место као престол, који не може нас двојицу да поднесе.

Digitized by Microsoft®

Лахан. Он је болестан.

Константин. О, ја сам болестан, и душа ми болује. Отворите ми утробу; не, не отварајте, јер ћете наћи у њој вас саме, с ножевима у руци, где ме раздирете.

Лахан. Однесите га у колибу и тамо да се негује. Ал' прекора никаквог. (Приступе да га носе).

Константин. Станите, ја нисам за ношење. Доста ме носите на души. (Понесу га и сви одлазе).

Лахан. Право ли сам рек'о! Са злочинством скопчана је тврдо невиност, и колико је на једној страни добра, толико на другој греха. О слабости човечија, кад ћеш бити без погрешке! (Одлази).

3.

(Соба у царском двору).

Марија ступи, за њом *Стана.*

Стана. Али шта је, царице?

Марија. Све пропаде. Мирослав издао, многе друге војводе отступиле, Константин проиграо битку и сам у ропство пао.

Стана. О несреће!

Марија. Несрећа велика. Остао нам је само овај град, ах! па и у њему много има непријатеља.

Стана. Код бунтовника су понајвише они, који су испод мача утекли, или су протерани.

Марија. Тако кажу.

Стана. Ако продру у град?

Марија. Онда нек' ми буде Бог у помоћи.

Digitized by Microsoft®

Стана. Не би ли добро било да избегнемо?

Марија. Куда, кад је пуна Бугарска непријатеља!

Стана. О несреће, о несреће! Сиромах цар, онако болестан.

Марија. Сиромах цар? Ах! зашто није одавно преминуо, кад није био за владање. (Напољу се чује вика: Живео цар, живео Лахан!) Шта је то?

Стана (која је к прозору отрчала). О, царице, пуна улица људи.

Марија (приступи к прозору). Сад је зло; побунили се грађани.

Стана. Ако нагрну у двор?

Марија. О судбино, судбино, како си непостојана!

Стана. Ево их, улазе; царице, долазе! (Побегне).

Марија. И ти ме остављаш! (У забуни пође на једна, па онда на друга врата, но на истима чује се глас: да живи Лахан!)

4.

Многи грађани ступе, *Марија.*

Први грађанин. А, ево госпође царице!

Други грађанин. Ми се клањамо високом ти царству.

Први грађанин. А где ти је кљака? Њега уредише.

Трећи грађанин. Шкода, усану извор, па сад нема више крви.

Први грађанин. Е, нема да! Да видимо каква је крв из царскога гркљана. Јамачно је лепша него у нас.

Digitized by Microsoft®

Други грађанин. Црвенија на сваки начин, јер се гојила крвљу невиних људи.

Марија. Добри грађани . . .

Други грађанин. Ћути! То је и било зло, што смо добри. (Замахује мачем) Хоћу ли овако?

Марија (клекне). Не, ако Бога знаш!

Први грађанин. Тврдо, сурово срце! Та отоич тако пред тобом клечаше један невин човек, па опрости л' му? Какво ти беше срце, кад се пред тобом превијао, Бога препињао и молио, да му се на децу смилујеш. Шта се превијаш, скотска душо? Кад ти смрт беше пријатна, дочекај је и сама.

Марија. Милости!

Први грађанин. Човек мора да се згрози на сав свет. Ова прождрљива зверка целог свог живота није знала шта је милост, и сад је од једанпут научи. — Милости, скотино, милости тражиш; од кога? Којима беше крвопија и рис. Нема ти милости! (Замахне).

Трећи грађанин (ухвати га за руку). Стани! Хоћеш ли у један час да свршиш с њоме? То она не заслужује. Кап по кап нека срче горчину, докле јој се душа не осуши, па онда је пошљи ђаволу, откуда је дошла.

Први грађанин. Право кажеш. Смрт није казна, него муке, које треба да поднесе. Шта ћемо с њоме?

Трећи грађанин (отури га). Бежи, болан, не видиш ли да је овде царица! (Подигне Марију са земље, но у том јој раздере хаљину). Опрости, високо ти царство; но знаш, како вели Свето писмо: разделиша ризи моја себе. — А гле, скоро ће доћи цар, а царица без пор-

Digitized by Microsoft®

фире. Нема л' ту какве пољаве, или ћилима? Рђави поданици! Право је имала, што вас је клала.

Први грађанин. Опрости протовистару, одмах ће бити. (Отиде и донесе једну издрту асуру). Ова порфира баш сад стиже од преко мора.

Трећи грађанин (рашири је). Врло лепа, удесна а и лака. (Заогрне је, па асуру спреда узицом веже). Сад ће се и цар у њу заљубити.

Сви. Живела царица!

Други грађанин. Још јој венац требаше.

Трећи грађанин. Ваљда ће бити ту гдегод бела лука.

Сви (пљескају). Право, право!

Други грађанин. Е, кад не седи на престолу.

Трећи грађанин. Хоће ли згодан бити магарац?

Други грађанин. Магарац је мален, него камила.

Многи гласови. Магарац, магарац!

Први грађанин. Доста, браћо, долази нам нови цар.

Трећи грађанин. Сви пред њега и молите га да дође, да посети своју царицу. (Остали посуктају напоље).

Трећи грађанин (Марији). Залуду! Нити има магарца, ни камиле. Али царица мора да седи на престолу. (Узме једну велику столицу и посади је). Не бој се ништа, кад те види цар овако убрађену, таки ће те пољубити. (Чују се гласови: живео цар!) Видиш, баш сад распитује за тебе.

Digitized by Microsoft®

5.

Лахан, војводе, грађани, пређашњи.

Трећи грађанин. Ево, светли царе, наше преузвишене царице.

Лахан. Нашто овакова шала са женском особом?

Један грађанин. Да зна како ће људе мучити.

Лахан. Добро, али овако поступајући сами себе срамотимо. Нека јој се скину те накараде. (Скину јој асуру).

Марија. Високи јуначе, није бадава твоје име пронесено.

Елтимир. Штета, што ти не допаде у руке.

Нешко. Тек би онда цар познао шта је злоба женска.

Лахан (који је једнако у њу гледао, за себе). Какво лепо лице, и каква гадна душа!

Елтимир. Светли царе! Ова је причинила сву несрећу у земљи; сад је време да достојну прими казну.

Лахан. Каква казна да је постигне?

Сви. Смрт.

Лахан. Без суда?

Елтимир. Ми смо јој судије.

Лахан. Мимо закона неће код нас ништа бити. Она је од царске крви. Водите је у оближњу собу и нек' се стража постави, докле сав народ на скупштини не изрекне: шта с њоме да буде. (Марију одведу, чује се мумлање међу присуствујућима). Бугари! Вама је познато, да ја нисам силом тежио за достојинством царским, нит' је друга моја жеља била до остати прави, слободан грађанин у срећној земљи Бугарској.

Digitized by Microsoft®

Но Константин Теша умре и војска ме нуди да се царства примим. Царевати није никаква срећа; зато ако се кајете, ил' ако није свима по вољи, нека се слободно изразе, и ја ћу се опет вратити у моју срећну пустињу из које сам дош'о.

Нешко. Не, сине Јасенов, ти нас беде избави. Коме би и по наследству и по заслузи и разуму праведније могла припасти круна, него теби? Прими дакле, што ти сва земља с благословом даје, и носи је на дику и утеху нашу.

Сви. Живео цар Лахан, срећан био и надмоћан!

Лахан. Ко устреба заштите, нека се мени обрати; који правице тражи против насилија, против злочинства, код мене ће је наћи. Али који законе преступи, заповести моје пренебрегне, мир и поредак наруши, боље нек' се сели из земље. Ако вам се љуби ово, а ви за мном у цркву.

Сви. Живео цар Лахан! (Одлазе сви осим Богора и Елтимира).

Богор. Шта си заћутао, кнеже?

Елтимир, Не ваља, мути човек.

Богор. Е, шта ћеш му!

Елтимир. Толико страдасмо и злопатисмо, па сад — оној, која је томе узрок, ништа; него чекај сабор. Чудо, како јој није предао царство.

Богор. Најпосле ће и то бити.

Елтимир. Бога ми, да се то догоди — једанпут се живи.

Богор. Он њено лукавство не познаје, па нек' јој мало попусти, остаде у земљи.

Digitized by Microsoft®

Елтимир. А, треба повести озбиљну реч. Ил' она, ил' ми.

Богор. Тако и ја велим.

Елтимир. Да смо одмах и с Константином почели, као што је требало, не би ни дошла ствар дотле. Него сваки себи, а она над свима. Хајде са мном. (Одлазе).

6.

(Друга соба у двору).

Лахан.

Лахан (ступи). Био сам у цркви и памет ми није била у цркви; положио сам заклетву, говорио сам, слушао сам, па од свега ништа не знам. Јесам ли се могао надати да ће ме то снаћи у Трнову? Марија, онако описана Марија, да ми памет занесе! Ја је љубим, добро! И она ће примити љубов од новога цара; али шта ће после бити? Која је била омразом свог читавог века, неће ни под мојим крилима икона постати. Народ ће се отуђити, или ће ми непрестано бити посла, да незадовољство утишавам. Не, љубов је пријатна ствар, она ме усхићује, она ме диже, потреса жилице живота, све има, само јој једно недостаје: што не види. Ах, а како су цару нужне очи! (Хода, па онда стане). Два ми пута предстоје и на један морам: или предати се чувству љубострасном, или вратити се у пустињу и живети просто; или задржати круну, но жртвовати Марију. (Нагло) Марију жртвовати! Страшна и ужасна реч за идућак живота мојега, Марију жртвовати и сахранити сваку радост

Digitized by Microsoft®

и задовољство! (Стане). У четрдесетој години требало би да је човек хладнокрвнији; још кад чује свет: Лахан је попустио страсти, коју мало и велико назива кратким лудилом. Лахан се заљубио, и како се заљубио! (Дуго ћути). Који је немоћан себе победити, нека се не срди, кад му се други ругају. Све је сујета и дим; али друга сујета бар дуже траје, живи у спомену и постаје забавна прича за дально потомство; а љубов уживаш сам, па кад си је окусио, постаје ти равнодушна и брже јој цвет отпада, него што је порастао. (Пођути, па онда отвори врата и викне): Царица Марија нека се овамо доведе! — Кад разум увек нада мном владаше, нека влада и у овај пар.

7.

Марија (у црно обучена), *пређашњи.*

Лахан (бори се у себи, но после крепким гласом). Царице, болест и слабост Константинова беше причином, те је са света преминуо.

Марија. Ах! С њим потамни небо надежда мојих.

Лахан. Народ се на тебе испизмио.

Марија. Народ, народ, ова звер без милости, кад му се повлади! Тако поступати са мном, и по закону царицом и по крви. (Брише очи од суза).

Лахан (за себе). Зашто сузе имају тако страшну силу?

Марија. Тешко свакоме кога Бог осуди да народом влада! Слепци, неће да расмотре положење цара, његове дужности, његове основе; него све по страсти, по себичности. Ако му иде у рачун, добро је;

Digitized by Microsoft®

ако л' не иде, не ваља, макар да је чисто као јасноћа сунца.

Лахан. Но и цар треба да помисли да поданици нису оруђе ћуди његове.

Марија. Било је строгости под Тешом, то не одричем; али како ти је народ описивао његова дела, морао је бити гори него дивљи Татарин, а ја као тигрица. Нека се беспристрасно разложе наши поступци, па ће се видети да је све по општој потреби чињено, и од стотине прилика, једна ако се нађе погрешка. А где је тај ангел на свету, који сме проговити: ја сам без погрешке!

Лахан. Ти истину говориш, царице.

Марија. Ја не познајем ни једнога, који би се с тобом сравнио или у храбрости, или у разуму, или у великодушију. Сви те обожавају и мисле да с неба добише човека, као што и јест. Видећеш докле ће ово уваженије трајати. Твоја мудрост биће им нешто смешно и презренија достојно, доброту твоју сматраће за слабост и бојажљивост, а најмању строгост за свирепије. По местима, где честит човек стиди се ногу да метне, твоја ће се дела решетати и балегом кађати.

Лахан. Кад је кал около нас, није ни могућно, да сасвим останемо чисти.

Марија. О! Ја уважавам јунака, који поред храбрости и храму великодушија олтаре подиже; (ухвати га за руку) љубим ову руку, која ме је сачувала од наглости светине, напред сажаљујем доброту твоју.

Лахан (стресе се). Царице, време је да ти саопштим зашто сам те звао: ти мораш одлазити.

Digitized by Microsoft®

Марија (пусти му руку, нежно). Куда?

Лахан. Из земље напоље.

Марија. Ја сам овде од петнаест година; другог отечества осим Бугарске немам. У земљи овој леже многи остатци, који ме за судбину Бугара тврдо привезују. О! пусти ме, великодушни мужу, да у незнатном крају једном, али само у Бугарској, живим с јединчетом мојим; радо ћу обраћати очи из тамнога угла мога на ону благодатну звезду, која из Трнова све крајеве обасјава.

Лахан. Народ је сав против тебе; простота је, као што сама кажеш, необуздана, и зато ће боље бити да се уклониш.

Марија. Кога Лахан под закриље узме (опет га ухвати за руку), кога ова рука брани, тому не могу сви злотвори ништа. Немој, великодушни витеже, већи више свију слабости простоте! прими под крило твоје слабу, остављену жену, која никога нема, до Бога и тебе. (Бризне у плач). Не дај ме, да испод оваковог штита пропаднем. (Наслони му чело на руку).

Лахан (у забуни). Царице, ја те почитујем — ја те — ти сама не знаш; но обстојателства су тешка, морамо каткад и без воље наше да им уступамо.

Марија (отпусти се од њега). Ја знам, ти имаш право што се мене чуваш. Жена лукава, као што сам ти описана, са сином крунисаним мора да се види опасна човеку, који жели мирно владати. Но као што те у свему преварише, тако и овде држиш сенку за истину. Немој веровати да и најмања моја мисао иде на то, да ти какву незгоду причини. Да сам то мислила,

Digitized by Microsoft®

Бог зна, би л' се овако разговарали. Ти познајеш Палеолога; осим сродства са мном има он и другога узрока, зашто би ми помоћи послао; (Извади једно писмо, па му пружи) но ја сам све понуде одбацила и ништа даље не желим, него у миру живети.

Лахан (који је писмо прочитао, гледа је). Жено, ти си то учинила!

Марија. Зар је теби то за чудо? Величини Лахановој мора свако да се поклони. Могла бих владати ја; могао би доћи и други ко; али ова земља, коју ја љубим и која је тако неблагодарна, не би имала цара као што је Лахан, и Лахан не би имао прилике да је усрећи.

Лахан. Не, ти ниси она за коју су те издавали, ти заслужујеш да власт делиш са сваким царем. Ево ти моја рука, буди ми супруга, па уживај и у напредак свако одличије.

Марија. Свака мора да се за најсрећнију држи, којој Лахан своју руку даје. Па опет морам ти са жалошћу одговорити да ме је судбина искључила среће с тобом се поносити.

Лахан. Зашто царице?

Марија. Из почитанија к теби претрпела сам била једну рану, која је на срцу моме. Али сад, кад се чувствима отворише врата, не могу да прећутим: Теша је био истина болестан, но ја имадох с њиме свако задовољство. Он је пош'о с војском на тебе, био је ухваћен . . .

Лахан. Но?

Марија. Не могу даље, јер сам ти благодарна.

Digitized by Microsoft®

Лахан. Мислиш ли ти да сам га ја спремио са света?

Марија. Не знам, али то ме задржава да у нови брак ступим.

Лахан. Жено, учи се познавати Лахана. Пре би волео лишити се живота, него учинити да ме савест обличава. Константин је ударио с војском на мене и ја сам га на бојном пољу победио. Које од болести, које од жалости, што је битку изгубио, паде у унинније и разслабу духа. Не да сам га живота лишио, него сам му справљао лекове, које ме је научило искуство моје. Но всује бише сви трудови и неге, и он издахну на прсима мојима, испраћен сузом сажаљења, као што заслужује свака несрећа.

Марија. Боже, тебе хвалим што нису окаљане руке онога човека, кога ја тако почитујем!

Лахан (ухвати је за руку). Сад, Марија, и с те ти је стране сумња успокојена; склони се, буди моја и дели са мном ово големо царство, као и до сад.

Марија. Видим да се не може избећи, што је у савету судбине закључено; зато нека буде по њеној наредби.

Лахан. Ти ми допуњаваш срећу. Ходи, да народ разуме што смо уговорили, и да у цркви заклетву верности положимо. (Одлазе).

8.

(Улица).

Нешко и *Елтимир* ступе.

Елтимир. Па шта хоће тај Татарин?

Digitized by Microsoft®

Нешко. Послат је, каже, од свога хана, да Лахану честита царевину и да се о миру договоре.

Елтимир. Како је примио Лахан понуду ову?

Нешко. Још се не зна; јер га сад истом Богор к њему одведе.

Елтимир. Гле, шта народ тамо трчи?

9.

Весник, за њим *многи људи.*

Весник. Чуј, народе, шта је воља цара: он ступа у брак с царицом Маријом. Сви добро да знате и част да јој дате. (Одлази даље).

Многи гласови: Живела Марија!

Један грађанин. Улови и њега!

Други грађанин. Та уме!

Трећи грађанин. Боље је умети, него имати.

Први грађанин. Тек ми доживисмо да наша стара царица постане млада невеста.

Трећи грађанин. Кад је могла имати сина старијег него што је сама, зашто се сад не би помладила.

Први грађанин. Е, Светислав беше тако безобразног узраста, да је своју матер увек у лаж утеривао. Зато га и спреми са света. (Сви се смеју).

Други грађанин. Јест, зато! Али ружно беше и од Светислава. Царица каже: ово је мој син, а његове седе косе вичу: лаже! Ко ће то трпети?

Први грађанин. Хајдете, да поздравимо нашу младу невесту.

Трећи грађанин. Да јој Бог да скоро новог мужа!

Сви. Живела! (Одлазе).

Нешко. Чусмо ли добро?

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Бог и моја душа, полудео човек!

Нешко. Шта сад мислиш, кнеже?

Елтимир. Отоич ми рече да ће је отерати, а сад ово чудо. Ако му је до шале, нека је тера у шуми, где је до сада био; али у нашој земљи Бога ми неће.

Нешко. Ваљда је требало и нас запитати, кад је баш наумио.

Елтимир. Крвницу да гледам очима, која ми је децу убила и жену упропастила — пре ћу си очи ископати!

Нешко. Највећа је несрећа што је Лахан тврд на речи.

Елтимир. Шта ми је до тога? У невољи сложићу се и с Татарима.

Нешко. Данас га је склонила да је узме за жену, а сутра да јој царску власт преда.

Елтимир. Не, што рекох у ватри, сад хладнокрвно хоћу да се тога латимо. С Татарима сојуз, па крај.

Нешко. Али како, кад мир траже?

Елтимир. Траже из невоље а не што им је мило. Њин је посланик овде, хајде да се разговоримо. Чим разабере да земља не држи с царем, видећеш како ће ветар дувати.

Нешко. Много мећемо на коцку.

Елтимир. Да погинем, па не марим, само ми неће крвница господарити.

Нешко. Не би л' добро било да се с Лаханом још једанпут разговоримо.

Елтимир. Ко хоће да се разговара нека иде; ја један нећу. Кад је њему претежнија Марија, него ми сви, он се зна. Хајде! (Одвуче га).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПЕТО.

(Соба у царевом двору).

1.

Лахан, седи и пише. *Марија* ступи.

Марија (приближи се Лахану и метне му нежно руку на раме). Лахане, пети је већ сат како на једном месту седиш.

Лахан (погледа је смешећи се). Зар би волела да време проводим у лову и дангубици?

Марија. Нека и није то, али је труд велики који подносиш за земљу, неће ти благодарити.

Лахан. Који тражи благодарности испуњујући дужности своје, тај боље и да не прима дужности на себе.

Марија. У дужност спада и на себе пазити, а ти ћеш најпосле и здравље иштетити. Ко још спава само по четири сата, начин бира најпростији живота, мори дух и тело огромним делима и укида себи свако удовољство!

Лахан. Већи степен више и пожртвовања изискује. Земља је запуштена, које од силних ратова, које од колебања внутрењих; земљеделство и радиност

Digitized by Microsoft®

слаба, изображеније никакво; судови ретки, па и ови занемарени; закони заборављени, замршени и времену нашему несходни. Све то треба поправити, подићи, одушетворити, а то се без труда не може. Осим тога и ова нам је беда на глави, велим Татари, који треба да живе у Азији. Докле приведем суседне владатеље да се начини војени сојуз, треба много напрезања, још више речи; јер је сваки човек себичан, а себичност је једнострана и радо жмури при општој користи. Но доста за сад. (Устане). Ти си добила писмо из Цариграда? Шта ти пишу?

Марија. Ништа готово. Цар је дао своју кћер за Мичиног сина.

Лахан. За Мичиног сина?

Марија. Ја се чудим Палеологу. Човека узети за зета, који је протеран и никаквог изгледа нема!

Лахан. Где ти је то писмо?

Марија (донесе). Ево га.

Лахан (прочита га, па онда спусти с њим руку и поћути). Марија, ово је важна новина.

Марија. Мени се види смешна.

Лахан. Палеолог је хтео помоћ дати Теши; то није мог'о, јер га претече моја брзина. Хтео је Трново у своје руке привести, ти си га смела. Сад предузе друго: опријатељио се с Мичом, у надежди да ће овај имати доста привржсника у земљи. Ја ти кажем: његова је жеља довести свога зета овамо за цара.

Марија Твоја предострожност далеко иде.

Лахан. Желео бих да ме превари! — Али како је Палеолог до сада поступао, не може ни у овај пар другојаче.

Digitized by Microsoft®

Марија. Ако памети има, напред може знати на какву се лађу навози.

Лахан (хода по соби). Ова ствар није могуће да је на једанпут прснула као с неба. И кад лица наших великаша погледам — овај Елтимир, овај Прелимир . . . (Стане, па се замисли). Не, квасац подривања овде је у земљи.

Марија. Па да се у тамницу баце.

Лахан. Без јасних доказа? То би жалосно било.

Марија. Али кад општа полза захтева.

Лахан. Општа полза захтева да будем цар, као што се достоји: будан, трезвен, обозрителан; да сплетке хватам коварних зловољника, али ни неправде ником не чиним.

Марија. Ја сам под Тешом извикана била као рђави саветник, зато ти нећу ништа говорити. Но веруј ми, Лахане, попуштање није најбољи лек за срећу. Земља је велика и толико зачкољица имају неваљали људи да их је тешко похватати.

Лахан. Та у том се и састоји вештина да се гњезда сакривена изнађу. Обичне ствари уме сваки.

Марија. Узми само ово: Посланик од Татара дође да ти честита. Шта имадоше великаши да толико с њиме шурују? Па најпосле није ти се ни јавио, кад је пош'о. Не показује ли ово да су њини разговори опасни бити морали?

Лахан. И то, и многе друге ствари, које их чине подозрителнима.

Марија. Па опет оклеваш са строжијим мерама.

Лахан. Оклевам чинити што се не слаже с правицом. Шта ћу им казати, кад их будем затворио?

Digitized by Microsoft®

Марија. Цар није дужан никоме давати рачуна за своја дела.

Лахан. Тешко сваком цару, који уврти себи у главу да може владати по ћуди!

Марија. И тешко оној земљи, кад цар хоће да влада по вољи свакога.

Лахан. Наша дела морају бити јавна, као што нам је и достојинство јавно. Узми четири пет простих, ал' зрелих и поштених људи, представи им ствар чисто као што је, па ћеш видети да ће они тако исто знати је л' пресуда добра, као и цар. А шта бих знао рећи да Петра, Павла, Елтимира у тамницу бацим?

Марија. Кад полза отечества захтева.

Лахан. Опет полза отечества! Ову реч употребљава сваки, који слабост разума не уме другојаче да покрије. Полза отечества захтева да је сваки безбедан, од највећег па до најмањега.

Марија. Али полза отечества захтева и предупредити све злости, које се могу у земљи родити. То би наопако било, да један пође с кресивом у руци, да кога упали, или са стрелом, да кога убије; али ти га остављаш на миру докле не учини, да се не каже: нападоше човека пре времена.

2.

Дворослужитељ, пређашњи.

Дворослужитељ. Војвода Богор.

Лахан. Нек' чека. (Дворослужитељ одлази).

Марија. Ето, овога бих првог окупила. Строгошћу, испитивањем морао би и друге одати.

Digitized by Microsoft®

Лахан. Али ако нема шта одати?

Марија: Онда се изазове напоље, па му се каже: Видиш, Богоре, ти си толико затворен био и страдао, јер се подозревало да рђаве умишљаје имаш. Сад се можеш радовати да си прилику добио осведочити твоју верност цару. Буди и у напредак такав, па те милост царска неће мимоићи. Притом му се да какво сеоце, па је све заборављено.

Лахан (смеши се). Добро си се ти у томе извештила.

Марија. А да шта ћеш? Промисли само, ако за какве умишљаје зна.

Лахан. То може врло лако бити. Човек у свакој чорби мирођија мора да се свуда и нађе; но нити је он опасан, нити онај трбушати Нешко, који све онако мисли, као што други говори.

Марија. Баш и зато би овога кушала. Ти знаш, случај доноси каткад више него најмудрији разлози.

Лахан (прекрсти руке и ућути; на једанпут рекне Марији). Седи и узми перо у руку. (Марија учини). Пиши! (Опет се замисли, па онда приступи, шапуће јој на уво, које она пише). Сад ме остави самога.

Марија. Ја мислим . . .

Лахан (оштрије). Остави ме! (Она одлази. Лахан сам, прекрсти руке). Зашто ми се тако зло слути? (Пођути, па онда отвори врата). Богор нека уђе. (Ступи к прозору и наслони се).

3.

Богор, Лахан.

Богор. Светла круно, ја сам извршио све што ми је вељено.

Digitized by Microsoft®

Лахан. Свуда видим ревност и усиљавање: испунити налоге моје; но сви далеко за тобом стоје у верности, Богоре.

Богор. Ништа више не чиним, него што ми дужност вели.

Лахан. И други знају шта је дужност; али кад је нечисто срце! — Но збиља, зашто се гдекоји бољари нешто туђе од мене?

Богор (промени се у лицу). Мени није познато, светли круноношче.

Лахан. Тако се нешто туђе и као на страну реву, да нисам Лахан, морао бих постати Теша. Но ово мимогред. Моје није истраживати шта ко осим дужности за себе чини. И то би жалосно било, кад би цар захтевао да поданици сва своја чувства њему искључително посвећују. — Ја се надам да су ми сви верни.

Богор. Који је видео шта си до сада чинио, и коме су позната твоја својства и твоје правдољубије, тај те мора од срца почитовати, и то је највећи залог верности.

Лахан. Није се појавила никаква тегоба у народу?

Богор. Нисам ништа чуо.

Лахан. Ја свашта не могу да знам; зато је нужно да ме опомињу који су око мене.

Богор. Сви живе у пуном задовољству.

Лахан. Томе се радујем. (Приђе лагано к асталу, узме ону хартијицу, што је написала Марија, па се опет лагано врати; јачим гласом) А шта ово значи? (Пружи му писамце. Богор прочита, па сав пребледи. Лахан гледа га, за себе) Дакле Марија је погодила. (Јасно) Мислиш ли,

Digitized by Microsoft®

Богоре, да се може што од мене укрити? (У другој соби Марија ужасно повикне и Лахан неповољно к њој отрчи).

Богор (гледа у писмо). „Царе, пази. У земљи се кува буна. Први великаши њу предводе". Он све зна и како је иначе благ, тако је неумолим спрочу криваца. Мени спасенија нема.

Лахан (враћајући се из собе, Марији). Будалаштина! Остани ту, сад ми није до сујеверја; (Богору оштро) казуј!

Богор (клекне). Погуби ме, ја сам то заслужио.

Лахан. Живот ти је поклоњен, ако све искажеш.

Богор. О, куд ме могаше завести лукавство мојих пријатеља да на заклетву заборавим! Јесте, царе, договори се чине противу тебе и замке се плету с највећом ревношћу. Ја се нисам још међу њих помешао, али ми је њин преступак познат, и то је моја кривица. Пусти ме да им се придружим, и за два дана донећу ти све, што умишљавају!

Лахан. Има ли много ових несрећника?

Богор. До два дана донећу ти све пописане.

Лахан. Богоре, ти ћеш мене да превариш.

Богор. Довешћу ти у заклад сина. Ако до два дана не потврдим што сам казао, уби ми сина, друго ти немам.

Лахан. Где се купе?

Богор. Разабрећу им место састанка, па их све можеш похватати.

Лахан. Несрећна природо човечија! Да никад нисй задовољна! Шта их на то подиже?

Богор. Колико сам чуо, царица.

Digitized by Microsoft®

Лахан. Сад се бар не меша у државна дела; сад није нико озлобљен, гоњен, злостављен. Или вам је мало што вам чиним, него хоћете и у домашња чувства моја да имате уплива? (Ватрено). Али ће им пресести! Ти остајеш овде, док ти син не дође. Добро памти што си ми обећао, и шта вас чека, ако ме превариш. — Ил' ћу бити цар, као што треба, или нека влада ко хоће! (Одлази).

Богор. Страшан човек, страшан глас! Колико правду љуби, толико ником не опрашта! — Моја дружина — о, ја сам Јуда Искариотски! Да себе спасем, све упропастих. Јунаке певају у песмама што су се жртвовали за друге, а ја? — Како ће се о мени певати? (Бије се по челу). Зашто се поверисте оваковом скоту, који ни за шта не зна до свог худог живота! — Како сам говорио! Како друге ободравао, наводио, и сад их сам упропашћујем! (Гледа кроз прозор). Ено Прелимира где безбрижно иде, радује се у памети како су срећно уплетене замке, а не зна да ће можда још данас висити. Не, кроз прозор треба да скочим, треба да паднем пред његове ноге и кад ме стане полумртва љубити... (Жалостиво гледа кроз прозор). О, браћо моја, браћо моја! — али зар се не може обрнути та ствар... (Пођути па онда радосно) Добро је! (Да знак руком напоље, потом брзо напише једно писамце и баци га кроз прозор, па гледа). Диже га, хвала теби, Боже! Сад или једно или друго.

4.

Лахан и *пређашњи.*

Лахан. Почем ти син дође, вратићеш се кући и

Digitized by Microsoft®

гледај да се тачно известиш. За сад ћеш се задржавати у двору.

Богор. Светла круно, ако ти се љуби, можеш се сам известити.

Лахан. На пример?

Богор. Данас имају скупштину.

Лахан. Како ти отоич то не знаде?

Богор. Сад баш прође овуда Прелимир и кад ме виде, ухвати се шаком за лакат. То је у њих знак, да је тај дан скупштина. Потом удари штапом трипут о земљу, а то је: у три сата.

Лахан. Данас је петак?

Богор. Петак, светла круно.

Лахан. Несрећан дан.

Богор. А шта ћеш им, кад их злосрећа наведе на то.

Лахан (гледа га). Па како ти мислиш да ће се најбоље похватати?

Богор. Ја велим да онуда негде сакријеш војску, и кад даш знак да их четници опколе.

Лахан. Хм! (Отвори врата). Марија!

5.

Марија, пређашњи.

Марија. Ево ме, светли супруже.

Лахан. Знаш ли ти да је против мене буна?

Марија. Нуто мога предсказанија!

Лахан. Данас ћу ићи да их похватам.

Марија. О, само данас немој!

Digitized by Microsoft®

Лахан. Зато што је пук'о астал? Гркиња и још царска кћи, па на такве будалаштине држи!

Марија. Овакове су будалаштине предвестиле и Тешину смрт. Не иди, Лахане, само данас не иди! Послушај и мене једанпут. Ах! Нисам се бадава онако препала. Одложи до сутра.

Лахан. Шта ти велиш, Богоре?

Богор. Ја мислим, светла круно, што ће бити јесенас, нека буде вечерас. Други пут ја л' их моћи скупити, ја л' не моћи, а данас се прилика сама указује.

Марија. Богоре!

Богор. Опрости, светла царице, не мора бити, као што ја велим; него кад ме цар пита . . .

Лахан. Ти мислиш као прави поданик, и добро чиниш, Богоре; но кад се царици не љуби, оставићемо за други пут.

Богор. Како ти наредиш, светли царе. Али ја опет велим . . .

Лахан. Не, не, царица је преча. Јеси ли задовољна, Марице?

Марија. Не знаш како ти благодарим.

Лахан (смешећи се). Нит' је твој астал, нити твоја слутња што ме задржа. Ко би се овима дао поводити? Него ова играчка трпи одлагања. А, Богоре? Играчка, ал' ће некога скупо стати.

6.

Мирослав, пређашњи.

Лахан. Шта ти доносиш, Мирославе?

Мирослав. Светли царе, не баш повољне вести.

Digitized by Microsoft®

Татари прећоше границу и с великом силом иду Трнову. Пред њима бежи мало и велико.

Лахан. Татари дижу рат без објаве! (Богору). Далеко се упустило друштво твоје. (Мирославу). Одмах иди у Видин. (Богору). Он не може бити из друштва вашег?

Богор. Није, светла круно.

Лахан (Мирославу). Бржај, велим, у Видин. Децу и жене напоље из града — хране унеси за доста. Војску збирај са свију страна, али да ми се ниси у битку упустио. Иди, и свака реч моја нек' ти буде у памети.

Мирослав. Све ће бити као што си заповедио. (Одлази).

Лахан (Богору). Данас је скупштина зловољника, је ли?

Богор. Јесте, светла круно. И како ми се чини главна скупштина.

Лахан. Данас ћемо к њима.

Марија (уплашена). Опет?

Лахан. Више нема игре.

Марија. О, немој!

Лахан (не пазећи на њу, Богору). Ја хоћу да видим те родољупце, који ме силом натераше да их избавим. Шта им је сад? Заболе ли кога глава од кад сам у Трнову? Хоћу да се разговарам с њима у њиховом гњезду, разумеш ли?

Марија. Остави до сутра.

Лахан. Ти би ваљда хтет' била видети ме између две ватре! Но домашаш ли да су ови родољупчићи учинили тајни сојуз с Татарима и нимало им није

Digitized by Microsoft®

жао упропастити отечество, ако могу наситити гадне жеље своје? Јадни људи, и они смет' јесу говорити о правди! Кад тад, пропашће ова земља, али ја нећу да за мога века то буде. Хајде, Богоре.

Марија (ухвати га за руку). Ако Бога знаш!

Лахан. Марија!

Марија. Прати онамо кога другога.

Лахан. Други ће мени овакву ствар извршивати!

Марија. А ти бар немој данас.

Лахан (љутито). Ја баш данас хоћу. (Марија га пусти, он с Богором одлази).

Марија. Теша је погинуо и ја сам се избавила, али могу ли се спасти, ако Лахан падне? Та и онда и сада буна се саплела само мене ради. О! зашто не идо' путем благочестивим, путем на ком у подне, у поноћи, на чистини, или у шуми спокојно лећи можеш, да те глава не заболи! Пут невиности пут је безбедности, пут благоте, пут мира и спокојства. — Зашто ми се баш сад јављаш, у овај час, кад ми душа стогубим маштама опасност увеличава, сад ми се јављаш, строги Светиславе, и ви, толике душе, сад ми излазите пред очи! Од толико других дана, од толико ноћи, сад, кад ме страх с једне стране подузима, и ви ми се указујете и с вама се указује ангел смрти с пламеним у руци мачем освете! Бедна, ни Богу не смем да се обраћам! Други невин човек, кад га неправда окупи и невољом му грози, предаје се Богу и блажи се утехом да ће у његовом лону уживати блаженство; а грешник ни те нема благодати, већ у бесном очајанију стоји између две крајности и

Digitized by Microsoft®

очекује: овде мач разјарених људи, тамо мач правде и строгости Божије. — Суд Божији, суд страха и трепета, и глас вишњега: „идите проклети"! И огањ паклени, који се никад не гаси, и муке ужасне, које су без конца... (Склопи руке) Милост, Боже, милост! Та ја сам створење слабо, дао си ми више жучи, а мање памети; више ватре, мало расужденија; више наглости, ни мало разлога. Милост! (Нагло изиђе из собе).

6.

(Шума, на среди се види попростран улазак у једну пештеру, која је мрачна и у којој се неки људи могу приметити. Код ушћа пештере с поља стоји Елтимир и Нешко).

Нешко, Елтимир.

Нешко. Ја никако не могу да се освестим. Тако брзо да се скупимо. Зашто? Кроз што?

Елтимир. Ако ћеш управо, и мени је загонетка.

Нешко. Татари су још'те далеко; а ти знаш договор наш, да нећемо без њих ништа.

Елтимир. То је тако!

7.

Један простак ступи, *пређашњи.*

Елтимир. Ко беше то?

Простак. Пустињак.

Елтимир. Шта тражиш?

Простак. Црвену јабуку.

Елтимир. Улази. (Простак уђе у пештеру).

Нешко. Па сад шта ћемо овде, ко нас је сазвао?

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Знам ли? Прелимир ми је поручио: пошто сам жив да се скупимо. Каже да је добио књигу од Богора.

Нешко. Богора сам видео код Лахана.

Елтимир. Код цара?

8.

Опет *неки* долазе, *пређашњи.*

Елтимир. Ко сте?

Један. Пустињици.

Елтимир. Шта тражите?

Исти. Нешто црвено, округло.

Елтимир. Слободно. (Бунтовници уђу у пештеру). Па велиш, код цара га виде?

Нешко. Код цара.

Елтимир. Хм! То ми је мало чудно! Из царева двора поручује Прелимиру да држимо скупштину на врат на нос. Ево нас готово свију, а њега нема.

Нешко. Нема ни Прелимира.

9.

Опет *бунтовници, пређашњи.*

Елтимир. Ко сте?

Један. Соколове очи.

Елтимир. Шта тражите?

Бунтовник. Од хале главу.

Елтимир. Хајдете унутра, сад ћемо. (Бунтовници уђу).

Нешко. Ако буде ово нека замка?

Digitized by Microsoft®

Елтимир. Што је, не знам, ал' да ти право кажем, не допада ми се.

Нешко. Скоткасмо се у пештеру. Неколико само људи, па се сви морамо предати, или изгинути.

Елтимир. Право кажеш; подоба је поставити стражу (уђе у пештеру).

10.

Богор ступи са стране, управ нуз врата пештере, за њим *Лахан* прерушен, коме о рамену виси рог.

Нешко. Шта је, Богоре?

Богор. Добро је. (Ухвати га за руку и одведе у пештеру, за њима Лахан уђе).

Елтимир. (С неким бунтовницима ступи из пештере). Ти ћеш стајати пред пештером, ти ћеш пазити код црвена крста, а ти код мокре стене. Бодри будите. (Бунтовници одлазе. Елтимир врати се у пештеру). Богоре, да започнемо. (Сви бунтовници устану и прекрсте се, па онда опет поседају).

Елтимир. Зашто се овде сакуписмо?

Бунтовници. Да избавимо отечество.

Елтимир. Од кога?

Бунтовници. Од злотвора.

Елтимир. Који су ти?

Бунтовници. Лахан и Марија.

Елтимир. Јесте, браћо, Марија је отров у овој земљи, и који год с њоме држи, тај је злотвор отечества, па макар да је трипут већи него Лахан. Ја немам још много живети, али и ово мало снаге хоћу

Digitized by Microsoft®

да жртвујем заклетви, коју сам положио пред Богом и вама. Није далеко дан, да се моја освета насити. Татари су близу и Лахан ће проклињати час, кад не хтеде послушати глас поштених саветника, него се везао жентурине, на срамоту свога разума, а наше убиство. Сад ћете чути зашто смо се скупили, јер наше скупштине треба да буду ретке. Лахан је мудар, Лахан је неутрудим, Лахан уме с очију прокопати што ти је на срцу. Зато и опет саветујем, који сте наши: ретко се састајте, о послу нам не разговарајте се ни пред ким, тајну укопајте у земљу, јер у Лахана нема вам милости.

11.

Прелимир уђе нагло, *пређашњи.*

Прелимир. Је л' ту Богор, је ли ту цар?

Елтимир. Шта ти беседиш?

Прелимир. За Бога, пропали смо! Тамо перјаници многи.

Елтимир. Какви перјаници?

Прелимир. Где беше Богор, где беше цар?

Лахан (стане пред вратима пештере). Ево цара! (Сви се упрепасте).

Елтимир. Тако ли је, Богоре?

Лахан. Полагајте оружије! (Многи бунтовници стану полагати).

Елтимир. Хвала ти, Богоре, да Бог да с тобом други тако исто учинио!

Богор (приступи Лахану, отсече му рог, хити га у крај пештере, па ухвати цара за леву руку). Овамо, бабе!

Digitized by Microsoft®

Прелимир. Сад или никад, браћо! (Потрчи и сви истргну мачеве. Међутим је Лахан снажно отурио Богора од себе, мач извадио и почне се вешто бранити).

Лахан. Ви, неблагодарни синови, тако ли се цар почитује?

Елтимир. Држ'те се, људи; сад или никад! (Пође на Лахана, но од овога рањен клоне).

Лахан. Малоумни, оружије положите и примите милост.

Многи бунтовници. Милост!

Један бунтовник. С њиме не можемо.

Други. У њега је часно дрвце.

Опет многи. Милост, царе!

Прелимир. Злосрећници, шта лудујете! Сви да изгинемо, ал' милости нема никоме!

Елтимир. Сложно, сложно! (Опет се боре; стражар који је на вратима био, ухвати с леђа Лахана за рамена и упре му колено у крста. Кад Лахану рука клоне, Елтимир га прободе). Ево га, мртав је! (Сви се ужасну).

Богор. Мртав! Елтимире, тако нисмо уговорили.

Елтимир. Беше реч да га издамо Татарима, али према глави и оца по глави.

Богор. То је много, тако ми Бога, то је много.

Елтимир. И самом ми је жао. Али ко ће да ти се умери у тој ватри? Мене рани, тебе рани; опет они се преставише, па полажу оружије. Најпосле би нас и свладао био.

Прелимир. Велики човек!

Нешко. Неће га мати више родити.

Богор. И ја га узедо' на душу, само да вас спа-

Digitized by Microsoft®

сем! Несрећан беше онај час за њега и за све нас.

Нешко. Тако је! Да бар примисмо милост, кад нам је давао; него убисмо највећег човека, па Бог зна ко ће за њим доћи: какав Мича, какав Борило . . .

Елтимир (који се био наслонио на копље и замислио). Заиста велики човек, каковога векови једва рађају. Равно мудар у рату и у миру, у суду и на дому, бистар и проницателан, разборит, љубитељ среће и напретка земље, само је једну слабост показао, што се дао од жене опчинити.

Богор. И ако ћемо право, којим ни најмање уштрба није земљи нанео.

Сви. То није!

Богор. Знате ли што ми рече, кад разабра да смо незадовољни: шта мисли то твоје друштво? Мало ли је што сам жртвовао све труде моје, него би хтели да ми се мешају и у кућу? Да ми претписују шта ћу јести и кога ћу љубити?

Нешко. Право је и говорио.

12.

Марија с неким *војницима* утрчи, *пређашњи.*

Марија. Овамо, јунаци, цару у помоћ! (Бунтовницима) Где је цар, где је Лахан?

Елтимир (Хладнокрвно) Ево га!

Марија (препадне се). Мртав? Јунаци, ваш цар мртав и ви сте се следили? Крв проливена вапије за осветом! (Војници дигну оружије).

Елтимир. Стан'те, робови! Чију заповест слушате, оне ли која вам је браћу и очеве клала, земљу у црно

Digitized by Microsoft®

завила и злост 'рâни у адовим прсима својима! Гледајте овде мртваца. То беше најврлији, најумнији, највећи цар на свету. Па знате ли како пропаде? Чрез ове несрећоносне жене, која је и доброме Теши судбину отровала. (Војници оборили главе и гледају у Лахана). Идите, браћо, и целивајте оно свето тело, које се оживети не може, плачите с нама заједно за изгубљеним оцем отечества; и ако је до освете, нека постигне ону, која је причином свеколике несреће.

Богор. Тако је. Браћо, ми се између себе кољемо и најбољи људи пропадају и гину, а она живи, која је извор свега зла.

Марија (војницима). Јунаци, ви нећете оставити вашу закону царицу и супругу великога Лахана?

Прелимир (ухвати је за мараму, коју има на врату). Лукава душо, доста је твога! Справљај се, јер ти нема више живота.

Сви. Смрт, смрт пакленом демону!

Прелимир. Каква смрт да је постигне? Јер мач њоме крвавити гриота је.

Богор. Право кажеш да је гриота. Сумпором нека се обложи и нек' је дим однесе ђаволу, пријатељу њеном.

Нешко. Та је најдостојнија казна за њу. (Осталима) Шта мислите, браћо?

Сви. Праведно је.

Марија. Добри грађани и велможе, послушајте ме: откад је Лахан на престол . . .

Прелимир (продрма је марамом). Нећеш никога више обмањивати. Умукни и справљај се, јер су ти часи избројани.

Digitized by Microsoft®

Марија (склопи руке). Само једну реч народу!

Богор. Ни словца! Браћо, не слушајте, јер је зверка опасна. Кад је онаквог човека (показује на Лахана) могла преварити, ко сме рећи: ја се не бојим?

Прелимир. Тако је.

Сви. Напред, напред на губиште!

Марија (клекне). Народе, Бугари!

Прелимир (ухвати је и повуче). Бог те може помиловати, у нас ти нема милости.

Елтимир. Постојте. Једанпут преухитрисмо и узесмо Лахана на душу; да се опет не раскајемо. Марија је крива, ком мање, ком више, но мени, чини ми се, највише; али она има чедо у утроби, и оно није криво никоме. Који је тај међу нама, који ће за кривицу њену узети и невино дете на душу?

Један бунтовник. Зар и ти, Елтимире?

Елтимир. Хоћеш ли ти да будеш тај? Ходи, распори јој утробу, и ја ћу гледати, гледаћемо сви, да видимо каква ће ти душа бити, кад детенце мртво на мачу ти се укаже. (Дубока тишина).

Прелимир (који је пустио Марију). Право вели Елтимир. Дете кроз њу убијати, браћо, гриота је од Бога.

Богор. Да што ћемо радити с њоме?

Елтимир. Ено је Палеолог тражи, који нам непрестано ради о глави. Боље му се не можемо осветити, него да је њему пошљемо.

Богор (после кратке тишине). Добро ће бити. Ил' је било на свету, ил' не било; само кад није у нашој земљи.

Елтимир. Јеси ли задовољна, царице?

Digitized by Microsoft®

Марија. Великодушни Бугари!

Елтимир. Тако се ми умемо осветити за учињене обиде. Иди у двор и спремај се. Што је твоје, нико ти неће дирнути. (Марија пође к телу Лахановом, но Елтимир стане испред ње). Куда?

Марија. Да целујем мужа.

Елтимир. Тако далеко не простире се великодушије наше. Пољубац од тебе оскврнио би останке његове.

Марија. Мога мужа да последњи пут не пољубим?

Елтимир. Камо срећа да те никада познао није. Одлази и дај правди то једно удовлетворење. (Марија покрије лице рукама и са стражом одлази. Елтимир гледа у тело Лаханово).Велики мужу, тако дејствују на нас блажени останци твога живота! Све хоћемо и све можемо, само тебе повратити нисмо кадри. Прости ми бар ти, доста ће ме потомство проклињати. Сви сад видимо шта изгубисмо, али доцкан. (Клекне и целује га).

Бунтовници (жалостиво). Заиста доцкан!

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

СКЕНДЕРБЕГ

ПОЗОРЈЕ У ПЕТ ДЕЈСТВА.

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВУЈУЋА ЛИЦА.

Ђорђе Кастриот Скендербег.
Војисава, његова мати.
Мамица, њена кћи, сестра Скендербегова.
Кнез Врањанин,
Топија,
Муса, } војводе албанеске
Амеша, синовац Скендербегов.
Мурат, цар турски.
Мехмед, његов син.
Атима, Муратова кћи.
Сабеља,
Мустафа, } паше.
Гласоноше.

Више Албанеза, војска турска.

* * *

Примедба. Руком Ј. С. Поповића написано је на насловном листу рукописа: „Треће дејство треба прерадити; но може се и овако печатати". Цело дело писац је много дотеривао и прерађивао; а трећи чин донекле је прерадио, што је означено на свом месту. У ком је смислу намеравао да преради трећи чин, можда би се могло нагађати из ових кратких бележака у почетку тог чина: „Дибрежанина вуку Скендербегу на суд"; „Сцене у граду".

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПРВО.

(Соба у Муратовом двору).

1.

Скендербег и *Мехмед.*

Мехмед (замахује мачем). Ама кажи ми, побратиме, откуда те силе у у твојим рукама? Канда ти је десница од самог олова.

Скендербег. Сваки дан упражњавајући руку, морала је ојачати.

Мехмед. И ја се упражњавам, радим и борим се, али колико сам далеко од тебе!

Скендербег (смеши се). Мене је Албанескиња родила, Мехмед-беже.

Мехмед. Зар су Албанескиње другојаче жене?

Скендербег. У нашој земљи нема јастука ни мекушне постеље. Мати оставља детету у колевци мач с корицама, да се забавља, докле она иде, да улови што за ручак. Дете подиже мач, па му се тако рука снажи.

Мехмед. И у нас не седе људи на меканом перју; и у нас је природа нага и проста. Но друго мора да је код тебе. Онај знак сабље на десној ти руци, с ко-

Digitized by Microsoft®

јим си се, као што кажеш, родио, тај ће бити причина твоје јачине.

Скендербег. Шта ће бити, ако тај мач значи да ћу од мача погинути?

Мехмед. Ти од мача да погинеш? Будалаштина. Кад си оним страшним Перзијанцима на међдан изишао, какви беху то људи! Па шта учини ти један од њих? Док се окренусмо паде Замча на земљу, а шта би с Јаином, који му у помоћ притрча? И право му је, зашто гази веру, те ударају двојица на једнога.

Скендербег. Моје је било, да осветлам образ нашој војсци.

Мехмед. А и јеси осветлао, вере ми. Сва војска закликта, кад те отац пљесну по рамену и назва те Скендербегом, новим Александром, а како се обрадоваше хатлије, кад те султан пашом над њима учини!

Скендербег. Може бити, да је већа љубов оца нам према мени, него моје заслуге.

Мехмед. Шта љубов, кад си ти највећи јунак у војсци; то сви кажу. Знаш ли шта је, побратиме, кад будемо отимали Цариград, заједно ћемо војевати. Ако нам отац пређе умре, ја ћу ти предати сву војску у руке. Како ти расположиш, знам да ће добро бити.

Скендербег (у ентузијасму). Цариград? Како силно распаљује свакога јунака само помисао, да отима Цариград. Но чини ми се, да нам неће скоро тај дан осванути.

Мехмед. Осванути мора. Отац нам је, знаш, стар, па много разгађа; час разбира, шта мисле Мађари,

Digitized by Microsoft®

час како стоје Срби и Бугари и шта се по Азији кува. Излишне ствари! Мач у руку, јуриш, напред, на бедем, па је Цариград наш. Је л' тако, побратиме?

Скендербег. Управљајмо се ми, као што разум мудрог оца каже, па ће добро бити.

Мехмед. Ја знам моје. Теби ћу дати Једрену, да будеш краљ, али мени увек потчињен, а ја ћу као цар царева седети у Цариграду.

Скендербег. Остави ти мене код војске, да се бијем и предводим јунаке. А нека краљује онај, који је за то рођен.

Мехмед. Е, а знаш, како си ми једанпут приповедао, да си се родио с круном на челу?

Скендербег. То су гатања била моје матере.

Мехмед. Шта гатања? Моја је мати снивала, кад ме је у утроби носила, да ћу бити цар у Цариграду, па да видим хоће ли се испунити; круна на глави, то није обични сан.

Скендербег. Ја бих толковао, да круна на глави значи милост нашега оца, којом ме је окраљио.

Мехмед. И то је добро. Али право да ти кажем, теби доликује круна. Штета што ниси царски син. Али ништа зато, у Једрени ћеш бити, као и ја, само што ћеш мене, као цара, признати за свога старијега. Је л' тако?

Скендербег. Да добијемо најпре, да добијемо Цариград, па ћемо се после разговарати.

Мехмед. Право кажеш; идем баш оцу питати га, мисли ли на рат. Хоћемо да постанемо жене.

Скендербег. Тако, Мехмед-беже! Хоће и мач да ми зарђа.

Digitized by Microsoft®

Мехмед. Ево Атиме. Разговарај се с њоме, докле ја мало промутим. Данас је диван. Право велиш, хоће мач да нам зарђа. (Одлази).

2.

Атима, Скендербег.

Атима. Скендербеже, отац ми је купио три прстена и, играјући се са мном, рекао ми је, да један поклоним, коме ми је воља. — Хоћу ли Скендербегу? — запитам га. Он ми не одговори ништа, али осмех, који му усне разведри, увери ме да сам и његову жељу погодила. О Скендербеже, кад би отац полак чувствовао што ја осећам.

Скендербег. Атимо моја, ти ми небо на земљи отвараш твојим љупким, милим, нежним чувством.

Атима (узме га за руку, па му мење прстен на прст). Ах, ко те не би миловао код твога јунаштва, код тога погледа, лица! Свако те живо хвали и с усхитом о теби говори; али Атима — ах! што Атима чувствује! — Мио ми је брат Мехмед, мио ми је отац, још милија мајка, ал' ми срце другојачије куца, кад на тебе помислим.

Скендербег (загрли је). Чедо свете природе, како те је Бог украсио, да човека усрећиш!

Атима (гледа га нежно). Осећаш ли и ти тако о мени?

Скендербег. О, Атимо, срце ово само тебе носи у дубини тајне своје. Моја душа посвећена је Богу и његовој вољи, моја рука посвећена је човечанству, а

Digitized by Microsoft®

прси и ватрене мисли моје ти си једна заузела: у њима почива сласт рајског уверења, да ме Атима моја љуби, најлепша и најбоља девојка.

Атима. Како ти лепо теку те умилне речи! Јест, Скендербеже, ја сам најсрећнија девојка што ме ти љубиш; само да ме не оставиш, јер бих онда морала пропасти.

Скендербег. Никада, Атимо, никада се неће удаљити Скендербег од твога лица, осим кад ме ратови позову.

Атима. А ја се овде заклињем Богом великим и нашим светим пророком, да ћу твоја бити до смрти, да ћу на свету само тебе љубити и никог другог. Оцу моме буди шта хоћеш, ал' мени си љубезник.

Скендербег. Твој, Атимо, до конца живота мога!

Атима. Многи гледе да те оцрне.

Скендербег (тргне се). Мене да оцрне?

Атима. Ти знаш какви су људи: гори мрзи на бољега. Сабеља везир и Мустафа паша много су моме оцу говорили да се од тебе чува, јер, кажу, тече у теби крв арбанска; али је мени у другој соби срце од радости играло, кад им рече цар: „Скендербег је моје дете, као и Мехмед и Атима, ви не знате што говорите". — Још бих волела, да је отац рекао: Скендербег је моме срцу раван као и Атима.

Скендербег (ухвати је за руку). Скендербег је твој, твој на веки. Шта ми је стало шта ће други о мени говорити, кад ме Атима познаје!

Атима. Сад идем да се похвалим матери како сам ти прстен поклонила. Само она једна зна шта ми срце осећа.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. И противно јој?

Атима. Није, она каже: Скендербег је леп, Скендербег је јунак, Скендербег је наше дете.

Скендербег. О, Атимо, Атимо!

Атима. Је ли да је моја мати добра? Идем да јој кажем како и ти мене милујеш. То ће јој бити врло мило. (Отиде).

Скендербег (сам). О, срећо, како ме љубиш, кад ми дајеш таква блага! Мати ми је плакала као за мртвацем, кад ме је у Једрене оправљала; а њен је Ђорђе најсрећнији човек. (Стане) „Иду, да ме оцрне!" то је наравно следство, јер сви знају да крв албанеска тече у жилама мојима. „Иду, да ме оцрне!" Атима је мени најтврђи заклон.

3.

Кнез Врањанин, пређашњи.

Врањанин. Јесам ли се добро намерио на славнога Скендербега?

Скендербег. Скендербег је пред тобом. Шта желиш од мене?

Врањанин. Ја сам из Албаније и доносим ти поздрав од твоје матере.

Скендербег. Из Албаније? О! ја сам готово прогонио из ума моје отечество.

Врањанин. Доста зло.

Скендербег. Шта ради моја слатка мати, шта ради мој отац, моје сестре?

Врањанин. Сви питају јеси ли још Ђорђе, њин Ђорђе?

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Зашто то?

Врањанин. Ти си примио веру турску, с вером променио име и завичај.

Скендербег. То је истина.

Врањанин. Па сад да се не брину, јеси ли још њино дете, сећаш ли се њих; хоће ли туђинство сасвим прогонити родбину твоју и народ твој из прсију твојих. Једним словом: хоће ли те спомињати као свога, или ће те као мртвог оплакивати.

Скендербег. Па зашто су ме и шиљали овамо?

Врањанин. Зашто? Нужда је отечества захтевала. Отечество, земља, то су света имена, домашаш ли? За њих се мора свашта жртвовати.

Скендербег. Јест, свашта. Но немој мислити да из жила мојих изгладити може ма која сила оно млеко, које сам од матере посисао. Оно понавља у памети мојој оне слатке дане детињства, које сам међу својима провео. Често у тихој ноћи јавља ми се Кроја у свој величини, и који сам преко дан у џамији клањао, опомињем се с умиљенијем онога времена, кад ме је мати молитве учила и нехотице читам Оче наш и Богородице дјево. (Тргне се). Тако ја с Албанезима шалу проводим, незнани путниче.

Врањанин (силно га загрли). Мој Ђорђе!

Скендербег. Ко си ти?

Врањанин. Твој друг у детињству, твој пријатељ, твој Врањанин.

Скендербег. Врањанин, мој шурак; Врањанин, кога су наши звали мудрицом? Добро ми дошао, друже! О! с тобом ми се цело блажено детињство приводи

Digitized by Microsoft®

на памет. Бићеш ми најмилији гост; ако хоћеш, остани док си жив код мене; ја ти свака блага уживам.

Врањанин. Ђорђе, озбиљан посао дотерао ме к теби кроз толике опасности. Кад те је мати у утроби носила, да л' се опомињеш, какав је снила сан: да је родила змаја, који главом до Једрене допираше и живе прождираше Турке, репом у море досизаше, а крилма закриљаваше сву Албанију?

Скендербег. Па шта ћеш с тим?

Врањанин. Родољупци толковали су овај сан да ће њено чедо заштита бити свој нашој земљи; надежда се њина утростручи, кад се угледаше при рођењу твоме они чудновати знакови: на десној руци мач, а на глави круна.

Скендербег. К чему све ово?

Врањанин. Албанија није закриљена, земља пишти, сиротиња страда, твоја је мајка у тузи и јаду.

Скендербег. А отац ми?

Врањанин. Њега нема на свету.

Скендербег. Умр'о?

Врањанин. Отрован је.

Скендербег (ужаснут). Од кога?

Врањанин (силним гласом). Од твога новог оца Мурата.

Скендербег. Лакше, по Богу!

Врањанин. Албанија није више она цветна држава, као што је била под прецима твојима. У место закона и правице влада необузданост и насиље. У Крој и седи паша; њему служе развратни војници, који по примеру свога господара земљу гњече и затом-

Digitized by Microsoft®

љују. Не ужива више мати твоја она добра, која су Кастриотима по вољи народа и правди Божијој припадала; него невољом окружена, једва може хлебом да захрани себе и породицу; и цели Епир пишти у јаду и невољи. Епир пишти, а син Јована Кастриота живи у раскоши и изобиљу, и од прогањства не зна шта му је по вољи.

Скендербег. Стани, Врањанине, ти ме у срце рани. Признајем да сам крив, што се нисам за моју земљу старао. Одмах идем цару Мурату, измолићу од њега милост да ми поштеди отечество и браћу. Ја сам њему двапут више задобио него што је Албанија, и отећу му још више, зато ми неће молба напразно бити.

Врањананин. Хоћеш да се изложиш опасности и беди? Где ти је брат Станиша, Коста, Репошија? Нису ли сви потровани?

Скендербег. Јесу.

Врањанин. Зашто је тебе Мурат оставио у животу? Што си му се као дете допао, а одрастан младић био си најснажнији и најхрабрији од свију његових јунака. Неће Мурат да ти своје царство подижеш, него његово, јер да је то хтео, не би ти оца са света ни спремио.

Скендербег. Ти имаш право, Врањанине; али кад другога нема лека?

Врањанин. Албанија је увек била колевка силних јунака и неустрашимих витезова. У Албанију се стичу јунаци из туђих земаља, којима је слобода мила. Није ли и моје племе од Котора? Али јунаци, ненаучени

Digitized by Microsoft®

носити јарам ропства, прећоше у Епир, и ту — нађоше нови јарам, под којим сви без разлике стењу. Албанез гине под мачем губитеља, који је навикнут само на бојишту гинути. Ђорђе, дух је јунаштва пригушен, али није умртвљен; једна одважна глава да је па би се пробудио и чуда починио.

Скендербег. И та одважна глава, држите ви, да сам ја?

Врањанин. Ако је истина, што се гласа чак по нашим крајевима, да си ти у царевој војсци најјачи, да си од свију најбољи јунак, да си најмудрији предводитељ војске, да си Скендербег или нови Александар, као што те сами Турци зову; најпосле, ако судба не лаже, као што ретко лаже, и она се знамења при твом рођењу нису узалуд појављивала.

Скендербег. Стани, Врањанине; срамота је за мене бирати речи, да ме к љубови отечества и мога племена подижеш. Готов сам ја, пријатељу, у свако доба и погинути за своје. Ходи у моја наручија, да у теби загрлим цео народ мој.

Врањанин (загрли га). Мој Ђорђе!

Скендербег (отури га). Стани, ја чујем где неко иде. Уђи у ову горницу.

Врањанин. Мој Ђорђе, мој Ђорђе! (Одлази).

4.

Мехмед и *Скендербег.*

Скендербег (на страни). Сад притворство ваља.

Мехмед. Весели се, Скендербеже! Рат, па још какав рат! Ударићемо на Сибињанин Јанка.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Зацело?

Мехмед. Као што ме видиш. Мој је отац већ издао заповест. Па знаш шта је још, побратиме? Оцу сам говорио да с целом нашом војском ти управљаш.

Скеидербег. Код толиких везира старијих?

Мехмед. Сви морају признати да си ти највештији војвода. Десно крило искаћу мени. Ej, побратиме, ал' ће се пушити Маџари!

Скендербег. То није првина.

Мехмед. Ја од радости не могу на једном месту да стојим. Идем да прегледам војску; хе, хе! само док нас виде Маџари, па ће им бити доста. С Богом, побратиме; ал' ће бити крви. (Одлази).

Скендербег (сам). Право кажеш, мудри Врањанине, рат противу христијана, и ја, христијанско чедо, да будем предводитељ ове опустошитељне војске, да помогнем Мурату јоште једну земљу себи потчинити! Па онда Мехмед господар, а ја роб, који сам и био. (Отвори врата). Врањанине!

5.

Врањанин, пређашњи.

Врањанин. Ево ме, Ђорђе! Јеси ли опет сам?

(Скендербег хода силно по соби).

Врањанин. Ти си неспокојан.

Скендербег. Чујеш, Врањанине, ми се справљамо на Сибињанин Јанка.

Врањанин. Опет на Маџаре?

Скендербег. Ја ћу по свој прилици наименован бити

Digitized by Microsoft®

за предводитеља ове силне војске, која ће крв браће христијана проливати.

Врањанин. Па шта си намислио?

Скендербег. Да освојим Мађарску и за награду да иштем Албанију од Мурата.

Врањанин. И да себи живот прекратиш.

Скендербег. Како прекратим?

Врањанин. Као Станиша и Репошија. Зар ти мислиш да ће те Мурат миловати, као и досад, ако му земљу својих дедова заиштеш?

Скендербег. Ја мислим.

Врањанин. Ej, како си лаковеран! Ко мисли давати, тај и не отима. Зар се Мурат с Мађарима бије да им опет да, што им буде отео? Ту не треба много разбијати главу, само ти се каже.

Скендербег. Тужан Скендербеже! Дакле никакве помоћи за мој бедни народ?

Врањанин. Ја бих знао једно средство, ако би ме хтео послушати.

Скендербег. Говори, друже, увек си ми мудар био.

Врањанин. Ви се спремате на Сибињанин Јанка. Јанко је јунак велики и муж благородан. Ступи с њиме у пријатељство, упропасти војску цареву, па ћеш добити што год желиш.

Скендербег. То другим речима значи да изневерим Мурата, је ли, Врањанине?

Врањанин. То су моје мисли.

Скендербег. Не могу, брате. Издајство је подлост, отров за јунака.

Врањанин. Мој Ђорђе, добро ја знам чувати ју-

Digitized by Microsoft®

нака част и славу; али за љубов отаџбине своје никаква жртва није велика. Зар би се ти размишљавао за своју земљу живот изгубити?

Скендербег. Изгубити? Сто живота да имам, сваки бих драговољно за срећу мога народа положио. Али нећу да ми се рекне: Скендербег је поступао као подли разбојник, а не као јунак; изневерио свога благодеја; преварио војску, част своју за навек окаљао.

Врањанин. Не сумњам, Ђорђе, да неће ко и тако говорити, коме је свеједно, било Албаније на свету, ил' не било, био твој народ срећан ил' злосрећан. Но ми Албанези нећемо тако размишљавати, него велимо: Мурат је завладао земљом нашом на превару; народ мучио и угњетавао, и ми не имадосмо силе да јарам овај збацимо. Наш Скендербег употреби начин исти, који и Мурат, земљу ослободи и ми се налазимо срећни; докле год ову срећу уживали будемо, донде ћемо спомињати Скендербега као нашега избавитеља; славићемо његово име у весељу и задушницама. Шта мислиш која је похвала боља: ова од својих, или прва од туђинаца?

Скендербег. Јест, ви се веселите, а Скендербег крије очи пред светом што је учинио.

Врањанин. Један курјак навадио се био на неко стадо, и кад год му је воља била, ишао и гњавио кога је хтео. Јарац један саветује овцама да покрију неку рупу, која се ту налазила и кад курјак опет пође у лов, пропадне унутра, и види да ће ту живот изгубити. Сад почне викати из рупе да је то издајство

Digitized by Microsoft®

од јарца, да он, ако је јунак, на мејдан изађе, а не тако пустајиски с њиме поступа. Шта мислиш хоће ли ко дати курјаку за право?

Скендербег. Неће, Врањанине.

Врањанин. Видиш, у то се положење постави и ти. Мурат је курјак, а ми смо овце. Спаси нас, усрећи нас, Ђорђе!

Скендербег (ухвати га за руку). Врањанине, мили друже! За спасење мога народа све ћу жртвовати и част код људи, ако је част ком јунаку милија него мени. Отиди управо Сибињанин Јанку и поздрави га лепо од мене; усред боја нек' се нада да ћу уступити; а кад Скендербег натраг уступи, ни једнога неће бити, који ће остати на бојишту.

Врањанин. Ђорђе, то је мудро смишљено.

Скендербег. Језгро турске војске биће сатрвено у један дан. После тога отићи ћу у Албанију, сложићемо се с јунаком од Сибиња града и с Божијом помоћу стераћемо непријатеља опет у таму од куда је дошао.

Врањанин. О, Боже! Нисам узалуд овај пут предузео.

Скендербег. Иди, не оклевај! Поздрави Јанка лепо од мене. Кажи да Скендербег ступа с њиме у пријатељство, па ће доста бити.

Врањанин. О, Ђорђе, с каквим весељем чуће овај глас твоја мати и цела земља епирска!

Скендербег. До одсудне битке забрањујем ти словца о томе говорити. Један Јанко нека зна и нико други. Разбираш ли, мудри Врањанине?

Digitized by Microsoft®

Врањанин. Знам шта хоћеш тиме да кажеш. Не брини се, ја сам пошао да помогнем, а не да кварим. Остај ми с Богом, Ђорђе, Бог нека ти у помоћи буде!

Скендербег (загрли га). Бог и наши светитељи. С Богом ми пошао, брате, и здрави се видели.

(Врањанин одлази).

Скендербег. О, Боже, у твоје име почињем оваку важну ствар. Ако ми намера не ваља, или ће убитачна бити за народ мој, одврати ме од ових мисли, дај ми другу памет, или учини да ми се неодолиме препоне на пут ставе. Све ти можеш, о велики Боже, и у тебе је извор свакога блага.

6.

Мурат, Скендербег.

Мурат. Здрав си, Скендербеже!

Скендербег (који је усплахирен). Здравље нек служи нашему цару, од кога нам зраци сијају.

Мурат. Ти си нешто замишљен био?

Скендербег. Кад се нема важнијега посла, мора човек и да мисли!

Мурат. Право велиш. Но биће посла и сувише. Од када си код мене — памтиш ли, кад си оно дошао?

Скендербег. Као кроз сан опомињем се.

Мурат. Давно је и било. Е, како сам те видео, одмах сам те омиловао. „Овај ће ми бити син," мислио сам.

Скендербег. И зар нисам био? Оца не памтим, ал' не верујем да би ми чинио више, него ти што си.

Digitized by Microsoft®

Мурат. Јест! Чинио сам ти, и чинићу, у толико више, што ти је, како чујем, родитељ преминуо.

Скендербег. Преминуо?

Мурат. Сад би требало да ти идеш на његово место.

Скендербег (мотри га у очи). Зар сам ти постао досадан?

Мурат. Мени ниси, ал' си ти његов син, и сам ћеш волети да ступиш место њега.

Скендербег. Ја не познајем другог оца осим тебе. Ти си ме одхранио и васпитао, учинио пашом и дао си ми свака блага. Више имам код тебе, него да си ми рођени отац.

Мурат. И ти не би пошао у Албанију?

Скендербег. Ако заповедиш, морам слушати; само ти то кажем да ће ми тешко бити растати се од мога Мехмеда.

Мурат. Е вала! Сад си моје дете. Остани код мене, тако ми вере, нећеш се кајати. — Је л' ти казивао Мехмед за рат с Мађарима?

Скендербег. Јесте, и то нас је обојицу обрадовало.

Мурат. Целом овом војском управљаћеш ти, тако је моја воља. Од тебе немам ни храбријега ни вештијега војводе.

Скендербег. Што год ми силе допусте, све ћу чинити за славу нашу.

Мурат. За славу нашу; тако је, ја те не одлучујем од мога Мехмеда и од моје Атиме.

Скендербег (претрне). Атиме?

Digitized by Microsoft®

Мурат. Скоро ћеш се уверити; но ево је саме.

Скендербег (за себе). О Боже!

7.

Атима, пређашњи.

Атима. Ево ме, оче, као што си заповедио.

Мурат (ухвати је за руку). Јеси ли дала онај прстен Скендербегу?

Атима. Јесам, као што си казао.

Мурат. Је ли му било по вољи?

Атима. Јесте, као и мени самој.

Мурат (доведе је ближе Скендербегу). Скендербеже, твоје велике заслуге достојне су награде. Ја те боље наградити не умем, него дајући ти моју рођену кћер, моју милу Атиму, за супругу.

Скендербег (поражен). Шта чујем!

Мурат. Ти си пређе био мој син, али треба да нас и природа скопча. Ваша љубов није ми непозната. Будите у браку срећни, пазите се и љубите се; остаћете моја деца; но Албанија је Мехмедова. (Одлази).

Скендербег (кроз зубе). Албанија Мехмедова!

Атима. О, Скендербеже, како смо срећни!

Скендербег (не пазећи на њу као и пређе). Албанија Мехмедова!

Атима (приступи му, па га ухвати за руку). Зар ти нису мисли код Атиме твоје?

Скендербег (гледа је топећи се у сласти љубови). Атимо, сунце живота мога, која и најмању жилицу у мени потресаш, Атимо, коју ја љубим, више него свет — Боже небесни, моја Атима!

Digitized by Microsoft®

Атима. Шта је теби, Скендербеже, како си страшан! Овакав још никада ниси био.

Скендербег (у бури загрли је ватрено). Твој сам ја, Атимо, Бог нека ми опрости, ја сам твој, твој вечно, твој докле ова душа у мени куцала буде. (Пусти је, па падне у унињије). Боже небесни, могу ли одржати?

Атима (ухвати га опет за руку). Али шта је теби, Скендербеже? Од чега се страшиш? Ја сам твоја, то ти је и отац казао; ја те љубим још више него и досад, јер си ми супруг.

Скендербег. Твој супруг! О, срце, хоћеш ли препући! Атимо моја, кажи ми чисто, искрено, љубиш ли ме?

Атима. Какво је то опет питање?

Скендербег. Заклињем те живим Богом: љубиш ли ме чисто, искрено, с целом душом твојом?

Атима. Ти ми на жао чиниш, Скендербеже; од шест месеци како те страшно љубим, живот би положила за тебе, и сад ме питаш: да ли те љубим?

Скендербег. Љубиш ли ме више оца, више матере, више браће?

Атима. Родитељи су ми свето име, за њих бих душу дала, али срце ово само је твоје, Скендербеже. С тобом ћу делити зло и добро до смрти наше.

Скендербег. Хоћеш ли поћи са мном?

Атима. С тобом? А куд намераваш ти?

Скендербег (удари се по челу). О безумља на свету! — (Тишим гласом). Видиш, Атимо, нама се отвара рат с Мађарима и ту сам ја предводитељ. Рат ће овај трајати дуго, а ја без тебе не могу, не могу живети.

Digitized by Microsoft®

Атима. И то те је тако забунило! Иди! иди! — Ја ћу поћи с тобом на крај света; нит' ће ми несносне бити тегобе пута, ни опасности живота велике. Све ћу радо сносити, кад сам код супруга мога. — И још ти је лице мрачно? О, ти ме не љубиш!

Скендербег. Љубим те, Атимо, Бог ми један зна, како те љубим; у пламену љубови изгори ми ово срце у утроби.

Атима. Па зашто си тако чудан? Хајд'мо матери да се мало разонодиш; њој ће неописано мило бити, јер сам јој сваки дан приповедала како те милујем.

Скендербег. Атимо, иди ти сама, остави ме овде.

Атима. Ја се бојим, да те самога оставим. Како сав дрхћеш. Да ниси болестан?

Скендербег (промукло). Нисам, Атимо.

Атима. А, теби је зло, него кријеш од мене; (Нежно га обгрли) зашто ми не кажеш шта те боли?

Скендербег. Атимо, заклињем ти се Богом живим да ми ништа није. Остави ме само мало, неколико тренутака, па ћу одмах матери доћи.

Атима. Кад је твоја воља, ја идем; но немој се дуго задржавати, јер ће ми бити жао. (Одлази).

Скендербег (сам, после неколико тренутака). Какве муке, какве паклене муке! На једној страни овај анђео, моја Атима, без које не могу живети; на другој мати, уцвељена родбина, пиштећа сиротиња, мучена и угњетена отаџбина. О, Боже, ја сам реч задао да ћу спасти Албанију, ал' ми се и срце заверило, да ће Атиму љубити до конца живота мога. Не, прегорети је не могу, ал' не могу ни отечество неспасено оста-

Digitized by Microsoft®

вити. Открићу јој тајну, позваћу је са мном; њена лепа душа кадра је осећати радост, „да цео један народ срећан буде"; поћи ће за мном, покрстиће се и ја ћу се наслађивати блаженства у наручијама Атиме, кад моја земља срећу и слободу уживала буде. — Али ако не усхте веру променити, не усхте оставити оца, матер, браћу; ако узљуби славу свога народа онако, као што ја мој народ страсно љубим? — Боже, онда је пропала моја надежда, пропала срећа толико милијона људи . . . Нема другога пута, него или овде остати, или сам без ње међ' своје отићи; та ко ће поверовати о искрености мојој, видећи у наручијама мојима кћер главног свог непријатеља, свога мучитеља, свога убице? Али без ње живети — о, Боже, зашто не умирем, него ме ове муке распињу! Скендербеже, јуначе, витеже, непобедими Скендербеже, где је твоја одважност? Руку би одсекао, да ти досаћује, — ништа те до сада потрести, поразити, збунити није могло. Устај, задао си реч. Волиш ли ти један у сласти живети, а други сви да пиште у земљи? Да ли је преча сладост љубови, од среће твоје браће, твојих снародника? Не, побеђивао сам непријатеље, треба и себе да победим. Који за љубов сладострасти презире човечанство, сам није човек. Ја ћу јуначком руком искидати све оно што ми чувство к туђој срећи угушује. Атимо, поћи с Богом! Љубио сам те и срце се моје топило у сладости и задовољству; сад љубим народ мој, и душа ми осећа радост, какву страсти не могу да накнаде. Пропаднимо обоје, само нека се спасе отечество.

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ДРУГО.

(У Кроји двор Кастриотов).

1.

Војисава ступи, за њом *Муса.*

Војисава (баци се на један миндерлук и у највећем очајању, главу утрпа у подглавник; у крају собе стане), *Муса* (прекрстивши руке, жалостан).

Војисава (дигне мало главу). Чедо моје, јеси ли се мајци томе надала? (Пљесне се шакама, па опет утрпа главу).

Муса (полако). Ej, Боже, какве жалости!

Војисава (исправи се). Пуна Кроја људи, па никога у помоћ! (Уздахне). Муса, где је твоја Мамица? Смеш ли умрети, кад помислиш да ће те Кастриот на страшном суду запитати: како си му чувао жену и дете?

(Муса нупа брк од муке).

Војисава. Она је пропала, а ти ћутиш. Хej, Муса, Муса, грех на моје пријатеље!

Муса. Краљице!

Војисава. Не ругај се, не зови ме краљицом. Краљица! Па неколико гаваза смеју у двор уђи, смеју је-

Digitized by Microsoft®

динче из руку материних отргнути и повести на жртву нечистој души. Моја јадна свита гледа и не уме ни руку да дигне за своју несрећну краљицу. Хеј, Муса, Муса!

Муса. Краљице, није Муси тешко ни бити се, ни погинути, али се треба нешто и натраг обазрети. Шта би учинили, кад би се одапрли пашиној вољи? Тек би се зградила нова касапница, погинула би и ти и толики људи, а помоћи опет не би било.

Војисава. Ти ми жалиш живот! Несрећниче, шта чиниш од мене! Где је моја кћи, моја Мамица? (Тужећи). Ниједна девојка није била тако чувана, тако негована као моја Мамица. Расла је невина као стручак нежнога цвећа на зрацима пролећнога сунца. А сад! (Покрије лице рукама). Боже свеблаги, зашт' ме не прострелиш громом?

Муса. Није бадава ридао народ при погребу краља.

Војисава. И сад плаче народ, је ли и сад плаче? Он рида, а ја трпим. И ти плачеш, (ужасно) — а Мамица?

Муса (тргне се од овог гласа). Краљице, хоћеш ли да погинем? Идем, ако и напред знам да јој не могу ништа помоћи. Но ја ћу другојачије. Идем јавити паши да је Мамица Скендербегова сестра, он је царев љубимац, као што цео свет зна, и поручио је да му иде у Једрене. Тргнуће се натраг, тако ми вере! Ej, да смо одавно поручили Ђорђу!

Војисава. Ти душманине, зашто позлеђујеш старе ране несрећној матери? Ђорђе је Турчин.

Digitized by Microsoft®

2.

Топија улети, *пређашњи.*

Топија. Је л' истина, краљице, што се разноси по граду да Мамица мора паши?

Војисава (загрли га око врата). Отишла је, Топија, отишла, да је мајка више не види.

Топија (Муси). И ви је пустисте?

Муса. Помоћи није могло бити.

Топија. Помоћи није било? Погини, погинимо сви, а не дајмо да се лага баца на кућу Кастриотову! — Чуј, краљице, у овај страшан час, што ти нисам смео до сада проговорити. Ја Мамицу љубим и намислио сам лепим делима учинити се заслужним твога благослова. Сад је време да посведочим ову љубов. С Богом!

Војисава. Куда си наумио, врли Топија?

Топија. Пашу да молим. О, ја га умем намолити, тако ћу га молити, те ћу душу ђаволу давати, само да је се прође.

Војисава. Поведи и мене. Може бити да и он има стару мајку, може бити да и он има сестру. Прах ћу пред њим љубити, док се не смилује.

Топија. И ако се не смилује, ако се не смилује . . . Хајде, краљице, сваки наш је тренутак скуп. (Узме је за руку и оду).

Муса. „И кад те Кастриот запита на страшноме суду: како си му чувао дете?" О, где ви будете, ту уме и Муса бити. (Одлази).

Digitized by Microsoft®

3.

Паша (седи, пред њим подаље), *Мамица.*

Паша. Јеси ли видела како се муче људи?

Мамица. Јесам.

Паша. Је ли страшно?

Мамица. То најбоље онај зна који трпи.

Паша. Мислиш ли да ће и на тебе ред доћи?

Мамица. Кад моја браћа трпе, како бих ја помислила да сам боља од њих?

Паша. Ти бежиш од своје среће.

Мамица. Нека те ништа не узнемирује. Просјаку бацаш по једну пару, па ако је тако поносит или луд да твој дар презире, смејеш му се, и право имаш.

Паша. Вешто умеш одговарати, ал' ти вештина не помаже. Ти мораш у харем.

Мамица. Казала сам ти да нећу ићи. Мој је отац био краљ; моја је мати краљица; кад се њена кућа не штеди, која ће се поштедити?

Паша. Зар је паша у твојим очима мала ствар?

Мамица. У мојим је очима највећа ствар поштење и чистоћа живота. Сјајност и сила и велико достојанство није ништа без тога.

Паша. То су празне само речи. Ти остајеш код мене у харему, бићеш најстарија, бићеш прва; шта ћеш више?

Мамица. Никако, честити паша.

Паша. Промисли се добро.

Мамица. Како сам од куће пошла, ја сам се промислила.

Digitized by Microsoft®

Паша. Ти си заборавила на она два Албанеза.

Мамица. Ако си их дао зато мучити, да мене само заплашиш, нити имаш срца ни памети. Како можеш мислити да ћу моћи љубити онога, који кида живце из ноктију мојој браћи и може бити мојим сродницима, пали им сумпор под нос, не да им трептати, и други овакови безаконија чини, на која се мора природа згрозити? Данас нек' ти букне на малом прсту пришт, викаћеш, те ће свима бити много, а ти немаш сажаљења спрећу другога кога је Бог створио, као и тебе.

Паша. Имаш ли још што?

Мамица. Имам, да ћеш изићи једанпут пред страшнога судију, од кога се нико не може измолити, и који ће наградити праведника за све поднесене беде и муке, а грешника казниће без помиловања.

Паша. Хоћеш ли ти у харем?

Мамица. Казала сам ти да нећу.

Паша (лупа длаком о длан, два гаваза ступе). Ова девојка да се одведе у харем.

Мамица (ступа натрашке, у буџак). Немој, честити паша!

Паша. Доста смо се шалили.

Мамица (извади нож из недара). Чим прићу к мени, ја ћу се пробости.

Паша. Јеси ли ти луда? (Махне руком на гавазе, ови одлазе). Дај тај нож овамо, за девојку није оружје.

Мамица. Хвала буди Богу, који нам је тиме дао заштиту против насиља!

Паша. Ја теби нећу учинити никаква насиља.

Digitized by Microsoft®

Мамица. Пусти ме дакле кући матери мојој.

Паша. Мати се твоја доста наслађује с твојим лицем, овим плавим оком, тим црвенилом на уснама. (Пође к њој).

Мамица (потегне нож). Не иди к мени; како приступиш три корака, одмах ћеш погинути.

Паша. И ти би могла човека убити?

Мамица. Човека не, али варварина, звера, који законе божије не почитује и угњетава невиност, који се не стиди људи, тога не треба штедити.

Паша. Јеси ли ти промислила да је мој јатаган дужи од твог ножа?

Мамица. За мене је свеједно, или погинути од мога ножа, или од твога јатагана, тек ме живу нећеш руком додирнути.

Паша (опет седне). Истребити ваља овај проклети народ. — Чујеш, девојко, досад сам био благ и милостив. Ретко је ко имао код мене ту милост. Зато чуј на кратко: кућу твоју више видети нећеш; волиш ли живети у харему славно, волиш ли погинути, ја не разбирам. Тек оно мора бити што ја хоћу.

Мамица. Оно мора бити, паша, што Бог хоће.

Паша. Да видимо ко ће од нас двоје погодити. (Пљеска длан о длан).

4.

Гаваз утрчи, *пређашњи.*

Гаваз. Честити паша, један царски човек!

Паша. Царски човек, шта ће тај царски човек?

Digitized by Microsoft®

Гаваз. Телал напред виче да се купи народ. Ферман од падише.

Паша. Сад видим зашто ми је пукао прстен.

5.

Скендербег (ступи, за њим) *Врањанин* (у турским хаљинама и с брадом), *пређашњи.*

Скендербег (баци презрително писмо једно паши у крило и седне).

Паша (прочита писмо и пољуби). Заповест падише, име његово да се велича. (Устане и почне љубити скут Скендербегу).

Скендербег. Падиша је с тобом незадовољан.

Паша. Слава његова нека се умножи. Ја сам роб његов. (Извади кључеве градске, метне их на ферман, клекне, пољуби их најпре, па пружи Скендербегу).

Скендербег (узме гордо само кључеве). Ферман прочитај народу.

Паша (пољуби га у скут). Ти господар од свију градова; од тебе живот или смрт. Воља је честитог падише; осветлао му образ! (Одлази, с њим на знак Скендербегов и Врањанин).

Скендербег. Сад, срећо, видећу, колико вреди благо твоје (Тргне се кад види Мамицу и дуго је гледа). Ти си Албанескиња?

Мамица. Албанескиња, честити паша.

Скендербег. Робиња?

Мамица. Још нисам, хвала буди овом! (Показује на нож).

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Шта те дакле овамо довело?

Мамица. Пашино зверство. Није му доста било, што нам је отимао од овога оружје, од овога краву, од онога кућу; није му доста, што је онај погубљен, онај удављен, онај на колац ударен — нечувено у нас варварство — што Албанез мора да откида последњи залогај и с децом код куће гладује; него се необузданост маша и саме невиности која је у нас највеће благо. О, колико је суза видела Кроја, али је страх затупио сва својства и јуначки дух Албанеза.

Скендербег (за себе). Мало си ми казао, Врањанине!

Мамица. Данас је на мене ред дошао и ја се уморих борећи се с њим. О, ако ти је Бог дао, те си старији од њега, избави ме, тако ти сестра била жива!

Скендербег. Не бој се ништа.

6.

Паша и *Врањанин* враћају се, за њима неки *гавази,* потом *Војисава, Топија* и *Муса.*

Војисава (гавазима, који хоће да је задрже). Пуштајте ме. Нови паша имаће више чувства. Ја ништа друго не тражим, него моје дете.

Мамица (полети јој у наручја). Мајко!

Војисава. Мамице, чедо моје! (Стане је љубити).

Скендербег (тајно Врањанину). Мамица!

Врањанин. Твоја сестра и мати.

Скендербег (стресе се). О, Боже!

Војисава. Јеси ли жива, чедо моје, јеси ли на миру, дете моје?

Digitized by Microsoft®

Мамица. Благодарим Богу и овоме ножу, пресекоше се душманске намере.

Војисава (клекне пред Скендербегом). Шесторо сам деце имала, помреше ми сви, не од воље Божије, него . . . (Спусти главу и поћути). Сад сам једна остала сама, као ластавица у црној зими. Једна ми је утеха ова несрећна кћи. Поклони ми је, врли витеже, тако ти Бог поклонио срећу у твојим намерама! Помисли, као да мати твоја пред тобом клечи и љуби ти стопе!

Скендербег (који је за цело ово време био трзан чувствима, извади црвен гајтан и пружи га паши). Од честитог падише.

Паша. Живот његов нека је дуговечан! (Пољуби гајтан и одлази, за њим на миг Скендербегови гавази).

Скендербег (Војисави). Злочинац ће примити награду за своја безаконија; устани, Мамица се нема ни од чега више бојати.

Војисава. Бог нека ти дарује здравље и дуги живот. Ако ти не буде противно, сматраћу те до смрти као мога сина.

Скендербег. Ја и јесам син твој.

Војисава. Хвала ти и на тој милости. У сваком народу има људи душевних.

Врањанин (приступи јој ближе). Краљице, ти нас не познајеш?

Војисава (гледа га позадуго). Врањанине! Јеси ли ти?

Врањанин. Ја сам, краљице, и ово је твој син Ђорђе.

Војисава. Мој рођени син?

Скендербег (који је међутим устао био). Твој рођени

Digitized by Microsoft®

син, Ђорђе. Мати, слатко име моје! (Ухвати је за руку и гледа је). О, опет ми се понављају у памети црте лица твога! (Пољуби је у руку).

Војисава (загрли га). Сине мој, слатки сине мој, откад те мајка није видела! Како си ми порастао, како си леп, красан; ах! да л' те Бог с неба послао, баш у ово време, кад ти је сестра била у највећој невољи? Гледај је, сине, кад си ти полазио, није била ни рођена.

Скендербег (загрли Мамицу). О, сестро, први те пут данас видим; ал' је љубов моја к теби одонда како сам чуо да имам сестру Мамицу. Слатке неге родитељске, како ме усхиђујете у граду постојбине моје!

Муса (приступи му). Краљевићу, допусти ми да те пољубим у руку.

Врањанин. То је наш Мојсило, кога смо звали Мусом Арбанасом.

Скендербег. Муса, који нас је учио јашити и стрељати? О и тебе не бих познао!

Врањанин. А ово је Топија, родом Ерцеговац, храбри и ватрени младић из куће Јанковића, који не могоше поднети турски јарам, већ се преселише у Албанију.

Топија. Желећи борити се под заставом славних Кастриота за слободу. Но судба је другојачије наредила.

Скендербег. Судба је добро уредила, ако Бог да. (Почути). Албанези, сутра ваља да престане турска влада у Албанији.

Муса. Ej, Муса, весела ти мајка!

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Прво и прво, што строго налажем, јест ћутање. Као камен да сте, и сваког ћу уморити, који једну реч више проговори, него што ја заповедим. (Врањанину) Где је оружје?

Војисава. У пивници закопано; зна Муса.

Скендербег. Да се повади и очисти.

Муса. Одмах, краљевићу. (Пође).

Скендербег. Стани! Врањанин мора остати код мене. — Колико имате поузданих људи?

Топија. Сва ће Кроја листом подићи се, но дванаест нас има, који смо се заклели против Турака.

Муса. И ја имам неколико, који не уму издати.

Скендербег. Скупите ваше другаре, ал' им до вечера не казујте ништа. Прерушите се, како боље знате, и чекајте моју заповест. У Думенишу планини има триста Албанеза, који су уз мене пристали, и вечерас ће у град. На капијама чуваћете ви стражу. Ко се јави с реч'ма: идем везиру на црвену јабуку, пустићете га унутра, а другог никога. Кад сат избије три, затворићете капије. На кули наше цркве указаће се светлост, и то ће бити знак да се на непријатеља напада. Само ће се онај поштедити, који се усхте покрстити.

Муса. Ej, Муса, јеси ли се јутрос овоме надао? Мачо, мачо, одавно л' се ниси напио крви!

Скендербег . . . . .

Топија. Није човек без дрва радоснije дочекао пролеће, не изгледа жељније човек после гладне године на жетву, нит' путник извор блудећи по шуми, као што је Албанија избавитеља очекивала. Ти си дошао,

Digitized by Microsoft®

који и хоћеш и умеш нас ослободити. Заповедај с нама, води нас куда хоћеш, ми ћемо те слушати.

Скендербег (дигне три прста). Бога у три лица, кога сам као дете веровао и кога и сада у три лица верујем и исповедам, свевидећег Бога за сведока узимам, да ћу све моје труде, сво искуство и сам живот жртвовати за благо рода мога! Или ће се Албанија ослободити, ил' ни мене неће бити на свету.

Војисава (пољуби га). Чедо моје, слатко чедо моје!

Врањанин (дигне три прста, с њиме Топија и Муса). А ми се заклињемо Светом тројицом и пречистом девом Маријом да ћемо ти свуда помагати, заповести твоје точно извршивати и нигде крв ни живот не штедити.

Топија. Тако нам свима помогао Бог!

Муса. Тако имали среће сада и до века!

Скендербег. Сад к делу! Врањанин ће отићи у Думениш и с три стотине наших вратиће се, кад ноћ земљу тавнилом обавије. На капији биће Топија са својом дружином, Муса нека справља оружје. (Војисави и Мамици) И ви ћете му помоћи. Ја остајем овде. Сад одлаз'те с Богом, видећемо се кад крваво позорје настане.

Војисава. Ђорђе сине, ти остајеш, велиш, овде. Ко ће бити код тебе, ко ће те чувати?

Скендербег. Не брини се, мати, док је мени овога. (Показује на ферман). Но сад није време приповедати. Хајдете. (Сви се разилазе).

Digitized by Microsoft®

7.

(Место као у првом дејству).

Мурат и *Мехмед.*

Мурат. Теби се чудим! Кад си видео да је гуја издала, зашто не устаде па не смрска змији главу?

Мехмед. Као да не познајеш Скендербега! Учинио си га главним везиром; како је он расположио, онако се битка водила. У очи тога дана вечерали смо код њега. Он бијаше весео преко мере, и све паше добре воље. Ко неће, кад Скендербег заповеда, а војска јуначка и многобројна! За вечером ни о чем другом не имадосмо разговор, него како ћемо с робљем. Готово се споречка' са Скендербегом ради Јанка. Он хоће да га ухвати, а ја хоћу. Ко ће ту на издају помислити?

Мурат. Проклета пузећа душа, змија, коју сам у недрима одхранио!

Мехмед. Сви се потом предаду покоју, само ја један не могох очи склопити. Радост и жеља осветлати моме оцу образ, увеличати славу, раширити владу нашу, необично ми је срце усхићавала. Ујутру био сам први на ногама; но Скендербега нађох будна и замишљена. „Што, побратиме, ти си ме забринуо"? „Свака битка треба размишљења", рече и на ноге ђипи. Почне давати заповести, и ја захтевам да битку започнем. О, бабо, коса би ти расла, да си видео с каквим јунаштвом удари моје крило на Маџаре. Падају и устукпају, јер ми јаничари као град, а хатлије бржи од срне. Није трајало по сата, а њихово десно крило готово сатрто. Кад наједанпут за мојим леђима Маџа-

Digitized by Microsoft®

ри; и у исти пар зачује се глас: „Беж'те утече Скендербег!"

Мурат (ћипи). Проклета ти била душа!

Мехмед. Само ова реч: „Скендербег уступа!" довољна је да и најхрабрији клоне. Многи побацају оружје и нагну у шуму; а ја кад то видим, ободрим моју околину, представим им нашу славу, заповест пророкову, те тако кроз непријатеља, који нас је опколио био, продеремо и спасемо се. Тек на два три дана почну нам долазити војници гладни и жалосни.

Мурат. О, Мурате, шта си дочекао, да те тако змија у срце рани! Тешко сваком који се на туђина узда! Тешко сваком, који туђу крв жели да присвоји. Чедо дивљачине презре моју љубов, изневери ме и језгро моје војске уништи.

8.

Сабеља, пређашњи.

Мехмед. Ми ћемо још већу силу подићи, оче, и показати Скендербегу да смо вредни и без њега победе одржати. Дај војску од сад мени, па ћеш видети хоће ли нам успех бити добар.

Мурат. Ниси ли разабрао, куд је тај зликовац побегао?

Сабеља. Светли царе, баш сад стиже Татарин од Албаније и рђаве вести донесе. Скендербег је сву Албанију присвојио.

Мурат. То би морао с неба сићи, да толике градове тако брзо освоји.

Digitized by Microsoft®

Сабеља. Скендербегово лукавство нема границе. С мачем у руци натерао је великог ћехају да књигу напише кројанском паши у име цара, где му заповеда све градове предати везиру Скендербегу.

Мурат (удари се руком по колену). Авај мени, каква грдна штета!

Сабеља. Ћехаја напише и твој печат удари.

Мурат. Што сам годинама набављао, употребљавао и људе и лукавство, то ми проклета душа у један дан оте! (Пођути). Не, не треба одлагати. Сва војска што је да иде Албанији. Још десет хиљада да јој се пошље у помоћ. Сам ћу је ја предводити. За десет дана мора бити Светиград у мојим рукама, за двадесет Кроја, или на мени неће бити главе. (Сабељи). Одмах да ми се заповест испуни. (Сабеља одлази). А ти, синко, учи се да ником не треба поверовати се; него сам, што год можеш, руководи и делај. Ни један цар није био велики, који је остављао да му други послове свршују, а он сласти и угодности љуби. Тешко и земљи и њему! (Одлази нагло, за њим Мехмед).

[Завеса пада].

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ТРЕЋЕ.

(Место као у другом дејству).

1.

Мамица сама, мало затим *Војисава.*

Мамица (седи и плете панцир). Ово је за Топију; о! кад би умела начинити тако тврдо и јако, да му никаква опасност досадити не може. Дични младићу, како се равна лепота твоја са добротом душе твоје! Заиста ће срећна с тобом бити Мамица.

Војисава (ступи, узме такође плести панцир један и ћути).

Мамица. Има ли какве вести од Светиграда, мајко?

Војисава. Још ништа не чујем.

Мамица. Ах, да ми је видети како се мој Топија бори!

Војисава (маше главом). Борба није лака.

Мамица. Ко мисли о лакоћи! Зар је лако било задобити све градове, очистити Дибру и горњу и долњу, и Албанију ослободити?

Војисава. Дело грдно, које је само Ђорђе произвести могао; али нам је много помогла добра прилика. У Кроји је било језгро турске војске. Почем је Скен-

Digitized by Microsoft®

дербег примио поглаварство града, пашу удавио, лако је било ноћу безбрижне јаничаре напасти и потаманити. У Светиграду је то исто било, а Петрела и Стелузија мали су градићи.

Мамица. Ал' су тек освојени. Лакше је отети нег' бранити град.

Војисава (врти главом). Голема је сила турска. Шесет тисућа војске разнеће Светиград на рукама.

Мамица. Кад би наши спавали!

Војисава. Малена је, ћерко, наша сила. Шта је Албанија спрећу турске множине! Надасмо се лепој помоћи од Сибињанина Јанка и од суседа наших; али је Мурат умео испросити мир од Мађара на десет година, а Вука издајице син, Ђурђе Бранковић, сдружио се с Турцима, несрећник, како ће и он и земља му пропасти. Врањанина посласмо од Талијанаца тражити помоћи; ал' као да је и ту лоша срећа, те тако остасмо само с ово неколико градова.

Мамица. Које бране синови отечества.

Војисава. Бојим се за Светиград. Сам је цар при опсади; зидови се бију топовима, новим чудом од оружја.

Мамица. Ми имамо градова осим Светиграда. Да га и освоје . . .

Војисава. Бог нас сачувао од тога! Шта би било од наше војске! Турчин је по себи свиреп, али после онога, што су јунаци наши починили у Кроји . . .

Мамица. Мене и сад ужас подузима, кад се сетим оне грозне ноћи. Какво страшно крвопролиће, каква вика, какво стењање уздишућих! Једнако ми је у па-

Digitized by Microsoft®

мети лик оног бедног младића, пашиног нећака, који ми срце пробијајућим гласом за помоћ мољаше. Непријатељ нам је био, са осталима угњетатељ наше земље, али му помоћ одрећи нисам могла.

Војисава. Сахрани Боже, да паднемо њима у руке! Они би ужасну освету наших земљака стогубим варварством платили.

2.

Топија, пређашњи.

Мамица (ћипи). Мати, Топија, Топија!

Војисава. Како је у стану, Топија?

Топија. Краљице, није најбоље; Светиград је пао!

Војисава (после ужасног ћутања). Шта ради Ђорђе?

Топија. Лав, кад му путове препрече, тек је онда страшан.

Мамица. Нисмо дакле пропали?

Војисава. Ко је бранио град?

Топија. Петар Перлат.

Мамица. А ти?

Топија. Ударао сам при нападу на непријатељске шаторе, као што је Скендербег заповедио.

Војисава. И Перлат упустио град?

Топија. Краљице, не криви га; јер Перлату, што се храбрости тиче и његове и његових момака, не би змајеви могли град отети.

Војисава. Дакле издао је?

Топија. Ево како је издао: шездесет хиљада војске прекрилило је поље и опет је волео Мурат освојити

Digitized by Microsoft®

град без муке. Он пошље Петру посланике да му се преда, обећавајући му да ће га начинити пашом од Албаније, и дати му шест стотина кеса; али Петар одговори просто: „Мени је Скендербег поверио град да га браним, а не да га предајем. Цар има војске и одвише, па ће га моћи и мачем освојити".

Мамица. Знала сам ја да Петар не може бити издајица.

Војисава. Како је даље било?

Топија. Цар заповеди топовима град бити и кад толико провали да се могло како тако унутра, заповеди да се јуриш учини и са свију страна навале Турци на град. О, краљице, како да ти опишем оно чудо, које сам гледао с брега, кад се Турци стекоше око зидова. Једни носе полуге и циглу одбијају, други греде и даске да скеле начине, тамо други прислонили лестве и с мачем у зубима трче као помамни уз бедеме. Али храброст Перлатова не да прећи преко зида, него их стрмоглавце шиљу јунаци натраг у шанчеве.

Војисава. Ви сте то гледали спокојно?

Топија. Тако је гласила заповест Скендербегова. На једанпут покуља с града врела смола и катран, и Турцима се од муке кожа најежи. Потом полети необичне величине камен, раздроби и поруши све начињене скеле око града и ове падајући пригуше многе од оних, који су их с опасношћу живота поправили. Сад и наш војвода да знак, те и ми с три стране нападнемо на шаторе турске, и на оне што цебану чувају. Ово је била нова забуна за Мурата, зато прекине јуриш, почем су се три сата узалуд тукли.

Digitized by Microsoft®

Војисава. Штета незнатна за Мурата.

Топија. Штета је била велика; али је сила голема, а Турчин не жали људе, колико и скотове. — Други дан почне Перлат оправљати зидове, јер Турцима нуждан би одмор; но наш бодри војвода спазивши, како су у нереду, једу, пију, ил' спавају, поведе нас тајним путем, те изненада нападнемо на њих и триста јада почини.

Војисава. Све лепа дела; па опет је град изгубљен.

Топија. Послушај даље, светла госпођо: Паше, да би свога цара развеселиле, трипут истога дана удараше на град, и ништа не учинише. Перлату обрицаше цар блага и достојанства, али све залуду би, док једног Дибрежанина не наведе сотона да покор учини.

Војисава. Какав покор?

Топија. Знаш да се у Светиграду налази само један кладенац из кога људи воду пију. Један од грађана, јамачно поткупљен од Мурата, падне на ђаволску мисао, те баци мртва пса у кладенац. Теби је познато, краљице, да наши људи волели би живота растати се, него погану воду пити, па сви из гласа повичу да се град преда.

Војисава. Имају ли свести?

Топија. Залуду је Петар саветовао и говорио да то није греота у нужди; залуду је заповедио да се кладенац очисти и освети; залуду је он први пио пред скупљеним народом од освећене воде: сујеверје нема ушију да слуша, ни очију да види што је добро и полезно, већ мало и велико викаше из гласа: „отварај, отварај"!

Digitized by Microsoft®

Војисава. О, слепоће људи!

Топија. Са сузама у очима мораде Петар општој жељи уступити, али као прави домородац и ту гледаше да о мање зла прође: зато обећа Турцима да ће им предати град, ако му допусте с целом војском и осталим житељима изићи из града невредимо и оружје задржати. Мурат, укроћен многом штетом, лако пристане на то, те тако Светиград опет падне у руке нашим непријатељима.

Војисава. Шта ради Ђорђе?

Топија. Кад је разабрао за предају града, пукоше му усне и крв их обли. Ти знаш, краљице, шта значи, кад Ђорђу усне пукну. Ал' је наскоро љутину надвладао. Сад спеши Кроји да не би Турци на неприправну напали. Но у путу обилази околна места, уређује што је нужно и чете своје умножава.

Мамица. Не бој се, мајко, није све изгубљено.

3.

Скендербег у албанеском оделу, *пређашњи.*

Војисава (пред њега). Сине, с каквим срцем долазиш?

Скендербег. Као обично у рату, мати: јучер радост, данас страх; јучер победа, данас назадак. Но не бојте се, још је с нама Бог. За кишом долази сунце. (Обзире се) Нема Врањанина?

Војисава. Није се јављао.

Топија. Турцима је помогао случај, а не храброст. То нас теши.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Непријатељи ступају Кроји, и ако Бог да, само до Кроје. (Забринуто). Нема Врањанина!

Топија. Помоћ нам је одвећ нужна.

Скендербег. Јесу ли лагуми поправљени, као што сам рекао?

Војисава. Све је уређено.

Скендербег. Што нам недостаје нек' попуни вештина, љубов ће нам бити штит против бесноће непријатељских стрела, па кад и она изнемогне, тада нека очајање авети подобно . . .*)

Војисава. Синко, грађанке у Кроји сплеле су вам оклопе и панцире да вам стрела и пушке не могу наудити. На моју једну реч све су друге послове оставиле и шест стотина већ су готови. Овај је мајка теби оплела, који је тврд као љубов материна.

Мамица. А овај сам ја, Топија, за тебе начинила, и желим да осветлаш образ брату моме.

Топија. Помисао на тебе учини ме непобедним јунаком.

Скендербег (погледа). Врањанин?

4.

Врањанин, пређашњи.

Врањанин. Ево ме, Скендербеже, срећна у земљу.

Скендербег. Добро ми дошао, Врањанине; доносиш ли веселе гласове?

Врањанин. Веселе, колико се може. Млечанима је

*) Довде је прерађен рукопис пишчев. Даље је првобитни рукопис. — Уредн.

Digitized by Microsoft®

по вољи твој предузетак, јер знаш: игра медвед у комшилуку, па се боје да не дође и к њима. Помоћи у војсци не могу дати, јер су сами ратом заплетени, него дадоше новаца у помоћ и обећаше и више послати.

Скендербег. Хвала им и на том. Код новаца наћи ће се и најамника.

Врањанин. После дођем у Дубровник, па и ту нађем повољне ћуди спрођу нас, јер трговина иште слободу, а где Турчин завлада, нема слободе ни трговине.

Скендербег. Шиљу ли и они новаца?

Врањанин. Шиљу и две хиљаде јунака у помоћ. Моји Которци не хтеше бити гори, те нам и они толико обећаше. Стефан Црнојевић, бан црногорски, ступа с нама у пријатељство. Он већ војску купи, да удари с леђа.

Скендербег (загрли га). Врањанине, мој Врањанине!

Врањанин. Но још ти и друге вести имам. Србљима у Србији и Ерцеговцима не стоји се, кад се ради о истребљењу њиног главног непријатеља. Деспот Ђурђе учинио је с Муратом мир, и обећао му кћер своју Мару дати за супругу; будала, тражи да га онај одржи у власти, који му је досад толику земљу освојио! То виде Србљи, па се тајно спремају к нама, да огледе мишице јуначке, којено су Турцима познате.

Скендербег. Сад се не бојим да ће нам непријатељ досадити. Јунаци, Бог нам је у помоћи! Наша једна тисућа вреди више од њихових десет, јер се ми боримо за земљу, за огњиште дедова наших, а они иду

Digitized by Microsoft®

само да пљачкају и краду. Кроју ћеш бранити ти, Врањанине, и јуначки Топија, а ми ћемо на чистини колико се може. Немоћни старци, деца и жене да се изведу напоље, да вам плачем и јауком не сметају.

Мамица. Слатки браца, мене остави у граду!

Скендербег. Тебе слабу девојку!

Мамица. Срамота је рећи да је сестра Скендербегова слаба.

Војисава. Јесте, Ђорђе, нас остави овде, живела сам четрдесет година у Кроји, хоћу и да умрем у Кроји!

Скендербег. Али, мати, опсада ће бити жестока.

Војисава. Зар ћемо ми скрстити руке?

Мамица. Уме Албанескиња и стрелом и пушком. Ми ћемо јунацима ране превијати, камење и стреле додавати, помагати и борити се.

Врањанин. Ђорђе, ни мало се Мамица не хвали; жена и кћи Кастриотова увек су могле заменити јунака.

Скендербег. Кад желите, нека буде. Ти, Топија, љубиш моју сестру, и она те узајамно милује. Црква је отворена; венчајте се, и заједно браните град од непријатеља.

Топија. О, краљевићу, на том дару како да ти благодарим!

Скендербег. Живот жртвујући за отаџбину. — Часови су нам скупи. Мати, отправи их у цркву, мене послови задржавају.

Војисава. Ходите, децо, да мајка види и ову радост. (С Топијом и Мамицом одлази).

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Сад, врсни Врањанине, да расположимо нашу војску. Теби предајем град, и не сумњам да га нећеш умети бранити. Ја ћу се с осталом војском утврдити на Думенишу планини, и с те стране немаш се бојати никакве опасности. Попалићемо све жито, које није могло бити пожњевено, и затрпаћемо потоке да непријатељ не може дугог станка имати. У заседама поставићу храброга Мусу и војводу Танасија да их дочекају, те ћемо тако с Божијом помоћу непријатеље сатрти и истребити.

5.

Амеша, пређашњи.

Амеша. Слатки стриче, хоћеш ли ме примити?

Скендербег. Амеша, откуд ти?

Амеша. После онакве ране, коју си Мурату нанео, можеш ли и помислити да ће Скендербегова породица остати на миру?

Скендербег. Разумем те, но ти си био Турчин!

Амеша. И отац ми клањаше у џамији, па како прође? — Ужас ме подилази, кад се сетим како га душмански угушише пред нашим очима.

Скендербег. . . . . . .

Амеша. Какву је надежду полагао Мурат, кад си на Јанка полазио, видели смо сви. Наједанпут долети глас: „изгубили смо битку." Нико неће да верује, а Мурат најмање, док се твоје дело не обелодани, и цар запенуши од љутине. На кога ће да искали срце, него

Digitized by Microsoft®

на твој род, кад му ти ниси међу ноктима. У добро време прочује ми мати, и с великом муком једва утечем из Једрена. Потера за мном на све стране; утећи је тешко, али љубав материна две главе има. По њеном савету начиним се луд; ти знаш, Турчин лудога сматра као свеца, те без вреда докопам се Албаније.

Скендербег. Па шта сад мислиш?

Амеша. Помагати браћи, колико могу.

Скендербег. Тебе је була родила.

Амеша. Не позлеђуј ране. Ниси ли и ти турскога свеца славио, као и сва наша родбина? Али зато није ти престала тећи по жилама крв Кастриотова, као и мени Репошина.

Скендербег. И ја и моја браћа примили смо свето крштење у детињству нашем и обучени смо у закону наших праотаца. Теби је то све непознато и страно.

Амеша. Домашам шта ти је у глави. Ти се бојиш да није ово од мене шеретлук, да ме није цар послао тебе преварити, упропастити, издати те. Право имаш, и ја, који сам мислио бити се, остаћу код куће. Само ме немој терати из земље, јер немам куд. Кадгод ти памет каже, затвори ме да не сумњаш, па по времену, ако се боље увериш, може бити и другојаче.

Скендербег (Врањанину). Мој синовац.

Врањанин. Добро нам дошао, витеже! Ако си прави син Репошин, не можеш бити другојачији, него љубити отечество. Ја сам га познавао као ватреног Албанеза, и сузе оне, које је при поласку проливао, запечатише љубов према роду свом. Добро нам дошао, и Албанија се множила врсним јунацима у ово тесно време.

Digitized by Microsoft®

Амеша. Ја моју земљу јоште не познајем, но дела, која сам мислио на углед ставити, показала би, јесам ли достојан да потомак будем лозе Кастриотове.

Скендербег (ухвати га за руку). Дете моје Амеша, нико не познаје твоју снажну мишицу тако као твој стриц. Ти си дошао к нама и ја те примам у коло врсних племића, који су се тврдо заклели не остављати земљу до последње капље крви.

Амеша. Крв и живот, Бог ми је сведок, полагаћу радо за стару нашу постојбину.

Скендербег. И Бог нека те благослови тако, као што ти је намера чиста и постојана.

Амеша. Пређе, него што ступим у коло народних бранитеља, жеља ми је тврда да се покрстим. Крст треба да носи сваки на прсима, који се за крст и веру бори. Ја сам у туђем закону васпитан, но хоћу да умрем у вери праотаца.

Скендербег. Истом сада полаже сестра ми заклетву верности своме заручнику. Хајдмо, да и ти стари гад у цркви Божијој спереш.

6.

Муса, пређашњи.

Муса. Славни краљевићу, глас ти доносим да је Мурат војску на три чести поделио. Једна је предузела пут управо Кроји, друга к горњој Дибри, а трећа ударила је на Стелузију.

Скендербег. Шта је с војском нашом?

Муса. Прибира се полако Кроји. Што нам је прилика поклонила, нисмо пропустили да утече.

Скендербег. Како?

Digitized by Microsoft®

Муса. Турци се упутише на наше опкопе ниже Стелузије. Војвода Танасија заповеди те се прикријем с неколико стотина момака. У вече је подоцкан било, кад безбрижни Турци наиђу, и ми живу ватру дамо. Што смо могли исекли смо, а многи се разбегоше по непознатом пределу, те су их сељаци потаманили.

Скендербег. Је л' им велика штета била?

Муса. Како ми се чини, пало је на месту до две хиљаде; од наших није богме више од шесет, но рањених има повише.

Скендербег. Хвала вам, војводе. Но сад ваља се журити да нас . . . . . .

Муса. Но већ сад није више за чекање, него гледај да нас изненада не затеку. Брзи су хатови.

Скендербег. Дај знак да се јунаци спремају.

(Муса одлази).

Скендербег. Врањанине, у град ће се унети хране за петнаест месеци; у нужди набавићу ти што поручиш, макар га змајеви наоколо чували. (Чује се напољу бубање).

Врањанин. Зидови су доста јаки, али мислим да су нам јаче прси.

7.

Војисава и *Мамица* с оружјем, за њима *Топија* и многи војници.

Војисава. Шта подиже јунаке?

Скендербег. Непријатељ ступа ближе. Ти, Мусо, нареди да слаботиња одмах излази из града.

Digitized by Microsoft®

Муса. Одмах, Скендербеже! (Одлази).

Скендербег. Албанези! Врањанин у граду остаје као заповедник, и Топија као његов помоћник. Слушајте њине заповести, јер је Врањанин мудар, а Топија храбар.

Сви. Хоћемо, краљевићу!

Скендербег (Врањанину и Топији). Треба ли вама што да говорим? Знате за кога се бијемо.

Врањанин. Не брини се, Ђорђе; ако Бог да, отрће Кроја жалост светиградску.

Мамица (узме заставу у руку). Кастриотова кћи узима ову свету заставу отечества и чуваће је као зеницу ока, док се јунаци борили буду. С душом мојом раставићу се само светог овог знака, којега ће љупко вејање разгаљивати знојавно чело родољуба и уливати им нову снагу за отаџбину своју борити се.

Војисава (загрли је). Слатко дете моје, с тобом се мати поноси!

Скендербег (Амеши). Гледај бабе твоје, дијете Амеша, а оно је сестра моја Мамица.

Амеша (узме Војисаву за руку, па је почне љубити). Мајко оца мога, каква радост за мене, да сам доживео целивати руку ону, која је мога родитеља носила! (Клекне). Дај благослова забаченом унучету!

Скендербег. Репошин син, мати!

Војисава. О, Боже, како ми богато плаћаш за претрпљену жалост! Бог те благословио, дете моје, и руководио у срећи на обрану наше земље! Бог те љубио онако као што ти љубиш отаџбину своју!

Амеша. Љубим је, мати! Моју лепу земљу Албани-

Digitized by Microsoft®

ју, љубим је душом и ватреним срцем. Поља ће и брегови сведоци бити како се Амеша уме борити за своје. Ево ја пружам руке, нека се сваки хвата у ово лепо коло за Албанију нашу живети и мрети; али отпала му и десна и лева, који помисли невере учинити!

Војисава (ухвати га за руку). Моје драго дете!

Мамица (тако исто). Мој мили братац!

Топија (који се одмах Мамици за руку ухватио). Отпала му и десна и лева, који се не мисли од срца туђи!

Скендербег. Ти, који ведриш и облачиш, самостворитељу благи! Погледај милостивим оком на бедни овај народ твој, сахрани га, благослови труде наше, да срећно теби у славу појати можемо победоносну песму.

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ЧЕТВРТО.

(Поље под Кројом. У растојању види се једна чест града, која на брежуљку лежи).

1.

Мурат седи дубоко замишљен, спустивши главу на руку; подаље стоје *Мехмед* и *Сабеља* са страхопоштовањем и ћуте.

Сабеља (тихо). Зашто му не проговориш штогод, Мехмед-беже?

Мехмед (тако исто). Његова љутина не познаје границе.

Сабеља. У лицу је сасвим опао.

Мехмед. Трећи је дан како није очи склопио.

Мурат (лупи се руком по колену). Не, ово се поднети не може; срамота ће ме уморити.

Мехмед (опет тихо). Видиш ти како се мучи?

Сабеља. Ја бих му опет проговорио штогод.

Мурат (баци поглед на њих). Веселите се мојим мукама!?

Мехмед. Слатки оче!

Мурат. Умукни! Да си син, ти би био на зидовима Кроје, а не би ми пиљио у зубе.

Digitized by Microsoft®

Мехмед. Ти си видео шта смо ми чинили.

Мурат. Шта сте учинили? Чувате Кроју да је ко не украде, а не знате где су јој капије. Ти ћеш бити освојитељ света? Кукавица, верујем, али честит и ваљан цар никада.

Мехмед (увређен). Узми мач, па ме прободи, ал' ме кукавицом немој називати. Колико смо наваљивали, ударали, борили се, мучили? Заповеди, ако можеш, да полетимо у небо.

Мурат. Под Кројом да сахрани Мурат славу своју? Не, тако ми Бога, макар се од сто педесет хиљада толико гробова начинило. Ја се без победе кући не враћам. Ја, покоритељ, фета, овде посрамљен да будем? Пређе ме исеците на комаће, па дајте псима да ме поједу.

Мехмед. Ми, хвала Богу, још нисмо поражени!

Мурат. И жене нису покорене, кад лижу повесмо, а непријатељ гледа, па се смеје вици њиној. (Смеје се горко). Пошао сам на Албанију, па не умем да освојим Кроју. Алал вам вера, јунаци! — (Престане, па једанпут дигне главу). Ја сам поразио Мађаре као гром, сатр'о Србље до корена, освојио пределе Бугарске, ужас био бунтовницима у Азији, и сад да ме хајдуци сломију, мој роб да се са мном титра кога сам сматрао као блато на ногама!

Мехмед. Наша је сила голема; да сву ову војску иштетимо, опет ћемо их сломити.

Мурат. Ја нећу ништа да изгубим; хоћу да добијем, да смождим, који ми на путу стоји. Годинама сам ја име фета и крвавим знојем стекао, хоћу као покоритељ и да умрем.

Digitized by Microsoft®

Мехмед. Ево нам Мустаф-паше, може бити да нам повољне гласове доноси.

2.

Мустафа, пређашњи.

Мурат. Шта си свршио?

Мустафа. Светли царе, враг је опсео ове кауре. Кад сам у град ушао, војвода ме не хтеде ни пустити к себи, већ рекне да му преко другога јавим зашто сам дошао.

Мурат. Јеси ли учинио тако?

Мустафа. Ја му одговорим да се то не пристоји, и најпосле склоним га, те ме преда се пусти. Како ме угледа, а он ме запита: јесам ли дошао кога изазвати на мејдан? Рекнем му ја да ми уважавамо јунака због његове храбрости, и да су цару моме потребни такови људи, као што је он. Почнем му обећавати достојанства именом мога честитог цара, и изнесем дарове, које сам понео. Ђаволски смех испречи поганом псу усне и он ми рекне: „Носи ти то цару твоме натраг; јер ће имати око себе доста подлих људи, који се тиме могу на неваљалство покренути."

Сабеља. Каква пакосна увреда!

Мурат. И право вам је; јесам ли рекао да се псима не шиље, али мојим бабама је повољније да град без труда добију.

Мустафа. Говорио сам му да се на веру предаду, кад се и тако одржати не могу; обећавао сам му да ће им слободно бити отићи, куд им је воља, да ће

Digitized by Microsoft®

Скендербег остати у земљи господар; но све то није га могло приволети да нам се потчини. Иди ти, рекне он, ми не продајемо част за срамоту. Тако сте и Кастриоту обећавали, па сте му после отровали децу, и њега утаманили.

Мехмед. О, што му није племе из корена истребљено!

Мурат. Е, Сабељо, дед сад говори!

Сабеља. Ја мислим, честити царе, да пошљемо посланика Скендербегу. Не верујем да му није горак овај рат. Нека плаћа харач и остане у земљи.

Мурат. А шта ће свет рећи: Мурат је пошао на хајдука Скендербега, па га сам за мир моли.

Сабеља. Он је био твоје дете; сваки ће се лако уверити да си му из љубови ту милост учинио.

Мустафа. Савет није рђав, честити царе.

Мурат. Је ли? А кад ми Скендербег да гори одговор него тај хајдук из града, на чије ће име ићи? — Хоћу да ми се град освоји!

Сабеља. Воља нашег цара биће испуњена.

Мурат. Сад овај час хоћу да се град добије.

Сабеља. Сад не може бити, честити царе.

Мурат. Не може? (Тргне мач, па полети на њега) Кучко!

Мехмед (препречи му пут). За Бога, оче, ово је верни Сабеља!

Мурат. Нема више ни верности ни послушања; него да побијем све око мене, па да се вратим у Азију да не гледам срамоту.

Сабеља. Ја не говорим то мене ради, честити царе,

Digitized by Microsoft®

него што су нам људи уморни, а да видиш колико марим за живот, позваћу ти самог Скендербега на удвој.

Мехмед. Умири се, оче, тако ми Бога, први ћу ја јуришати.

Мурат (опет седне). Све је сујетно; пропаде ми име, сахрани се слава моја.

3.

Гласоноша, пређашњи.

Гласоноша. Честити царе, зло; Скендербег је опет из шуме искрснуо, с три стране напали су ђаури на војску нашу.

Мурат (Сабељи хладно). Иди га зови на мејдан!

Гласоноша. Још никада нису с оваквом жестином напали. Наша је војска неразређена, немилостиво гину које од оружја албанеског, које што се сами у непоретку угушују.

Мурат. О, Мурате, Мурате! (Скочи на ноге). Да видим ја тога хајдука. (Нагло отиде, за њим сви).

4.

Врањанин, Топија и *Мамица* с барјаком укажу се на брежуљку пред градом, *многи војници.*

Врањанин. Ђорђе ударио на Турке; сад нам треба бити опазнима. Ти, Топија, сиђи с једном чешћу војске, ако буде нужна помоћ. Ја ћу код града остати да нас не натхитре.

Digitized by Microsoft®

Мамица. Оно је Муса што напада с јужне стране, познајем му перјаницу.

Топија. Врли витез! Но с леве стране мора да је Амеша. Јест заиста, онакве замаје може само синовац Скендербегов чинити.

Мамица (сишла је међутим с брега). Вика је ужасна.

Врањанин. Шта је ово? Скендербег приближује се овамо!

Топија. Опасност је велика. Мамице, (Смотривши је сиђе и он с неком чешћу војника) иди у град.

Мамица. Кад толики јунаци гину што је до мене?

Топија. Скендербег се бори с једним знатним Турчином. У помоћ!

Мамица (задржи га). То је удвој.

5.

Скендербег и *Сабеља* долазе борећи се.

Скендербег. Ти си ме тражио, зашт' уступаш?

Сабеља. Предај се! Мурат је твој господар.

Скендербег. Докле ми је овај мач у рукама, није. (Боре се, Сабеља уступа, тако се ударе).

Топија. То је паша.

Врањанин (на брегу). Турци су у забуни.

Топија. Сад је време да и ми ударимо.

Врањанин. Од града нипошто, турска је војска голема.

6.

Атима у мушким хаљинама бежи, за њом један *Албанез.*

Атима. Скендербеже! Скендербеже!

Digitized by Microsoft®

Албанез. Неће ти нико помоћи! (Замахне мачем).

Мамица (Албанезу). Стани, он се на Скендербега позива.

Атима. Девојко, недај ме, ја Скендербега тражим.

Мамица. Шта ћеш с мојим Скендербегом?

Атима. С твојим? С твојим Скендербегом? Још једанпут изреци ову реч, па ме уби. — Боже, Скендербег је њен, њен је Скендербег!

Мамица. Ко си ти?

Атима. Најнесрећније створење на земљи, које је презрело оца, матер, браћу и смрт заслужило. О, до чега ме несрећа доведе?

Мамица. Ходи у град и не бој се, ту ћеш бити сачуван.

Атима. О, мене су чували, неговали, држали као мало воде на длану. И ја презро' љубов толику, да ме неверство убије. Боже, Боже!

Мамица. Не бој се, мој је брат јунак, али није свиреп?

Атима. Твој брат? Брат је твој Скендербег?

Мамица. Брат рођени.

Атима. Небо, како ти благодарим!

Мамица. Ти си млад, ниси за бој. Ходи у град, па се ништа не страши!

Атима. Ах! у граду није Скендербег.

7.

Скендербег, пређашњи.

Мамица. Ево мога брата!

Атима. Скендербеже!

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Боже, Атима! (Пође).

Атима. Куд бежиш, Скендербеже, на ком ме остављаш? Зар да пропаднем?

Скендербег. Створитељу, какав ужасан глас! (Својима) Пазите на град. (Топија и Мамица с војницима попну се на брег).

Скендербег (после дугог ћутања). Шта ћеш ти овде, Атимо?

Атима. Шта ћу? Ја сам твоја заручница; још више, ја сам твоја љубезница; без тебе не могу живети.

Скендербег. Између нас превучена је ужасна међа. Ја сам примио веру мојих праотаца; ти си Туркиња, кћи мога непријатеља. Раставља нас земља, раставља мрзост Муратова спрећу мене и моја према Мурату; раставља нас овај мач, који за отечество носим; раставља нас вера, која ми је света.

Атима. Вера? Каже ли твоја вера да се природа ногом гази, да се клетва поруши, чувство угуши, да човек не љуби човека зато што му је молитва другојачија? То мој Бог не каже.

Скендербег. Ову је науку твој отац изучио: да трује људе како би земљу робио; да не поштује права људска, да све што нађе приноси на жртву својој голој слави и своме грабежу.

Атима. Скендербеже, ја сам слаба девојка, не умем се речима надигравати и тебе убедити; јер следујем само простоме чувству. Заклела сам ти се да ћу те љубити, и ја те љубим онако чисто и ватрено, као што сам те љубила, кад си ми се твојом срећом заклињао да ћеш ми веран бити. — Ниси л' ми се заклињао?

Digitized by Microsoft®

Скендербег. О, Боже!

Атима. Порушио си заклетву, презрео моју жалост и сузе; изневерио си ме, напустио, оставио да невина душа у тузи и мукама живот окончам. — Не обличава ли те савест твоја? — Скендербег је, говораху људи, прави јунак; његова је реч као заклетва, он је без лукавства и отворен, јер подлост тражи само ниску душу. Ја поверовах гласу овог народа, поверовах мојим очима, мојој наклоности и предадох се јунаку Скендербегу, да ме напусти и побегне.

Скендербег. Ха, девојко, то је масло оца твога, али таквом мрежом не лове се јунаци.

Атима. Како ме љуто вређаш, Скендербеже, и самим помислом да ће Атима бити оруђем каквој год сплетки. — Ја оца више немам, нит' се могу њему враћати; јер сам и његову љубов проиграла, твоје љубови ради. Изложила сам се неописаним опасностима, и самој очевидној смрти, да тебе нађем и видим. Боже, каквог те нађох!

Скендербег. Атимо, још није доцкан, даћу ти најповеренијег човека да те у стан очин отпрати.

Атима. У стан очин? Боље смрти у руке. Ја сам сироче у Бога, презрена, остављена од целога света. Само те још то једно молим: срећом те заклињем и твојом отаџбином, коју тако љубиш. Јеси ли онај исти, мој мили Скендербег, кога су моје очи . . . . . да ли си се претварао да ме љубиш? Или ниси више Скендербег, не видиш твоју Атиму, не познајеш је? — Љубиш ли ме још, па само срце мориш рад' светије љубови? Скендербеже, ову једну реч: љубиш ли ме још?

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Какве муке!

Атима. Да те није дужност позвала отечество ослободити, да си остао који си и био, или да те је судбина на што друго определила, би л' ме заборавио?

Скендербег (изван себе). Не бих, Атимо, Бог ми је сведок, ја те и сад љубим онако страсно, онако силно... (Удари се по челу). О безумља! — Не, Атимо, ја те не љубим, ја те мрзим, обожавам, презирем; — иди оцу твоме!

Атима. Сад ми је доста. Две љубови боре се у срцу твоме, Скендербеже, једну мораш да упустиш. Домашам колико је силнија љубов отаџбине од моје, ал' ти и не замеравам. Јер сам ја једна душа спрам толиког народа. Ништа ти дакле не остаје, него да се мачем ослободиш оне која је несрећу имала упознати се с тобом и љубити те тако силно.

Скендербег. Шта говориш ти, ја тебе да убијем? Нисам убица био ни спроћу других.

Атима. Ово је битка, чујеш ли како тамо стењу поражени мачем? Ја нећу гласа од себе пустити. Кажи: рат је однео Атиму.

Скендербег. Девојко, тебе је несрећа овамо донела; иди, ја те љубити не могу.

Атима. То видим добро. Али ону, коју си у несрећу бацио, можеш мука ослободити.

Скендербег. Нипошто, нипошто! Ти си с ума сишла, ти си свирепа.

Атима. Свирепа? Камо среће да имам полак свирепости твоје, те би убицу невине једне девојке другојачије предусрела.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. О, беде, прекомерне беде!

Атима. Ја се немам куд окренути. Пусти ме у твоју земљу, да ту жалостан мој живот окончам; у оној срећној земљи којој је за љубов Скендербег своју Атиму прегорео. Њена ће срећа моју жалост разблаживати.

Скендербег. Девојко, девојко, докле ћеш ми срце отровним пробадати ножем? Ја те не могу, не смем љубити.

Атима. Немој ме љубити; поклони чувства твоја којој хоћеш на свету; нећу те корети, неће ми бити жао; само ме не одбацуј од себе. Хоћеш ли за сестру, сестра ћу ти бити, хоћеш за робињу, робиња ћу бити; дворићу ти љубу како је нико дворио не би; тек нека сам близу Скендербега, Скендербега, коме сам живот посветила!

Скендербег. Свисни, срце моје!

Атима (клекне). Од целога је света остављена Атима, и код тебе, Ђорђе, тражим прибежишта. Милостив си туђину и странцу, можеш ли мене бедну презрети? Богом те заклињем, кога си веровао и кога сад верујеш, прими ме у двор негдашњег љубимца мога, да последња будем међ' последњима твојима!

Скендербег. Доста, Атимо, живога ти Бога! (Дигне је). Доста, шта чиниш ти?

Атима. Тражим помоћи код онога који је свако добро имао у кући родитеља мојих; милосрђа тражим од онога који ме је с топећим се чувством преклињао да му милостива будем; тражим братимске љубови код Скендербега, који се за најсрећнијега чо-

Digitized by Microsoft®

века држао, што га је Атима за свога љубимца изабрала.

Скендербег. Пуцај срце, одржати не можеш! (Виче) Мамице!

Мамица. Ево ме, Ђорђе! (Сиђе с брега).

Скендербег. Ово је, сестро, моја несуђеница; несрећна што ме је познала, још несрећнија што нас судбина вечито раздваја. Прими је к себи као сестру, и пази је онако као што ти је брат мио.

Мамица. Хоћу, Ђорђе, учинити, као што заповедаш. Ходи, драга сестро, на мене се нећеш никада потужити.

Атима (ухвати га за руку обадвема својима). Опет си онај, мој мили, мој добри Скендербег. Боже, ништа ти више не захтевам! (С Мамицом отиде).

Скендербег. Угуши ме, жалости, поднети се не може. (Падне на један пањ и бесчувствен остане).

8.

Гласоноша, Скендербег.

Гласоноша. Краљевићу, Турци су се освестили, сила је ударила велика. Дукађину треба помоћи. (Скендербег за сво ово време не пази на њега).

Гласоноша. Краљевићу, Дукађин је у опасности. — Турци могу надвладати. — — Муса не може да му у помоћ дође. (Тихо) Ово није добро. (Јасно). Светли краљевићу!

Digitized by Microsoft®

9.

Амеша, пређашњи.

Амеша. Стриче, није добро, наши су опкољени.

Скендербег (као и пређе не пази на њих).

Амеша. Само им ти можеш помоћи. — (Ухвати га за руку) Стриче, опасност је велика.

Скендербег (ћипи). Покрстиће се, бићемо обоје срећни. (Одлазе).

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

ДЕЈСТВО ПЕТО.

(Предел као у четвртом дејству).

1.

Мурат, лежи под шатором и спава; у растојању *Мехмед. Мустафа* ступи полако.

Мустафа. Како је честитом цару?

Мехмед. Спавао је много мирније; но јучерашња грозница јако га је ислабила.

Мустафа. О, кад бих могао, животом бих мојим повратио му здравље и снагу.

Мехмед. Лепо сам му говорио да остави на мене, па да иде кући. Ја сам млад, издржати могу и јед и калабалук рата; али кад неће. Тако су стари људи, тврдоглави, па после други је крив.

Мустафа. Његовом здрављу још ће више шкодити ако се са Скендербегом састане.

Мехмед. Говорио сам му и то, и како нисам молио, али залуду. Моје речи падаше као песак, кад ветар дува. Нико не познаје Скендербега као ја, али шта ћеш. Или говорио камену или њему. Па је постао џандрљив, брате. Жао ми је Сабеље.

Мустафа. Сабеља мал' нам не погину.

Digitized by Microsoft®

Мехмед. Како?

Мустафа. Позвао беше Скендербега на мејдан, као што се цару заверио, али богме да не притрчаше наши у помоћ, оде глава.

Мехмед. Шта, тај покор од нас!

Мустафа. Сабеља је наш први војвода, па би грота била.

Мехмед. Ја хоћу Скендербега на мејдан да позовем; и нек' ми приступи ко у помоћ, па ћу му сам одсећи главу. Част нашу ваља да чувамо!

Мурат (дигне се полако, па седне).

Мехмед. Како ти је, падиша?

Мурат. Добро, веома добро. Још се није јавио хајдук?

Мехмед. Није.

Мурат. Да л' ме и у томе презире?

Мехмед. Хоћеш ли каквих лекова?

Мурат. Лекова! Дај ми Кроју да прогутам, па ћу оздравити.

Мехмед. Ти си Скендербега на састанак позвао, но видиш како си слаб, а он опет суров, охол, па те може реч'ма раздражити, те ће ти бити горе. Него пусти, да се ја с њиме разговорим.

Мурат. Шта ћеш му казати?

Мехмед. Оно што ми ти наручиш.

Мурат. Дијете, и научи се уважавати вољу твога родитеља. Ја сам рекао и на том остаје.

2.

Муса, пређашњи.

Муса. Честити царе! Од мог краља Скендербега...

Digitized by Microsoft®

Мурат. Шта рече? Од мога краља? — Е добро! — Само даље. Шта вели твој краљ Скендербег? Краљ од Епира, је ли?

Муса. Јесте. Он ти отпоручује да је, готов састати се с тобом. Жеља је његова да састанак буде удаљен најмање пет стотина корачаји од обе војске. Код тебе можеш задржати од везира кога хоћеш; он ће доћи сам.

Мурат. Поздрави га нека дође. Биће по његовој жељи.

(Муса одлази).

Мурат. Чусте ли? Краљ епирски! (Мехмеду) Несрећниче, а шта ћеш ти бити?

Мехмед. Нека га за неко време, па ће Албанија опет у нашу торбу. Ти си већ остарио, ал' док ја узмем власт на своју руку . . .

Мурат. Ево ти Кроја и власт неограничена. Зашто је не узмеш?

Мехмед. Кад би срећа зависила од једне Кроје, наопако по нас. Цариград, Цариград, а Кроја ако не буде данас, биће сутра. То је како год човек слаб, кад се отима од смрти.

3.

Сабеља води *Мамицу, прељашњи.*

Сабеља. Честити падиша, заробљену водим ти ову жену, сестру твога душманина, да над њом срце искалиш. Колико нам брат јој досађује, толико нам и она чини пакости.

Digitized by Microsoft®

Мустафа. Змијче, неће да осрамоти род.

Мурат Јеси ли ти сестра Скендербегова?

Мамица. Јесам, светли царе.

Мурат. Шта те је принудило да преслицу с оружјем промениш?

Мамица. Твоја сила. Ти си страшан, ти си јак; и да није устало код нас велико и мало, мушко и женско, одавно би нас прогутао!

Мурат. Има ли Скендербег више сестара?

Мамица. Нема до мене једне.

Мурат. И ту ће изгубити.

Мамица. Ако цару Мурату није стид изливати јарост над једном женом, женом заробљеном.

Мурат. Ти си мојој војсци наносила штету.

Мамица. Врло малу, царе, спрочу онога што је мушка рука учинити кадра.

Мурат (пољути). Желиш ли бити слободна?

Мамица. Мој брат неће жалити новаца за откуп мој, а доста има и твога робља у нас.

Сабеља. О, честити царе, душманско је ово колено, немој је пуштати. Она једна више вреди, него многи мушки.

Мамица. Вараш се, паша. Какве су у нас друге жене, ја се могу назвати слаботиња. Свака има бар двапут више јунаштва.

Мурат. И свака ће као ти живот окончати, која ми год у руке падне.

Мамица. Мој брат ни једног роба није погубио, него ти је шиљао натраг, често и без откупа.

Мурат. Шиљао, да их после мачем поражава, јер

Digitized by Microsoft®

се нада опет их наћи на бојишту. А вас крију шуме и брда, крију градови и непроходима места. Зато се и не можеш другому чему надати, него смрти. — (Тише) Но ја хоћу опет великодушан спрећу тебе да будем.

Мамица. Великодушије порађа удивљење, и ја ћу твоју доброту приповедати мојим Албанезима, који знају и у непријатељу хвалити оно што је лепо и благородно.

Мурат. Је ли и код вас обичај да човек буде благодаран ономе, који му какво добро учини?

Мамица. Истина, који другом добро чини, не треба да тражи од њега равну љубов. — Зашто на тај начин не би било доброчинство, него зајам, који сам ти вратила. Но опет благодарност није страни цвет у епирској земљи.

Мурат. Великодушије моје не захтева да ми равном мером плаћаш. Ја не тражим од тебе ни новаца, нити да се робље повраћа, него само оно што ће и за вас бити полезно.

Мамица. Што је право и полезно, то ће ми брат и без тога учинити.

Мурат. Да ти покажем како сила на тебе држим, пустићу те без икаква јамства, само на заклетву.

Мамица. Заклетва је страшна ствар. Шта захтеваш од мене?

Мурат. Освести твога заблуђеног брата да мораће најпосле од моје силе пропасти, нека ми се покори, ја ћу му не само опростити, него ћу га још наместити заповедником у Албанији.

Digitized by Microsoft®

Мамица. Држиш ли нас, царе, за безумне? Да је хтео народ бити под твојом владом не би ни устајао на оружије.

Мурат. С вама ће заповедати Скендербег.

Мамица. Али по твојој вољи? Је л'?

Мурат. У моје име. Ја ћу га сматрати као моје дете. Што год учини, нећу кварити.

Мамица. А кад он умре? Но ова је ствар висока за моју памет; пошљи човека Скендербегу, нек' се с њиме разговори.

Мурат. Моја је воља да ти то учиниш.

Мамица. Ако ме само усхте послушати.

Мурат. Ја хоћу да се закунеш, да ћеш га приволети.

Мамица. Па ако мој труд буде забадава?

Мурат. Онда треба да га сматраш као човека који жели да упропасти своје отечество, па да га отрујеш.

Мамица. И на то да се закунем?

Мурат. На то.

Мамица. Царе Мурате, ти ваљда не знаш да у нас нема ништа милије, него брат сестри.

Мурат. За љубов целе земље и брат треба да се на жртву принесе.

Мамица. Сачувај Боже, да ће једна код нас то учинити!

Мурат. А ти се завери да ћеш друге војводе наговорити, да се мени предаду.

Мамица. И то нећу.

Мурат. Да искупиш твој живот?

Digitized by Microsoft®

Мамица. Како ми Бог да, али је захтевање велико.

Мурат. Највећа је дужност живот.

Мамица. Отац ме је учио да је највећа дужност поштење, па онда долази живот.

Мурат. И ти нећеш?

Мамица. Како ћу?

Мурат. Ха, девојко, ти се играш мојом добротом. Обреци, вере ми, јер ће те скупо стати јогунство твоје.

Мамица. У власти ти је чинити што хоћеш; али ја ти обећи не могу.

Мурат. Водите је на муке, усијајте гвожђа, живу је пеците; отсеците јој најпре једну руку, после другу, па је онда уморите. Одмах да се заповест изврши.

Мамица (почем су је повели). Опет ми се не може горе пригодити од смрти.

Мурат. Стан'те! Ти си, девојко, заслепљена, махнита; мислиш, да је лако трпети муке, као што певаш јунака који је погинуо? Тебе младост вара; још ти два сата остављам: промисли се да се не покајеш онда, кад већ доцне буде.

Мамица. Никада, царе, никада ти порећи нећу, што сам ти отоич казала. Мучио ме данас, или ме погубио сутра, воља се моја не мења.

Мурат. Жено, ђаволе, реци: „хоћу", а кад одеш, чини што ти је драго!

Мамица. Страшно је примити заклетву на душу.

Мурат. Водите је под онај шатор и добро чувајте до даље заповести.

(Одведу Мамицу).

Digitized by Microsoft®

Мехмед. Бре требало би другојачије с њом!

Мурат. Да је погубим? О нагла младости!

(Чује се труба).

Мустафа. Скендербег долази.

Мурат. Мехмед ће остати код мене. Ви други удаљите се и стојте пред војском. Преваре нећу никакове, разумете ли?

Мехмед. Ја бих опет рекао, тата, да га не пушташ преда се; нека зна да си већи. Видиш како си слаб.

Мурат. Слаб? О, данас сам најјачи; данас је страшни суд. (Пашама) Одлаз'те! Сад, Мурате, ту ће сам Бог расположити.

4.

Скендербег, пређашњи.

Скендербег. Честити царе, желео си да се са мном састанеш, и ја дођох да ти жељу испуним.

Мурат. Шта ти је савест говорила, кад си се мени приближавао?

Скендербег. Моја је савест мирна.

Мурат. Није ти ништа тајно говорила: данас ћу стати пред лицем мога благодетеља, који ме је од детињства неговао, љубовљу и достојанствима осипао, па најпосле и рођену ми кћер своју давао за супругу? Како сам му сва ова добра вратио?

Скендербег. Царе Мурате, између благодејања опет је разлика.

Мурат. Право кажеш, зашто сам ти могао дати

Digitized by Microsoft®

кору хлеба; могао сам те начинити делијом, војводом и пашом, ако си заслужио. Али ја те нисам ни најмање разликовао од мога Мехмеда, ја сам те учинио зетом у кући.

Скендербег. И ниси ми више ништа учинио?

Мурат. Ти ћеш знати. Боље треба да памти онај ком је што учињено, него који је учинио.

Скендербег. И памтим, вере ми. Албанија је стојала мирно и задовољно и уживала она оскудна блага, која јој је небо и природа земље давала. Ти дође, насилни гост, и отаџбину нашу попали и поплени, што си могао, и најпосле оца ми принуди, те се своје деце лиши и теби у залогу, мира ради, преда. Како си испунио уговор? Потровао си ми браћу.

Мурат. Да сва благодејања на тебе једнога излијем.

Скендербег. Жалосна благодејања! Одузео си ми што је најмилије свакому човеку, наметнуо си ми веру туђу, моме роду, мени самом неприродну; угушио си ми сваку искру љубови к роду и отечеству моме, заслепљавајући младића сујетним достојанствима, а уједно корист имајући што сам се за тебе против мојих једноверника као лав борио и крв њину проливао.

Мурат. Борио си се, истину говориш, и ако ти нико не узневерује, посведочиће ти Јанко од Сибиња. С каквим образом можеш јунацима у образ погледати, кад ти се с чела не може избрисати да си издајица? Ниси ли издао?

Скендербег. Јесам, царе.

Digitized by Microsoft®

Мурат. Видиш. И који је тај јунак од поштења, који би се поносио, што је издајица и невера?

Скендербег. Сад је време да ти и ја коју рекнем. Издајство је гадна ствар, и пљуни у очи сваком, који издаје брата, родбину, своје отечество, своје пријатеље, свога комшију. Али су мене хајдуци ухватили, на силу узели заклетву, и после повели да даље харамо: јесам ли поштенији, ако их изневерим?

Мурат. Ја нисам хајдук.

Скендербег. По имену ниси, али по делу јеси, као и сваки освојитељ, који туђа права гази. Ти си моје отечество у сужањство бацио, употребљавао си к томе хитрост и лукавство, како си могао, истребио си ми браћу да Албанија не може отворити очи, најпосле удавио си ми оца, да нам и последња искра надежде ишчезне. То је теби све слободно било; нико не назива непоштењем, него ти још дају име вештога војводе и бистроумног цара; а мени да није слободно употребити средства, да те раслабим и оно повратим што си ми отео? У стању обране, све је дозвољено.

Мурат. Обрана је била док је рат трајао; та је сад престала.

Скендербег. Још ја гледам мој комад у твојој руци, који ми је Бог даровао; још видим у ропству моју сестру, моју матер, моју родбину, које мучиш и давиш; знаш ли како сам сестру нашао? Код твога паше, где се бори с насиљем. Моја рођена сестра, и да ме није Бог у то исто време донео, ко би је избавио? И ти хоћеш да гледам то као милост од тебе, да пазим на заклетву, кад ти и заклетву и образ пред

Digitized by Microsoft®

мојим очима тлачиш? И ја да не тражим средства да их избавим? Да мени није слободно употребити оно исто што си ти употребио? Ти знаш како сам врелу смолу бацао из града, кад сте га отимати хтели. Дело је страшно, али не може друкчије да буде. Иди у твоју земљу, па ако дођем и учиним ти обиду, пљуни ми у очи.

Мурат. Осим права, која ти у твојој глави носиш, има још једно право, које људи уопште уважавају и морају уважавати, јер је код свију домаће. Колико има држава на свету у којој се и сада народи налазе, који су били од постања света? Него ову исту Албанију, коју ти сад тако браниш, освојили су може бити твоји прапраоци од других, мирне оне народе или истребили, или присилили да се у њих прелију. Ово се право у свету зове: право мача, и то је право моје у Албанији.

Скендербег. Лепи разлози права, достојни да их сви приме. Само не знам како би говорио да се некако ми у Азију преселимо и почнемо чинити као и ти?

Мурат. Послушај; засад ти срећа служи, и успео си оружјем, бар у толико да те моја сила није прогутала. Но хоће ли тако увек бити, сам расуди.

Скендербег. Кад не узбуднемо могли више, закопани ћемо бити бар у нашој земљи.

Мурат. И сам признати мораш да си ми крив. Присилио си великог ћехају да ти ферман напише, изварао си све градове, утаманио толике људе; но ја ћу ти за све ово опростити, ако ми се предаш.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Шта, царе, да ти се предам? Видим да ти нисам посинак, кад ме не познајеш.

Мурат. Ја се нећу ништа у земљи мешати. Заповедаћеш ти; не тражим, ни да ми плаћаш што. Само нека се зове да је моја и нека јаничари чувају капије градске.

Скендербег. О, царе, то може онда бити кад на мом гробу трава израсте. Тешкао си се отоич поради неверства, а овамо хоћеш да изневерим мој рођени народ.

5.

Топија, пређашњи.

Топија. Скендербеже, Скендербеже! Мамица је заробљена.

Скендербег. Мамица — заробљена?

Топија. Преко моје воље удаљила се од града и једном паши у руке пала.

Мурат. Је ли то твоја сестра?

Скендербег Јесте, царе.

Мурат (Мехмеду). Довед'те ми ту робињу овамо. — Пустићу њу, отпустићу ти сво робље и никог неће глава заболети, ако ми се предаш.

6.

Мамица, пређашњи.

Мамица. Топија, и ти овде, (пљесне се) и Ђорђе овде?

Скендербег. Не као роб, умири се!

Digitized by Microsoft®

Мурат. Ево вас сад заједно. Договорите се, хоћете ли мира, или да се сечемо?

Скендербег. Одступи с војском, па је мир вечито утврђен. Веру ти моју дајем да нећу ни један корак преко границе прећи.

Мурат. Хоћеш ти на једној мери да стојиш са мном?

Скендербег. Другојаче не може да буде.

Мурат. Погубићу ти сестру.

Скендербег. Ако ћемо убијати робље, оно нек' сезна.

Мурат. Нећу никога убити, него само сестру ти, кад си јогуница. — Пристани, кад ти кажем.

Скендербег. Никако, царе.

Мурат (пољути па онда Мамици). Ти си слободна. Иди куд ти је драго.

Топија. О, великодушни царе!

Мурат. Ја великодушан? Ја сам варварин; питајте само Скендербега.

Скендербег. Од природе ти ниси ни зао, ни свиреп, но жеља да царство распространиш, гони те те чиниш каткад, што не би чинио. Иначе ја те почитујем.

Мурат. И опет нећеш да ми се потчиниш, те да будеш мој син?

Скендербег. Не захтевај од поглавице албанеског оно, што не би ни сам као цар турски учинио. Како бих ја упустио градове у туђе руке, кад их до сада ниси могао оружјем придобити?

Мурат. Добро дакле. Остављам ти Албанију да с њоме по вољи твојој располажеш. Плаћај ми само одсеком колико је право, па миран буди.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. И на то не могу да пристанем.

Мурат. Помисли, Скендербеже, на непостојанство среће; ево ја те као старији молим: склони се на лепе ове предлоге. Мени је само света ради да се не каже: Мурат овако силан цар, па није могао ни шаку људи да покори.

Скендербег. Погинућу, али пристати не могу.

Мурат. И баш никако нећеш?

Скендербег. Не смем, царе. Како ћу се војсци вратити да јој кажем: до данас бисмо слободни, а одселе опет да робујемо.

Мурат Промисли се добро, изнаћи какав начин.

Скендербег. Начина нема другог, него да иступиш из земље.

Мурат. Тако ти презиреш старога Мурата?

Скендербег. Као Мурата не презирем те, али као цар и господар мрзак си ми.

Мурат. Добро дакле, као цар турски позивам — како ћу те назвати? позивам Скендербега на удвој.

Мехмед (уплашено). Оче!

Скендербег. Мене позиваш на удвој?

Мехмед. Оче, Скендербег је то!

Мурат. Мој ће га хлеб убити.

Скендербег. Ја се сећам твога хлеба и зато се нећемо борити. Одреди кога хоћеш из војске у место тебе, — туђи ћу се и надвладаћу, ако ми Бог да, али на тебе мача потезати не могу.

Мурат. И ја не могу другојачије одступити. Ако погинем, остани у миру, док се други цар не роди; ако погинеш, од Албаније ће бити пустиња.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Лак би то био услов, Мурате, царе, али си ти стар, да се са мном бориш. Видиш ли како ти руке дрхћу.

Мурат. Дрхћу што хајдука гледам пред собом.

Скендербег. Ову част нисам још заслужио, Мурате.

Мурат. Никако друго име, него то. Ко реч вероломно гази, поверење употребљава на зло, и издаје свога оца и благодетеља, тај је хајдук и пред Богом и пред људима. Мач на среду, док ти нисам пљунуо у очи!

Скендербег. Царе, умери се, страст те је превладала.

Мурат. Где цар један с хајдуком мејдан дели, не може бити лепшег разговора.

Скендербег (тргне мач, силно). Хајдук ће те сможди-ти, Мурате!

Мехмед (ухвати га за руку). Шта си наумио, Скендербеже?

Мурат (Мехмеду). Одлази одатле!

Мехмед. За Бога, родитељу, пусти мене да се место тебе бијем.

Мурат (извади мач). Ти? Није твој хлебац јео, него мој. Савест ће га поразити. (Боре се. Мурату испадне мач).

Скендербег (стане). Сад је време да престанемо.

Мурат. С хајдуком не мири се Мурат, докле год дише. (Опет се боре).

Digitized by Microsoft®

7.

Атима дотрчи, *пређашњи.*

Атима (ступи међу њих). Стани, Скендербеже, на кога си подигао мач? На мога оца?

Скендербег. Присиљен, Атимо; јер ја његове крви не желим.

Мурат. Атима?

Атима. О, Боже, отац и заручник немило се кољу мачевима.

Мурат. Јеси ли ти Атима?

Атима. Опрости, родитељу, љубов је моја према Скендербегу превелика.

Мурат. Баш ти Атима, моја кћи, код душманина?

Атима. Код заручника, оче.

Мурат. И рођена крв против мене? (Прободе је мачем). Љуби га, док ти душа не поцрни!

Скендербег (који је Атиму у наручја прихватио). Атимо — Боже — Атимо моја, има ли лека? Атимо! (Однесе је у наручја).

Мурат. У паклу нашла лека, где је и тражила! (Седне, слабим гласом) Мехмеде, мој се час приближује, у срцу ми пуче нешто, мени нема живота.

8.

Сабеља и *Мустафа* ступе. (Мехмед махне руком на њих).

Мурат. Приближите се, моји верни витезови. Ево вам цара; чувајте га, јер је још млад, пазите га и покоравајте му се.

Digitized by Microsoft®

Сабеља. О, светли царе, зар нас остављаш?

Мурат. Остављам на веки, да вас више не видим. А теби, сине, један аманет. Остави Кроју, па се врати натраг.

Мустафа. О, Боже!

Сабеља. Издахнуо? Какве несреће!

Мехмед. О, оче, о, оче! Како ме остављаш!

9.

Скендербег улети разјарен,с мачем у руци, за њим *Врањанин* и *Муса, пређашњи.*

Врањанин. Натраг, по Богу!

Скендербег. Где је чудовиште, које пород свој убија? Где је звер и гори од најдивљег звера, који рођену крв не штеди?

Врањанин. Шта чиниш ти, Скендербеже?

Скендербег. Атиму хоћу да осветим и погинем. Убицо, где си? Крв Атиме виче: нисмо мејдан докончали.

Мехмед. Тражиш ли оца мога, Скендербеже? Ево га, он је издахнуо.

Скендербег. Умро? Умро? И природа се морала ужаснути од злочинства његовога и низринула га је на дно црна пакла од куда је произашао. Атимо, небо те је осветило, ја не могу ништа. Твоја лепа душа лебди над телом ужасног убице и гнуша се самог мртвог чудовишта.

Мехмед. Остави мртво тело, Скендербеже, с мртвацем нико не тера кавге, већ саслушај што ћу ти рећи. Ја желим да се с тобом мирим.

Digitized by Microsoft®

Скендербег. Јеси ли син Муратов? Отров си посисао од оца. Иди с вуцима тражи пријатељство.

Мехмед. Ти си изгубио заручницу, али ја много више, ја изгубих сестру и оца. Но буди Божија воља, знаш како смо братски живели.

Скендербег. Живели смо, Мехмеде, док ти се невино детињство на лицу осмехивало; али сад, сад би и ти убио Атиму.

Врањанин. Ђорђе шта чиниш? Зар љубовна страст к једној девојци, које нема више, да угуши љубов к отаџбини нашој? Пуштај да се ми договарамо, кад постаде на једанпут тако слабомоћан.

Скендербег. Љубио сам је, Врањанине, како никада човек љубио није, како ни једна девојка није заслужила. Но право велиш, отечество је претежније од самог живота, како неће од љубови. Шта желиш ти, Мехмед беже?

Мехмед. Ништа друго, него да будемо који смо и били.

Скендербег. Пријатељи? Онда, Мехмеде, кад једнога од нас не буде на свету, или кад се море и планине подигну да нас вечито одлуче.

Мехмед. Тиче ли се то цара турског, или Мехмеда, твога некада побратима?

Скендербег. Да цара није, Мехмеда би и сада као брата љубио.

Мехмед. Добро, с нама влада судбина. Ја цар још-ште нисам, и зато с тобом као Мехмед говорим; а хоћу ли доћи да као цар с тобом беседим, то Бог један зна. За сада те остављам у миру. Ево ти Ал-

Digitized by Microsoft®

баније слободне за коју си толика добра у цара презрео; владај с њоме како знаш, усрећи је, ако можеш, ја иступам из земље.

Врањанин. Боже, какве вести!

Скендербег. О, Атимо, твоја је последња крв текла за слободу Албаније.

Мехмед (пружи му руку). Још једанпут, за љубов Атиме наше, за све оне невине забаве, које смо у детињству уживали, дај руку. Што сад Мехмед може, цар неће моћи.

Скендербег (ухвати га за руку). Мехмеде, да дужност није старија од жеље, никад се не би растали. Хвала ти на свему што си ми као момчету чинио; и у непријатељству увек мисли да ти не пакости Скендербег, него краљ епирски. Но ја непријатељства нећу, ако ти не започнеш.

Мехмед. Оставимо то времену и потреби, за сад здрав буди и задржи твоју Албанију. (Свима) Нек' се војска креће. (Оде с везирима).

Врањанин. Боже, како ти благодари душа моја!

Муса. Чујте, децо поносите Албаније; чујте, велико и мало: отечество нам је избављено!

Војисава, Мамица и *Топија* на брегу клекну, и подигну руке к небу. Хор се чује:

Слава во вишњих Богу, и на земљи мир в' человјецјех благоволеније!

(Завеса пада).

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

Digitized by Microsoft®

06
A1456

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Digitized by Microsoft®